

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUCOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUCOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2012, No. 3–4
Year. XIX. No. 75–76

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Chernivtsi), Assist. Prof. PhD. Harieta Mareci (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Jassy), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, Honorary Member of the Romanian Academy (Bucharest), PhD Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava).

EDITORIAL OFFICE: Prof. PhD. Alexandrina Cernov, Honorary Member of the Romanian Academy, Univ. Prof. PhD. Ilie Luceac (Assist. Chief Editor), Drd. Marin Gherman, Vasile Tărățeanu, Honorary Member of the Romanian Academy.

DTP: Nadina Cioban-Olaru.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2012, Nr. 3–4
Anul XIX. Nr. 75–76

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), lector univ. dr. Harieta Mareci (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române (București), dr. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, prof. univ. dr. Ilie Luceac (redactor-șef adjunct), drd. Marin Gherman, Vasile Tărășeanu, membru de onoare al Academiei Române.

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: Nadina Cioban-Olaru.

CONTENTS

BUCOVINIAN PERSONALITIES

BUCOVINIAN PERSONALITIES COLLOQUIUM:

Academician Radu Grigorovici – The hundredth anniversary of his birth

Ion Constantin , <i>Vladimir Trebici – a scholar of European stature</i>	7
Raluca Fuchs-Economu , <i>Recollections of my father, Radu Economu</i>	14
Vasile Schipor , <i>Academician Radu Grigorovici (1911–2008) and the rebirth of scientific research in Bucovina</i>	19
Mircea Irimescu , <i>Revisiting the sage</i>	32
Ștefan Ștefănescu , <i>An unforgettable Bucovinian scholar: Academician Radu Grigorovici (1911–2008)</i>	38
Ștefan Hostiuc , <i>Radu Grigorovici and the old dilemma of Bucovinian historiography</i>	45
Adela Popescu-Muntean , <i>George Muntean – the man</i>	57
Petru Bejinariu , <i>Romanian physician Radu Grigorovici at his meetings with pupils from the “Eudoxiu Hurmuzachi” Lycée</i>	65
Pavel Țuguî , <i>George Muntean’s cultural debut</i>	69
Lucia Nenati-Olaru , <i>Sepia portraits: Vladimir Trebici and George Muntean</i>	74
Vasile Tărățeanu , <i>A kind heart and spirit of justice</i>	82
Carolina Jitaru , <i>Radu Grigorovici: the happiness of an extraordinary encounter; the regret of an unfulfilled dream</i>	88

IN MEMORIAM

Ilie Luceac , <i>Istoricul Florin Constantiniu – In Memoriam</i>	91
---	----

BUCOVINA – SOCIAL AND HISTORICAL PROCESSES

Marin Gherman , <i>A European political model in a state with “lots of democracy”. Press monitoring (1 February 2012 – 1 May 2012)</i>	96
---	----

BUCOVINA ARCHIVE

Nidia-Adriana Țopa , <i>A speech for father</i>	110
Filip Țopa , <i>The story of Bucovina</i> , Vol. I [excerpt I] (typed manuscript)	112

BOOKS. JOURNALS. CONFERENCES

Ilie Luceac , <i>The example of the Bucovinians</i> [International Academic Conference: <i>Bucovina and the Bucovinians in the 19th Century. Traditionalism and modernity</i> . 19th year. The Romanian Academy, Bucovina Institute, Rădăuți, 10–11 November 2011. Event dedicated to the centenary of the birth of academician Radu Grigorovici].	134
Marin Gherman , <i>Synchronisation of joint relations</i> [Ukraine-Romania-Moldova: <i>historical, political and cultural aspects of relations in the context of current European processes</i> . Collection of academic papers. Vol. IV, Cernăuți, “Bukrek”, 2011, 464 p.]	138

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Marin Gherman**, *Uniunea Europeană – Federația Rusă: o dilemă a incertitudinii politice. Monitoring-ul presei (1 mai – 1 octombrie 2012)* . . . . .
- Alexandrina Cernov**, *Problema națională în Europa Centrală și de Est. Conflicte înghețate.* . . . . .
- Aurelian Lavric**, *Ținutul Herța: cauzele ocupației sovietice din 28 iunie 1940.* . . . . .
- George Bodnaraș**, *Cultura în viziunea tinerilor români din Basarabia și nordul Bucovinei (o analiză cantitativă a datelor empirice)* . . . . .

TEORIE CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Ilie Luceac**, *Obsesia umbrei lui Hamlet sau exprimarea totală a ființei prin poezie [Poetul Arcadie Suceveanu – 60 de ani de la naștere]* . . . . .
- *** *Lansarea cărții Ființe, umbre, epifanii. Cuvântul poetului Arcadie Suceveanu rostit la 10 august 2012, în cadrul Cenaclului literar „Vasile Levițchi” al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți.* . . . . .
- Alexandru Ovidiu Vintilă**, *Traian Brăileanu și „Însemnările sociologice”, revista Grupului de la Cernăuți. Preliminarii. Datele imediate ale unei filosofii sociale* . . . . .

POEZIE

- Arcadie Suceveanu** . . . . .
- Alexandru Ovidiu Vintilă** . . . . .
- Marin Gherman** . . . . .
- Paula Romanescu** . . . . .
- Valeria Mihai Ștefan** . . . . .

PROZĂ

- Arcadie Suceveanu**, *Parisul, un mit niciodată pierdut [Fragmente din Jurnalul parizian]* . . . . .

SCRIITORI ÎN COTIDIAN

- Vasile Tărășteanu**, *„Nici un european cu cap și cu carte nu-și va ponegri geniul său național” (Interviu cu scriitorul Ion Filipciuc)* . . . . .

ARHIVA BUCOVINEI

- Filip Țopa**, *Povestea Bucovinei, Vol. I [fragment II] (manuscris dactilografiat)*

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

- Ilie Luceac**, *Iarba neuitării sau despre înțelepciunea zidită în strămoși [Ciprian Porumbescu de Nina Cionca, Editura Anima, București, 2011, 318 p.]* . . . . .
- Marin Gherman**, *„Meridian Czernowitz” – o actualizare a patrimoniului cultural.* . . . . .
- Alexandrina Cernov**, *Lada de zestre a culturii române sau “Aventura cunoașterii” lui Eminescu* . . . . .

UNIUNEA EUROPEANĂ – FEDERAȚIA RUSĂ: O DILEMĂ A ÎNCERTITUDINII POLITICE

MONITORING-ul PRESEI
(1 mai 2012 – 1 octombrie 2012)

Marin Gherman

Cernăuți

*„Suntem pentru Europa o verigă importantă.
Numai că ne-am desprins de lanț.”*

Rade Jovanovic

INTRODUCERE

Unul dintre cele mai discutate aspecte politice ale relațiilor dintre statul ucrainean și Uniunea Europeană din ultima vreme este derularea negocierilor bilaterale referitoare la posibila semnare și ratificare a *Acordului de asociere*, intersectat de o *Zonă de liber schimb*. Obținerea statutului de membru asociat este o modalitate de aderare la comunitatea statelor europene dezvoltate. O asemenea cale politică a fost parcursă de majoritatea statelor din Europa Centrală și de Est.

Actualitatea subiectului la care ne referim a fost scoasă la suprafața proceselor informaționale de parafare a *Acordului de asociere*, care s-a produs în primăvara anului 2012. Apoi a avut loc semnarea de către Ucraina și Uniunea Europeană a unei înțelegeri suplimentare care completează *Acordul* privind simplificarea regimului de vize. Documentul în cauză a fost semnat la Bruxelles de către Comisarul European pentru Extindere și Politică Europeană de Vecinătate, Stefan Füle, și Ministrul de Externe al Ucrainei, Kostyantyn Gryshchenko. Acest acord suplimentar, mediatizat în ultima vreme, prevede extinderea listei persoanelor care pretind la primirea

Marin Gherman

Marin Gherman s-a născut la 1 octombrie 1987, în satul Buda Mare, raionul Herța (fostul județ Dorohoi), astăzi regiunea Cernăuți, Ucraina. Din 1994 până în 2005 urmează școala primară, apoi cea medie generală din satul natal. Licențiat al Universității din Cernăuți, Facultatea de Istorie, Politologie și Relații Internaționale (2010).

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Redactor la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (Cernăuți – București).

Doctorand la Catedra de Politologie și Administrare de Stat din cadrul Universității Naționale „Yu. Fedkovyci” din Cernăuți.

Redactor superior la postul de radio „Ucraina Internațional”, redacția emisiunilor în limba română.

vizelor în țările comunitare după o procedură simplificată. Semnarea acordului a trezit o discuție drastică în Uniunea Europeană. După ce la 5 iulie 2012 Comisia Europeană a recomandat Consiliului Uniunii Europene să semneze documentul respectiv, unii politicieni au chemat Bruxelles-ul să nu facă acest lucru din cauza situației actuale din Ucraina. Subiectul amintit a fost inclus în agenda Parlamentului European. În rezultatul discuțiilor, oponenții semnării acordului au rămas în minoritate. Majoritatea deputaților europeni s-au pronunțat în favoarea semnării documentului. În opinia lui Kostyantyn Gryșcenko, acordul semnat va crea posibilități suplimentare pentru societatea civilă și va întemeia un regim fără vize pentru cetățenii Ucrainei.

Ministrul ucrainean de externe, Kostyantyn Gryșcenko, în timpul negocierilor dintre Ucraina și UE.

În acest context, în cadrul discuțiilor referitoare la perspectivele apropierei Ucrainei de Uniunea Europeană au apărut mai multe întrebări retorice. Din când în când, în Uniunea Europeană se mai auzeau voci pesimiste, care susțineau că perspectivele Ucrainei au rămas undeva departe, în istorie, în timp ce diplomații și politicienii ucraineni nu oboseau

să declare despre realizarea treptată și inevitabilă a scopului politicii externe a Ucrainei, și anume integrarea europeană.

La un alt pol al discuțiilor publice se află Federația Rusă și creațiunile economice suplimentare – Uniunea Vamală, Uniunea Eurasiatică etc. În timp ce criza economică a început să acapareze unele state mari din Europa, Ucraina continuă să rămână la fața incertitudinii politice. Cum a mai spus odinioară ex-președintele rus Dmitri Medvedev, Ucraina „continuă să stea pe două scaune concomitent“ și nu poate să se decidă. Mai mult decât atât. Opțiunea politică nu ține de o simplă alegere, ci de realizarea unor reforme în societate pentru a corespunde așa ziselor Criterii de la Copenhaga, care sunt niște criterii politice și economice pe care un stat trebuie să le îndeplinească pentru a deveni membru al Uniunii Europene. Potrivit acestora, un stat trebuie să aibă instituții stabile și democratice care să garanteze statul de drept, să aibă o economie de piață funcțională, capabilă să facă față competiției din cadrul Uniunii Europene, să aibă capacitatea de a-și îndeplini obligațiile politice și economice asumate, precum și să adopte în totalitate *acquis-ul* comunitar (sistemul de drept al UE). De aceea, putem adăuga la cuvintele lui Dmitri Medvedev că nici unul din „scaunele“ pe care stă Ucraina nu aparțin poporului ucrainean. La drept vorbind, pentru elita politică ucraineană propunerile Rusiei făcute Ucrainei sunt mai ademenitoare. Și aceasta din motivul că Uniunea Vamală, la care participă Belarus, Kazahstan și Rusia, nu prevede realizarea unor criterii stricte. Pentru o societate care nu vrea să se modernizeze orientarea pro-rusă pare o opțiune facilă, potrivit căreia nu trebuie să faci nimic, dar participi la un proces de integrare regională.

În felul acesta, vechea dilemă Uniunea Europeană / Federația Rusă continuă să domine opinia publică din Ucraina, fiind un subiect de bază al materialelor jurnalistice și a conferințelor de presă. Anume acestui subiect îi vom acorda atenția cuvenită în cadrul monitoring-ului de față.

O ANALIZĂ A DISCURSULUI PUBLIC

Atitudinea politicianilor ucraineni față de procesele de integrare europeană a fost una specifică. Merită menționată poziția Premierului ucrainean față de UE și față de Federația Rusă, făcută publică în vara anului 2012. „Unii politicieni din Uniunea Europeană vor crea obstacole în calea aderării Ucrainei la Comunitatea Europeană, însă puterea ucraineană nu-și pune în față scopul de a obține integrarea într-un mod rapid“, a declarat Primul Ministru al Ucrainei, Mykola Azarov. „Înțelegem destul de bine că trebuie să parcurgem o cale lungă. Urmează să dezvoltăm standardele sociale și normele cu privire la garantarea drepturilor omului. Sunt convins că vor fi realizate acele scopuri care trebuie îndeplinite în interiorul țării“, a accentuat premierul¹. Șeful executivului ucrainean a dat de înțeles că nu pune la îndoială aderarea în viitor a Ucrainei la Uniunea Europeană, chiar și în pofida unor probleme existente.

Spre deosebire de atitudinea prudentă și optimistă față de Uniunea Europeană, declarațiile lui Mykola Azarov referitoare la relațiile ucraineano-ruse se bazează pe o retorică pragmatică. „Ucraina făurește relații bilaterale cu Rusia pe o bază pragmatică, ținând cont de particularitățile parteneriatului specific“, a declarat premierul Mykola Azarov în timpul întâlnirii cu reprezentantul Președintelui Federației Ruse, Viktor Zubkov. Pragmatismul discursiv era completat cu un optimism public și o încredere politică în dezvoltarea relațiilor ucraineano-ruse. Portalul informațional „Gazeta.ua“ semnalează faptul că pe data de 10 iulie 2012 Mykola Azarov declarase că relațiile de colaborare dintre Ucraina și Rusia devin tot mai diverse. Colaborarea bilaterală acoperă un spectru variat de domenii economice, cum ar fi cel energetic, cosmic și aviativ. Cu scopul de a diversifica relațiile bilaterale, potrivit opiniilor Premierului, în ambele state sunt realizate două acorduri importante. Este vorba de *Programul de colaborare economică pentru anii 2011-2020* și *Planul de acțiuni privind realizarea programului de colaborare interregională și transfrontalieră în perioada 2011-2016*.

La declarațiile premierului ucrainean s-au alăturat și alți demnitari de stat. „Ucraina se pronunță în favoarea unei intensificări a colaborării comercial-economice cu Rusia pe baza anulării reciproce a restricțiilor comerciale“, a comunicat ministrul ucrainean al Dezvoltării Economice și Comerțului, Petro Poroșenko, în cadrul întâlnirii cu Ambasadorul Federației Ruse, Mihail Zurabov. Întâlnirea s-a desfășurat în preajma ședinței ordinare a Comitetului pentru Colaborare Comercial-economică al Comisiei Interstatale Ucraineano-ruse.

Astfel, observăm că la nivelul discursului politic, premierul și politicianii ucraineni au avut o poziție prudentă față de UE, poziție, care ține de o integrare europeană în viitorul îndepărtat. Pe de altă parte, despre Rusia șeful executivului vorbea din punct de vedere al colaborării actuale, subliniind că puterea ucraineană nu-și pune în față scopul de a obține integrarea europeană într-un mod rapid. Premierul a încercat să nu schimbe esențial echilibrul istoric, unul de altfel incert, din politica externă a Ucrainei.

Liderul statului ucrainean, Viktor Ianukovyci, susținea la nivelul discursului politic intențiile premierului. Această susținere, însă, conținea un anumit nivel de prudentă și pragmatism. În vara anului 2012, președintele Ucrainei propunea Uniunii Vamale o colaborare diversificată la nivelul sectorial. Șeful statului ucrainean considera o astfel de colaborare ca fiind una de perspectivă. Propunerea respectivă a

liderului ucrainean a fost făcută în timpul ședinței Comisiei Interstatale Ucraineano-ruse care s-a desfășurat la Ialta. Viktor Ianukovyci a declarat că integrarea economică din cadrul Uniunii Vamale trebuie să se producă anume la nivelul sectorial. Ucraina tinde să aibă relații constructive cu Uniunea Vamală, care să includă un dialog permanent. În afară de aceasta, liderul ucrainean a subliniat și necesitatea accelerării procesului de modernizare a economiilor Ucrainei și Rusiei, pentru ca statele respective să poată acapara poziții noi pe piețele internaționale. În viitorul apropiat Ucraina și Rusia trebuie să realizeze proiecte comune în diverse sfere ale economiei, care s-ar sprijini pe relații de reciprocitate și pragmatism economic.

În felul acesta, atât președintele, cât și premierul se străduiau să edifice un discurs public cu sensuri duble. Ei intenționau să nu sperie pe nimeni, fiindcă nu doreau să-și piardă partenerii posibili. În afară de aceasta, politicienii ucraineni nici nu vroiau să facă promisiuni prea mari, excepție fiind populația, pentru a nu deveni ostatici ai propriilor declarații. Această situație a aprofundat dimensiunea confuză a direcțiilor din cadrul politicii externe a Ucrainei, în timp ce dilema Rusia / Uniunea Europeană devenise o dilemă a incertitudinii politice.

În momentul în care Mykola Azarov dădea de înțeles partenerilor europeni că Ucraina nu se grăbește să devină parte componentă a UE, demnitarii europeni declarau că soarta relațiilor dintre părți depinde de realizarea reformelor în societatea ucraineană. „Uniunea Europeană are planuri ambițioase privind dezvoltarea colaborării cu Ucraina și se pronunță pentru semnarea Acordului de asociere“, a declarat Comisarul European pentru Extindere și Politică Europeană de Vecinătate, Stefan Füle, luând cuvântul la cea de a 19-a ședință a Comitetului pentru Colaborare Parlamentară Ucraina-UE. „Nu sunt de acord cu pauzele posibile din cadrul relațiilor noastre. Din contra, noi credem că în momentul de față este mai importantă ca niciodată susținerea și continuarea dialogului cu Kievul“, a relevat Comisarul european. Stefan Füle a subliniat că Uniunea Europeană dorește să semneze Acordul de asociere cu Ucraina și a concretizat că Uniunea Europeană nu cere explicații din partea Ucrainei, ci așteaptă acțiuni reale.

Actualizarea dilemei politice UE / Rusia a fost observată de diplomații și politicienii europeni. Cu scopul de a minimaliza consecințele unei eventuale scindări politice în interiorul societății ucrainene, reprezentanții Uniunii Europene relevau că Ucraina nu trebuie să facă o opțiune între UE și Rusia. „Ucraina în politica sa externă nu trebuie să facă o opțiune între Uniunea Europeană și Rusia“, au declarat într-un interviu, solicitat de Centrul „Razumkov“, președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso, și Înalțul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politică a Securității, Catherine Ashton, citați de agenția „Ukrinform“. „Uniunea Europeană a menționat permanent că Ucraina nu trebuie să facă o opțiune între UE și Rusia. Ambele sunt importante. Geografia nu se schimbă“, au menționat intervievații. Ei au subliniat că relațiile dintre Ucraina și Rusia sunt extrem de importante. „Rusia este vecina și partenera strategică a Ucrainei. Aceste două țări sunt unite de istoria comună. Făurirea unor relații stabile sunt importante atât pentru Ucraina, cât și pentru Rusia“, consideră Barroso și Ashton. În opinia lor, relațiile ucraineano-ruse urmează să se bazeze pe respectul față de independența, suveranitatea, integritatea și interesele legitime ale ambelor state².

Dilema politică Rusia / Uniunea Europeană a fost menționată și de deputatul Parlamentului European, membrul grupului Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților, Boguslaw Liberadski. El a declarat că aderarea Ucrainei la Uniunea Europeană este convenabilă Europei, deoarece alăturarea statului ucrainean la proiectul european îi va oferi Europei noi posibilități economice și politice. „Ucraina se confruntă cu o dilemă cu cine să fie mai aproape: cu Rusia sau cu Europa“, a accentuat deputatul european. El a subliniat că UE este un partener atrăgător pentru Ucraina în contextul economiei globale. Legislatorul european a opinat că în aderarea Ucrainei la UE sunt interesate ambele părți. Uniunea Europeană poate fi interesată în resursele naturale ale Ucrainei. Boguslaw Liberadski a mai adăugat că Ucraina nu trebuie să rupă relațiile cu Rusia, încredințând că Polonia va susține procesele de integrare europeană din societatea ucraineană.

INTEGRAREA EUROPEANĂ ȘI MEMORIA ISTORICĂ

În contextul evenimentelor politice din Ucraina, integrarea europeană trebuie analizată ca un proces social intern, fără a face referiri la criza economică și instituțională din Uniunea Europeană, care este un factor de natură politică externă. Și aceasta din motivul că integrarea europeană reprezintă o serie de transformări politice interne care sunt în folosul societății. De aceea, integrarea europeană nu trebuie înțeleasă doar ca un simplu proces de aderare. Ideea unității europene se sprijină pe un set de valori comune, pe o cultură europeană unică și pe o memorie istorică reprezentată în psihologia popoarelor.

Istoricul ucrainean dr. Gheorghî Kasianov, colaborator la Fundația „Renașterea“, susține că integrarea acelor structuri politice, care funcționează în Ucraina în momentul de față, în structurile europene este un scop dificil. Unele elemente aparte ale sistemului social din Ucraina, cum ar fi economia, s-au adaptat de la sine la noile cerințe economice. Marele capital din Ucraina are nevoie de Occident și mai ales de piețe noi. Anume mediul de afaceri este interesat în apropierea Ucrainei de Europa unită. Marii capitaliști sunt orientați spre piețe externe. Oamenii de afaceri mizează pe o integrare europeană eficientă pentru a avea ieșire la noi piețe clasice, piețe a hârțiilor de valoare, unde va fi apreciat capitalul lor de bază. Cine se va pronunța împotriva integrării europene? În primul rând foștii funcționari și directori, care sunt orientați spre Rusia și cărora le este convenabil să nu aibă venituri foarte mari, dar să se mențină în posturi de conducere. Pentru restul populației ideea aderării la Uniunea Europeană este convenabilă din alte considerente. Cetățenii simpli consideră că integrarea europeană ține de cultură, de comunicare internațională, de un nou nivel al civilizării și igienei morale.

În cadrul unei conferințe de presă Gheorghî Kasianov a declarat că Ucraina este un exemplu straniu pentru Occident din motivul că elita politică are o mare influență asupra populației în ceea ce privește alegerea vectorilor din cadrul politicii externe. Elita politică nu întotdeauna conștientizează complexitatea problemelor sociale. Majoritatea sondajelor sociologice demonstrează o atitudine ambiguă a populației față de integrarea europeană. De exemplu, 25–30 la sută din populație se pronunță concomitent și pentru aderarea la Uniunea Europeană și pentru apropierea de Federația Rusă. Mulți cetățeni au devenit ostatici unei idei false, conform căreia

aderarea la Uniunea Europeană înseamnă neapărat ruperea oricăror relații cu Federația Rusă. Această idee este o creațiune politică, care rezultă din aplicarea unor tehnici politice de tip manipulativ. Același lucru se observă și în cazul aprecierii nivelului de dezvoltare a statului. La întrebarea dacă Ucraina este o țară europeană, 40 la sută din populație au răspuns că „nu este“. Cu alte cuvinte, populația nu este orientată corect față de vectorul european, a relevat Gheorghi Kasianov³. În felul acesta, populația Ucrainei percepe apropierea de Uniunea Europeană ca un act de „rămas bun“ de la trecutul sovietic, care, paradoxal, prevede înrăutățirea relațiilor cu Federația Rusă.

Experții politici au analizat în diferite moduri relațiile dintre Ucraina și Uniunea Europeană din ultima vreme. Spectrul opiniilor de bază ale experților și jurnaliștilor ucraineni este variat. Politologul ucrainean Volodymyr Fesenko, conducătorul Centrului de Cercetări Politice Aplicate „Penta“, este de părere că Uniunea Europeană dă exemple de standarde duble în politica sa față de Ucraina. Potrivit opiniilor expertului, în ultima vreme se observă o minimalizare a tensiunii de criză în relațiile dintre Ucraina și Uniunea Europeană. Acest lucru nu înseamnă că perioada crizei a dispărut definitiv. Europeanii au început să fie mai raționali și mai pragmatici în ceea ce privește aprecierea și construirea relațiilor bilaterale. Cu toate acestea, politica Uniunii Europene față de Ucraina și Federația Rusă dă exemple clare de standarde duble, mai ales în sfera aprecierii nivelului de democratizare a societăților respective. „De foarte multe ori se observă că ceea ce-i este permis Rusiei nu i se permite Ucrainei. Este o politică a standardelor duble“, a adăugat expertul⁴.

Directorul Fundației Pentru Democrație „Mai întâi oamenii“, Viktor Tkaciuk, susține că Uniunea Europeană trebuie să elaboreze pe cât se poate de repede o strategie modernă față de Ucraina. În caz contrar, în statul ucrainean pot să se consolideze tendințe de reîntoarcere la trecutul sovietic. „În momentul de față, Uniunea Europeană a nimerit în situația când nu există vreun model de dezvoltare. Ca exemplu este aprofundarea crizei economice și funcționarea ineficientă a instituțiilor politice general europene. Țările Uniunii Europene au încetat să mai

Politologul Volodymyr Fesenko.

finanțeze procesele de integrare regională. În urma absenței unui model al dezvoltării durabile apar diverse dificultăți în relațiile cu Ucraina“, a declarat expertul. Cine are nevoie de o nouă platformă politică a relațiilor dintre Ucraina și Uniunea Europeană, se întreabă expertul ucrainean. Mai întâi de toate, de această platformă au nevoie Suedia, Polonia, Lituania, Germania și Cehia – țări, care au legături istorice cu statul nostru. Aceste state sunt interesate să vadă un stat ucrainean democratic și prosper care se află la frontiera estică a Uniunii Europene. În acest context, Viktor Tkaciuk susține că sunt două scenarii eventuale ale derulării de mai departe a evenimentelor. Cel pesimist constă în reorientarea Ucrainei către trecutul sovietic. Cel optimist prevede apariția unui nou suflu în colaborarea dintre Kiev și Bruxelles.

Astfel, observăm că în viitor soarta relațiilor dintre Ucraina și Uniunea Europeană depinde în mare parte de acțiunile Kievului. Statul ucrainean trebuie să

decidă singur care mecanisme diplomatice și politice vor fi aplicate pentru realizarea integrării europene.

Ce înseamnă semnarea înțelegerii suplimentare la Acordul de simplificare a regimului de vize? Când va avea loc procesul de anulare, sau, cel puțin de simplificare a acestui regim? Directorul științific al Institutului de Colaborare Euroatlantică, Oleksandr Suško, susține că introducerea unor amendamente la Acordul de simplificare a regimului de vize și negocierile referitoare la regimul fără vize pot fi realizate prin două procese paralele. „Acordul de simplificare a regimului de vize este un act normativ, iar modificările sunt doar niște amendamente. Anularea totală a vizelor poate să aibă loc doar după semnarea și realizarea *Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize*“, a spus Suško. Planul a fost semnat în anul 2010, dar pentru a se produce liberalizarea regimului de vize și pentru ca cetățenii ucraineni să poată călători liber prin statele europene, Ucraina trebuie să îndeplinească anumite criterii, începând cu cele ce țin de sfera juridică și terminând cu instituțiile democratice, bunăstarea economică și a societății civile. De aceea, semnarea Acordului privind simplificarea regimului de vize nu trebuie supraapreciat. Acest acord reprezintă un aspect de rutină din cadrul funcționării Ministerului de Externe. De remarcat, că acest acord trebuie încă ratificat. Și doar atunci, jurnaliștii, persoanele angajate în sfera transporturilor, cetățenii care necesită acordarea unui ajutor medical specializat, membrii organizațiilor nonguvernamentale, ai sindicatelor, ai asociațiilor profesionale etc. vor beneficia de un regim liberal de eliberare a vizelor. Persoanele care aparțin grupurilor sociale sus amintite și nu au împlinit vârsta de 25 de ani vor fi eliberați de taxa consulară⁵.

CONCURENȚA AMBIȚIILOR EUROPENE

Tergiversarea procesului de apropiere a Ucrainei de Uniunea Europeană a determinat o nouă atitudine a instituțiilor europene față de statul ucrainean. Unii jurnaliști europeni chiar au început să scrie despre preluarea funcțiilor de lider în sfera integrării în regiune de către Republica Moldova. Publicația ucraineană „Kommersant-Ucraina“ subliniază că Uniunea Europeană recunoaște oficial cum că Republica Moldova a depășit Ucraina în ceea ce privește accelerarea dialogului referitor la obținerea unui regim fără vize pentru cetățenii care doresc să călătorească în Uniunea Europeană, anunțând trecerea Chișinăului la al doilea plan de acțiune al procesului de liberalizare a regimului de vize. Potrivit sursei, semnarea amendamentelor la acordul dintre Ucraina și Uniunea Europeană a fost multă vreme blocată de vicepreședintele Comisiei Europene, Viviane Redding, responsabilă pentru justiție, drepturi fundamentale și cetățenie. Vicepreședintele Comisiei consideră ca fiind inacceptabilă semnarea unui tratat cu Kievul, în contextul în care actuala conducere a Ucrainei este acuzată de represiuni politice. Pe de altă parte, poziția vicepreședintelui Comisiei Europene este în contradicție cu declarațiile mai multor politicieni europeni, potrivit cărora „Bruxelles-ul nu va pedepsi cetățenii ucraineni din cauza acțiunilor întreprinse de autoritățile de la Kiev“⁶. În același timp, Ministerul ucrainean de Externe nu și-a pierdut speranța că Viviane Redding va putea fi convinsă să nu se opună semnării Acordului de asociere.

În studiul *Concurența dintre Republica Moldova și Ucraina în contextul procesului de integrare europeană*, prezentată la conferința „Dezvoltarea științei politice: practici europene și perspective naționale“, care s-a desfășurat la Cernăuți pe data de 1 martie 2012, dr. Aurelian Lavric de la Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău) susține că deși cele șase țări participante la programul „Parteneriatul Estic“ au un statut egal în politica europeană de vecinătate, ele se poziționează diferit față de Uniunea Europeană. Din cauza problemelor la capitolul democrație și respectarea drepturilor omului, Belarusul se află în relații tensionate cu Uniunea Europeană – uniune de state promotoare ale principiilor democratice, inclusiv a respectării drepturilor omului. Armenia și Azerbaidjanul, din cauza poziției geografice, deși se află în relații constructive cu Bruxelles-ul, nu și-au declarat intenția de a adera la Uniunea Europeană. Același dezavantaj îi este caracteristic Georgiei, dar aceasta se mai confruntă cu probleme nerezolvate privind securitatea la frontiera de cândva cu Federația Rusă. Doar Republica Moldova și Ucraina sunt avantajate atât de poziția lor geografică – au frontiere comune cu Uniunea Europeană – de stadiul dezvoltării politice și economice, de sprijinul populației pentru aderare, cât și de existența unor forțe politice promotoare ale integrării europene. Domnul Aurelian Lavric adaugă că Ucraina este mai atractivă din punct de vedere economic pentru Uniunea Europeană decât Republica Moldova. Pe de altă parte, datorită dimensiunilor sale mici, Republica Moldova poate fi absorbită mai ușor de Uniunea Europeană, fiindcă bugetul acestui stat este mai mic decât bugetele unora dintre cele mai titrate echipe de fotbal. Atât Ucraina, cât și Republica Moldova conștientizează importanța pieței Uniunii Europene. Din această cauză, nici Kievul, nici Chișinăul nu au îmbrățișat proiectul propus de Moscova privind Uniunea Vamală, din care fac parte, în momentul de față Federația Rusă, Kazahstan și Belarus. Neparafarea, la sfârșitul lui 2011 și nesemnarea la începutul lui 2012 a Acordului de asociere a slăbit poziția Kievului în privința integrării europene, dar nu a redus șansele Ucrainei⁷.

Mass-media de la Chișinău adesea compară situația din Republica Moldova cu cea din Ucraina (ceea ce nu prea dorește să facă presa ucraineană). Conflictele de cândva dintre foștii parteneri de la „maidan“, Viktor Iușcenko și Iulia Tymoșenko, în opinia jurnalistului Oleg Cristal se repetă în altă formă, și cu participarea altor politicieni în Republica Moldova. Viktor Iușcenko și Iulia Tymoșenko au fost împreună până n-au început să împartă proprietatea. Anume scandalurile legate de privatizări și controlul întreprinderilor de stat i-au despărțit pe cei doi aliați ai „revoluției portocalii“ și i-au transformat în dușmani. Drept rezultat, Partidul Regiunilor a revenit la putere. Viktor Ianukovyci este președinte, iar de Iușcenko nu se mai aude aproape nimic. E posibil că Republica Moldova va repeta greșelile politice ale vecinului estic, susținea Oleg Cristal în vara anului 2011⁸.

În momentul de față Moldova este considerată un lider regional în sfera integrării europene. În timpul conferinței politologice de la Cernăuți, domnul Aurelian Lavric a spus că în procesul de implementare a reformelor, Ucraina și Republica Moldova se confruntă adesea cu probleme de același gen. Dar, concurența dintre Republica Moldova și Ucraina în contextul procesului de integrare europeană este una benefică. Colaborarea dintre cele două țări, concretizată în preluarea de către o țară a experienței celeilalte și nerepetarea greșelilor, poate contribui la înregistrarea unor succese în calea europeană a ambelor state. Astfel, potrivit agenției de știri „Karadeniz

Press“, în cadrul discuțiilor de la Kiev, la care au participat președintele Republicii Moldova și șeful statului ucrainean, cei doi oficiali au reiterat interesele ambelor țări în scopul integrării în Uniunea Europeană. „Vectorul integrării europene rămâne unul dintre cei mai importanți factori în cooperarea dintre Ucraina și Republica Moldova“, a declarat liderul Ucrainei, Viktor Ianukovyci. Cu toate acestea, președintele ucrainean a mai adăugat că și alte subiecte au stat în capul listei de discuții dintre cei doi oficiali. „Este foarte important ca Ucraina și Republica Moldova, care întotdeauna au fost parteneri, să se susțină reciproc în cadrul organizațiilor internaționale“, a declarat Ianukovyci. La rândul său, Nicolae Timofti a spus că în sfera integrării europene poziția Ucrainei coincide cu cea a Republicii Moldova⁹.

O ALTĂ ZONĂ DE LIBER SCHIMB: ÎNTRE LINIȘTE ȘI GĂLĂGIE

În afara discuțiilor politice pe marginea integrării europene a statelor din Europa de Est, reprezentanții Federației Ruse se străduiau să perfecționeze unele mecanisme geopolitice proprii. Acestea în mare parte erau niște copii deformate ale formulelor economice de integrare europeană. În anul 2011 Vladimir Putin a anunțat că Rusia, Ucraina și alte foste state sovietice au ajuns la un acord pentru crearea unei zone de liber schimb. Zona de liber schimb din cadrul CSI (Comunitatea Statelor Independente) este în opinia președintelui actual al Rusiei primul pas către crearea Uniunii Eurasiatice. „După negocieri intense și constructive, am soluționat principala problemă“, a spus premierul rus, referindu-se la o nouă zonă de liber schimb în Estul Europei. Potrivit publicației românești „Adevărul“, participanții la summit-ul CSI, în cadrul căreia a fost încheiat acordul amintit, au semnat deja documentul de creare a zonei de liber schimb, precum și alte 28 de documente referitoare mai ales la reglementarea unei viitoare monede. Un alt acord se referă la un sistem unificat de înregistrare a cetățenilor provenind din state terțe și a apatrizilor. Participanții au fost de acord să aloce bani pentru crearea unui sistem aerian defensiv comun în CSI.

În anul 2012 comunitatea internațională era în așteptarea deciziei adoptate de Parlamentul ucrainean. Rada Supremă avea dreptul să ratifice sau să nu ratifice

Mykola Azarov.

documentul semnat de Mykola Azarov cu un an în urmă. Publicația „Nezavisimaa Gazeta“ (Gazeta Independentă) notează că pe data de 30 iulie 2012 legislativul ucrainean a ratificat Acordul privind zona de liber schimb a Comunității Statelor Independente. Deputații pro-prezidențiali au votat acordul amintit, iar opoziția scanda în străzi că a fost făcut primul pas pentru aderarea la

Uniunea Vamală. Ratificarea Acordului privind zona de liber schimb a avut loc în cadrul protestelor cetățenilor ucraineni împotriva legii cu privire la limbi. Din aceste motive, unele mijloace de informare în masă care acordau prea multă atenție protestelor în masă, nu au observat cu ce scop a fost organizată „gălăgia lingvistică”. În timp ce mulțimile se adunau în centrul Kievului pentru a proteja limba ucraineană ca limbă de stat, majoritatea parlamentară a decis să voteze după o procedură simplificată o serie de acte normative printre care și Acordul privind zona de liber schimb a CSI – un document de importanță strategică pentru stat. Acest acord a fost ratificat cu ușurință, fără a provoca anumite nedumeriri în rândul populației. Mykola Azarov a prezentat personal documentul în cauză în fața parlamentarilor. Premierul a specificat că nivelul schimbului de mărfuri cu statele CSI crește în fiecare an, adăugând că Acordul privind zona de liber schimb va avea rezultate economice benefice.

Reprezentantul comitetului de profil din cadrul Parlamentului, Taras Ciornovil, a declarat după ratificarea acordului că documentul nu a fost semnat conform procedurilor juridice corecte. Acordul se bazează pe enumerarea unor avantaje economice, însă, acestea nu sunt explicate din punct de vedere științific. Textul acordului, de asemenea, prevede o serie de restricții comerciale, ceea ce nu este în interesul Ucrainei, a conchis Taras Ciornovil.

Deputatul poporului care reprezintă forțele de opoziție, Iuri Karmazin, a relevat că Ucraina nu dorește să aibă relații problematice cu Rusia, ci ar vrea să vadă reguli economice transparente și echitabile. Iuri Karmazin a adăugat că primul acord de acest gen a fost semnat în anul 1994. Parlamentul rus nu l-a ratificat. Deputatul poporului s-a adresat către Guvern cu propunerea de a medita puțin asupra acțiunilor insistente ale părții ruse referitoare la ratificarea pe cât se poate de repede a acordului. Acesta poate fi primul pas spre Uniunea Vamală. Mykola Azarov a decis să nu comenteze această opinie. Pe străzi au încetat să se mai adune mulțimi, iar Parlamentul a intrat în perioada concediilor. Astfel, liniștea este și ea o tehnică politică eficientă.

CONCLUZII

Vechea dilemă Uniunea Europeană / Federația Rusă continuă să domine opinia publică din Ucraina, fiind un subiect de bază al materialelor jurnalistice și a conferințelor de presă. De fapt, adevăratele intenții ale politicianilor ucraineni sunt la suprafață. Cu ajutorul analizei discursului politic am aflat că premierul și alți politicieni ucraineni au o poziție prudentă față de UE, poziție, care ține de o integrare europeană în viitorul îndepărtat. Despre Rusia șeful executivului vorbește reieșind din punctul de vedere al colaborării actuale. Subliniind că autoritățile ucrainene nu-și pun în față scopul de a obține integrarea într-un mod rapid, premierul a încercat să nu schimbe esențial echilibrul istoric, unul de altfel incert, din politica externă a Ucrainei. În felul acesta, atât președintele, cât și premierul se străduiau să edifice un discurs public cu sensuri duble. Ei intenționau să nu sperie pe nimeni, fiindcă nu doreau să-și piardă partenerii posibili. Această situație a aprofundat dimensiunea confuză a direcțiilor din cadrul politicii externe a Ucrainei, în timp ce dilema Rusia / Uniunea Europeană devenise o dilemă a incertitudinii politice.

Pe neașteptate, în sfera integrării europene, Ucraina s-a întâlnit față în față cu un concurent. Uniunea Europeană a recunoscut oficial că Republica Moldova a depășit Ucraina în ceea ce privește accelerarea dialogului referitor la obținerea unui regim fără vize pentru cetățenii care doresc să călătorească în Uniunea Europeană, anunțând trecerea Chișinăului la al doilea plan de acțiune al procesului de liberalizare a regimului de vize. Concurența dintre Republica Moldova și Ucraina în contextul procesului de integrare europeană este una benefică. Acest fapt a fost subliniat de către Viktor Ianukovyci, care a reiterat interesele ambelor țări în scopul integrării în Uniunea Europeană, declarând că vectorul integrării europene rămâne unul dintre cei mai importanți în cooperarea dintre Ucraina și Republica Moldova.

În cadrul discuțiilor referitoare la apropierea de UE, Ucraina a făcut primul pas spre Uniunea Vamală, la care participă Rusia, Belarus și Kazahstan. Fără a face mare gălăgie, Parlamentul a ratificat Acordul privind zona de liber schimb din cadrul CSI. Astfel, pe zi ce trece nivelul discursului public se apropie tot mai mult de nivelul acțiunilor politice. Elita politică ucraineană se pare că a uitat sau nu a înțeles corect cuvintele Președintelui Comisiei Europene, Jose Manuel Durao Barroso, care a avertizat în anul 2011 Ucraina că nu poate crea o zonă de liber schimb cu statele membre ale Uniunii Europene și, în același timp, să formeze o uniune vamală cu Rusia. „Este imposibil să te integrezi în Uniunea Vamală și, în același timp, să ai o profundă și universală zonă de liber schimb cu Uniunea Europeană“, a asigurat Jose Manuel Durao Barroso într-o conferință de presă, la Kiev.

Astfel, vechea dilemă UE / Rusia s-a învechit și mai mult. Pașii politici pro-ruși și discursul politic pro-european complică și mai mult imaginea științifică a proceselor social-politice din Ucraina. În ce să credem: în acțiuni sau în declarații? Potrivit Evangheliei după Matei, doar faptele reprezintă adevărul: „Așa că după faptele lor îi veți cunoaște“ (Matei 7:20).

NOTE

- 1 *Premierul ucrainean nu pune la îndoială aderarea în viitor a Ucrainei la Uniunea Europeană*, 27 iulie 2012, Radio „Ucraina Internațional“, sursă electronică, acces: <http://radioukr.com.ua/ro/907/506619>.
- 2 *Ucraina nu trebuie să facă o opțiune între UE și Rusia*, 20 iulie 2012, Radio „Ucraina Internațional“, sursă electronică, acces: <http://radioukr.com.ua/ro/907/506171/>
- 3 Gheorghii Kasianov, *Ukraina za dvadșeat rokov. Lekția*, videoconferință, sursă electronică, acces: <http://www.youtube.com/watch?v=3VJRwMQT0Nw>.
- 4 Yuliya Smakula, *Kryza u vidnosynah mij Ukrainoiu i ES zberigaetsea – ekspert*, sursă electronică, acces: <http://www.newsmarket.com.ua/2012/07/kryza-u-vidnosynah-ukrayini-i-yes-zberigayetsya-ekspert>.
- 5 Iryna Șarpinska, *Eksper: sproșcnennea vydaci viz i maibutnii rejim z ES politycino povezani, ale ne vzaemozalezni proșesy*, publicația „Tyjden“, sursă electronică, acces: <http://tyzhden.ua/News/56231>.
- 6 *Kommersant: Moldova a întrecut Ucraina la capitolul liberalizarea regimului de vize*, Portalul de știri din Republica Moldova „Unimedia“, sursă electronică, acces: <http://unimedia.md/?mod=news&id=49605>.

- 7 Aurelian Lavric, *Konkurenția mij Respublikoii Moldova ta Ukrainoii v konteksti profeșiv evropeiskoi integrații*, în „Rozvytok politycinoi nauky: evropeiski praktyky ta naționali perspektyvy. Matrialy II Mijnarodnoi naukovo-praktycinoi konferenții studentiv ta aspirantiv „, Cernivți, 1 bereznea 2012, p. 208-210.
- 8 Oleg Cristal, *Adio „Moldova, poveste de succes“!*, în „Vox Publica“, 28 iunie, 2011.
- 9 Răzvan Iorga, *UE, punct de interes comun pentru Ucraina și Republica Moldova*, în „Karadeniz Press“, Agenția de știri și analize a Mării Negre, sursă electronică, acces: <http://karadeniz-press.ro/kara/ue-punct-de-interes-comun-pentru-ucraina-si-republica-moldova>.

SITE-URI UTILIZATE

<http://unimedia.md> – Portalul de știri din Republica Moldova „Unimedia“
<http://karadeniz-press.ro> – Agenția de știri și analize a Mării Negre
<http://focus.ua> – Revista „Fokus“
<http://www.ut.net.ua> – Revista „Tyjdeni“ (Săptămâna)
<http://radioukr.com.ua/ua> – Postul de radio „Ucraina Internațional“
<http://dt.ua> – Publicația „Dzerkalo tyjne“ (Oglinda săptămânii)
<http://www.unian.net> – Agenția informațională „Unian“
<http://www.interfax.com.ua> – Agenția „Interfax“
<http://gazeta.ua> – Portalul „Gazeta.ua“
<http://www.mediafax.ro> – Agenția „Mediafax“
<http://newzz.in.ua> – Portalul informațional „newzz.in.ua“
<http://www.ukrinform.ua/ukr> – Agenția informațională „Ukrinform“
<http://www.golosua.com> – Agenția informațională „GolosUA“
<http://www.youtube.com> – Site pentru încărcare și vizualizare a videoclipurilor
<http://voxpathublica.realitatea.net> – Platformă de comentarii, bloguri și opinii

PUBLICAȚII

„Ureadovyi kurier“ (Ucraina)
 „Kontrakty“ (Ucraina)
 „Korrespondent“ (Ucraina)
 „Tyjdeni“ (Ucraina)
 „Komersant-Ukraina“ (Ucraina)
 „Nezavisimaa Gazeta“ (Rusia)
 „Adevărul“ (România)

SUMMARY

Recently, one of the most discussed political aspects of relations between the Ukrainian state and the European Union is the conduct of the bilateral negotiations on the possible signature and ratification of the Association Agreement, intersected by a Free Trade Area. The actuality of the topic referred to was brought up to the surface of the informational processes within the initialization of the Association Agreement, which took place in spring 2012. While the economic crisis had begun to take over some major countries of Europe, Ukraine continued to remain in the phase of political uncertainty. As once mentioned by the former President of Russia, Dmitry Medvedev, Ukraine “continues to sit on two chairs instantaneously“ and can not decide. The old dilemma of the European Union and the Russian Federation continues to dominate the public opinion in Ukraine, as a basic subject in journalism and the press conferences.

When Mykola Azarov was giving an impression to the European partners that Ukraine was not in a hurry to become a member of EU, the European officials declared that the fate of relations between the parties depended on the reforms in the Ukrainian society. In order to minimize the consequences of an eventual political scission within the Ukrainian society, the European representatives suggested Ukraine should not make a choice between the EU and Russia.

The Ukrainian experts claim that 25–30 per cent of the population concomitantly favours the adherence to either the European Union or the Russian Federation. A majority of citizens became hostages of a false idea, according to which the adherence to the European Union would necessarily mean terminating any relations with the Russian Federation. The above idea is a political invention that results from the application of some political manipulative techniques. On the other hand, the Ukrainian politologist Volodymyr Fesenko, the leader of Penta Centre of Applied Political Research thinks that the European Union gives examples of double standards in its policy towards Ukraine.

Ukraine has unexpectedly met a competitor within the European integration process. The European Union has officially recognised the Republic of Moldova to overtake Ukraine in terms of the dialogue acceleration regarding obtaining a visa-free regime for the citizens willing to move within the united Europe.

In terms of the discussions referring to closer approach to the EU, Ukraine has spontaneously taken the first step towards Customs Union, involving Russia, Belarus and Kazakhstan. Without much fuss, the Parliament ratified the agreement on Free Trade Area within the CIS. Thus, each day of the public discourse is drawing the time of the political action closer and closer. The old dilemma of the EU and Russia is being more outdated. The pro-Russian political steps and the pro-European political discourse complicate the scientific image of the socio-political processes in Ukraine.

Alexandrina Cernov

Alexandrina Cernov s-a născut la 24 noiembrie 1943 în orașul Hotin. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității Naționale "Iu. Fedkovyci" din Cernăuți (1966).

A susținut teza de doctorat în 1989 la Chișinău. Conf. univ. dr. la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți (1971–2002).

A publicat studii și articole în domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii și poeziei comparate (română, rusă, ucraineană). Este autor de manuale școlare de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina. Este redactor-șef la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (din 1994).

Este membru de onoare al Academiei Romane (1991); membru fondator și director executiv al Editurii *Alexandru cel Bun* din Cernăuți (1995), membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, vicepreședinte (1989) și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990–1994).

PROBLEMA NAȚIONALĂ ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST. CONFLICTE ÎNGHEȚATE

Alexandrina Cernov

Cernăuți

Asociația pentru Dezvoltarea Forului Social Uman (AD FSU) cu suportul și participarea Asociației pentru Dezvoltarea Forului Social Uman Român (AD FSR) precum și a grupului europarlamentar și al Societății Transformer GUE/NGL (grupul parlamentar radical al Europei unite/grupul ecologic radical nordic), a organizat la București între 2–22 aprilie 2012 seminarul internațional *Problema națională în Europa Centrală și de Est*.

Seminarul a avut ca scop analiza obiectivă a contradicțiilor care există în Europa Centrală și de Est, reieșind din aspectele sensibile în relațiile naționale și deschiderea unor noi perspective în rezolvarea problemelor culturale și politice ale minorităților, ale raporturilor acestora cu majoritarii, a respectării drepturilor lor de către majoritari etc. Au participat politologi, savanți și politicieni, reprezentanți ai minorităților naționale din Republica Moldova, Ucraina, Rusia, Ungaria, Austria, Cehia, Slovacia, Polonia, fosta Iugoslavie, Grecia etc. În baza studiilor de caz, prezentate la seminar, referitoare la situațiile concrete din diferite țări se preconizează crearea unei platforme internaționale pentru cooperarea și găsirea soluțiilor democratice pentru rezolvarea diferitelor conflicte potențiale sau „adormite” din Europa Centrală și de Est. Este un eveniment care a avut loc pentru prima dată și, în același timp, este o provocare a politicianilor de stânga din Parlamentul European, din partea Germaniei. S-a subliniat faptul că există astăzi o dificultate a integrării europene cauzată nu numai de criza economică ci și a conflictelor interetnice. Interpretările naționaliste și apariția formațiunilor „noua dreaptă” impun, în noile condiții geopolitice, necesitatea de a redefini ideile de naționalitate și a legăturii dintre stat și națiune. Astăzi, în multe zone, se constată o stare de agresiune politică și morală împotriva minorităților. Pentru prima dată au fost propuse pentru discuție la nivel european astfel de probleme ca: discri-

minarea minorităților, dreptul lor de a folosi limba maternă ca limbă oficială, naționalismul etnic și crizele interetnice, interpretările naționaliste din partea majorității sau a politicilor de dreapta, ale unor grupări sau partide. Desigur, nu a omisă atenției și situația postconflict din Serbia.

Există și unele îngrijorări în legătură cu europenizarea și globalizarea economiei și a politicii față de naționalități, a rolului și autorității Uniunii Europene în viitor. O problemă ce urmează a fi cercetată și analizată o constituie și autonomia național-culturală după principiul personalității, teritorială sau a asociațiilor, după propriile sisteme de autoidentificare. Există și teama că constelația de minorități ar putea crea un stat în stat, iar coexistența pașnică dintre minorități devine, în unele cazuri, problematică. A fost exprimată convingerea că într-o Europă fundamentală, restructurată și stabilă poate fi găsită o posibilitate reală de reglare a realităților interetnice. S-a discutat la seminar și despre luptele din sudul Europei împotriva programelor de austeritate și despre rolul viitor al Germaniei în acest proces.

Winfried Gorcha (Austria) a subliniat că tematica propusă este extrem de actuală, iar studiile de caz sunt importante, însă ele nu acoperă toate problemele. Ele pot indica doar originea conflictelor care, în majoritatea cazurilor, provoacă probleme asemănătoare, deci se pot propune soluții.

O chestiune mult discutată a fost cea a limbii minoritare ca instrument de comunicare și a incapacității minorităților de a folosi limba maternă. Domnul Winfried Gorcha este de părere că minoritățile atribuie un rol mistic limbii și supravaluează caracteristicile ei. Cerințele sunt asemănătoare: comunicarea cu autoritățile în limba maternă, folosirea ei în biserici, în mass-media, cărți, predarea în școli și scrierea de manuale. Trebuie studiat și modul în care aceste probleme pot fi soluționate.

S-amenționat de asemenea faptul că rămâne de discutat și activitatea partidelor naționaliste, s-a vorbit și despre vitalitatea conflictelor naționaliste în vestul Europei, deoarece probleme de acest gen sunt în toată Europa.

Comunicările prezentate au fost împărțite tematic în patru secțiuni: I. *Moldova – România, Rusia – Ucraina. Timpurile prezente vs timpurile sovietice vs situația timpurile vechi*; II. *Ungaria – România, Transilvania – Austria – Cehia – Slovacia – Polonia: Situația timpurilor prezente vs a timpurilor până la 1989 vs 1848–1918*; III. *Balcanii și fosta Iugoslavie: Situația timpurilor prezente vs Războiul Civil din Iugoslavia vs timpurile de până la 1989*; IV. *Romii și suniții în Europa Centrală și de Est. Situația timpurilor prezente vs timpurile vechi*.

La deschiderea lucrărilor Gabi Zimmer, membru al Parlamentului European, a concretizat că seminarul este conceput ca o provocare a politicii de stânga a Parlamentului European.

Vorbind despre cadrul european, care creează o anumită atmosferă de conviețuire dintre majoritari și minoritari, Walter Baier (Austria) a adăugat la acestea și alte teme care ar fi trebuit să se afle în atenția politologilor și a parlamentarilor europeni și anume: legătura dintre stat și națiune, agresivitatea împotriva minorităților, autoritatea UE, europenizarea și globalizarea economiei și elaborarea unei politici unice, autonomia național-culturală care poate ușor fi transformată într-un stat în stat, posibilitățile de reglare a relațiilor interetnice. Desigur, n-au fost ocolite nici alte probleme majore ale sud-estului european, mai ales cele ale luptelor împotriva programelor de austeritate economică și a politicilor de austeritate. Domnul Walter

Baier a precizat că seminarul trebuie să deschidă o discuție nouă despre asigurarea unui viitor pașnic al Europei.

Din Ucraina au participat la seminar Vladimir Stadnițki, reprezentant al partidului panucrainean de extremă dreaptă „Svoboda“, care în comunicarea *Despre situația românilor din Ucraina la nivelul sistemului din învățământ* a încercat să prezinte situația românilor din Cernăuți și, ceea ce surprinde în mod deosebit; a realizat o comparație (!) cu cea a ucrainenilor din România. Neavând însă acte concrete și argumente, domnul Vl. Stadnițki a comis greșeli grave, dovedind încă o dată politica agresivă a partidului „Svoboda“ față de minoritățile din Ucraina, în special a etnicilor români și ruși din Ucraina, iar România a fost prezentată ca o țară ce nu-și respectă îndatoririle sale față de minoritatea ucraineană.

Din Cernăuți a participat și subsemnata, care a vorbit despre situația lingvistică a românilor din Ucraina și interferențele lingvistice caracteristice Bucovinei. În comunicare a fost prezentată populația de origine română din regiunile Cernăuți, Odesa, Transcarpatia din punct de vedere istoric, populație care are străvechi tradiții istorice și culturale și trebuie acceptată și definită în calitatea sa de popor băștinaș, luptător pentru păstrarea demnității sale naționale și respectarea drepturilor acordate prin lege.

Astăzi, românii nu mai pot miza doar pe sentimentul patriotic. Este necesară intervenția profesională în alcătuirea programelor, a manualelor și a altor materiale didactice pentru predarea în limba română în școlile din Ucraina. S-a menționat și faptul că începând din anul 1991, anul proclamării independenței Ucrainei, școlile cu limba română de predare au fost reduse, de la 96 la doar 76 de școli. Se dă prioritate școlilor mixte, româno-ucrainene, iar cu fiecare an ce trece se introduc din ce în ce mai multe obiecte ce se predau în limba ucraineană. Una din cauzele care favorizează acest proces o constituie lipsa de grupe academice cu predarea în limba română la Universitatea din Cernăuți și faptul că în afară de limba și literatura română, pentru celelalte obiecte cursurile de perfecționare ale profesorilor din școlile românești se organizează în exclusivitate în limba ucraineană, fapt ce îngreunează folosirea terminologiei științifice la lecții. În Ucraina există un precedent: la Universitatea din Ujgorod funcționează o facultate pedagogică cu predare în limba maghiară, cu secții pentru toate disciplinele care se predau în școală.

Problemele sociolingvistice ale românilor din Ucraina sunt mai complicate și impun astfel anumite metode de predare, specifice pentru fiecare minoritate și care depind de politica națională pentru minoritățile țării.

În Ucraina, mentalitatea unei minorități naționale, statuat pe care îl au astăzi românii băștinași din nordul Bucovinei, regiunea Cernăuți, cei din regiunile Odesa și Transcarpatia, oscilează, între trei extreme: 1. *își idealizează situația lor stabilă*, 2. *vor să se contopească cu populația majoritară pentru a fi absolvită de sentimentul apăsător al izolării* sau 3. *se transformă în popoare luptătoare pentru păstrarea ființei lor naționale, mizând pe cele trei instituții fundamentale: biserica, școala și limba*.

După cum reiese din confruntarea datelor recensămintelor sovietice și ale primului recensământ ucrainean, realizată de cercetătorul cernăuțean sociolingvistul Ion Popescu, (vezi „Glasul Bucovinei“ nr. 3–4, 2002), primul pas vizibil spre deznaționalizarea românilor (moldovenilor) din localitățile în care aceștia sunt băștinași îl constituie transformarea școlilor românești în școli mixte, româno-ucrainene, sau chiar trilingve, româno-ucraineano-ruse. După cum arată experiența

trăită deja în unele sate din regiunea Odesa (populată în mare majoritate de moldoveni) și regiunea Cernăuți (aici populația se declară permanent: în zona bucovineană și vechiul regat – români, iar nordul Basarabiei – moldoveni), astfel de școli s-au transformat, în decursul unei generații de elevi (într-o perioadă de maximum 10–11 ani), în școli ucrainene sau rusești. Tot în aceste localități, conform datelor ultimului recensământ ucrainean (decembrie 2001), acest fapt a dus și la schimbarea identității naționale, absolvenții acestor școli declarându-se ca fiind ruși sau ucraineni, adică după limba în care au absolvit școala, aceste limbi devenind și limbi de conversație.

Concluzia nu este deloc îmbucurătoare: deznaționalizarea continuă, mai ales prin școală, și nu datorită „românizării“ (!) moldovenilor din regiunea Odesa.

Este normal ca o populație să-și dorească un statut stabil, chiar confortabil. Dorința de stabilitate, de asigurare a locului de muncă etc. crează nu rareori confuzii, cum au fost cele de la ultimele alegeri parlamentare, când românii au pierdut chiar din această cauză și de altfel se lasă amăgiți în continuare.

Domnul Stadnički, și-a asumat însă responsabilitatea de a analiza situația școlilor românești din regiunea Cernăuți, problemă în care și-a demonstrat o totală incompetență, dezinformându-i pe cei prezenți cu declarații false, afirmând că în Ucraina, de exemplu, funcționează 92 de școli românești și 6 școli mixte, pe când în România nu există nici o școală în limba ucraineană, că ucrainenii din România nu au nici un centru de cultură, nici o publicație în limba ucraineană etc. Fiind însă întrebat despre situația comunității polone și conflictele de la Lvov cu polonezii, nu a putut să aducă nici o informație, pronunțându-se, chiar foarte agresiv, împotriva comunității rusești. În vest există unele conflicte de limbă și aproape că nu se mai vorbește în limba rusă. La Lvov există și alte conflicte între populația rusofonă și naționaliștii ucraineni. A fost destul de stranie prezența domnului Stadnički la acest seminar și nu a fost înțeles scopul pe care l-a urmărit.

În replică a vorbit reprezentantul ucrainenilor din România, Mihai Traista, care a precizat faptul că în România funcționează totuși mai multe instituții de învățământ în limba ucraineană: liceele din Sighetul Marmației și Siret. Colegiul din Lugoj are și o secție în limba ucraineană. La universitățile din București, Cluj-Napoca și Suceava există și câte o secție de limba și literatura ucraineană. În diferite localități sunt parohii greco-catolice în limba ucraineană. A enumerat și publicațiile ucrainenilor din România: „Curierul ucrainean“, „Ucrainski visnik“ (Noutăți ucrainene), „Naș golos“ (Vocea noastră), „Novii vik“ (Era nouă), „Dzvonik“ (Clopoțelul). Se editează în limba ucraineană cărți la editurile Criterion și Mustang. În ceea ce privește numărul școlilor în limba ucraineană, raportorul consideră că „o mare parte din vină, că nu există mai multe instituții de învățământ în limba ucraineană, o poartă Uniunea Ucrainenilor din România care nu acordă atenția cuvenită acestei probleme, or ucrainenii din România au nevoie de o organizație care să le apere interesele“. Dumnealui a confirmat că în România este organizată și Uniunea Democrată a Rutenilor.

În România, susține domnul Traista, sunt peste 600 de mii de ucraineni (ceea ce nu coincide cu datele recensământului oficial) care locuiesc în Bucovina, Maramureș, Banat și Dobrogea, iar huțulii, care sunt vorbitori de limbă ucraineană, s-au declarat o minoritate distinctă. Ucrainenii au delegat și un deputat care să-i reprezinte, din partea comunității lor, în Parlamentul României.

Astfel, domnul Traista a dovedit prin informații concrete, că antevorbitorul său a fost dezinformat în ceea ce privește situația românilor din Ucraina și cea a ucrainenilor din România.

Despre tendențiozitatea și agresivitatea raportului domnului Stadnițki a vorbit, în timpul discuțiilor, și subsemnata, care a avut cu această ocazia posibilitatea să vorbească nu numai despre statutul limbii române în Ucraina, dar și despre situația școlilor cu limba română de predare și, în general, a comunității românilor din Cernăuți și a mai adăugat, că în timpul vizitei lui Victor Iușcenko, pe atunci președinte al Ucrainei, la București, s-a inaugurat un sediu, chiar în centru capitalei, pentru desfășurarea activității Centrului Cultural Ucrainean. Ucraina însă a refuzat categoric până în prezent organizarea unui Institut Cultural Român la Kiev cu o filială la Cernăuți, unde locuiește o însemnată comunitate de români băștinași.

Domnul Ovidiu Tichindeleanu (România) a apreciat că majoritatea analizelor au fost un fel de „explozie despre ridicarea naționalismului în Europa de Est“, definind naționalismul ca un fel de eurocentrism privit printr-o prismă locală. După căderea blocului comunist a luat amploare naționalismul de dreapta, a afirmat dumnealui, și există tendința de a privi viitorul cu chelarii trecutului. Mișcările autonomiste în România, Ungaria, Ucraina văd identitatea națională în termeni postcomuniști, care sunt, de fapt, o răsturnare a tratării naționalismului, o definiție nouă a statului-națiune. În timpul discuțiilor au fost abordați termeni ca: națiunea ca identitate, identitatea regională transnațională, statul unitar, statul-națiune, distrugerea statelor-dictatură, mozaicul conflictelor regionale, demistificarea naționalismului, mitul naționalismului, disocierea naționalismului de extremism, modelele de creare a multiculturalismului în Balcani, dialogul intercultural, miza socială a chestiunii naționale, conținutul social al naționalismului. O temă actuală astăzi, pe care a încercat s-o analizeze domnul Ovidiu Tichindeleanu, a fost migrarea forței de muncă în Europa, din Est spre Vest. În ultimii ani migrația în căutarea unui loc de muncă a devenit un fenomen de masă și a început să creeze probleme noi în țările gazdă, slăbind astfel proiectul european.

Grecia a fost reprezentată de către domnul Dimitris Christopoulos, care a afirmat că demistificarea naționalismului este o problemă geografică și propune să disociem naționalismul de extremism. Domnia sa militează pentru un stat unitar, stat-națiune. Este de părere că acum are loc „tribalizarea colonială“ în Balcani, adică reunirea factorilor de limbă, religie. Modelele de tribalizare reprezintă forma unui conflict înghețat în centrul și estul Europei. Membrii acestui „trib modern“ sunt obsedați de tragedia etniei. Apar elemente dificile în istorie.

Cornelia Ernst, membru al Parlamentului European a pus în discuție problema romilor, discriminarea romilor și a sindilor. Ei nu au nici un sprijin politic, foarte rar au fost autoorganizați, 12 milioane de romi locuiesc la periferia societății, nu există învățământ, locuri de muncă, asigurări, nu se aplică strategii, programe de finanțare etc.

O noțiune problematică discutată cu îngrijorare și responsabilitate a fost *istoria*. Toți au confirmat că există istorii oficiale și istorii care nu se predau în școli și că ar trebui să deconstruim miturile istorice a unei etnii și, în același timp, oamenii trebuie să adopte o istorie comună. În continuare, domnul Peter Damo a vorbit despre istoriile paralele și felul în care puterea politică le folosește. Nu întâmplător s-a vorbit despre istoria „perdanților“: să rezisti, nu înseamnă să pierzi. Există totuși o istorie a

rezistenței etniilor, o istorie ca educație și o rezistență prin comunicarea culturală prin limbă, religie și creație.

În concluzie Peter Damo a vorbit despre două categorii de minorități: minorități autohtone și minorități apărute în urma migrațiilor. Este clar că minoritățile trebuie protejate de țara-mamă, mai ales că până astăzi nu s-a clarificat definitiv statutul de popor băștinaș și drepturile lui naționale, recunoașterea pe plan internațional a popoarelor băștinașe. Este necesar un discurs modern dedicat unor termeni ca drepturile omului, drepturile unui grup etnic sau a unui popor băștinaș. Toate problemele discutate prezintă încă un domeniu de lucru vast, o ipoteză de lucru. Este necesară o abordare programatică care ar soluționa conflictele înghețate.

În consecință toate aceste noțiuni și probleme, privite prin prisma situațiilor concrete a „studiilor de caz”, au fost percepute ca „teme pentru acasă”.

SUMMARY

The Association for the Development of the Human Social Forum with the support and participation of the Association for the Development of the Romanian Social Forum together with the European Parliamentary Group GUE/NGL and the Transformer Network (the Parliamentary Radical Group of the United Europe/the Nordic Green Left Group) have organised an international seminar *The National Question in Central and Eastern Europe* on the 21–22 of April 2012 in Bucharest.

The seminar had a goal to objectively analyze the contradictions existing in the Central and Eastern Europe, taking into consideration the sensitive aspects in the national relations, and open new prospects in solving cultural and political problems of the minorities, their reports to the majorities, the respect of their rights by the majorities etc. Politologists, scholars, politicians and representatives of the national minorities from Republic of Moldova, Ukraine, Russia, Hungary, Austria, Czechia, Slovakia, Poland, former Yugoslavia, Greece, etc participated in the seminar. The creation of a common international platform for co-operation and finding democratic solutions for rezolving different political or “frozen” conflicts of Central and Eastern Europe has been planned on basis of the case studies, presented on the seminar and referring to definite situations in different countries. It has been an event that took part for the first time and, at the same time, a challenge of German leftist politicians from the European Parliament. The fact, that there is a difficulty of European integration, caused not only by the economic crisis, but also interethnic conflict, has been pointed out. The national interpretations and the emergence of “new right” formations impose the need to redefine the ideas of nationality and the relationship between the state and the nation within the new geopolitical conditions. Today, in many areas, there is a state of political and moral aggression against minorities. For the first time, such issues as the discrimination against minorities, their right to use their mother tongue as an official language, the ethnic nationalism and the ethnic crises, the nationalistic interpretations by the majority or the right-wing policies or

some groups and parties, have been proposed for discussion at an European level. Certainly, the conflict situation in Serbia have not remained unnoticed.

There are some concerns left about the Europeanisation and globalization of the economy and policy towards nationalities, the role of the European Union authority in the future. A problem to be investigated and analyzed is the national-cultural autonomy according to the personality principle, according to territorial or association division or proper self-identification systems. There are fears that the constellation of minorities may create a state within a state, and the peaceful coexistence between minorities becomes an issue in some cases. A belief that a real possibility of interethnic realities can be found only within a fundamental, restructured and stable Europe has been also manifested.

ȚINUTUL HERȚA: CAUZELE OCUPAȚIEI SOVIETICE DIN 28 IUNIE 1940

Aurelian Lavric

Cernăuți

Raionul Herța (cu excepția satelor bucovinene Ostrița, Țureni, parțial Mamornița, „până la vama veche – actuala clădire a școlii din Țureni de lângă pod, pârâul fiind frontiera naturală a Bucovinei“ și Puieni-Bucovina) întrunește, în linii generale, teritoriul fostului Ținut Herța (incluzând și satul Tureatca din actualul raion Hliboca) și până la 1940 făcea parte din regatul român, având o suprafață de 304 km². Raionul Herța include 9 comune cu 32 sate și a făcut parte din județul Dorohoi, plasa Herței. „Raionul reprezintă, ca și în cazul satelor românești de lângă Tisa din Transcarpatia, un areal compact românesc, având în componența sa doar un singur sătuc de ucraineni – Mamornița ucraineană. Din acest teritoriu a făcut parte și satul Prisaca – atestat la 1930, în care, în acel an, din 193 de locuitori 189 erau români și 4 – de altă etnie, ruteni (ucraineni) nu au fost atestați. În perioada sovietică satul a dispărut. La momentul restabilirii raionului în componența regiunii Cernăuți, în 1992 (în baza recensământului din 1989), aici trăiau 29 611 de locuitori. Populația românească constituia 27 517 persoane sau 92,93%, 23 539 dintre ei se declarau români și 3.978 – moldoveni, ultimii erau din satele Ostrița, Țureni și Mamornița românească din fostul raion rural Cernăuți, format imediat după război, unde românii erau arbitrar trecuți în pașaport ca fiind „moldoveni“. În raion mai locuiau 1 569 sau 5,3% ucraineni, 431 sau 1,46% ruși, 18 sau 0,06% poloni, 15 sau 0,05% evrei și 61 sau 0,2% de alte etnii. Populația neromânească era constituită de grâniceri cu familiile lor, precum și o parte din specialiștii și funcționarii sosiți aici prin repartizare“¹. Conform rezultatelor recensământului din 2001, în raion locuiau deja 32 316 persoane, iar populația românească atingea cifra de 30 310 persoane (29 554 români și 756 moldoveni) sau 93,79% din populația totală a raionului.

Aurelian Lavric

Aurelian Lavric este doctor în istorie și conferențiar la Catedra de Relații Internaționale din cadrul Universității de Stat din Chișinău, Republica Moldova.

Deși s-au publicat mai multe studii în care s-a făcut referință la cauzele ocupării și anexării la 28 iunie – 3 iulie 1940 a ținutului Herța de către URSS, până astăzi mai sunt vehiculate unele mituri sau presupuneri neîntemeiate cu privire la evenimentele respective. Faptul că URSS a ocupat la 28 iunie 1940 Basarabia este explicat prin manipularea la care a recurs regimul bolșevic de la Moscova, care a revendicat continuitatea și succesiunea Imperiului Țarist, respectiv a reinstaurării jurisdicției asupra teritoriilor pe care Rusia le deținuse (ocupase și anexase) în trecut, și a utilizat un argument fals când a declarat că majoritatea populației Basarabiei o formează ucrainenii. Prin protocolul adițional la *Tratatul de neagresiune sovieto-german* (Pactul Molotov–Ribbentrop) din 23 august 1939, Rusia și-a asigurat din partea Germaniei libertatea de a reanexa Basarabia, în condițiile în care Franța și Anglia nu s-au opus. Deși a ridicat întrebări pretenția regimului bolșevic de a ocupa nordul Bucovinei – teritoriu care nu a fost menționat în protocolul adițional secret și care nu a aparținut niciodată Imperiului Țarist – întrucât era vorba de o parte a unei provincii ce a fost răpită Principatului Moldovei în 1775 de către Imperiul Austro-ungar, s-a considerat că a avut loc o reanexare ce s-a întemeiat pe un precedent istoric. Diplomații germani au consimțit anexarea nordului Bucovinei în cursul consultărilor avute cu autoritățile sovietice înainte de 28 iunie 1940.

În ceea ce privește ținutul Herța, care nu a făcut parte nici din Basarabia, nici din Bucovina, situația este cu totul neclară. Nu există nici o „justificare“ pentru anexarea ținutului la 28 iunie 1940 – vreun precedent istoric care să vorbească despre faptul că teritoriul respectiv a mai fost răpit înainte de vreunul dintre imperiile din preajma Principatului Moldovei (evident, faptul că Basarabia și Bucovina mai fuseseră răpite în trecut, nu acorda nici un drept regimului totalitar de la Moscova să recurgă la o nouă ocupație). Am identificat cinci presupuneri mai notorii cu privire la cauzele anexării ținutului Herța la 28 iunie – 3 iulie 1940.

1. Nicolae Ciachir nota: „Am încercat să ne explicăm de ce sovieticii au ocupat o parte din județul Dorohoi, care făcea parte din Moldova și nu am găsit nici o explicație logică. Probabil că e o rezultată generată de următoarea conjunctură. În 1938, s-au făcut unele modificări administrative. S-au redus cinci județe – cele mai mici. Astfel, județele Rădăuți, Storojineț și Suceava au format noul județ Suceava, cu reședința la Rădăuți. Concomitent, plasa Herța din județul Dorohoi a trecut la județul Cernăuți“³.

2. Ion Popescu și Constantin Ungureanu menționează, la rândul lor, că „Ținutul Herța, «un teritoriu curat românesc, care n-a fost niciodată sub vreo ocupație străină și care a făcut parte din România Veche», a avut de împărțit soarta tragică a nordului Bucovinei. Teritoriul acestui ținut se întinde pe o suprafață de circa 30 400 ha, având o populație de aproximativ 35 000 de români. Sovieticii au pus stăpânire pe el la 29 iunie 1940, pretextând că s-au «rătăcit». Astfel, 27 de localități herțene, care au aparținut anterior județului Dorohoi din Vechiul Regat, au trecut în componența URSS“².

3. Un fapt interesant atrage atenția în legătură cu ținutul Herța: până la încorporarea teritoriului, numit ulterior Bucovina, la Austria, în 1775, zona în cauză a făcut parte din ținutul Cernăuți. Între anii 1775–1777 orașul s-a aflat sub ocupația armatelor austriece, dar târgul, împreună cu circa 30 sate (cifra diferă în diferite surse), a revenit Moldovei, în cadrul nou-înființatului Ținut Herța. Acest ținut a fost desființat

în anul 1834 și înglobat Ținutului Dorohoi, în care devine plasă. Așadar, denumirea de „Ținutul Herța“ se datorează statutului pe care l-a avut zona respectivă între anii 1775-1834 (59 de ani), când a existat ca ținut în cadrul Principatului Moldovei. „După Unirea Principatelor (1859), ținuturile moldovenești au fost transformate în județe, iar ocoalele, în plase. Astfel, ocolul Herța din ținutul Dorohoi a devenit plasa Herța din județul Dorohoi, situație care s-a menținut până în 1940”⁴. După cum rezultă din lucrarea lui Nicolae Ciachir, citată mai sus, totuși situația s-a menținut până în 1938, când plasa Herța a trecut la județul Cernăuți. Practic, în 1938 s-a revenit la starea de lucruri din 1775, când a fost anexat de către Austria nord-vestul Moldovei (teritoriu pe care l-au denumit Bucovina). „88 la sută din teritoriul ținutului Cernăuți (2 297 km²) a fost anexat la Austria, iar 20 de sate din ținut, cu o suprafață de 315 km², în care existau 940 de case (circa 4 700 locuitori), au rămas după 1775 la Moldova. Mai târziu, pe acest teritoriu s-a format ținutul Herța. În realitate, au rămas la Moldova numai 17 sate din ținutul Cernăuți, precum și o parte din satele Mamornița și Lucovița care, după delimitarea noii frontiere, au nimerit pe hotar și au fost dezmembrate. Important este că satele Mamornița și Lucovița, rămase la Moldova, și-au păstrat caracterul românesc până în prezent, în timp ce aceleași sate, care au fost anexate la Bucovina și sunt despărțite de un pârâu, treptat s-au ucrainizat. Recensământul rusesc din 1774 a înregistrat în 16 sate din zona Herței numai 628 de case locuite și un număr foarte mare de case pustii – 118”⁵.

Într-un alt loc din aceeași sursă autorul notează: „(...) după încheierea convenției de la Balamutovca [privind delimitarea frontierei, – n. n.] Imperiul Habsburgic a retrocedat Moldovei 14 sate (după alte informații 12 sate) din sudul ținutului Cernăuți (este vorba de satele din zona Herței)”,⁶. Zona Herței făcea parte din Ocolul Târgului, din cadrul ținutului Cernăuți. „Din acest ocol făceau parte 29 de sate și târgul Cernăuți. După delimitarea frontierei, în Bucovina ocupată au rămas 14 localități din acest ocol, iar restul satelor, și anume, Molnița, Sănehău (Horbova), Hreățca, Culiceni, Fundoiaia, Godinești, Buda de Sus, Buda de Jos, Noua Sulița (o parte din moșia satului a fost încorporată în Bucovina, iar restul a dispărut), Becești, Mogoșești, Țânteni, Târnauca, Movila Herței, Fundul Herței și Pilipăuți au fost retrocedate Moldovei. În prezent toate aceste sate (cu excepția satului Fundul Herței) fac parte din raionul Herța, regiunea Cernăuți, în componența Ucrainei”⁷. Ne putem întreba dacă nu cumva, în 1940, ocupanții sovietici s-au gândit să anexeze ținutul Herța – ca parte a ținutului Cernăuți – atât în 1775, cât și ca parte a județului Cernăuți din 1938 (chiar dacă în nota secretă la pactul Molotov – Ribbentrop nu se menționa nimic, nici cu privire la Bucovina, nici cu privire la ținutul Cernăuți în hotarele sale din 1775 sau la județul Cernăuți în hotarele sale din 1938).

4. La 5 martie 1918, fiind constrânsă, România a semnat pacea preliminară de la Bufta, iar la 7 mai 1918 – *Tratatul de Pace de la București*, prin care România renunța la teritoriile românești din Austro-Ungaria, iar teritoriul Bucovinei urma să fie mărit cu ținutul Hotin, o parte din județul Dorohoi și cu Dornele românești”⁸. Deși sursa nu precizează care era acea parte din ținutul Dorohoi, rezultă că era vorba tocmai de ținutul Herța. Ne putem întreba dacă nu cumva agresorii sovietici au dus la îndeplinire planurile urzite de austrieci în 1918 de anexare a teritoriului românesc al ținutului Herța.

5. „Toate satele din Ținutul Herța și-au păstrat caracterul românesc (...) [pe parcursul perioadei 1775–1818]. Doar în târgul Herța era un număr important de evrei, care se ocupau în principal cu meșteșugurile și comerțul”⁹. Răspunzând la întrebarea de ce Ținutul Herța a fost ocupat și anexat la URSS, un originar din raionul Herța declarase că, în timpul înaintării trupelor de ocupație sovietice, reprezentanți ai numeroasei comunități evreiești din orașul Herța au luat legătura cu agresorii și i-au rugat să ocupe și orașul Herța (cu această ocazie au fost ocupate și satele adiacente).

Acestea sunt doar câteva dintre versiunile, fără vreo confirmare documentară, cu privire la anexarea ținutului Herța, în zilele de 28 iunie – 3 iulie 1940, de către Uniunea Sovietică totalitară. Chiar și reputatul cercetător Valeriu Florin Dobrinescu, după ce oferă documente care pot să elucideze acest moment istoric, în încheierea volumului în care le-a publicat, notează că: „Uniunea Sovietică (...) a depășit cadrul fixat pe harta care însoțea nota ultimativă prin ocuparea teritoriului Herța”¹⁰. Pentru ca să scoatem la lumină adevărul se impune referirea la mai multe documente care au fost publicate până în prezent. În cartea sa Dobrinescu menționează: „Două chestiuni au ieșit în evidență în primele zile de la prezentarea notelor ultimative. Prima s-a referit la ritmul rapid al mișcării trupelor sovietice care, la 30 iunie, au ajuns cu elementele motorizate chiar pe Prut. (...) O a doua problemă a avut în vedere depășirea cadrului teritorial fixat pe harta, care însoțea nota ultimativă la frontiera la est de Mamornița. Davidescu, ministrul României la Moscova, anunța Bucureștiul că s-ar putea face un demers la Berlin, arătându-se că «nu e vorba nici de Basarabia, nici de Bucovina, ci de un teritoriu din Vechiul Regat». Ministrul român de la Moscova a prezentat lui Molotov faptul că imprecizia frazei «în regiunea Herța» din prima notă sovietică, «agravează considerabil situația, dat fiind că trupele sovietice au înaintat adânc în teritoriul Vechiului Regat al României». Davidescu a reamintit șefului diplomației sovietice că, în noaptea de 26 iunie, a cerut «o descriere detaliată a liniei în această regiune» și a rugat «să se reexamineze chestiunea prin rectificarea liniei la est de Mamornița». Molotov a replicat că problema va fi în atenția Comisiei de la Odesa, dar că rezolvarea ei «i se pare dificilă». Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, cunoștea și el situația, dar nu a putut face vreun demers fără a avea instrucțiuni de la guvernul său. Informat, guvernul de la Berlin a fost de acord cu nemulțumirea României. Davidescu a încercat, pentru rezolvarea acestei chestiuni, o audiență la Stalin, dar i s-a spus că acesta era «extrem de ocupat». La următoarea întâlnire, Dekanozov [adjunctul comisariatului sovietic pentru afaceri externe] i-a comunicat că guvernul sovietic nu consimte la o schimbare a liniei «acceptate» în Bucovina. Din nou, Davidescu i-a demonstrat că linia era departe de a fi acceptată”¹¹.

Din aceste informații rezultă o contradicție: pe de o parte ministrul Davidescu și autoritățile române au presupus că a avut loc „depășirea cadrului teritorial fixat pe harta care însoțea nota ultimativă”, afirmând pe drept cuvânt că „trupele sovietice au înaintat adânc în teritoriul Vechiului Regat al României”. Pe de altă parte, Davidescu a cerut în noaptea de 26 iunie 1940 „să se reexamineze chestiunea prin rectificarea liniei la est de Mamornița”, ceea ce înseamnă că autoritățile sovietice de la bun început au inclus ținutul Herța în teritoriul care urma să fie anexat. De aceea Molotov a declarat că rezolvarea acestei probleme „i se pare dificilă”. De altfel, în „Jurnalul” său (din perioada 1941–1944), citat de Dobrinescu, Grigore Gafencu, ministru de externe al României în iunie 1940, a menționat foarte clar, în întrebarea sa din

24 iunie 1941, că „brutalul ultimatum din anul trecut, prin care ni s-a cerut nu numai Basarabia, dar și Bucovina, și un colț din vechea Moldovă, prin încălcările teritoriului nostru, care au urmat de atunci, prin actele de forță ce au intervenit pe Dunăre, chiar în timpul negocierilor pentru stabilirea liniei de demarcație, Uniunea Sovietică a distrus în România orice sentiment de încredere și de siguranță și i-a trezit îndreptățita teamă că însăși ființa statului român e în primejdie”¹². Rezultă deci că Uniunea Sovietică de la început a avut în vedere anexarea, împreună cu Basarabia și nordul Bucovinei, a colțului din vechea Moldovă – ținutului Herța.

Din documentele pe care le-a publicat Valeriu Florin Dobrinescu rezultă clar confuzia care s-a creat în structurile de conducere de la București în zilele cotozirii teritoriului românesc. Într-un *Raport Informativ al Biroului de Statistică Militar Iași* se nota că „azi, 29 iunie tancurile sovietice au intrat în Herța. Tancurile au deschis foc, omorând pe căpitanul Boros, doi soldați și rănind pe sublocotenentul Dragomir. În urma parlamentărilor s-au retras la ieșire – N. V. Herța”. Într-o telegramă a Armatei a 3-a se nota: „1. Locotenentul, trimis de Colonelul Atanasiu (Comandantul Grupării Tactice de pe Masivul Păduros Herța) să ia contactul cu elementele ruse intrate în Herța, a comunicat că rușii au declarat că au greșit că au mers până la Herța. La ora 12, se așteaptă răspunsul comandamentului de corp de armată de la Cernăuți unde au trimis un car de luptă după ordine și vor comunica rezultatul. 2. Detașamentul, aflat pe Prut la Mamornița și care fusese dezarmat de ruși, a fost reînarmat și a primit ordin să se dirijeze la locul lui de dispozitiv”¹³. În aceeași ordine de idei, Sir Reginald Hoare, ministrul Angliei la București, nota într-o telegramă (din 1 iulie 1940) trimisă autorităților de la Londra că „Trupele rusești au trecut (noua) frontieră de sud a Cernăuților, dar, ca răspuns la protestele românilor, autoritățile sovietice au promis să se retragă”¹⁴. Probabil, diplomații britanici au obținut această informație din surse românești, fără să se edifice și asupra poziției Uniunii Sovietice cu privire la „noua frontieră de sud a Cernăuților”. Totuși, într-o telegramă a ambasadorului Germaniei la Moscova, Schulenburg, către Oficiul German de Relații Externe, din 26 iunie 1940, se menționa: „Molotov m-a convocat azi după-amiază și a declarat că pe baza convorbirii pe care el a avut-o cu mine ieri, Guvernul sovietic s-a decis să-și limiteze cererile asupra părții de nord a Bucovinei și a orașului Cernăuți [până atunci sovieticii au declarat intenția de a anexa întreaga Bucovină]. După părerea Rusiei, granița ar merge de la punctul cel mai sudic al Ucrainei sovietice de vest la Mt. Knatiasa, spre est de-a lungul Sucevei și apoi spre nord est până la Herța și Prut, prin care Uniunea Sovietică ar obține legătura directă de cale ferată Basarabia – via Cernăuți – la Lemberg. Molotov a adăugat că Uniunea Sovietică se așteaptă la sprijinul Germaniei în cererea sa”¹⁵. Prin expresia „până la Herța și Prut” Molotov și conducerea Rusiei puteau înțelege anexarea ținutului Herța, iar conducerea României – că ținutul rămâne statului român.

O contribuție la confuzia care s-a creat atunci a avut-o faptul că harta anexă la ultimatumul sovietic, pe care era trasată, cu creionul roșu, „linia Molotov”, era întocmită la scara de 1 la 1 800 000. Ea a fost dată spre executare la 3 noiembrie 1939 și a fost editată în ianuarie 1940, în 25 000 de exemplare, reprezentând „Harta Statelor Peninsulei Balcanice” (Basarabia era reprodusă hașurată în aceeași culoare ca și Uniunea Sovietică)¹⁶. Pe 26 iunie 1940, când V. Molotov i-a transmis, la orele 22.00, ultimatumul lui Gh. Davidescu, „ministrului român a refuzat să ia harta cu noul traseu

de frontieră, motivând că nu o putea transmite la București, dar a scris denumirile principalelor puncte ale liniei trasate¹⁷. Diplomatul român și-a îndeplinit datoria, deși nu a ridicat harta, în noaptea de 26 iunie el a cerut totuși o descriere detaliată a liniei în această regiune și, constatând că în teritoriul ce urma să fie anexat a fost inclus ținutul Herța, care nu făcea parte din provinciile Bucovina și Basarabia, a rugat să se reexamineze chestiunea prin rectificarea liniei la est de Mamornița. Molotov a replicat că problema va fi în atenția Comisiei de la Odesa, dar că rezolvarea ei „i se pare dificilă“. La 27 iunie 1940 (seara, la 22.50) ministrul Davidescu a transmis răspunsul dat de Guvernul României la nota ultimativă sovietică, arătând că este gata pentru negocieri. La ora 1,30 (27/28 iunie 1940) noaptea Davidescu a fost convocat pentru a i se transmite cea de a doua notă ultimativă a URSS-ului, privind cedarea neîntârziată a Basarabiei și nordului Bucovinei.

Pe 28 iunie, la ora 11.00 (termenul fixat în ultimatum era ora 12.00), Guvernul României a răspuns la a doua notă, arătând că „pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic“¹⁸. Astfel, autoritățile române au acceptat linia Molotov de pe harta respectivă. La 29 iunie 1940, la ora 17.30, ministrul român la Moscova Gh. Davidescu a avut o întâlnire cu V. Molotov. Diplomatul român „a încercat să obțină rectificarea traseului de frontieră cu Bucovina. Ministrul român i-a declarat lui V. Molotov că, deoarece linia în regiunea Herța nu a fost fixată exact, el «nu a comunicat foarte clar despre aceasta guvernului său. Când privea harta, prezentată de Molotov, nu a înțeles: linia trecea pe la nord de Herța sau în altă direcție. În acest moment trupele sovietice au ajuns cu 11 km mai la sud de acest oraș. Guvernul român insistă ca această regiune să rămână României deoarece este un teritoriu străvechi românesc și a aparținut României înainte de războiul din 1914. De aceea partea română propunea ca linia frontierei să fie trasată conform fostei frontiere între Austro-Ungaria și România. (...) V. Molotov i-a amintit reprezentantului României că «în cadrul convorbirii din 26 iunie i-a recomandat să ia harta pe care era trasată granița propusă, dar ministrul plenipotențiar a refuzat și s-a limitat la însemnări privind cele mai importante puncte de frontieră. Astăzi harta este publicată în ziare. Ministrul poate primi această hartă și acum». Cât privește solicitarea Bucureștilor privind modificarea liniei de frontieră, comisarul sovietic a spus că el «prevede dificultăți în soluționarea acestei chestiuni în direcția dorită de Guvernul României». Totuși, conducerea de la Kremlin a decis să consulte militarii și la 30 iunie Marele Stat Major al Armatei Roșii i-a solicitat lui Vatutin, șeful statului major al Frontului de Sud, ca până la ora 14.00 «să comunice aprecierea regiunii Herța din optica importanței militare și economice a acesteia». În răspunsul său, Vatutin a relatat că «Herța nu are vre-o importanță din punct de vedere economic. Din punct de vedere militar, regiunea Herța, fiind amplasată pe malul de sud al râului Prut, ocupă o situație de comandă avantajoasă asupra regiunii Novoselița (stația de cale ferată), reprezintă un pod de drumuri și un punct consolidat. De aceea este necesar să avem regiunea Herța în mâinile noastre». Acest răspuns a fost transmis la 1 iulie 1940 Comisariatului Afacerilor Străine al Uniunii Sovietice“¹⁹.

Așadar, cauza principală a anexării ținutului Herța a fost motivația militarilor după care teritoriul respectiv, fiind un punct consolidat, are importanță strategică, deoarece prin el este asigurată securitatea stației de cale ferată din Noua Suliță, care

face legătura dintre Basarabia și Galiția via Cernăuți. Sovieticii se considerau în drept să ocupe ținutul Herța, deoarece lăseau României linia de cale ferată ce trecea de la râul Suceava spre Rădăuți. Ca și cum ocupanții ofereau României un sector de cale ferată de pe teritoriul Rusiei, sau ca și cum ei considerau că tot teritoriul Bucovinei le-ar aparține și, lăsând sectorul respectiv de cale ferată României, ei erau în drept să ia de la România un teritoriu care nu făcea parte nici din Basarabia, nici din Bucovina. Pe 28 iunie 1940 MAE al României a cerut Legației române la Moscova explicații asupra liniei de frontieră, insistând să fie indicate localitățile prin care trece linia trasă pe harta anexată la nota sovietică. „Insistența Guvernului român se explică prin faptul că, în corespundere cu linia pe hartă, conform relatărilor făcute de Gh. Davidescu, era vorba nu numai de nordul Bucovinei, ci de o suprafață mult mai extinsă, cuprinzând județele Cernăuți, Storojineț, o parte din județul Rădăuți și o parte din județul Dorohoi din Vechiul Regat. Pretențiile sovietice erau inexplicabile cu atât mai mult, cu cât în ultimatumul sovietic adresat Guvernului României, nu era vorba de Vechiul Regat și nici de partea de sud a Bucovinei”²⁰. Este posibil ca autoritățile de la București să fi considerat că doar județele Storojineț și Cernăuți constituie nordul Bucovinei, în timp ce județul Rădăuți făcea parte din partea de sud a provinciei. „Evidențiind aceste aspecte, Ministerul de Externe cerea ministrului român la Moscova să obțină de urgență rectificarea liniei în conformitate cu condițiile acceptate de România, adică Basarabia și nordul Bucovinei, regiune ce nu putea depăși spre sud hotarele județului Cernăuți [dacă este corectă informația furnizată de N. Ciachir, că în 1938, în urma unei reforme teritorial-administrative, ținutul Herța a fost inclus în județul Cernăuți, diplomații români trebuiau să explice că deși ținutul este parte a județului Cernăuți, nu face parte din provincia Bucovina, – n. n.]. Nefiind dată nici o posibilitate de a transmite la București, în termenul cerut, respectiva «anexă», care de altfel era întocmită la scara 1 la 1 800 000, ministrul român a rugat ca propunerea sovietică să fie precizată pe o hartă militară, indicându-se într-o notă traseul propus din cotă în cotă. Comisarul sovietic a răspuns lui Gh. Davidescu că lucrul acesta urmează a fi efectuat ulterior, repetându-i traseul indicat mai sus. Între 26 și 29 iunie Gh. Davidescu a reiterat de trei ori cererea de a i se comunica detaliat propunerea sovietică vizând frontiera, arătând că scara la care a fost întocmită harta, grosimea liniei, trasă cu creionul roșu, cuprindea o fâșie de peste 10 km lățime. Deși Molotov, comunica Gh. Davidescu, se arăta la un moment dispus să reexamineze linia în partea ei de răsărit, ulterior însă a comunicat ministrului român că «Guvernul sovietic nu consimte la o schimbare a liniei acceptate în Bucovina». Micile schimbări admise de partea sovietică în legătură cu aplicarea pe teren a «liniei Molotov», preciza V. Dekanazov [comisar-adjunct la Afacerile Externe], aveau să fie aprobate de o comisie mixtă sovieto-română, instituită în acest scop”²¹.

După cum se știe, comisia mixtă sovieto-română de la Odesa s-a ocupat de pretențiile sovietice asupra materialului de cale ferată din Basarabia, flotei dunărene a României (care activa pe sectorul basarabean), despăgubirilor revendicate de Uniunea Sovietică, și a reglementat restituirea materialului de război al Armatei Române, capturat de Armata Roșie, a proprietăților și valorilor rămase în teritoriile ocupate, chestiunea evacuării cetățenilor români. Șeful delegației României, gen. A. Aldea, având instrucțiuni din țară, încerca să propună comisiei traseul noului hotar între România și URSS. În instrucțiunile respective, Guvernul de la București cerea

generalului Aldea „să încerce a obține linia propusă“ (granița dintre Austro-Ungaria și România din 1914), subliniind că „în orice caz trebuie obținut ca linia să nu treacă peste granița Vechiului Regat“. „Ar fi imposibil (...) să ni se ia un colț dintr-un teritoriu care nu a aparținut nici Rusiei, nici vechii Austro-Ungarii și care, ca atare, nu putea fi relatat în *Notă* decât explicit, iar nu implicit. O hartă nu poate fi decât accesoriul unei *Note* pe care o precizează și pe care nu o poate extinde“²², se menționa într-o telegramă de la București. În comisia mixtă de la Odesa (29 iunie – 3 iulie 1940) delegația României nu a reușit soluționarea acestei probleme.

La începutul lui septembrie 1940 și-a început lucrările comisia mixtă de la Moscova, care avea ca scop delimitarea frontierei (delegația română o numea „linie de demarcație“). Una dintre sarcinile puse în fața delegației României era „să explice echivocul din ziua *Notei Molotov* relativ la colțul vechii Moldove“²³. Până la începerea lucrărilor comisiei, noul ministru al României la Moscova, Gr. Gafencu a avut o întrevedere cu V. Molotov, în cadrul căreia i-a atras atenția că „pe linia de demarcare ce rămânea de stabilit, se află un punct deosebit de dureros pentru poporul român. Era vorba de porțiunea de pământ din județul Dorohoi, neprevăzută în nota ultimativă, dar care era ocupată de trupele sovietice. «Pentru noi, remarca diplomatul român, această fâșie de pământ, care nu are nicidecum interes strategic sau geografic, are valoare simbolică națională». Dar și de această dată V. Molotov a răspuns, deși calm și amabil, dar categoric, că nu poate să revină asupra acestei chestiuni care a fost dezlegată demult»,²⁴. În cadrul audienței avute de Gr. Gafencu, la 11 septembrie 1940, la V. Molotov, acesta i-a declarat: „Am lămurit pe Domnul Davidescu de ce nu se poate pune din nou în discuție această chestiune. Am căutat personal să fiu cât mai măsurat în stabilirea liniei de delimitare. Deși armata cerea altă linie, mai corespunzătoare pentru interesele ei, am hotărât să nu cer mai mult, și Guvernul sovietic m-a aprobat. Îmi este de aceea imposibil să dau îndărăt“²⁵. În condițiile refuzului „blând dar hotărât“ al autorităților sovietice, în persoana lui V. Molotov, delegații români în comisia mixtă de la Moscova au primit la 3 septembrie 1940 instrucțiuni date de ministrul M. Manoilescu, să accepte ca bază de discuție linia Molotov (deci renunțarea la ținutul Herța). „Insistând asupra adoptării medianei zonei determinate de creionul roșu pe harta Molotov și stăruind asupra respectării principiului că în interiorul zonei să se evite împărțirea satelor și să se caute, în limita posibilităților, linii naturale precum și menajarea comunicațiilor locale indispensabile“²⁶, delegația română a obținut anumite rețușări. „Astfel, s-a reușit a păstra pentru România satele: Orofleana de Sus, Baranca, Fundul Herței și Climăuți“²⁷. Însă încercarea delegației române de a păstra ținutul Herței și satele Pelihcești și Prisaca „nu a fost admisă de delegația sovietică, ultima precizând că ceea ce a cedat în cadrul tratativelor a fost limita posibilităților ei de consens“²⁸. Satul Prisaca a dispărut după ce a fost instaurată ocupația sovietică.

Așadar, anexarea ținutului Herța de către regimul totalitar bolșevic nu s-a datorat reformei teritorial-administrative (cel puțin, sovieticii nu au evocat acest argument), nu s-a datorat faptului că trupele sovietice de ocupație „s-au răătăcit“, nu s-a datorat faptului că ținutul Herța a făcut parte din vechiul ținut moldovenesc Cernăuți (până în 1775), nu s-a datorat faptului că în 1918 România, prin *Tratatul de Pace de la București* din 7 mai, a fost constrânsă să renunțe la o parte din județul Dorohoi și nu s-a datorat „rugăminții“ reprezentanților comunității evreiești din orașul Herța ca

zona respectivă să intre în componența statului sovietic (nu s-au găsit documente care să dovedească aceste versiuni). Anexarea ținutului a avut ca pretext faptul că zona era necesară militarilor sovietici pentru a securiza calea ferată și gara din Noua Suliță. Deși militarii sovietici nu au declarat aceasta, mai logică pare totuși explicația că ținutul Herța a fost anexat pentru a îndepărta granița de orașul Cernăuți. Astfel, ținutul Herța a fost cotoplit pentru că pe harta anexă la nota ultimativă sovietică el făcea parte din teritoriul prevăzut a fi ocupat și anexat. Dacă nu ar fi intenționat să anexeze ținutul Herța, acest lucru nu s-ar fi întâmplat. „La 3 iulie, o coloană sovietică intră pe teritoriul județului Maramureș, pătrunzând circa 20 km către Baia Borșa. Înaintând spre Herța, trupele sovietice au dezarmat două batalioane române și au atacat în Herța o subdiviziune a regimentului 16 artilerie, omorând doi ofițeri și patru soldați”²⁹. Sovieticii s-au retras din județul Maramureș, acea intervenție pare să fi fost o manevră menită să dea de înțeles autorităților române că dacă vor opune rezistență în teritoriul revendicat de ocupanți, vor fi atacați pe toată granița sovieto-română. În schimb, ținutul Herța a fost ocupat pentru ca să fie anexat. Istoricul Ion Șișcanu prezintă documente care confirmă faptul că sovieticii de la bun început au inclus ținutul Herța în cadrul teritoriului pe care l-au revendicat, iar apoi ocupat și anexat, el notează în monografia sa următoarele: „Așadar, pe lângă realizarea unor pretenții materiale, URSS a comis, în 1940 și rapturi teritoriale care depășeau limitele prevederilor «liniei Molotov»”,³⁰. Dacă în ceea ce privește insulele dunărene Salagnic, Dalerul Mare, Dalerul Mic și Misura afirmația lui Ion Șișcanu este incontestabilă, în ceea ce privește ținutul Herța, din documentele publicate, transpare faptul că sovieticii au avut în vedere de la bun început anexarea zonei, împreună cu Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Ipoteza că România ar fi trebuit să respingă ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 și să opună rezistență regimului totalitar bolșevic agresor a mai fost discutată de istorici, oameni politici, jurnaliști, deși toți sunt conștienți că istoria nu se scrie cu „dacă”. Ne putem întreba totuși, dacă România, care a fost obligată de conjunctura istorică să accepte ultimatumul, ar fi trebuit să opună rezistență în ținutul Herța. Considerăm că așa cum nu a putut să opună rezistență în Basarabia și nordul Bucovinei, nu putea să reziste nici în ținutul Herța, deoarece harta cu „linia Molotov”, înainte de a fi prezentată ministrului României la Moscova, fusese convenită cu ambasadorul Germaniei la Moscova, Schulenburg. Deci autoritățile sovietice aveau mână liberă să folosească pe deplin forța pentru ocuparea întregului teritoriu prevăzut să fie anexat și indicat pe hartă. Armata română a încercat totuși să se opună ocupanților în Herța, dar lipsa de spirit a regelui Carol al II-lea, conducătorul statului (în 1938 el a instituit dictatura regală), a făcut ca orice rezistență să fie redusă la zero. În „Însemnări zilnice”, regele nota: „După cum m-am așteptat, URSS nici nu vrea să stea de vorbă pe chestiunea Herța. Ultimele mele speranțe s-au spulberat, am nădăjduit că ciocnirea de la Herța ar fi putut provoca alte rezistențe spontane care, astfel, ne-ar fi scăpat cinstea”^{xx}. Rezultă că fiind lipsit de voință, regele nu a dat ordin să se opună rezistență, dar s-a așteptat ca militarii români, în pofida lipsei unui ordin privind rezistența, să se opună totuși agresorilor, „scăpând cinstea” șefului statului.

Anexarea de către regimul totalitar bolșevic a ținutului Herța în iunie 1940 demonstrează faptul că URSS a ocupat o parte din teritoriul României, utilizând diverse pretexte pentru justificarea reanexării Basarabiei (faptul că a aparținut

imperiului țarist din 1812 până în 1918 și că ar fi populată de o majoritate ucraineană – afirmație fără vreun temei), justificarea anexării nordului Bucovinei (faptul că ar fi populată de o majoritate ucraineană – afirmație departe de adevăr în ceea ce privește zonele Storojineț, Adâncata și împrejurimile Cernăuțului și faptul că ar constitui o compensație pentru exploatarea timp de 22 de ani a Basarabiei de către România). Întrucât ocupanții supuneau teritoriile ocupate unei exploatare, așa cum au făcut cu Basarabia și nordul Bucovinei după 3 iulie 1940, ei nu concepeau că Basarabia în cadrul României, în perioada 1918–1940, a aparținut populației basarabene, care și-a obținut libertatea. Așa cum nu se poate afirma că România ar fi exploatat în perioada respectivă Transilvania sau orice altă provincie românească, nu se poate afirma nici că ar fi avut loc o exploatare a Basarabiei. Dimpotrivă, Guvernul României a făcut investiții și a contribuit la dezvoltarea regiunii. În cazul ținutului Herța, însă, ocupanții sovietici nu s-au mai oboșit să prezinte justificări sau argumente, ci au anexat zona explicând pe șleau că, odată ce anexează Basarabia, mai au nevoie de un teritoriu adiacent prin care să protejeze linia de cale ferată ce trece prin Noua Suliță (și gara de acolo). Cu asemenea argumente, regimul totalitar bolșevic putea revendica ocuparea întregii României, pentru a proteja calea ferată din Basarabia.

NOTE

- 1 Ion Popescu, *Românii din raionul Herța (Ținutul istoric Herța)*, <http://www.universulromanesc.org/biblio/romanii-din-tinutul-herta.html>.
- 2 Ciachir Nicolae, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1992, p. 110.
- 3 Popescu Ion, Ungureanu Constantin, *Românii din Ucraina între trecut și viitor. Românii din regiunea Cernăuți*, Editura Primus, Oradea, 2010, p. 170.
- 4 *Ibidem*, p. 131.
- 5 Ungureanu Constantin, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)*, Editura Civitas, Chișinău, 2003, p. 29.
- 6 *Ibidem*, p. 19.
- 7 *Ibidem*, p. 30.
- 8 Popescu Ion, Ungureanu Constantin, *op. cit.*, p. 132.
- 8 *Ibidem*, p. 131.
- 9 Dobrinescu, Valeriu Florin, *Bătălia pentru Basarabia*, Editura Junimea, Iași, 1991, p. 167.
- 10 *Ibidem*, p. 161–162.
- 11 *Ibidem*, p. 165.
- 12 *Ibidem*, p. 249.
- 13 *Ibidem*, p. 271.
- 14 *Ibidem*, p. 256.
- 15 Șișcanu Ion, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*, Editura Civitas, Chișinău, 2007, p. 58–59.
- 16 *Ibidem*, p. 97–98.
- 17 *Ibidem*, p. 105.
- 18 *Ibidem*, p. 134–135.

- 19 *Ibidem*, p. 200–201.
- 20 *Ibidem*. p. 201.
- 21 *Ibidem*, p. 202.
- 22 *Ibidem*, p. 204.
- 23 *Ibidem*, p. 205–206.
- 24 *Ibidem*, p. 206.
- 25 *Ibidem*, p. 207.
- 26 *Idem*.
- 27 *Ibidem*, p. 208.
- 28 Ion Şişcanu, *op. cit.*, p. 121.
- 29 *Ibidem*, p. 231.
- 30 Dobrinescu Valeriu Florin, *op. cit.*, p. 230–231.

SUMMARY

Despite the fact that a majority of studies referring to the causes of occupation and annexation of Hertza region by the USSR from June 28 until July 3, 1940 have been undertaken, some myths and groundless speculations have been continuously spread in regard to the respective events. In regard to Hertza land, that was neither a part of Bessarabia nor of Bukovina, the situation is completely unclear. There is neither a justification for annexing the land on June 28, 1940, nor a historical precedent to describe the fact that the territory has been stolen before by any of the surrounding empires of the Principality of Moldova.

The study identifies several somewhat more notorious assumptions in regard to the causes of the annexation of Hertza land from June 28 until July 3, 1940. Some historians consider the military arguments to be the main cause of the annexation of Hertza region, primarily consolidated, it further becomes an important strategic point, assuring security of the railway station of Noua Suliţă, a junction between Bessarabia and Galiţia via Cernăuţi.

The Soviets considered themselves to have a right to occupy Hertza region, however leaving Romania the railway line crossing Suceava river towards Rădăuţi. It looked as if the occupants would have been offering Romania a railway line sector belonging to Russian territory or, as if they have been considering they owned the whole territory of Bukovina and leaving the respective railway line sector to Romania they had the right to take a territory from Romania, neither belonging to Bessarabia nor Bukovina. The annexation of Hertza land to the Bolshevik totalitarian regime in June 1940 demonstrates a fact that USSR occupied a part of Romanian territory, using various pretexts to justify the reannexation of Bessarabia.

George Bodnaraș

S-a născut la 22 martie 1989 în satul Ostrița, regiunea Cernăuți. După masteratul în științe politice, face doctoratul în același domeniu la Universitatea Națională „Iuri Fedkovyci” din Cernăuți. Este colaborator la Institutul pentru Cercetări Regionale și ale Integrării Europene din cadrul universității cernăuțene. Din august 2011 este redactor la Radio „Ucraina Internațional”, iar din 2012 este și redactorșef la portalul de știri „Citizen Journal”.

CULTURA ÎN VIZIUNEA TINERILOR ROMÂNI DIN BASARABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI (O ANALIZĂ CANTITATIVĂ A DATELOR EMPIRICE)

George Bodnaraș

Cernăuți

Studiul *Cultura română în viziunea tinerilor români din Basarabia și Bucovina de Nord* este un proiect finanțat de Guvernul României (Departamentul pentru Românii de Pretutindeni), reprezentând un sondaj sociologic, care a fost realizat în perioada 15 mai – 14 august 2011 de către asociația „Pro Democrația” din Târgu-Neamț (România), în parteneriat cu Asociația pentru Integrare Europeană (Chișinău, Republica Moldova) și Liga Tineretului Român „Junimea” din Cernăuți (Ucraina). Rezultatele acestei cercetări sociologice constituie un material empiric, care deschide noi perspective pentru fenomenul cultural românesc, analizat din punctul de vedere al tinerilor etnici români din nordul Bucovinei și din Republica Moldova. Studiul respectiv este un reper pentru viitoarele analize și cercetări care vizează cultura românilor din afara granițelor statului român.

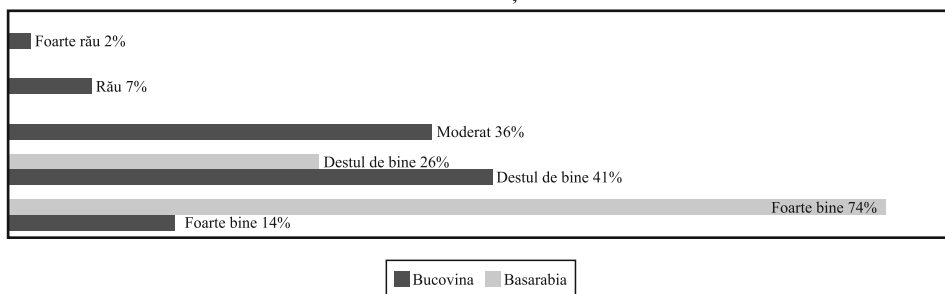
Obiectivul acestui studiu este identificarea necesităților culturale ale tinerilor din comunitățile românești din Ucraina (regiunea Cernăuți) și Republica Moldova (orașele Chișinău, Bălți și Cahul). Cercetarea se bazează pe două elemente fundamentale: identificarea necesităților culturale ale tinerilor din grupul țintă și conștientizarea căilor de satisfacere a acestora. Aceste elemente sunt problemele identificate în rezultatul studiului sociologic. Cercetarea necesităților culturale ale tinerilor din nordul Bucovinei și Basarabia va facilita elaborarea unei strategii culturale pentru promovarea culturii românești în cele două regiuni. În felul acesta, asociația „Pro Democrația” din Târgu-Neamț și-a propus prin acest proiect să dezvolte activități culturale la nivelul acestor două regiuni. Necesitatea promovării valorilor

culturale în mediul comunităților românești din afara granițelor este tot mai importantă în contextul aspirațiilor europene ale Ucrainei și Republicii Moldova.

Proiectul s-a desfășurat în două etape. Prima etapă a cuprins realizarea unei interviuări în focus-grup a tinerilor români din Cernăuți și Chișinău, iar a doua etapă a reprezentat aplicarea celor 400 de chestionare în Cernăuți, Chișinău, Bălți și Cahul. La prima etapă a proiectului, adică la interviuarea în focus-grup, participanților le-au fost adresate mai multe întrebări, și anume: Care sunt produsele, creațiile culturale românești existente în regiunea voastră în prezent? Ce tipuri de produse, creații culturale românești utilizați? Cum accesați produsele, creațiile culturale românești de pe piața ucraineană, moldovenească? Care este părerea Dumneavoastră în legătură cu consumul de produse, creștii culturale românești din regiune? Care sunt necesitățile Dumneavoastră în ceea ce privește produsele, creațiile culturale românești? În cea de a doua etapă a avut loc aplicarea chestionarelor.

În studiul de față sunt reflectate selectiv cele mai importante date cantitative privind necesitățile culturale ale tinerilor români din nordul Bucovinei și Basarabia. Mai mult decât atât, este realizată o comparație a rezultatelor cantitative obținute pentru a identifica particularitățile necesităților culturale ale tinerilor români din aceste două regiuni.

Cât de bine comunicați în limba română?

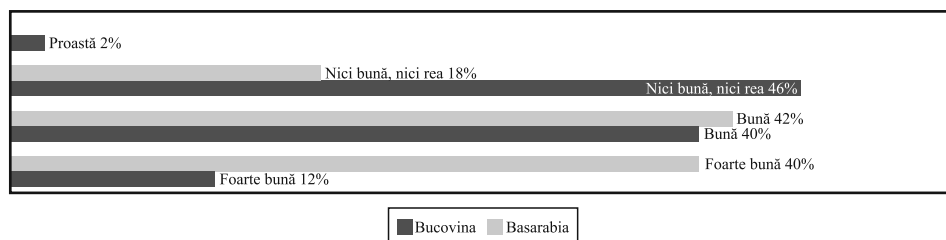

Tinerii din Republica Moldova consideră că posedă mai bine limba română decât tinerii din regiunea Cernăuți. În Basarabia 74% din tineri comunică foarte bine în limba română și 26% – destul de bine, pe când doar 14% din tinerii din regiunea Cernăuți comunică foarte bine în limba română și 41% – destul de bine. De remarcat că aceste constatări se bazează pe opinia subiectivă a respondenților. Mai mult decât atât, 36% din respondenți au opinat că vorbesc moderat în limba română (nici bine, nici rău). Participând la realizarea acestui studiu, am ajuns la concluzia că răspunsurile la prima întrebare nu corespund realității pentru că, din păcate, nu putem conta pe sinceritatea respondenților. Nu oricine ar declara că vorbește foarte rău în limba română.

La interviuarea în focus-grup a tinerilor români din Cernăuți, discuțiile tinerilor se axau asupra situației în care se află limba română în regiune. Au fost identificate anumite prejudecăți în ceea ce privește studiarea limbii române. S-a ajuns la concluzia că mediul cultural ucrainean are mai multe atuuri, cel mai important fiind cel privitor la limba ucraineană, unele persoane considerând că anume ea reprezintă o modalitate de a progresa pe scara socială. Posibilitatea studiilor în România reprezintă în percepția locuitorilor regiunii Cernăuți o strămutare, o schimbare a locului de trai, ceea ce nu este o variantă potrivită pentru etnicii români din regiune.

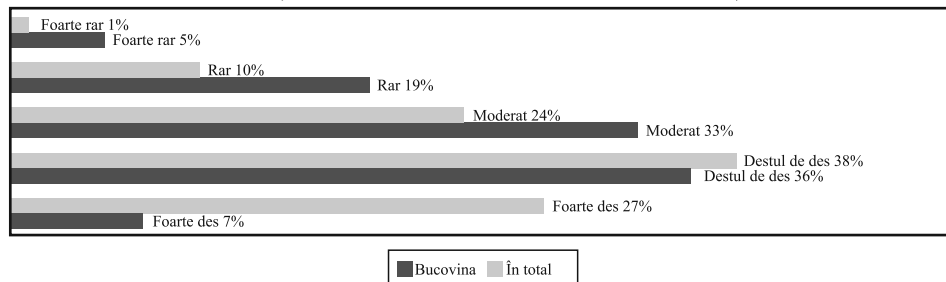
La capitolul „Ce părere aveți despre produsele culturale românești care ajung pe piața din regiunea voastră?“, 40% din respondenții basarabeni au o părere foarte bună și 42 la sută – bună, pe când doar 12% din respondenții bucovineni au răspuns că au o părere foarte bună față de produsele culturale românești și 40% – bună. Însă trebuie să menționăm faptul că tocmai 46% dintre tinerii bucovinenei au o părere nici bună, nici rea față de produsele culturale românești, pe când cei din Basarabia, la acest capitol, au răspuns în proporție de 18 la sută. Acest procentaj reiese din absența multor produse culturale românești pe piața cernăuțeană.

Ce părere aveți despre produsele culturale românești care ajung pe piața din regiunea voastră?

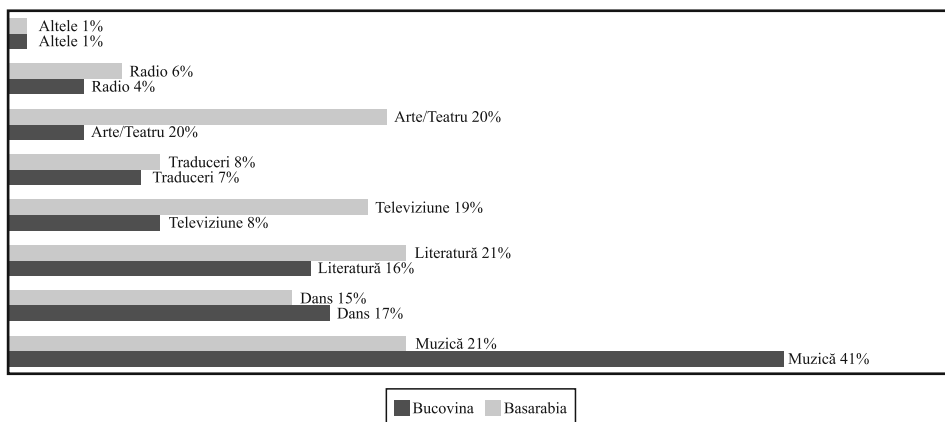
Din păcate, potrivit rezultatelor cercetării sociologice, doar 7% din tinerii români din nordul Bucovinei utilizează foarte des produsele, creațiile culturale românești în viața de zi cu zi. Potrivit datelor generalizate, putem menționa că în Republica Moldova situația este absolut contrară. Acest fapt iarăși se explică prin absența unor produse culturale românești pe piața din regiunea Cernăuți.

Cât de des utilizați produsele culturale românești în viața de zi cu zi?

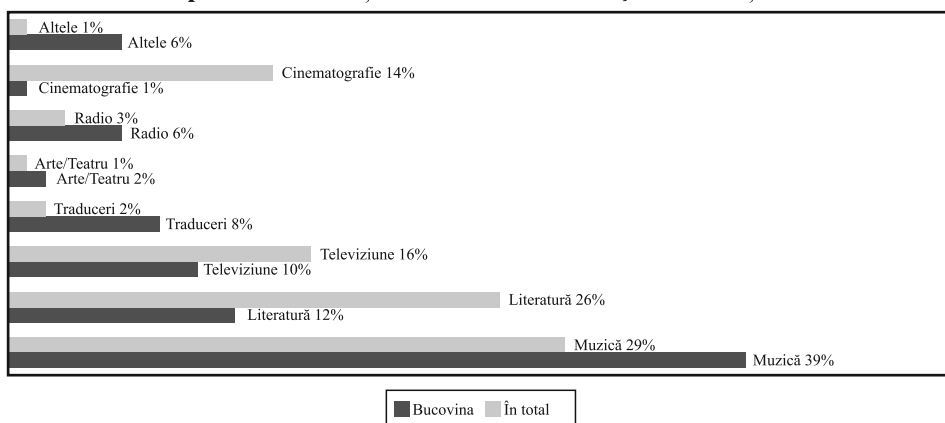
Întrebările „Care sunt produsele/creațiile culturale românești din regiunea voastră?“ și „Care dintre produsele/creațiile culturale românești le folosiți cel mai des?“ sunt asemănătoare, iar răspunsurile sunt interdependente din mai multe motive obiective. Produsele și valorile culturale românești nu sunt mediatizate intens și promovate de statul român în regiunea Cernăuți și, deci, tinerii români n-au posibilitatea să ia cunoștință de ele. În consecință, 41% dintre tinerii români din regiunea Cernăuți consideră că anume muzica românească este acel produs cultural românesc, care deține monopolul pe piața culturală românească din regiune. Prin urmare, 41% din ei folosesc cel mai des acest produs cultural în viața de zi cu zi.

Care sunt produsele/creațiile culturale românești din regiunea voastră?

Este îmbucurător faptul că literatura română ca produs cultural este plasată pe locul doi în clasamentul produselor și creațiilor culturale românești utilizate de tinerii români din afara granițelor României. Însă, acest produs cultural este utilizat doar de 12% din tinerii români din nordul Bucovinei și 26% din tinerii din Basarabia. Aceasta se explică prin faptul că anume cărțile românești nu prea pot fi găsite în Ucraina, iar adevărul, că în nordul Bucovinei nu există o librărie de carte românească, face să fie actuală problemă accesibilității produselor culturale românești. Barierele întâlnite de către tinerii români în ceea ce privește accesul la produsele culturale românești este reprezentat de sistemul de distribuire a cărților și de actualitatea publicațiilor de specialitate. Locul trei în clasamentul produselor culturale românești îl ocupă televiziunea. În cazul regiunii Cernăuți, cele mai des utilizate producții culturale românești în ceea ce privește audio-vizualul sunt emisiunile din cadrul posturilor de radio și TV române, recepționate în mediul rural datorită antenelor Satelit, precum și a internetului. Din păcate, nu găsim un corespondent în regiunea Cernăuți, care să reflecte informațiile actuale din această zonă. Există și o problemă în ceea ce privește

Care dintre produsele/creațiile culturale românești le folosiți cel mai des?

produsele emise de televiziune, întrucât există multe procese sociale negative, care au loc în România și care formează o imagine negativă a acestei țări în ochii comunităților locale.

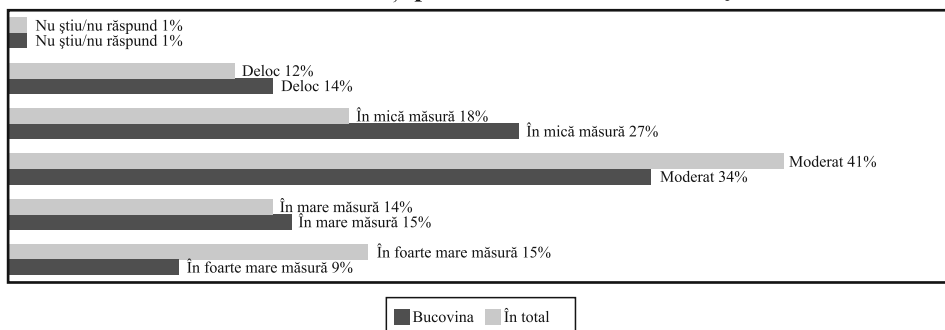
Trebuie să menționăm că foarte mulți dintre respondenții din regiunea Cernăuți la capitolul audio-vizualului românesc s-au referit la emisiunile în limba română și nu neapărat la emisiunile produse de posturile românești de televiziune. Deci, ei s-au referit în mare parte la emisiunile în limba română din cadrul posturilor locale de radio și televiziune. Tinerii români și-au exprimat necesitatea de a înființa un post de radio particular românesc, care să transmită mai multă muzică românească. Potrivit datelor cantitative arătate mai sus, vedem că tinerii români din regiunea Cernăuți ascultă cel mai des posturi de radio românești, și anume, postul de radio „21“. Tendința amintită nu este valabilă în cazul tinerilor din Republica Moldova. O explicație poate fi că tinerii din Republica Moldova au un acces mai liber la posturile românești de televiziune.

Cu părere de rău, presa românească nu figurează în acest clasament ca un produs cultural utilizat de tinerii români din afara granițelor. Nici măcar presa locală în limba română n-a reușit să obțină un loc important în preferințele tinerilor. La interviuarea în focus-grup de la Cernăuți, tinerii au enumerat principalele publicații locale în limba română: revista trimestrială „Glasul Bucovinei“, ziarele „Zorile Bucovinei“, „Libertatea Cuvântului“, „Concordia“, „Gazeta de Herța“, „Cuvântul adevărului“, „Monitorul de Hliboca“, „Meleag natal“, „Plai românesc“ și „Arcașul“, însă, din păcate, rezultatele sondajului demonstrează că multe dintre acestea nu sunt interesante tinerilor. În ceea ce privește revistele și ziarele publicate în România, ele nu pot fi găsite pe piața din Cernăuți.

Tinerii români din aceste două regiuni au fost rugați să dea exemple de produse, creații culturale românești pe care le-au folosit recent. Printre aceste au fost enunțate: cărți (C. Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, G. Călinescu, *Enigma Otiliei*, Mircea Eliade, *Istoria religiilor*, M. Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, N. Djuvară, *Istoria românilor pentru cei tineri*, Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*), manuale de specialitate (*Teorie și practică în macroeconomie*, *Istoria românilor*), traduceri (*Nesuferitele zile de luni*) produse ale editurilor („Sophia“, „Humanitas“), poezii (Mihai Eminescu și Nichita Stănescu), reviste („Sfera politicii“, „Revista 22“), filme („Dacă vreau să fluier, fluier!“, „Nunta mută“, „Bună, ce faci?“, „Ștefan cel Mare“, „Ciuleandra“, „Nunta în Basarabia“, „Mihai Viteazul“), posturi de radio („România actualități“, „21“, „KISS FM“), posturi de televiziune („Favorit TV“, „ETNO TV“, „PROT TV INT“, „TVR INT“), piese de teatru („Străin în noapte“ cu participarea lui Florin Piersic). Din păcate, din 400 de respondenți, 207 au răspuns în felul următor – „Nu știu/nu răspund“, ce ar însemna că 51,8% din tinerii români din aceste două regiuni nu cunosc sau, cel puțin, n-au utilizat produse, creații culturale românești.

La întrebarea „În ce măsură postul / funcția pe care o ocupați vă solicită să utilizați produse culturale românești?“ doar 9% dintre tinerii români din nordul Bucovinei au răspuns „în foarte mare măsură“ și 15% – „în mare măsură“. Totodată, 34% din tineri au menționat că postul / funcția pe care o ocupă solicită utilizarea produselor culturale românești într-o măsură moderată.

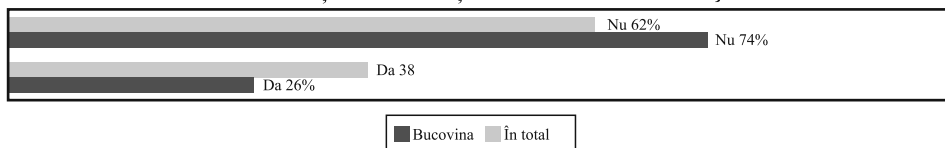
În ce măsură postul/funcția pe care o ocupați vă solicita să utilizați produse culturale românești?

Produsele culturale românești sunt utilizate în regiunea Cernăuți de către studenți sau tineri specialiști în domeniul educației. Cu ajutorul internetului tinerii găsesc foarte multe informații și materiale în limba română. Deci, beneficiarii produselor culturale românești, în mare parte, sunt intelectualii, adică studenții și profesorii din Bucovina.

La capitolul „Colaborați cu instituțiile culturale românești?” doar 26 la sută din tinerii români bucovineni au opinat că ei colaborează sau, cel puțin, au colaborat vreodată cu instituțiile culturale românești. Din păcate, 74% din respondenți niciodată n-au colaborat cu instituțiile culturale din România.

Colaborați cu instituțiile culturale românești?

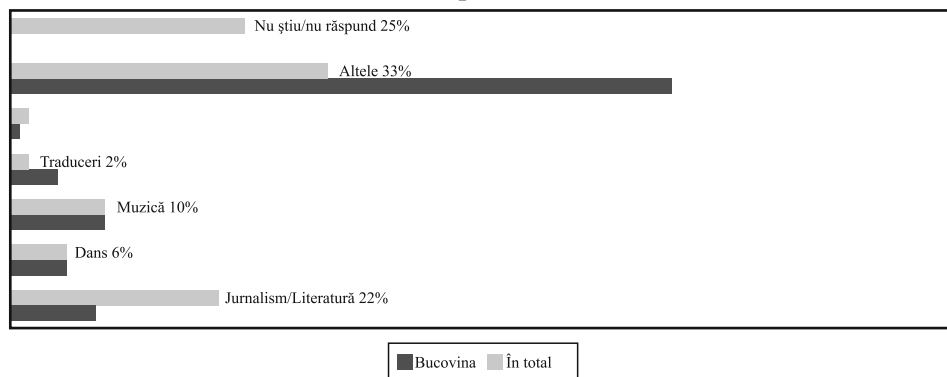
Colaborările dintre tinerii români din nordul Bucovinei și instituțiile culturale din România se desfășoară în cadrul proiectelor transfrontaliere și altor acțiuni culturale, cum ar fi „ARC”, Programul operațional comun „România-Ucraina-Republica Moldova 2007-2013”, „Noi: Cetățeni interactivi ai Europei”, „Voluntari fără frontiere” etc. Mulți dintre studenții de etnie română de la Universitatea Națională „Iuri Fedkovyci” din Cernăuți participă la conferințele și simpozioanele științifice organizate la universitățile din România (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași).

În cazul Bucovinei, 9% dintre respondenți au răspuns că au colaborat sau colaborează cu instituțiile culturale românești în domeniul literaturii și jurnalismului. 71% din respondenți au opinat că colaborează în alte domenii, fără a le concretiza.

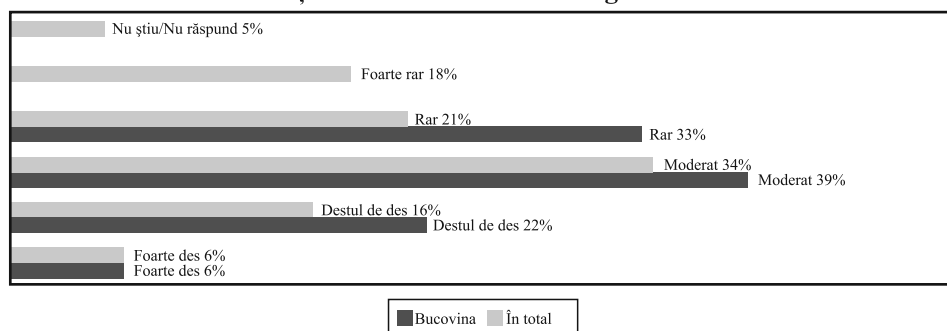
Statul român nu organizează manifestări culturale la Cernăuți, în afară de manifestările care au loc la Consatul General al României la Cernăuți. De aceea, doar 6% din tineri din Bucovina au răspuns că foarte des frecventează evenimentele culturale organizate de către statul român, 22% – destul de des, 39% – moderat și 33% – rar. Însă, la Cernăuți au loc multe manifestări culturale, organizate de comunitățile

și societățile românești locale. Tinerii au menționat că participă la zilele lui Eminescu în lunile ianuarie și iunie, la sărbătoarea „Mărțișorului“, la festivalul „Limba noastră cea română“, la sărbătoarea de iarnă „Florile dalbe“, la festivalul-concurs „În grădina cu flori multe“, „Vise printre stele“, la festivalul „Să-mi cânti Cobzar“ etc.

În ce ce domenii colaborați sau ați colaborat cu instituțiile române în cadrul unor proiecte culturale?

Cât de des frecvențați evenimente culturale organizate de statul român?

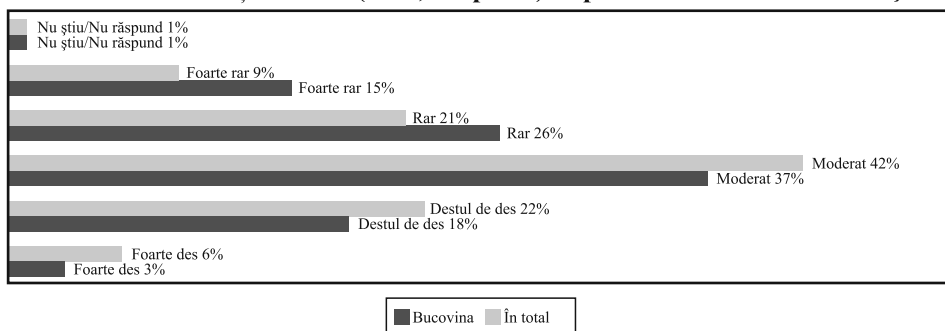

La întrebarea „Cât de des investiți resurse (bani, timp etc.) în produse culturale românești?“, doar 3% din tinerii bucovineni au răspuns că foarte des, 18% – destul de des și 37% – nici des, nici rar. Acest fapt poate fi explicat prin lipsa produselor și creațiilor culturale românești pe piața din regiunea Cernăuți. Cu toate acestea, răspunsurile respondenților din Republica Moldova sunt foarte asemănătoare cu răspunsurile tinerilor din regiunea Cernăuți, deși România este prezentă pe piața culturală din Basarabia.

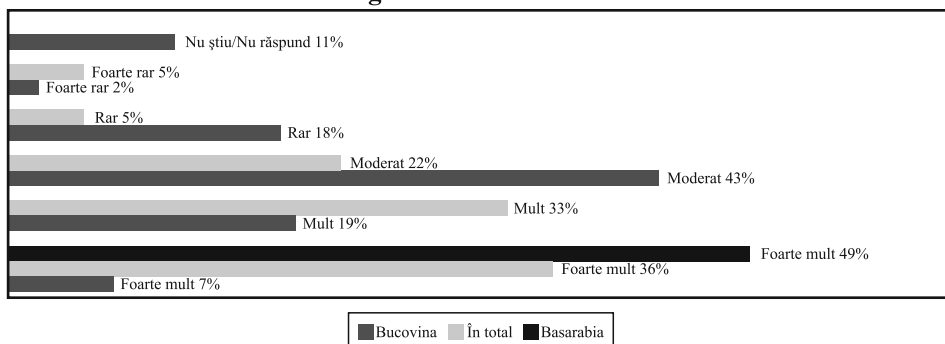
Din motivul lipsei produselor și a creațiilor culturale românești pe piața din regiunea Cernăuți, doar 7% din tinerii români din regiunea Cernăuți sunt interesați foarte mult să promoveze produsele culturale românești în contextul globalizării valorilor culturale, 19% – mult și 43% – moderat. Tocmai 49% din respondenții basarabeni sunt interesați foarte mult în promovarea produselor și creațiilor culturale românești.

Cât de des investiți resurse (bani, timp etc.) în produse culturale românești?

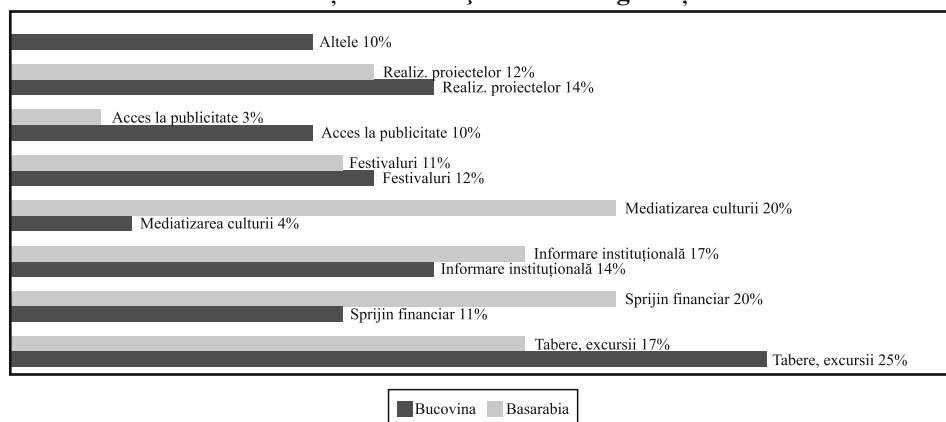
Cât de mult vă interesează să promovați produsele/valorile culturale românești în contextul globalizării valorilor culturale?

La întrebarea „Care sunt așteptările referitoare la ajutorul cultural pe care România ar trebui să-l ofere tinerilor de etnie română?“, adică cum ar trebui să se implice România pentru a sprijini cultural comunitățile românești din regiunea Cernăuți și Basarabia, tinerii și-au exprimat opinia în felul următor: încurajarea contactelor între cetățenii români, moldoveni și ucraineni (de etnie română); accesul la instituțiile de învățământ din România; burse de studii în România; ajutor moral din partea statului și a poporului român adus românilor din afara granițelor; organizarea caravelor culturale în România pentru tinerii români din afara granițelor; donarea de cărți, în special pentru preșcolari; crearea centrelor culturale românești la Cernăuți și în Basarabia; comercializarea mai multor obiecte de cultură românească; intensificarea cooperării între două țări la nivel de proiecte; încurajarea cooperării între ONG-uri și la nivel academic; coproducerea de filme; deschiderea posturilor de radio în limba română; deschiderea universităților private românești; organizarea evenimentelor publicitare de natură cultural-informativă; organizarea diferitor tabere, școli de vară și de iarnă, excursii pentru copii, tineri și studenți în România; finanțarea ziarelor, revistelor cu conținut românesc; finanțarea inițiativelor culturale românești din afara granițelor; mediatizarea și răspândirea mai intensă a produselor și creațiilor culturale românești în afara granițelor; înființarea filialelor ICR la Cernăuți și în Basarabia; înființarea unor instituții de studii superioare cu predare

în limba română; organizarea unor întâlniri cu personalități remarcabile din România; mai multe înfrățiri între școlile din Basarabia, Bucovina și România; o deschidere mai mare față de tineri; o colaborarea mai strânsă între state; realizarea unui plan comun de colaborare în domeniul cultural; garantarea unui regim prioritar pentru proiectele derulate de ONG-uri; simplificarea regimului de vize; transmiterea emisiunilor TVR integral și recepționarea pe gratis a altor posturi românești de televiziune.

Cum ar trebui să se implice România pentru a sprijini cultural comunitățile românești din afara granițelor?

Deci, acest studiu, deși nu este unul academic, este primul de acest gen realizat în regiune și reprezintă un punct de plecare pentru viitoarele analize și cercetări, care vizează fenomenul cultural al românilor din afara granițelor. Rezultatul proiectului denotă un interes sporit al tinerilor români din Bucovina de nord și Basarabia față de produsele și creațiile culturale românești. Atât instituțiile statului român, cât și cele din regiunea Cernăuți și Republica Moldova ar trebui să găsească o cale de a colabora pentru o mai bună asigurare a comunităților românești din cele două țări cu întregul volum de bunuri culturale.

SUMMARY

The study „Culture as seen by young Romanians from Bessarabia and the Northern Bukovina“ is a project financed by the Romanian Government (The Department for Romanians Abroad) and is representing a sociological poll, which was organised by the Association „Pro Democrația“ from Târgu-Neamț (Romania) during May 15 – August 14, 2011 in partnership with Association for European Integration (Chișinău, Republic of Moldova) and the League of Romanian Youth “Junimea“ from Cernăuți (Ukraine). The result of the project denotes a significant interest of Romanian youth from the Northern Bukovina and Bessarabia towards Romanian cultural products and achievements. Both Romanian state institutions and the institutions of

Cernăuți region and the Republic of Moldova have to find a way to co-operate for strengthening the contact between Romanian communities of both countries with access to an entire volume of cultural goods through encouraging relationships among Romanians, Moldovans and Ukrainians (of Romanian ethnicity); access to Romanian educational institutions; scholarships in Romania; moral assistance from the Romanian state and people provided to Romanians from abroad; organization of cultural trips to Romania for young Romanians from abroad; book donation, especially for preschoolers; foundation of Romanian cultural centres in Cernăuți and Bessarabia, marketing of multiple objects of Romanian culture, enhancing the cooperation between the two countries at a project level, encouraging cooperation between NGOs including the academic level, co-production of films, Romanian radio and broadcasting foundation, private universities foundation, organization of mass media events of cultural and informative nature, various camps, summer and winter schools, trips for children, youth and students to Romania, as well as sponsoring newspapers.

Ilie Luceac

S-a născut la 2 iulie 1950, în comuna Sinauți de Jos (fostul județ Dorohoi, România), astăzi raionul Hliboca, regiunea Cernăuți, Ucraina. Critic și istoric literar, editor.

Studii universitare: licențiat al Universității din Cernăuți, Facultatea de Filologie (specialitatea: limba și literatura română) (1974) și Facultatea de Istorie (1992).

Doctor în istorie. Teza de doctorat, susținută în iulie 2000, la Universitatea din București, cu tema: *Cultura în Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. O analiză de caz: Familia Hurmuzaki*.

În prezent este profesor la Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți (Catedra de Jurnalism și Traducere).

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți și al Societății Scriitorilor Bucovenini din Suceava.

Domenii de cercetare: istoria culturii și civilizației românești din Bucovina. A publicat două volume despre familia Hurmuzaki din Bucovina.

OBSEZIA UMBREI LUI HAMLET SAU EXPRIMAREA TOTALĂ A FIINȚEI PRIN POEZIE [Poetul Arcadie Suceveanu – 60 de ani de la naștere]

Ilie Luceac

Cernăuți

Numele lui Arcadie Suceveanu nu mai este demult doar un patronim obișnuit. El se identifică întru totul cu poezia românească de astăzi, devenind în același timp o inconfundabilă carte de vizită a literaturii și culturii naționale din Bucovina tuturor timpurilor.

La 16 noiembrie 2012, Arcadie Suceveanu a rotunjit vârsta de 60 de ani. Acest jubileu a fost umbrat de o pierdere grea – trecerea la cele veșnice a mamei sale Catrina. Ea a decedat la 29 octombrie 2012. Într-un poem dedicat mamei, poetul nota câteva gânduri perene, despre faptul că cei dragi nu dispar niciodată din memoria noastră, reușind printr-o eleganță elegiacă și cu o sinceritate uluitoare și plină de evlavie să imprime mesajului poetic o putere de convingere ieșită din comun, așa încât înțelegem de la prima lectură că pentru moment, clipa descrisă în poem, cea a întâlnirii maicii sale cu veșnicia, se amăna: „Mama nu se mai desprinde, ca melcul, de casă, / tălpile ei au congrescut cu lemnul pragului, / cu usciorii / Mama nu se teme de moarte / demult a încheiat cu ea / durabile alianțe / Când rostește cuvântul «Dumnezeu», / Dumnezeu chiar se întrupează din cuvântul ei, / ca-n miturile sumeriene, vine / și se așază cu ea / la masă” (Cucul din cusătură). De altfel, ca și chipul tatălui său Vasile, trecut de mulți ani în lumea celor dreți, dar a cărui umbră obsedează imaginația poetului, sfărâmând tiparele înțelegerii umane a tainei mării treceri: „Și a rămas pe casă Îngerul, ca o antenă tv, / să ne comunice mesajele tale de dincolo / (...) Poate că sufletul tău / stă aplecat la fereastra lumii celeilalte / și își aduce aminte de trupul său

/ ce doarme printre pomi de primăvară / ori poate ne privești și ne plângi de milă / că nu știm să vorbim decât prin cuvinte / și nu putem depăși limita (im)pusă / de un Dumnezeu care decide mereu pentru noi / fără să ne întrebe nimic / niciodată“ (Pahare vărsate peste fața de masă).

Într-o mărturisire mai veche, plină și ea de o profunzime lirică copleșitoare, poetul Arcadie Suceveanu scrie, cu o anumită doză de melancolie: „Iubiți-mă, lucruri, căci trece / *Secunda care sunt eu*“ (*Secunda care sunt eu*). La acest moment aniversar, artistul sexagenar este pe deplin conștient de valoarea scrisului său și totodată de faptul că timpul sapă în noi fără milă, cu viclenie și neîncetat.

Uneori personalitatea marilor creatori se identifică cu opera lor. E mărturia talentului care erupe, a harului cu care sunt înzestrați cei aleși de Dumnezeu. Pasiunea și dorința de a pătrunde tainele existenței umane, pe care le emană poezia artistului sexagenar, eclipsează latura întunecată care există în fiecare muritor. Dacă n-ar fi avut un suflet atât de mare, poetul n-ar fi fost capabil să iubească și să pătrundă atât de adânc în miezul lucrurilor, încât să compună atât de pasionat și atât de complet.

A scrie o biografie a unui creator de talia poetului Arcadie Suceveanu este un lucru destul de complicat. Scriitoarea și germanista Iliana Gregori, încercând să realizeze o biografie a filozofului despre care se discută aprins în ultimele trei decenii – este vorba de Emil Cioran – scrie în recenta sa carte apărută la Editura „Humanitas“: „Tot ceea ce facem, tot ceea ce știm sau credem (despre scriitor – *n.n. I.L.*) este interpretabil. Altfel spus, chiar dacă ne înarmăm cu chei care funcționează, nu înseamnă că avem cu adevărat acces la ceea ce căutăm. Încercăm să ne punem de acord viața cu principiile, acționăm așa cum ne dictează conștiința și ne asumăm răspunderea pentru actele noastre, dar ne aflăm în sfera *malentendu*-lui. Ce fel de valabilitate să concedem atunci unei biografii? Ar trebui mai curând să spunem că, în condițiile descrise de Cioran, biografia rămâne fără obiect. (...) Falimentul biografiei ca gen tradițional trădează un impas mai adânc, și anume criza *biograficului* ca atare“¹. Oricum, până se va ivi acel „Eckermann“, despre care aminteam și în alt context referitor la viața și opera poetului Arcadie Suceveanu, cea mai autentică biografie a sa este însăși poezia pe care a scris-o.

Să încercăm să pătrundem în „strălucirea gândului original, ce te apropie de masa de scris a poetului“², după cum frumos spune eminescologul Nicolae Georgescu, în recenta sa carte despre poezia lui Eminescu. În felul acesta vom afla, pe cât e posibil, despre lumea în care trăiește poetul, despre cultura sa și despre felul cum se zămislește actul creației în poezia lui Arcadie Suceveanu.

Ne vom opri în cele ce urmează asupra unei recente apariții, și anume culegerea de versuri *Fiiințe, umbre, epifanii*, apărută la Editura Arc din Chișinău, în 2011, și care a fost prezentată cititorului bucovinean de către autor, la 10 august 2012, la Cernăuți, în incinta redacției „Zorilor Bucovinei“, în cadrul unei ședințe a Cenaclului literar „Vasile Levițchi“ a Societății Scriitorilor Români din Cernăuți. (Vezi textul prezentării cărții în numărul de față al revistei). În cadrul aceleiași întâlniri, Arcadie Suceveanu a vorbit în fața colegilor cernăuțeni și despre antologia sa de autor intitulată *Profesionist al himerei*, apărută în Colecția Opera Omnia – Poezie contemporană, Editura Tipo Moldova, Iași, 2011. O carte care s-a tipărit la Iași, după ce la Chișinău apăruse deja culegerea *Fiiințe, umbre, epifanii*.

În prefața volumului *Mesaje la sfârșit de mileniu* de Arcadie Suceveanu, volum apărut în 1987 la Editura „Literatura artistică“ din Chișinău, criticul și istoricul literar Mihai Cimpoi scria că „trei mari umbre se așază peste trăirile candidе ale acestui «copil de suflet» al veacului; pe arena lumii stă, într-o postură amenințătoare, Ares, zeul războiului și violenței, iar pe de lături ale ei – Hamlet ezitând între a fi și a nu fi («A fi... A nu fi... A nu fi... A fi...») și, bineînțeles, cavalerul tristei figuri Don Quijote. (...) Obsedat de asemenea figuri, tulburătoare prin însăși consonanța semnificației lor simbolice cu condiția omului la sfârșitul secolului XX, poetul rămâne (era pe atunci – *n.n.I.L.*) un romantic incurabil, pornit, cu înverșunare, să redea lumii puritatea primordială, visul și speranța”³. Iar mai târziu, în *O istorie deschisă a literaturii din Basarabia*, academicianul Mihai Cimpoi va consemna, referitor la poezia lui Suceveanu: „E un istovitor sentiment al înstrăinării la acest poet bucovinean, proiectat în simbolurile și parabolele Nimicului (Marele Zero al depărtării), Golgotei și Infernului, al Marelui pește imperial și noului Hamlet reapărând într-o nouă putredă Danemarcă”⁴.

Primele cărți de poezie ale lui Arcadie Suceveanu sunt în deplină concordanță cu afirmațiile acad. Mihai Cimpoi. Ele stau sub semnul unui aparent romantism ezoteric chopinian care va crește, se va intensifica, ca apoi, pe parcursul apariției următoarelor culegeri de versuri, expresia sa poetică să se transforme în furtuni nebănuite beethoveniene, cu fuziuni intime între sentiment și idee, cu izbucniri vulcanice între metaforă și starea de fapt (realitate), ca în muzica lui Hugo Wolf.

„Despre poezia lui Arcadie Suceveanu se poate spune că valorifică resursele unui stil înalt. Lingviștii numesc stil înalt acea folosire a limbajului menită să impună respect cititorilor sau auditorilor. (...) Arcadie Suceveanu are în poezia sa o demnitate inflexibilă, de om căruia *educația* îi interzice să se supună și să se umilească. De aici, sarcasmul din multe poeme ale sale. (...) Adevăratul Arcadie Suceveanu trebuie căutat în acele poeme de un remarcabil fast baroc... Limba aleasă folosită de poet în cele mai inspirate texte ale sale, ca și aptitudinea de a face din poezie un spectacol de gală constituie o contribuție prețioasă la dezvoltarea literaturii române nu numai *de acolo*, ci și *de aici*. De oriunde”⁵, scria în 1990 criticul literar Alex. Ștefănescu. Mai târziu, în 1994, Constantin Ciopraga va semna în „Dacia literară” de la Iași câteva idei care vin să întregescă efigia de poet modern a lui Arcadie Suceveanu: „Fără nimic vetust, Arcadie Suceveanu e un modern veritabil, un iscoditor în pas cu epoca, în spiritul în care Arghezi, Blaga, Ion Pillat și ceilalți practicau inserția în fluxul vremii. Atât de legat de fenomenul românesc în totul, purtând în inimă harta țării întregi, simțind în propriile-i oase Carpații, și-n pieptu-i Pontul Euxin, el comunică în spațiu și timp cu Narcis, cu Hamlet și Don Quijote; pe Baudelaire îl vede răstignit și însingurat, orga lui Bach îi trimite ecouri grave; îi este dor de Dante și de Eminescu (în latura arhetipală – mesianică), îl solicită refrene bacoviene”⁶ etc., etc.

Criticul literar de la Chișinău, Tudor Palladi, întregeste imaginea generală despre poezia lui Suceveanu cu argumente întemeiate referitor la metaforă. El scrie: „La Arcadie Suceveanu fiecare poem adevărat e un edificiu al metaforei, al «stilului înalt», condeierul imprimându-i cu generozitatea și ironia «dulce» (dragonică) tot elanul ritmului interior și toată splendoarea eufonică dinspre fastul imaginii, armonizându-le și totodată atemporalizându-le. (...) De aceea acel care va încerca «vinul» metaforei suceveniene se va pătrunde numaidecât de taina poeziei lui de

parfum, incolor-sonore, de candori originare și originale, adică esențiale, oricând ademenitoare, «cu sunet profund», al unui distins «compozitor de vorbe», bacovian vorbind⁷. Interesante sunt și părerile altor două voci distincte în critica literară românească, referitor la poezia lui Suceveanu. „Poezia lui Arcadie Suceveanu, scrie Adrian Dinu Rachieru de la Timișoara, clasică în aparență și modernistă cu măsură, cu apetit pentru parabolă și de un indestructibil rafinament, trăind această dramă fără febre mesianice, va plânge «munți de sare»,⁸. Iar Theodor Codreanu de la Huși, într-o carte despre destinul Basarabiei, notează: „Sentimentul final e că Arcadie Suceveanu ne-a întins o reușită capcană. El își joacă atât de abil avatarul «postmodernist», încât îl subminează cu propriile arme. Într-o Apocalipsă fără finalitate, omenirii și poeziei nu le mai rămâne decât să-și pună ștreangul la gât. Poezia lui Arcadie Suceveanu e un scrâșnet existențial care s-ar putea să fie al unui mare poet⁹.”

Criticul și istoricul literar Mircea A. Diaconu de la Suceava se întreba – și nu fără teme – încă în 2000: „Nu știu de ce antologiile poeziei românești din ultimii ani nu-l includ pe Arcadie Suceveanu. O «istorie» precum aceea a lui Laurențiu Ulici ar fi putut să-l situeze, fără nici un fel de rezerve, pe prima treaptă valorică¹⁰. De aceeași părere este și criticul literar Ștefan Hostiuc, care caracterizează în termeni radicali schimbarea paradigmei în poezia lui Arcadie Suceveanu. El scrie: „Cam de la mijlocul deceniului trecut, poetul Arcadie Suceveanu nu mai are chef nici de rimă, nici de joacă. El intră cu buldozerul în metaforă, sparge «zidul metafizic», trece «peste aurul întunecat al nimicului», strivește zei, iluzii, se întreține cu cârțițe, viermi, șobolani, și alte mici ființe de subteran, «ascultă atent țevăria de la subsol», contemplă «spectacolul dezagregării». După care pleacă. Iese din spațiul parabolei, constatând că – hélas! – «cadavrul literaturii a început să miroase». O estetică a urâtului se pare că i-a luat definitiv locul poeziei estete: «Frumusețea din care mușcai ca din măr a putrezit»,¹¹, zice poetul. Ea s-a transformat într-o „frumusețe subversivă“.

Dar, să revenim la culegerea *Ființe, umbre, epifanii*, care se prezintă ca o împlinire a vârstei de aur a creației sale artistice, ca un moment al „orelor astrale ale poeziei suceveniene“, dacă ar fi să parafrazăm formula lui Stefan Zweig. Volumul conține trei capitole intitulate simbolic și concepute în crescendo, într-un perimetru logic al desfășurării evenimentelor: de la rădăcinile originare ale copilăriei și gliei strămoșești până la încercarea de a descifra unele dintre marile taine ale existenței umane, cu toate experiențele și perspectivele pe care i le oferă „meseria de a trăi“, în înțeleș pavesian, cât și artele frumoase, în ansamblu, pentru ca, în final, poetul să ajungă, în capitolul trei, la revelația răspunsului pe care îl savurează odată cu înțelepciunea vârstei, cât și cu experiența sublimei altitudini a măiestriei artistice. Intitularea și conținutul capitolelor sunt legate între ele indestructibil, având fiecare, în același timp, semnificația sa distinctă în plan metafizic.

Primul capitol este intitulat *Rădăcinile din paharul cu apă* și evocă momente din viață când poetul developează cu o înțelepciune benedictină lucrurile care s-au succedat în timp, accentuând adevărata și eterna lor valoare. Ca și Dante, care era însoțit de Virgiliu prin cercurile Infernului și ale Purgatoriului, tot așa și poetul nostru, însoțit de „linia vieții“ din palmă, exclamă, într-un moment de nedumerire: „*niciodată n-am putut înțelege: / eu urmez linia sau linia se naște din urma mea, / ca dintr-o roată rostogolită prin lume...*“ (Linia din palmă). Paharul cu apă în care au prins viață rădăcinile poetului și care s-au împlântat apoi adânc în seva bucovineană, poate fi și

simbolul Siretului, care, paralel cu linia din palmă, brăzdează insistent imaginația poetului, încărcată de „*cadrele lumii: / case, orașe albastre, câmpuri cu păpădii, gări, / oameni, umbre, tablouri publicitare*“ – toate din arsenalul copilăriei, adolescenței și tinereții poetului, văzute însă acum printr-o altă prismă decât cea romantică. Capitolul al doilea este intitulat *Viața de la geamul literaturii*, în care poetul, în anturajul imaginar al prințului Hamlet, încearcă (a câta oară!) să dea un răspuns la eterna întrebare, pe care generațiile de poeți visători și-o însușesc fiecare în felul lor. „*Odată tinerețea trecută, scrie poetul, credeam / că mă voi despărți de tine, palide prinț, / dar întrebările mele îți urmează umile / augusta-ți întrebare, / ca niște / discipoli...*“ (Încă o noapte cu Hamlet). E o datorie mai veche a poetului față de incertitudinea hamletiană. Obsesia acestui personaj se întrevede cu ochiul liber în poezia lui Arcadie Suceveanu. De la momentul când într-un poem mai vechi poetul lansează retoric întrebarea „*ce mai face Danemarca?*“ (*Eterna Danemarcă*), de atunci nu ne mai despărțim de umbra lui Hamlet, de sublima și tragică umbră a tânărului prinț, care e mereu pornit să facă dreptate în regatul Danemaricii, al cărui moștenitor era. Dar nici până astăzi nu ne-am dumerit care e răspunsul la eterna lui întrebare. Poetul încearcă și reușește să dea un răspuns, și anume: „*întrebarea ta cea pururi tânără / numai prin ea ne putem dobândi libertatea!*“. Așadar, libertatea interioară apare ca o condiție sine qua non a existenței umane, și, în primul rând, a oricărui creator. Această sublimă libertate tâșnește ca un gheizer din poezia lui Suceveanu.

Întristat și ros de îndoieli pentru faptul că „*promisa minune*“ a perfecțiunii și frumuseții „*e șansa pierdută a lumii*“, poetul lansează întrebarea la fel de „hamletiană“ ca și cea a prințului lui Shakespeare, și anume: „*cum vei justifica promisa minune, / ceea ce nu poate fi / dar încearcă să pară?* Și tot el descoperă răspunsul, nu înainte de a constata în fața Eu-lui propriu: „*Ai căutat sensul vieții / prin toate tratatele / ai cotrobăit prin sertarele filozofilor greci... / pe la Nietzsche / și Kierkegaard / îmbătrânind printre sisteme și definiții – / Și abia acum, într-un târziu, / ai putut avea revelația răspunsului*“ (*Mic tratat despre sensul vieții*). Iar „*revelația răspunsului*“ (de altfel, așa se intitulează și capitolul al treilea al cărții) vine ca o dezlegare, ca un suprem dar oferit de Atotputernicul nevăzut în carne și oase, însă a Cărui prezență poetul o simte mereu în preajmă: „*De aici, de foarte aproape, / stai și îmi adulmecă spaima. Înfricoșat, eu îți mășor / tristețea și disperarea*“. Și iată răspunsul, care pentru poet este ca o dezlegare, ca o adevărată revelație: „*Sufletul meu / se mai poate îmbăta de aer și univers – semn că întotdeauna ai fost dispus / să-mi dai / o șansă*“ (Încă o șansă).

Ca un respiro între capitolul doi și capitolul trei sunt cele cinci piese care se prezintă ca niște sclipiri ale inspirației ad-hoc a poetului din perioada când acesta a vizitat „mecca tuturor artelor și artiștilor“. Patru dintre piesele anunțate datează din octombrie 2009, când Arcadie Suceveanu a vizitat „Orașul Luminilor“ – acel „mit niciodată pierdut“, cum scrie poetul. El s-a aflat la Paris într-o vizită de lucru, în urma unui proiect cultural lansat de Institutul Cultural Român. Scopul vizitei a fost studierea unor materiale și documente în vederea scrierii unui eseu literar despre Paul Celan. Iată poeziile care apar în carte sub genericul *Dintr-un JURNAL PARIZIAN: Căzut în rimă la Paris, Cafă de Flore, Zeu incas în Montmartre, Zidul și cea din urmă piesă dintre cele cinci, Îngerul poeziei*, datată: *Liège, 1998-Chișinău, 2010*. Aceste poezii ce apar aici ca o linie de demarcație dintre capitolul doi și trei ale culegerii *Ființe, umbre,*

epifanii sunt incluse și în *Addenda* altei cărți a lui Arcadie Suceveanu, intitulată *Frumusețea subversivă (Jurnal parizian, Eseuri și articole literare)*¹².

Ființe, umbre, epifanii este un titlu sugestiv. Toate „*ființele*“ și „*umbrele*“ create de poet sau cele care persistă în imaginația sa sunt pline de sensuri și semnificații. În paginile dense ale cărții, simbolul *epifaniei* apare ca o manifestare a sacrului, a poeziei. Sacrul care este conceput ca o componentă a divinității penetrează sfera profanului ce ne înconjoară. Această manifestare a sacrului constituie de fapt semnificația ca atare a poeziei. Meșter la alegerea titlului pentru cărțile sale, antologia *Ființe, umbre, epifanii*, după părerea noastră, se prezintă ca un reper de ansamblu al întregii experiențe poetice a artistului. Iar experiența poetică pentru Suceveanu pare să fie în conformitate cu ceea ce nota Mircea Cărtărescu în cartea sa despre Eminescu, în care scrie că „în ansamblul unor preocupări de multe ori eteroclite, poezia devine un instrument de cunoaștere, o cale regală pe care artistul o parcurge pentru că ea duce undeva, pentru că la capătul ei strălucește una dintre ipostazele *adevărului*, relevabilă numai prin demersul special al operei de artă, al poeziei“¹³.

Prefața cărții, intitulată *Variații ale barocului post-postmodern*, este semnată de Mircea V. Ciobanu, care menționează, printre altele: „Câteva contraforturi formează carcasa *construcției poetice Suceveanu*“¹⁴. Și anume, Arcadie Suceveanu este un *poeta doctus*, un *poeta faber*, un *poeta ludens* și un *poeta existentialis*, scrie prefațatorul. Câteva piese antologice care au intrat în această culegere demonstrează faptul că Arcadie Suceveanu este în același timp și un *poeta religiosus*. Pentru confirmare, e de ajuns să cităm doar câteva versuri, în care artistul invocă: „*Doamne, strigă-mă cu tot întregul / și vei auzi cum toate părțile / din mine-ți răspund!*“ (*Vae victis*), sau „*La masa cârțiței ai prânzit pe sub pomi / o zi ai stăpânit tot aurul păpădiilor / ai fost mai aproape ca niciodată / de Cel care stă în mijlocul ființei...*“ (*Suceveni*).

Un lucru se desprinde foarte clar din corpul celor trei capitole ale cărții. Fără pretenția de a da rețete docte și fără vreun exces de zel, vom constata totuși că e foarte greu să înțelegi mesajul poeziilor lui Suceveanu din primul capitol al cărții dacă nu cunoști rădăcinile sale bucovinene. Dacă nu cunoști apa și luncile Siretului, dacă nu i-ai cunoscut părinții în viață, cei care s-au identificat cu glia și care odihnesc astăzi pe sub ierburile Sucevenilor; dacă nu l-ai cunoscut pe „noul iconar“, cum scrie poetul, pe domnul Profesor, care a gustat în timpul vieții sale și din „vinul de Ghetsimani“ sau care a pășit adeseori pe lama cuțitului, fiind conștient de faptul că „Leviathanul“ din preajma lui, care „părea doar că doarme“, putea în orice clipă să se manifeste în cele mai dramatice ipostaze; dacă n-ai străbătut pe jos străzile Cernăuților, prinzând cu urechea istoriei și deslușind din noianul vremurilor tropotul cailor de la trăsura Hurmuzăkeștilor; în fine, dacă n-ai văzut măcar o dată seara „*luna cu ciucuri verzi și cu ciuf*“ din vârful Țeținei – nu poți să guști din poezia lui Suceveanu, nu poți să-i savurezi parfumul gândului. Or, chiar în una din strofele acestei poezii poate fi descoperit miezul semnificației întregului capitol al cărții, atunci când poetul exclamă cu toată convingerea că „*în absența solului, plantele-acestea* [Cernăuțiul sau «mica Vienă», efigia lui Franz Joseph de pe monedele vechi, umbra Profesorului, Mitropolitul Silvestru (dintr-un poem mai vechi), Hurmuzăkeștii, fosta cetate a Țeținei etc., etc. – *n.n.I.L.*] *ar putea slobozi rădăcini / în paharul cu apă!*“ (*Noul iconar*).

Într-un poem mai vechi, intitulat *Viziuni la Cernăuți*, poetul vorbea despre imaginarul păianjen Arghirodes următoarele: „*În lumină lucrează umbra păianjenului*

Arghirodes / cu râvnă benedictină. Minciunoase-i sunt / pânzele, himerică-i este crucea“. Și astăzi, în virtutea împrejurărilor, acest personaj zămislit de fantezia scriitorului este prezent în poemele lui Suceveanu, însă el este descris de poet cu o percepție și mai acută a realității, lucrările lui sunt și mai mefistofelice, și mai reușit deghizate. În unul din ultimele poeme de la sfârșitul capitolului întâi al cărții, intitulat *Alte viziuni la Cernăuți*, imaginea care ți se creează la începutul lecturii este una grea și sumbră, aidoma unui vânt rece de toamnă târzie, cu parcuri goale și fantome iluzorii, unde poetul meditează: „*Izgonită memorie, icoane proscrise...*“ sau, mai încolo, se întreabă retoric: „*ah, kir Doxachi, acestor sentimente / le va crește o altă inimă? / această mână ciuntită își va crește / alt trup?*“. Și răspunsul cade ca o ghilotină: „*Fosforescente, umbrele s-au retras / sub tencuiala din ziduri, / bufoni vopsiți pe turla Arhivei de Stat / suflă-n trompete. Jos, în galerii, / șobolani isterizați scurmă diamantele / imperiului, rod sigiliile, numele, viețile...*“ Ai senzația unei tristeți care sugrumă: „*E târziu și-n parcul municipal / spiritul gotic vine să moară*“ (*I. Diamantele imperiului* din ciclul *Alte viziuni la Cernăuți*). Poemul *Alte viziuni la Cernăuți* este conceput ca un ciclu integru, care ilustrează cronica celor aproape 238 ani de istorie a Bucovinei, și conține următoarele părți: *I. Diamantele imperiului; II. Timp suprapus; III. Înăuntru și în afară; IV. Noul Sinedriu; V. În marginea cuibului; VI. Istoria se scrie din mers. În academii, se rescrie; VII. Abatorul din vale; VIII. Dialectica supraviețuirii*. Zeci de tratate și manuale de istorie, inclusiv și cele care „*în academii, se rescriu*“, nu vor putea vreodată să redea sentimentul tragismului pe care l-a trăit și-l trăiește în continuare această palmă voievodală de pământ, care a reușit să concentreze în sevele ei atâta cultură și atâta civilizație.

Poemul, în ansamblu, constituie o frescă în care acest *urbs bucovinensis*, renăscând mereu ca o pasăre Phoenix din toate confruntările și conflagrațiile sociale și cele de natură spirituală, a concentrat o mulțime de personalități emblematice într-un perimetru istoric comparativ mic (Crigore Ghica Voievod, kir Doxachi, Mihai Eminescu, Epaminonda Bucevschi, Paul Celan etc., și, bineînțeles, străbunicul Costache, care, în imaginația poetului, este mai trist decât ceilalți camarazi ai săi de cazarmă. El urmărește cortegiul împăralesc și în același timp „*încearcă să-și întindă brațul până la mine, / să mă atingă în poemul acesta pe care îl scriu, / vrea să știe dacă nu e încă târziu să-l întâlnească / în sângele său pe tatăl meu cu mine*“, zice poetul), cât și atâtea obiective și locuri memorabile de care se leagă indestructibil memoria noastră (Catedrala Ortodoxă, grădina Arboroasa, Strada Domnească, Piața Unirii, Teatrul Național, Hotel Bristol, Arhiva de Stat, etc., etc).

Flancat de viziunile iluzorii, care se deschid în fața imaginației poetului, ca cea cu „*țărani în ȋtari, am ploiați cu cocarde, / ceasornicării...*“, care redă o scenă obișnuită ce ar fi putut să se desfășoare și în fosta piață Rudolph, de exemplu, lângă hotelul Bristol, în plină perioadă de dominație austriacă a orașului, sau „*Am văzut umbra lui Grigore Ghica Voievod / rătăcind noaptea pe străzi / Într-o mână, ținea două jumătăți de sferă / în cealaltă ducea o trâmbiță. / La doi-trei metri în urmă îi venea / capul... (...)* *Fantoma veni / strecurându-se printre copacii din Grădina Arboroasa / și intră în Catedrală...*“, – toate acestea se succed la orizontul gândirii poetului ca niște reminiscențe ale jocului nefast al istoriei. Ele nu pot fi înțelese și percepute dacă nu ai pășit cu piciorul propriu pe străzile orașului vechi sau dacă nu cunoști ce a însemnat Cernăuțiul în destinul conglomerăției de naționalități ale imperiului care au dăinuit

împreună pe această palmă de pământ, înfruntând vânturile vitrege și schimbătoare ale istoriei. E la fel ca și cum ai vorbi despre opera lui Brâncuși, de exemplu, fără a contempla nici o singură dată *Masa tăcerii* sau *Poarta Sărutului* de la Târgu Jiu.

Iar imaginile „*Înoată, înoată, bour negru...*” sau „*afară e primăvară și în liliacul din curtea Catedralei / s-au redeșteptat albinele autohtone*”, ca și altele, multe la număr, demonstrează că poetul crede în „dialectica supraviețuirii” acestui neam, în pofida faptului că „*sădită în oase adânc, / sămânța umilinței dă rod*”. Despre această însușire a sufletului românesc au vorbit mai mulți: și Dumitru Drăghicescu, și Constantin Rădulescu-Motru, și Eudoxiu Hurmuzaki, descriind istoria acestui popor, dar și contemporanul nostru Ion Druță, vorbind despre virtuțile psihologice ale neamului nostru. Arcadie Suceveanu, trăind realitățile vieții contemporane și auzind cu urechea minții „*cum cloncănește istoria cu pui*” sau faptul că „*un neam pervers de cucii / ne-aruncă jos din cuib, ne-nghesuie-n afară*”, rămâne convins că vom supraviețui ca popor, cu toate că „*ni-s ochii roși de sare, de psalmi spuzită-i gura—dar nu...*”. Poetul ne îndeamnă să nu disperăm.

Imaginația scriitorului acoperă o dimensiune istorică vastă și aproape atemporală. Culegerea *Ființe, umbre, epifanii* prezintă un poet cu totul și cu totul original. Iar prospețimea versului la Arcadie Suceveanu câștigă în primul rând prin profunzimea lui metafizică, uneori metafora depășind cadrul experienței umane. Pe lângă aceeași poezie barocă pe care o exercită în cărțile sale de ultimă oră, postmodernul Arcadie Suceveanu impresionează cititorul avizat cu piese din ce în ce mai valoroase, în care elementele moderne de intertextualitate sunt turnate cu meșteșug în tiparele clasice ale versificației, unde metafora strălucește ca un diamant. De exemplu, în „*urbs bucovinensis*”, pe unde „*bat vânturi la răscruci (...), hazardul fu generos în zaruri*” (*V. În marginea cuibului din ciclul Alte viziuni la Cernăuți*), poetul face aluzie, cu nostalgie, la destinul orașului tinereții sale.

Nu vom greși dacă vom spune că după cel de al Doilea Război Mondial arealul literar bucovinean a zămislit un poet care, în ierarhia valorilor, poate fi plasat în imediata apropiere a poetului național, respectând, bineînțeles, proporțiile și ținând seama de perioada în care a creat Eminescu și cea în care este angrenat astăzi Suceveanu. Fiindcă din punct de vedere al realizării artistice și al mesajului, astfel de piese ca *Epifanie*, *Psalm*, *Paharul cu golul din el* și altele din culegerea amintită sunt analogice cu starea de spirit a lui Eminescu din *Scrisoarea a III-ea*, *Memento mori* (*Panorama deșertăciunilor*), *Glossă* etc., unde Eminescu condamnă politicianismul vremii în care a trăit.

Arcadie Suceveanu explorează în poezie nu numai fondul ei afectiv, dispoziția uneori dezolantă, ci descoperă în același timp sensul și semnificația ei primordială. În întreg arsenalul său creativ, poezia apare ca un adevărat pia mater.

Nici un cuvânt, nici o idee, nici o noțiune de cultură – dar absolut nici una! – nu apare în versul lui Suceveanu întâmplător, anapoda sau de dragul rimei (dacă poezia este concepută într-o formă clasică a versificației), cum se mai întâlnește uneori în agora poeticească de astăzi. Inspirația este generatorul care conduce gândul poetului. „Lumea poemelor lui, scrie Mircea V. Ciobanu, vastă și exotica, este un album de imagini care trebuie descoperite într-un joc delicios al dragostei și întâmplării, al căutării pe o anumită direcție și al descoperirii surprinzătoare în altă parte”¹⁵.

Cineva dintre admiratorii artei poetice de factură romantică, cu versul clasic rimat, spunea că într-o poezie modernă/postmodernă ce se încadrează în spațiul intertextualității, cu greu poți să dai valență fiorului poetic. Arcadie Suceveanu demonstrează cu ușurință contrariul, și anume, că indiferent de faptul dacă ești angrenat în paradigma postmodernistă sau nu, fiorul poetic – dacă există – el poate fi prezent atât într-un text cu formă fixă, clasică, cât și într-un text de factură modernă. Iar o plăsmuire a talentului, a geniului – dacă este cu adevărat – există din copilărie. Dacă poetul rămâne peste ani cu puterea de convingere a copilăriei, atunci el este un adevărat creator. De altfel, cazul lui Arcadie Suceveanu, care este și un poet excelent pentru copii.

Tangența poeziei sale cu muzica nu este întâmplătoare. Mircea V. Ciobanu amintește de cele patru poezii despre Paris care parcă formează în contrapunct „un fel de poem simfonic în patru texte”¹⁶, mai bine zis o formă de sonată, ca modalitate de organizare a materialului muzical în interiorul unei mișcări. Se știe că structura în patru părți devine un procedeu standard pentru simfoniile perioadei clasice, după următoarea formulă: un *allegro*, partea a doua *andante*, *adagio* sau *presto*, partea a treia un *scherzo* și un final rapid, *allegro* sau *presto*. Așa ne apar și cele patru poezii, despre care am vorbit mai înainte.

Demnitatea inflexibilă a poetului, conjugată cu educația și cultura sa imprimă poeziilor din cărțile recent apărute un spectacol baroc, impregnat cu sarcasm, uneori dureros, ca în unele poeme simfonice sau în diverse piese pentru pian de Franz Liszt, pentru ca, în cele din urmă, adevăratul spectacol de gală al poeziei suceveniene să se asemene, să se apropie mai curând de o limpezime sferică, pură, auditiv-semantică, ca în multe piese muzicale de factură clasică.

Așa cum spunea Goethe, referindu-se la muzica lui Bach, că atunci când o audiezi ai impresia că Armonia veșnică dialoghează cu ea însăși, tot astfel și la lectura poeziei lui Suceveanu, când o parcurgi, când o savurezi, trăiești niște sentimente autentice și revelatoare, ca în celebra elegie *Părinți la marginea lumii*: „*Adormiți, lipiți lângă dureri, / Iar cocoșii vă vestesc din strane / Că din turma zilelor de ieri / V-a rămas doar mielul din icoane*”. E o muzică psalmică această elegie.

Culegerea de versuri *Ființe, umbre, epifanii* se încheie cu poezia *Un trup ce abia începe*, în care poetul anunță: „*Ies din toate și intru în / Nicăieri*”, pentru ca să exclame surprinzător de adânc și semnificativ că abia acum va trebui să îmbrace „*un trup vast, nesfârșit, / ce abia începe*”. S-ar putea ca poetul să se îndrepte înspre alte noi și impresionante formule ale poeziei românești moderne. Or, Arcadie Suceveanu este un arhitect de edificii poetice. Inginer excelent al înălțimilor lirice, durabile în timp, poetul e în continuă căutare de noi forme de exprimare, zidind fără încetare la catedralele gotice ale cuvintelor, șlefuindu-și piatră cu piatră „templul său” de cuvinte.

Angrenată în postmodernism, construcția poetică de ultimă oră a lui Arcadie Suceveanu se prezintă ca una dintre cele mai originale și inconfundabile în concertul liric al poeziei românești.

NOTE

- 1 Iliana Gregori, *Cioran, sugestii pentru o biografie imposibilă*, Humanitas, București, 2012, p. 26.
- 2 *Poezii de Mihai Eminescu*, ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al unei ediții princeps de Nicolae Georgescu, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 11.
- 3 Mihai Cimpoi, din *Prefața* la volumul *Mesaje la sfârșit de mileniu*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1987.
- 4 Idem, *O istorie deschisă a literaturii din Basarabia*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura ARC, Chișinău, 1997, p. 229.
- 5 Alex. Ștefănescu, în „România literară“, nr. 50, 1990.
- 6 Constantin Ciopraga, în „Dacia literară“, nr. 1, 1994.
- 7 Tudor Palladi, *Aspărialitatea ideatică a metaforei sau deșurarea ei*, Prefață la cartea: Arcadie Suceveanu, *Cavalerul Înzadar (parabole oculte)*, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2001, p. 6-7.
- 8 Adrian Dinu Rachieru, *Poeți din Bucovina*, Editura Helicon, Timișoara, 1997, p. 439.
- 9 Theodor Codreanu, *Basarabia sau drama sfârșierii*, Editura Flux, Chișinău, 2003, p. 239.
- 10 Mircea A. Diaconu, în „Convorbiri literare“, decembrie, 2000.
- 11 Ștefan Hostiuc, *Zborul din crisalida oglinzii sau jocul paradigmatic al scriiturii*, Prefață la cartea lui Arcadie Suceveanu, *profesionist al himerei*, Colecția OPERA OMNIA, Editura Tipo Moldova, Iași, 2012.
- 12 Arcadie Suceveanu, *Frumusețea subversivă (Jurnal parizian, Eseuri și articole literare)*, Editura Lumina, Chișinău, 2012, p. 79-82.
- 13 Mircea Cărtărescu, *Eminescu. Visul chimeric*, Humanitas, București, 2011, p. 21.
- 14 Mircea V. Ciobanu, *Variații ale barocului post-postmodern*, în: Arcadie Suceveanu, *Ființe, umbre, epifanii*, Chișinău, Editura ARC, 2011, p. 5.
- 15 Idem.
- 16 *Ibidem*, p. 7.

SUMMARY

The name of the poet Arcadie Suceveanu is completely identified with the modern Romanian poetry, becoming instantaneously a right business card of Bukovinian national literature and culture of all times. On November 16, 2012, Arcadie Suceveanu closed a round age of 60 years old.

On August 10, 2012, in Cernăuți, within the premises of the editorial office of “Zorile Bucovinei” newspaper, during a meeting of the literary circle “Vasile Levițchi” of the Romanian Writers Union from Cernăuți, the poet Arcadie Suceveanu, the President of the Writers Union from the Republic of Moldova has hold a presentation of one of his recent works, namely the collection of poems “Beings, shadows, epiphanies” (*Ființe, umbre, epifanii*), printed at the Editorial Office Arc in Chișinău, in 2011.

The collection of the poems “Beings, shadows, epiphanies“ (*Ființe, umbre, epifanii*), that is presented as a fulfillment of the golden age of his artistic activity, as an instance of “the astral hours of Sucevenian poem“, if we were to paraphrase the formula of Stefan Zweig, consists of three chapters symbolically entitled and conceived in crescendo, within a logical perimeter of the future events, from the childhood origin roots and the ancestral lands till the attempt to decipher some of the great mysteries of human existence, with all the prospects our everyday’s activity is offering us, according to Pavese concept, as well as the fine arts, overall, finally for the poet to reach in chapter three the revelation of the answer he is seeking for, from the perspective of grasping his age is offering him on one hand, as well as the sublime attitude of artistic craftsmanship on the other.

The first chapter is called “Roots from a glass of water“ (*Rădăcinile din paharul cu apă*) and evokes life moments when the poet sees the surroundings with a mature eye and Benedictine wisdom, emphasizing their true and eternal value. The second chapter is entitled “Life beside the literature window“ (*Viața de la geamul literaturii*), where the poet, within the imaginary surroundings of prince Hamlet, attempts (yet again!) to answer the eternal question generations of dreaming poets acquire in their own ways.

The third chapter is named “The revelation of the response“ (*Revelația răspunsului*). This revelation consists of the fact, that the Almighty always "was willing" to give the poet an other chance. A further chance to live and create.

A master of choice of title for his books, the anthology “Beings, shadows, epiphanies“, in our opinion, is presented as a part of the whole overall poetic experience of the artist, who is a *poeta doctus*, a *poeta faber*, a *poeta ludens* and a *poeta existentialis* according to the appreciation of Mircea V. Ciobanu, the preface writer. The few anthology pieces that fall into this collection demonstrate the fact, that Arcadie Suceveanu is also a “poeta religiosus“.

The inflexible dignity of the poet, combined with his education and culture imprints marks of unquestionable value signed by Arcadie Suceveanu on the poems of the presented work, as well as on those of his other books.

Rallied in the postmodernism, Arcadie Suceveanu’s modern poetic construction presents itself as one of the most original and flawless one in the lyrical concerto of the Romanian poetry.

LANSAREA CĂRȚII *FIINȚE, UMBRE, EPIFANII*.
Cuvântul poetului Arcadie Suceveanu rostit la 10 august 2012,
în cadrul Cenaclului literar „Vasile Levițchi“
al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți

În vara anului 2012, poetul Arcadie Suceveanu, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, a poposit, ca de obicei, pe meleagurile bucovinene, într-o vizită la mama sa, care locuia în casa părintească de la Suceveni, despre care poetul a scris nu o dată. Mama Catrina – Dumnezeu s-o ierte și s-o odihnească-n pace! – era încă în viață. Colegii de breaslă, în special domnul Ilie Tudor Zegrea, aflând că domnul Suceveanu se află în Bucovina, a întrunit Cenaclul literar „Vasile Levițchi“, la care a fost invitat poetul, care și-a luat zborul în marea literatură de aici, din Cernăuți, unde și-a făcut și studiile universitare. Cu atât mai mult că Arcadie Suceveanu scosese între timp de sub tipar două cărți de poezie, despre care bucovinenii nu aveau nici o știre. Și iată că la 10 august, în incinta redacției ziarului „Zorile Bucovinei“, în fața unui auditoriu select, scriitorul Arcadie Suceveanu, în calitate de oaspete de onoare al cenaclului literar cernăuțean, și-a lansat noua sa carte *Ființe, umbre, epifanii*, având posibilitatea să discute cu colegii și prietenii săi bucovineni despre poezie, despre procesul literar contemporan.

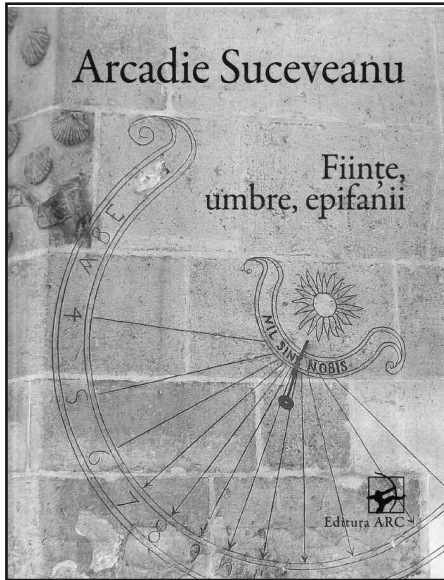
Arcadie Suceveanu: Eu vreau să vă zic „Bună ziua!“ tuturor și să-i mulțumesc în primul rând prietenului meu de-o viață, poetul Ilie Tudor Zegrea, pentru acest gest de nobilă și emoționantă sensibilitate de a mă invita la ședința acestui cenaclu. În general, când vin la Cernăuți sunt întotdeauna sentimental și emotiv. Trăiesc niște emoții deosebite – și în această clipă, și în acest spațiu. Permiteți-mi să-l readucem acum în memoria noastră pe Vasile Levițchi. Eu, elev pe atunci la Suceveni și fiind prezent pentru prima oară la una din ședințele cenaclului de odinioară, așteptând acolo undeva pe scaun, în această sală în care ne aflăm acum, l-am văzut cum a intrat cu ținuta lui de cerb bucovinean. Și când a început să vorbească, am devenit cu toții martorii unui limbaj de adevărat intelectual...

Și iată că astăzi s-a făcut această arcadă peste ani și venim la cenaclul care-i poartă numele. Bucuria și emoția mea se datorează și faptului că vă revăd pe dumneavoastră, stimați colegi, stimați prieteni, puțin-puțin, știu eu, mai apăsăți de ani. Așa, probabil, și dumneavoastră mă vedeți pe mine. Emoția mea, spuneam, pornește și din faptul că poezia aici, la Cernăuți, mai poate să adune oameni, să adune intelectuali. Sigur că într-o formulă mai redusă. Lucrul acesta este și explicabil și, în același timp, greu de înțeles, pentru că pe vremuri existau anumite obstacole de ordin ideologic, dar lumea venea totuși cu mai multă dragoste, cu mai multă tragere de inimă să asculte poezie. Acum parcă a dispărut cenzura politică, au dispărut obstacolele ideologice, însă a apărut un alt soi de cenzură – cenzura economică. Spiritul timpului este altul, poetofag, antiliric. Cred că nu greșesc când spun acest lucru. Este un timp pragmatic, internetizat, care a marginalizat literatura, a marginalizat poezia. Cu toate acestea, iată, poezia, și aici, și în alte părți, mai are încă șanse. Literatura noastră mai are încă șanse, deși este foarte serios concurată de telefonია mobilă, de internet, de televiziune. A scoate astăzi o carte este și ușor, și greu, pentru mine, cel puțin. Ușor, pentru că toată lumea poate să scoată cărți astăzi. Greu, din același motiv, fiindcă toată lumea poate să scoată cărți și chiar scoate cărți. Eu, de exemplu, din acest motiv, tipăresc tot mai greu cărți, pentru că încerc un sentiment de lehamite, de disperare chiar, când vezi că literatura, în general, s-a devalorizat. S-a produs o confuzie teribilă a valorilor. Trăim un timp al confuziei valorilor. De aceea, este foarte important astăzi să știm să disociem lucrurile și valorile, să deosebim valoarea de nonvaloare. De aceea, scot tot cu mai multă parcimonie cărți, deși îmi apar cărți, dar cărțile care-mi sunt tipărite, în marea lor majoritate sunt reeditări care apar în diferite colecții, la solicitarea diverselor edituri. Iată o colecție foarte frumoasă care apare astăzi la Chișinău, colecția „*Ideal – 101 poeme*“, o colecție foarte frumoasă lansată de Editura Știința, „*Antologia unui autor*“. Eu apar în această colecție al treilea la rând și, între timp, s-a schimbat și coperta colecției.

Așadar, această carte, *Ființe, umbre, epifanii*, despre care vreau să vă vorbesc astăzi, adună poezii noi. Cu totul și cu totul noi. Am inclus aici și un ciclu de poezii despre Bucovina. Sigur că eu nu pot fi altul, nu că nu vreau să fiu sau țin cu tot dinadinsul să fiu scriitor bucovinean. Sunt ceea ce sunt sau mai bine spus, nu poți fi altceva decât ești. Eu sunt născut aici, croit aici, pornit în literatură de aici, împreună cu colegii, prietenii mei, și lucrul acesta transpare din textele mele, din textele dumneavoastră, chiar dacă textele noastre sunt puse în alt context, la Chișinău sau în altă parte. Transpare structura textului, propozițiunea, limbajul, viziunea, aerul, dacă vreți, aerul puțin mai intelectualizat și mai puțin autohtonizat, așa cum apare în poezia din Basarabia, de exemplu. Acolo se mai scrie poezie într-o formulă tradiționalistă, în sensul rău al cuvântului. Un fel de tradiționalism simplist. Aici, noi am pornit altfel și am vrut să fim și am și reușit – unii dintre noi cel puțin – să fim moderni chiar de la început, din acei ani '60, '70, '80, care au fost extrem de dificili. Dumneavoastră cunoașteți acest lucru. Știm cu toții cât de greu era, cât de greu ne-a fost nouă, celor care am încercat să punem umărul la refacerea instituției culturale românești din Bucovina. Lucru pe care l-a pornit încă în anii '50 ai secolului trecut Vasile Levițchi, apoi au încercat să-l continue intelectualii și scriitorii puțin mai tineri, ca Mircea Lutic, Grigore Bostan și alții. Eu sunt bucuros să ne întâlnim astăzi și nu știu ce-ar fi mai bine să vă citesc, pentru că eu am considerat încă de la bun început că de la carte la carte

este bine ca un scriitor să-și schimbe – nu neapărat formula, dar să-și schimbe cumva registrul. Să-și schimbe uneltele, viziunea, să fie mai altfel, mai radical poate. Și în felul acesta, cred că am trecut prin mai multe vârste interioare, și prin mai multe formule sau mai multe registre. Unii dintre criticii literari, și știu că și unii dintre dumneavoastră consideră – și poate pe bună dreptate – că eu sunt mai adevărat, mai autentic în ceea ce am fost până a începe să scriu în vers alb, și anume, atunci când scriam poezii în formă fixă, clasică. Nu știu, e greu de spus, nici nu mă apuc să judec lucrurile, dar credința mea este că totul în lumea aceasta, inclusiv în literatură, evoluează, lucrurile se schimbă. Astăzi nu mai putem scrie în registru romantic, după atâtea secole și decenii de poezie radicală, poezie extraordinară

modernă, postmodernă românească și nu numai românească, pe care o avem. Nu mai putem scrie acum cum scriam cu 30–50 de ani în urmă. Trebuie să ne schimbăm viziunea, trebuie să ne radicalizăm limbajul. Asta este credința mea. Poate că eu greșesc... Iar acum aș vrea să vă citesc ceva din versurile mele mai vechi. Să vă citesc o poezie mai veche, o citesc pentru că este o poezie gustată de mai multă lume, și anume, *Secunda care sunt eu*.

[Poetul a citit sau a declamat câteva dintre poeziile cele mai frumoase, fiind ascultat și aplaudat de cei prezenți. În lectura autorului au răsunat poeziile *Un greier pe ghilotină*, *Miorița*, *Neamul lui Iona*, *Noua Danemarcă*, *Cavalerul Dada* și câteva dintre cele mai recente, care au intrat în culegerea *Ființe, umbre, epifanii*. Așadar, au fost citite poeziile *Noul iconar*, *Cucul din cusătură*, *Alte viziuni la Cernăuți*, și *Suceveni*]

Arcadie Suceveanu: Eu sunt conștient că pe alocuri poezia este mai complicată, nici nu mizez prea mult pe o înțelegere imediată, pe o înțelegere superficială. Acest soi de poezie necesită revenire, și eu știu acest lucru, ea cere un efort din partea cititorului, dar este foarte greu să vă spun dumneavoastră, să vă explic, mai bine vă invit să dialogăm. Ar fi frumos, probabil, să fie un dialog întâlnirea noastră, să se transforme într-un dialog.

Să te menții astăzi pe val este foarte greu, deoarece avem atâtea poezie bună, avem zeci și zeci de poeți extraordinari și buni, foarte buni, mari. Nu știu, colegul Ilie Tudor Zegrea a fost generos cu mine când a spus că intru printre cei zece poeți de frunte care scriu astăzi românește. Nu se știe, este greu de spus. Poezia română are la ora actuală poeți uriași, poeți de-o valoare extraordinară. Păcat că nu sunt cunoscuți la justa valoare în lume. Pentru că, sunt convins, mai mulți dintre ei ar fi demni de a

primi Premiul Nobel, fără nici o îndoială. Cunosc poeți care au primit Premiul Nobel și știu că sunt buni, bineînțeles, dar unii dintre ei nu pot să stea în echilibru cu alte nume mari din literatura română de astăzi.

Mă aștept la orice critică, odată ce te manifesti public trebuie să te aștepti la orice, la orice fel de tip de receptare. Adică poezia, ceea ce ai reușit să faci, textul tău, poate fi recepționat oricum și în orice fel, și poți să auzi diverse opinii. Am imunitate, trebuie să vă spun și la laude, am imunitate și la critică. Am perfect de bine conștiința dezvoltată a ceea ce sunt, ceea ce prezint în contextul bucovinean, în contextul basarabean, în contextul general al poeziei românești. Și asta este tendința noastră. Iată, am pornit de aici cu toții, ne-am manifestat, apoi tot noi a trebuit să facem și efortul de a ne încadra, de a ne sincroniza cu alte procese literare din Basarabia. Acum cercul a devenit și mai larg. Ne-am revărsat în literatura română și suntem puși în alt context, într-un context foarte greu, foarte complicat, foarte dificil, unde trebuie să facem față, iar ca să poți face față trebuie să fii sincron cu mișcările înnoitoare, cu ceea ce se întâmplă nou în literatură, în poezie. Pentru că, de altfel, riști să fii taxat ca tradiționalist iremediabil, simplist ș.a.m.d., ș.a.m.d. Evident, pe unii autori s-ar putea să nici nu-i deranjeze prea tare treaba asta. Domnilor, treaba voastră, eu am scris și voi judecați. Bine, dar când ții cu adevărat să te afirmi într-un context, într-un nou context și ești pus să concurezi cu poeți mari, ca Ion Mureșean sau alții, sau alții (pentru că Ilie a adus aici acest nume de poet important), atunci nu poți să ieși în fața lumii oricum. Nu, trebuie să ai o pregătire bună, trebuie să ai cultură, trebuie să fii foarte bine sincronizat în toate cu ceea ce se întâmplă astăzi în poezie, în general.

Eu vă mulțumesc și ce să vă mai spun? Aș mai avea multe să vă spun. Îmi amintesc aici și de discuțiile noastre, cenaclurile noastre din anii '70, probabil că era la una din ultimele ședințe de cenaclu atunci când a fost pus în discuție un ciclu de versuri semnate de mine. Mi se pare că acolo unde stă acum dl. Crigan sau unde stă dl. Andrieș, sau unde stă Vasile Tărățeanu, acolo pe scaun, în partea aceea sta atunci dl. Chilaru, Dumnezeu să-l ierte. Sigur că atunci s-a întâmplat un lucru care mie mi-a plăcut chiar în momentul acela și ulterior m-am gândit mult la acea întâmplare, foarte urâtă de altfel... Nu trebuia să se întâmple așa, nu era cazul, și de ce? Eu cred că acel moment a fost chiar o provocare, astăzi așa am putea s-o calificăm, când un coleg de-al meu, student și el, s-a ridicat sfidător și i-a spus lui Chilaru, care a zis ceva, nu mai știu ce, referitor la versurile mele: „Trebuie să înveți de la Arcadie Suceveanu!”. A fost urât de tot, eu eram un tânăr, un student, abia începeam, Chilaru era un nume cunoscut, era la urma urmei redactorul ziarului, și eram la el în birou, la el acasă, nu trebuia să se procedeze în felul acesta. Bine, dar să nu facem caz, amintirea a rămas pur și simplu înfiptă în memorie. De altfel, cred că a fost ultima sau penultima ședință a cenaclului. Deci, în felul acesta s-a pus capăt ședințelor noastre literare. Au mai fost și alte cazuri, pe care nu le amintesc acum. Dar am evocat acest moment pentru faptul, de asemenea, foarte emoționant pentru mine, că iată s-a produs această arcadă peste timp în acest spațiu cu 30–40 de ani în urmă, loc în care a fost pus în discuție un grupaj de versuri de-ale mele. Și iată, după 40 de ani, o experiență de vreo 40 de cărți tipărite, pe care le-am semnat până acuma. La momentul de față, încet-încet, încep să-mi adun și eu cărțile în culegeri selective și antologii de autor. Astăzi iarăși se discută despre poezia mea aici și e un lucru care mă bucură și mă emoționează

în același timp. Mă simt onorat de prezența și vorbele dumneavoastră. În continuare, vă îndemn să dialogăm.

[În cadrul discuțiilor au luat cuvântul: doamna Maria Toacă, Eugenia Ciocoboc, Doina Bojescu, colegii Ilie Zegrea, Simion Gociu, Vasile Tărățeanu, Nicolae Toma, Nicolae Mintencu, Mircea Lutic, Ilie Luceac. Dintre tinerii scriitori au vorbit Dumitru Mintencu și Marin Gherman].

Marin Gherman: Ați mai vorbit astăzi despre radicalizarea poeziei. Sociologic vorbind, radicalizarea este un proces social modern care are influență nu numai asupra literaturii, ci și asupra vieții politice și economice. Acest proces constituie o modalitate de a moderniza poezia sau de a o salva în concurența ei cu televiziunea, internetul etc? Radicalizarea nu va denatura poezia ca atare?“

Arcadie Suceveanu: Da, bine, o întrebare bună și cred că o să și încheiem cu acest răspuns. Dacă o să mai dorească cineva să vorbească, îl ascultăm cu plăcere. Dar eu vroiam să spun un cuvânt de încheiere. Și uite că Marin mi-a dat mingea la fileu. Sigur, cum se produce această radicalizare a poeziei? În primul rând, această radicalizare se produce prin împrumutarea termenilor din alte domenii, din alte sfere, din fizică, matematică, chimie, acestea sunt cuvinte, expresii convertite în poezie, încărcate cu semnificație poetică. Și poezia modernă și cea postmodernă pe asta se ține, pe asta se bazează, de aici se alimentează. Se obțin efecte extraordinare atunci când împrumuți termeni din alte domenii, din alte sfere și le poetizezi. Bineînțeles că există o limită în toate, și aici trebuie să existe o limită, trebuie să fie o dozare, trebuie să se producă lucrul acesta și dozat, și fără a încălca perimetrul estetic, normele estetice. Dacă te situezi dincolo de acest perimetru estetic, nu faci nimic. Adică, te duci în vid, în nicăieri. Ce face postmodernismul? Postmodernismul, în fond, este o rescriere a literaturii, a istoriei, o rescriere la modul ludic, la modul ironic, într-o viziune eclectică. Asta este postmodernismul. În felul acesta se produce radicalizarea amintită a poeziei, a viziunii limbajului, a tot ce se poate scrie. Sunt lucrări multe pe această temă, ea fiind o temă foarte vastă, se pot scrie lucruri foarte interesante. Nu știu, eu cu aceasta am început și cu aceasta vreau să închei. Și mie îmi plac poeziile mele care rimează și prefer la întâlnirile cu cititorii prin școli să citesc din ele mai mult. Și astăzi am citit mai mult din aceste poezii. Vreau să vă spun, stimați colegi, că suntem ca frații, dacă o să-mi permită timpul, vreau să mai scriu o carte de sonete. Am scris sonete și au fost și apreciate sonetele mele, și unii dintre dumneavoastră ați scris. Din sonetele mele au intrat și în antologia lui Cârneli a sonetului. Și acum când citesc, după 30 de ani, îmi plac sonetele mele și uneori mi-e dor să scriu sonete și am să scriu o carte dacă o să-mi permită timpul și sănătatea.

Poeziile de azi sunt niște tatonări, sunt niște experiențe și nu regret că am încercat și alte registre, că am mers și-n alte formule, sunt căutări, sunt, știu eu, o lărgire a paradigmei, dacă vreți. Eu așa înțeleg să fie astăzi un poet, să existe în poezie, în literatură. Eu vă mulțumesc pentru faptul că ați analizat foarte exact poezia mea. Toți care au vorbit, și Ilie Luceac, și Zegrea, și Simion, și Tărățeanu, ați analizat poezia mea. Acum, dacă v-a luat gura pe dinainte cumva și m-ați lăudat poate în mod exagerat, vă rog să fiți foarte liniștiți, că nu se întâmplă nimic cu mine, absolut nimic. Am

imunitate – vă spuneam – și la critică și la aprecierea faptului ce înseamnă poezia mea, am cunoștința scrisului meu, ceea ce este, ceea ce nu este, ceea ce-mi lipsește. Regret foarte mult că nu reușesc întotdeauna să scriu mai simplu. Eu dau poeziile mele unor prieteni, unor redactori, rugându-i: domnule, vezi unde se mai poate scoate câte ceva, unde să mai simplificăm. Uneori complic lucrurile, mesajul poeziei este greu de înțeles, dar nici să cobori la nivelul de înțelegere mediu tot nu poți, nu se poate.

În schimb, eu am o satisfacție adevărată cu poezia pentru copii. De aceea, mă bucur și totodată mulțumesc prietenului meu, profesorul Ilie Luceac, și celor care au mai vorbit despre poezia mea pentru copii. Când mă duc în școală sau în fața unui auditoriu oricare, acolo mă scald în apele mele, acolo sunt aplaudat, apreciat. Simt că am satisfacția scrisului meu. Cum s-ar zice, trăiesc satisfacția a ceea ce fac. Pentru că-i pe înțelesul copiilor, poeziile mele pentru copii sunt înțelese, savurate și astfel lucrez în continuare cu plăcere.

De aceea, continuă să-mi apară cărți pentru copii și voi lucra în continuare în această direcție. Acum, nu știu cum trebuie să facem ca să ajungă cărțile acestea și la dumneavoastră. În Moldova sunt cărți foarte bune, editurile tipăresc carte bună, foarte bună și sub aspect grafic, niște cărți extraordinare. Carte pentru copii, pentru școală, pentru adolescenți. Trebuie făcut în așa fel ca ea să ajungă și aici, în Bucovina. Iată anul trecut, în decembrie, dacă nu mă înșel, împreună cu prietenul meu Ilie Zegrea, cu Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți și Uniunea Scriitorilor din Moldova, împreună cu colegii mei Oleg Bodrug, directorul Editurii „Pрут Internațional“ și poetul Ion Hadârcă, am adus un mare lot de carte pe care l-am depozitat la gimnaziul nr. 6 (fosta școală nr. 29) din Cernăuți. Deci, o parte din cărți s-a repartizat, s-a dus prin școli și o parte mai este, trebuie să ajungă la grădinițele de copii. Sunt niște cărți extraordinare, cărți rare, cărți pentru copiii de vârstă preșcolară, cărți-jucării, cărți-magnet, diferite cuburi și alte jocuri pentru copii, care sunt foarte scumpe. Eu voi face tot posibilul, în calitatea în care mă aflu și la Uniunea Scriitorilor din Moldova, să mai aducem cărți de felul acesta.

Iarăși sunt sentimental și iarăși mă bucur că suntem astăzi împreună. Ceea ce regret foarte mult alături de dumneavoastră este faptul că a cam trecut timpul și trece timpul pe neobservate, vârsta își ia ale ei. „*Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri / Și niciodată n-or să vină iară...*“, vorba poetului. Rămânem cu iluzia asta a scrisului, durerea și păcatul nostru și temerea mea cea mare e că și din asta nu se știe ce va rămâne. Dacă rămâne, cât rămâne, nu rămâne, rămâne ceva, nu rămâne nimic. Am impresia uneori că poate să nu rămână nimic, pentru că vedeți încotro se mișcă omenirea, pământul, timpul, viața, dar să nu fim sceptici. Știu eu, ceva poate tot rămâne. Eminescu a rămas, de exemplu. Apropo de Eminescu. Îmi amintesc o întâmplare reală cu Nichita Stănescu. Nichita, cică, s-a dus când era în viață la o editură, și s-a rugat să-l pună în plan, cât mai repede, pe anul acesta. Zice: „domnule Nichita Stănescu, nu putem, pe anul acesta avem, Eminescu este programat să apară“. „Puneți-l pe Eminescu anul viitor, răspunde Stănescu, Eminescu mai are timp“.

Sigur că Eminescu rămâne, Eminescu are timp, noi nu prea mai avem timp...

Eu sunt onorat că m-ați invitat și am petrecut câteva clipe împreună cu dumneavoastră, prietenii și colegii mei, cu care am intrat în pușcăria literei împreună și mă bucur că dl. Toma a observat faptul că eu la timpul său am susținut ziarul „Zorile

Bucovinei“. Cum era să nu-l susțin? Bineînțeles, și la Chișinău când a fost o manifestare cu mii de oameni în Piața Teatrului de Operă și Balet. Acolo am ieșit, când a fost nevoie, la microfon și am vorbit, că iată ce se pune la cale, închiderea acestui ziar de cultură care a făcut epocă. Este ziarul meu, este ziarul nostru, care ne-a format, unde ne-am publicat. Bine, au fost diferite situații, și mai bune și mai rele, dincolo însă de toate acestea a fost ziarul la care veneam și la care scriam, la care ne-a susținut și dl. Crețu – este aici – și dl. Crigan, și domnul Lutic. Și cine a mai fost la ziar? Să nu supărăm pe cineva. Bine, sunt situații și bune și rele, dar până la urmă a fost un ziar foarte bun, de o ținută intelectuală extraordinară, cu o limbă, cu un limbaj extraordinar, limbaj românesc, limbaj bun care a făcut școală și a făcut epocă. Este ziarul nostru și mă bucur că faceți eforturi deosebite și-l mențineți și astăzi și vă urez să găsiți posibilități să-l mențineți în continuare, pentru că este ziarul emblematic al Bucovinei.

Trebuie să vă mai spun că foarte mult timp am regretat că nu am fost acceptat la ziarul „Zorile Bucovinei“ și a trebuit să caut alte căi, până la urmă a trebuit să plec. Eu trebuie să vă spun că plecarea mea din Bucovina a fost foarte dureroasă, a fost dramatică, tragică, pentru că aveam aproape 30 de ani atunci, universitatea aici, copilăria, adolescența, prietenii, literatura, debutul, totul aici. M-am rupt, a fost o desprindere dramatică pentru mine. Acum nu mai analizăm, de ce s-a întâmplat, cum s-a întâmplat, cunoaștem foarte bine contextul de atunci – și cel politic, și cel ideologic. Pe de altă parte, sigur că dacă rămâneam aici viața mea avea să aibă altă turnură, aveam să am o altă viață, cu siguranță că viața mea avea să decurgă altfel. Acum, probabil, până la urmă, nu regret totuși că am plecat, adică tot răul cu binele lui, să zicem și așa. Nu regret că s-a întâmplat lucrul acesta. Dar să știți că nu mi-a fost și nici nu-mi este dulce și ușor. Nu este deloc ușor să treci în alt spațiu, să slobozi rădăcini în alt context, cu altă lume ș.a.m.d., la o adică, până și cei mai buni prieteni pot să-ți pună în față: domnule, bucovineanul acesta vine și ne învață pe noi sau bucovineanul acesta vine și nu știu ce, și nu știu cum... Există și astfel de situații. Până la urmă, prevalează oamenii buni, totuși, cel puțin oameni cu care am venit eu în contact acolo și am avut susținere și-i prețuiesc și ei mă prețuiesc și asta contează cel mai mult. În consecință, nu regret, dar sigur că plecarea mea acolo mi-a contorsionat soarta, destinul. Rămânerea aici nu se știe ce ar fi fost și cum ar fi fost pentru mine.

Bineînțeles, există o putere supremă care dirijează toate lucrurile acestea.
Eu vă mulțumesc încă o dată din suflet pentru întâlnire.

*[Text înregistrat.
Redactare și pregătire pentru tipar de Ilie Luceac]*

Alexandru Ovidiu Vintilă

Absolvent al Facultății de Istorie – Filozofie din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava. În prezent este membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași. Membru în Comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Bucovineni. Redactor al revistei „Bucovina Literară”.

TRAIAN BRĂILEANU ȘI „ÎNSEMNĂRILE SOCIOLOGICE”, REVISTA GRUPULUI DE LA CERNĂUȚI. PRELIMINARIILE. DATELE IMEDIATE ALE UNEI FILOSOFII SOCIALE

Alexandru Ovidiu Vintilă

Suceava

Dacă astăzi în istoria sociologiei românești din perioada interbelică, alături de Școala de la București a lui Dimitrie Gusti, proiectul sociologic al lui Virgil Bărbat de la Cluj sau viziunea sociologică a ieșeanului Petre Andrei, se vorbește și despre Grupul de la Cernăuți, trebuie să recunoaștem că acest aspect i se datorează profesorului Traian Brăileanu. Pe lângă sociologul bucovinean, liderul incontestabil al grupării, din echipa de la Cernăuți mai făceau parte Leon Țopa, Barbu Slușanschi, Ion Țurcan, George Macrin ș.a. Cu toții erau tineri, studenți, preocupați de dezbaterile sociologice, atrași de ideile profesorului cernăuțean. În sânul grupului, Traian Brăileanu le oferea libertate totală discipolilor, sociologul, după spusele asistentului său Leon Țopa, nu și-a manifestat autoritatea în vederea impunerii punctului său de vedere, ci i-a lăsat pe tineri, în funcție de opțiunea fiecăruia, să-și însușească sistemul teoretic¹ și să-și formeze o părere personală.

Odată constituit Grupul de la Cernăuți se impunea înființarea unei publicații în paginile căreia să se oglindescă ideile sociologice pe care le susțineau membrii mișcării conduse de cunoscutul filosof și sociolog român.

Pe lângă cei amintiți, condeie locale, Traian Brăileanu îi va mai atrage să publice în viitoarea revistă cernăuțeană pe reputatul sociolog francez Gaston Richard și pe apropiatul acestuia André Jaussain.

Astfel, la data de 5 aprilie 1935, la Cernăuți, în capitala Bucovinei, va apărea primul număr al revistei intitulate „Însemnări sociologice”. Revista va vedea lumina tiparului odată pe lună, fiind tipărită, într-o primă fază (primele șapte numere), la Tipografia „Bucur Orendovici” din Suceava. Începând cu numărul 8, luna noiembrie a

anului 1935, revista va fi editată în cadrul Tipografiei „Mitropolitul Silvestru“ din Cernăuți.

Referitor la sediul redacției acesta va fi situat pe strada General Berthelot 5. Iar administrația își va avea adresa pe strada Baltinester 15.

Date fiind condițiile istorice, în urma exercitării autorității excesive a regelui Carol al II-lea, revista „Însemnări sociologice“ va fi obligată să-și întrerupă șirul aparițiilor editoriale. Așadar, odată cu nr. 11, an III, februarie 1938, vorbim de ultimul număr care va mai vedea lumina tiparului din această primă serie a revistei cernăuțene. Este necesar să mai spunem că anul III al revistei, vechea serie, va avea doar 11 numere, dată fiind închiderea intempestivă a publicației.

Considerând că proiectul nu și-a epuizat resursele și menirea, atât Traian Brăileanu, cât și tinerii grupați în jurul său, și-au conjugat eforturile și au reușit să scoată seria a II-a a revistei. Astfel, la 1 septembrie 1940, a fost scos primul număr al seriei a II-a (anul IV, nr. 1, 1 septembrie 1940). Cum Cernăuțiul era ocupat de forțele Uniunii Sovietice, revista „Însemnări sociologice“ va avea redacția și administrația în București, pe strada Uranus nr. 23 A, publicația fiind tipărită la Tipografia „Impri-meria“ S.A.R. După cinci numere, începând cu nr. 6, anul IV, din 15 noiembrie 1940, revista își va schimba din nou sediul administrației și al redacției. Noua adresă va fi pe strada Atena nr. 27, București. Și încă un amănunt: începând cu seria nouă a revistei, publicația condusă de Traian Brăileanu va vedea lumina tiparului de două ori pe lună, astfel încât, în intervalul cuprins între 1 septembrie 1940 și 15 ianuarie 1941, „Însemnările sociologice“ vor apărea de nu mai puțin de 10 ori.

Sintetizând, revista „Însemnări sociologice“ va fi tipărită și va ajunge la cititori în două etape: o primă etapă, întreruptă de imixtiunea exercitată de regimul autoritar al regelui Carol al II-lea, între 5 aprilie 1935 și februarie 1938; și o a doua etapă, ultima, cuprinsă între 1 septembrie 1940 și 15 ianuarie 1941.

Cum era și firesc, „Însemnările sociologice“, primul număr al primei serii, se vor deschide cu editorialul semnat de însuși directorul revistei, Traian Brăileanu. Editorialul, intitulat *Ce vom însemna*, prezintă, pe un ton hotărât, direct, mijloacele și obiectivele revistei. Scopul principal conturat de către sociologul cernăuțean era întărirea statului național. De asemenea, în paginile revistei se va lupta pentru evitarea „ospățului lui Polifem“, formulă prin intermediul căreia profesorul Universității din Cernăuți desemna instaurarea comunismului în România. Așadar, Traian Brăileanu declara fățiș, cu mijloacele sociologiei, „război“ comunismului: „*Însemnările* noastre, cu toată forma lor delicată, vor ataca fără frică orice monstru sociologic, oricât de gras ar fi – și-l vor doborî. Ele s-au născut bine zis pentru luptă și în vederea luptei. Monstrul pustiește Europa de la începutul veacului al XIX-lea. În unele țări a fost atacat și alungat. Flămând și hărțuit a venit la noi și e pe cale să ne înghită pentru a-și reface puterile. Mai întâi încearcă să ne adoarmă – cu teorii, așa cum a făcut-o pretutindeni. Cu teorii *sociologice*, cu povești egalitariste și umanitariste, cu povestea păcii și fericirii eterne. Și apoi va veni ospățul lui Polifem... Problema pe care *Însemnările* trebuie s-o rezolve, nu este numai de a-i scoate ochii lui Polifem și de a fugi, cum a fugit mult încercatul Ulise, ci de a-l lega burdof, trimițându-l apoi peste nouă mări și nouă țări ca nici de nume să nu-i mai auzim. Îi vom împacheta cu grijă și toate operele sociologice prin care a vrut să ne buimăcească, ca să aibă lectură

distractivă în exil. Nădărdum însă că după citirea câtorva volume va adormi de veci...“².

Ca și sociologul german Max Weber în preajma primei conflagrații mondiale, profesorul român își dorea constituirea unei tehnici sociale care să conducă la făurirea unui stat național puternic. Prin intermediul „Însemnărilor sociologice“, Traian Brăileanu aspira la conceperea și implementarea unei tehnici sociale, având la bază un ansamblu de reguli pentru arta politică, în vederea declanșării unei acțiuni care să înfăptuiască un stat național românesc bine consolidat³.

Tot în acest prim număr al revistei, Traian Brăileanu va semna și un articol intitulat *Eroarea inițială a sociologiei*. Pornind de la cunoscutul citat din Pascal, „Cea mai mare enigmă pentru om este omul“, profesorul deplânge faptul că „nu s-a putut constitui nici până azi o Antropologie, ca știință generală despre om“⁴, consecința acestui aspect fiind „eroarea inițială a sociologiei“: lipsa unei definiții clare asupra a ceea ce este omul. „Lipsind o știință generală despre om, fiecare știință particulară și-a ticluit o definiție a omului în conformitate cu interesele ei principale. La constituirea sociologiei, această confuzie s-a resimțit mai puternic, deoarece fără ideea clară a ceea ce este omul nici *societatea* nu putea fi definită cu acea precizie ce se cere pentru întemeierea unei științe exacte. Adevărul e că primii teoreticieni în domeniul științelor sociale, filosofii elini, au încercat să rezolve problema, pornind, cum ni se pare și natural, de la individul uman pentru a explica viața socială. Dar erorile și contradicțiile s-au ținut lanț⁵“, explică Traian Brăileanu în numărul inaugural al „Însemnărilor sociologice“. Dând curs ideii menționate, după un excurs epistemologic riguros construit, sociologul cernăuțean își va informa cititorii că: „Însemnările noastre vor fi un mic laborator în care *omul* va fi pus în diferite condițiuni pentru a se putea înregistra reacțiunea sa, comportamentul său social. Vom formula se-nțelege ipoteze pe care le vom verifica apoi prin observații multiple. Nu pornim de la nici o dogmă sociologică, nu ne vom lăsa influențați de nici o autoritate sociologică“⁶.

Putem afirma, în consonanță cu părerea sociologului Dan Dungaciu, că unitatea Grupului de la Cernăuți era conferită de coeziunea politică, în timp ce diversitatea era legată de opțiunea teoretică. Total invers față de cum se petreceau lucrurile în mijlocul Școlii sociologice de la București unde era o mai mare diversitate politică, unitatea fiind eminentamente teoretică. Oricum, între sociologii cernăuțeni și cei grupați sub aripa lui Dimitrie Gusti existau relații de respect reciproc, fără însă să lipsească polemicele⁷.

Încă din primul număr al revistei conduse de Traian Brăileanu, la rubrica *Revista cărților*, după ce sunt prezentate cărțile apărute în cadrul „Bibliotecii de Sociologie, Etică și Politică“, organism aflat sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti, încep să se vadă semnele unei polemici, să-i spunem, cordiale, între specialiști: „Greșită este se-nțelege concepția că *sociologia va fi monografică, ori nu va fi* și că ar exista o *sociologie monografică, știință a realității sociale*. Ci sociologia este știința despre realitatea socială, iar monografia sociologică reprezintă metoda de a studia unități sociale prin observație directă – pentru verificarea unor ipoteze sociologice și formularea altelor noi. Dar în sociologie metoda istorică este cu mult mai importantă. Nu urmează totuși că am puteam spune că *sociologia va fi istorică, ori nu va fi*, cum dealtfel și metodele inductivă și deductivă își păstrează, în sociologie, valoarea ce o au pentru toate științele. Și nu este oare monografia tot istorie, adică descriere? Doar și psihologia se întemeiază pe observație fără ca să afirmăm că *psihologia va fi*

biografică, ori nu va fi. Vremea sistemelor sociologice cu pretenție de originalitate a trecut, iar căutarea originalității cu orice preț e anacronică⁸.

Cu toate aceste disensiuni de natură teoretică, de o mai mică sau de o mai mare amploare⁹, în „Însemnările sociologice“ au fost, în general, recenzate lucrările sau revistele Școlii de la București. Spre exemplu, tot în primul număr al „Însemnărilor sociologice“, la rubrica *Revista revistelor*, va fi prezentată „Arhiva pentru știința și reforma socială“ (director D. Gusti), Anul XII, nr. 1–2, 1934. În prezentarea, nesemnată, se menționează: „Cu acest număr Arhiva va apare ca *Organ al Institutului Social Român* și al *Federației internaționale a societăților și institutelor de sociologie*“¹⁰.

De asemenea, pe „Lista revistelor abonate și primite în schimb“, listă tipărită pe coperta a treia a revistei „Sociologie Românească“ (aflată sub directoratul lui Dimitrie Gusti) figurau și „Însemnările sociologice“¹¹. Ceea ce înseamnă că revista de la Cernăuți se bucura de vizibilitate în zona sociologică, și asta în condițiile în care din punct de vedere material nu stătea prea bine, susținându-se financiar doar din vânzări și abonamente. Pe de altă parte, de o situație mai bună se bucura revista lui Gusti, aceasta beneficiind de anumite subvenții de la stat.

De consemnat este și faptul că potrivit lui Leon Țopa, Dimitrie Gusti i-a propus lui Traian Brăileanu să vină la București, să i se alăture, treptat urmând să intre în Academie (aceeași propunere fiindu-i făcută cu câțiva ani în urmă profesorului cernăuțean și de către Nicolae Iorga). În schimb, „Traian Brăileanu a refuzat, voia să rămână independent, iar apoi, după '40, în a doua fază a revistei «Însemnări sociologice», când aceasta apărea la București, disputele s-au politizat oarecum, punctele de vedere depășeau cadrul strict științific...“¹², mărturisește Leon Țopa, sociologul care în 1939 va colabora cu rezultate apreciabile cu Traian Herseni, iar în 1946–1847 cu Henri Stahl, ambii colaboratori apropiați ai lui Dimitrie Gusti.

Același Leon Țopa ne mai spune că revista de sociologie bucovineană avea o audiență ridicată mai ales în cercurile studențești din Cluj, acolo unde cărțile lui Traian Brăileanu erau cunoscute și apreciate. De altfel, Traian Brăileanu se afla în relații foarte bune cu profesorii clujeni de la acea oră Sextil Pușcariu și I. C. Cătuneanu¹³.

Nici de această dată, în numărul 2 (An I, mai 1935) al revistei „Însemnări sociologice“, Traian Brăileanu nu-și dezmente propensiunea către traducerea științifică. Acum va tălmăci din franceză în limba română articolul lui Gaston Richard intitulat *Cum s-ar putea înlocui dovada experimentală în Sociologie?*. Despre sociologul francez, Traian Brăileanu afirmă: „Dl Gaston Richard, profesor onorariu de sociologie la Facultatea de litere din Bordeaux, a binevoit să ne trimită, pentru *Însemnările* noastre acest luminos studiu, pe care-l publicăm în traducere. Dl G. Richard e cunoscut cititorilor români mai ales prin studiul său *Cultura română și Statul român*, apărut în broșura dlui Al. I. Alexandrescu (București, Librăria Cultura Poporului, 1933). În timpul cât a condus *Revista Internațională de Sociologie*, de la a cărei direcțiune s-a retras în anul trecut din cauza vârstei înaintate, eminentul sociolog francez a dat deosebită atenție mișcării sociologice din țara noastră, cunoașterea limbii noastre, ce și-a dobândit-o în scurtă vreme, înlesnindu-i să citească cărți și reviste românești. Mulțumindu-i dlui Gaston Richard pentru *Îndemn*ul dat *Însemnărilor* prin articolul de față ne exprimăm dorința și nădejdea că ne vom bucura încă prin mulți ani de sprijinul și încurajarea sa“¹⁴. Interesant este că dezbaterea de idei

din sociologia românească reușea la timpul respectiv să suscite interesul gânditorilor europeni. Mai mult, exista comunicare între specialiștii români și cei din Europa sau chiar din America. Un pas înainte în acest sens îl constituie și faptul că sociologii români reușiseră să se racordeze la ideile sociologice occidentale. Cu toate acestea, după 1948 s-a produs „înghețul“, sociologia românească fiind pur și simplu desființată. Și nu într-un moment întâmplător, ci chiar atunci când începeau să se ivească roadele unei munci susținute, o etapă de acumulări masive, o perioadă în care se consolidau autentice sisteme și școli sociologice. Din păcate, timpul nu a mai avut răbdare cu sociologia românească interbelică.

Revenind la articolul de fond, care deschide numărul 2 al primului an de existență al revistei cernăuțene, profesorul francez pledează pentru: „o sociologie vindecată de ambiția care vreme îndelungată i-a abătut din calea dreaptă pe inițiatorii ei, anume de ambiția de a elimina orice metafizică luându-i locul ei și de a pronunța ultimul cuvânt asupra naturii spiritului omenesc și a valorii destinului omenirii“¹⁵.

În consecință, observăm că în revista „Însemnări sociologice“, pe care o catalogăm drept o realizare de seamă a Grupului de la Cernăuți, s-a făcut sociologie, cel puțin până în 1940 când timpurile s-au înrăutățit într-atât încât nimeni sau aproape nimeni nu mai avea dispoziția necesară pentru a se ocupa de știință în adevăratul sens. Cum relatează Traian Brăileanu într-o notă plasată în debutul monumentalei sale *Teorii a comunității omenesti*: „evenimentele din toamna anului 1940 puseseră capăt filosofării“¹⁶. Erau vremuri tulburi, marcate de război și tot răul ce decurge din astfel de acțiuni radicale ale omenirii.

NOTE

- 1 Dan Dungaciu, *Elita interbelică. Sociologia românească în context european*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 25.
- 2 Traian Brăileanu, *Ce vom însemna* în „Însemnări sociologice“, Cernăuți, Anul I, nr. 1, 5 aprilie 1935, p. 1–2.
- 3 Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 23–24.
- 4 Traian Brăileanu, *Eroarea inițială a sociologiei în ed. cit.*, p. 2.
- 5 Idem.
- 6 *Ibidem*, p. 8.
- 7 Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 26.
- 8 *Revista cărților* în „Însemnări sociologice“, Cernăuți, Anul I, nr. 1, 5 aprilie 1935, p. 32.
- 9 De o amploare însemnată, singura de altfel, a fost polemica iscată în paginile „Însemnărilor sociologice“ de Dumitru Cristian Amzăr, cumnat cu Vasile Băncilă. Acesta a scris un articol pur și simplu vitriolant împotriva metodei monografice a lui Dimitrie Gusti. Articolul apărea în „Însemnări sociologice“, An III, nr. 4, iulie 1937, și purta denumirea *Știință și monografie. De la Em. Durkheim la Dimitrie Gusti*.
- 10 *Revista revistelor* în „Însemnări sociologice“, Cernăuți, Anul I, nr. 1, 5 aprilie 1935, p. 25.
- 11 „Sociologie Românească“, București, An I, nr. 10, octombrie, Revista Secției sociologice a Institutului Social Român.
- 12 Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 26.
- 13 *Ibidem*, p. 25.

- 14 „Însemnări sociologice“, An. I, nr. 2, mai 1935, p. 1.
15 Idem.
16 Traian Brăileanu, *Teoria comunității omenеști*, București, Editura Cugetarea Georgescu Delafras, 1941, p. 15.

SUMMARY

The above study suggests a recuperation of an important instance for the Bukovinian sociology during the interbelic period and thus, an introduction of the beginnings of the Group from Cernăuți, founded in the surroundings of the person of professor Traian Brăileanu and materialised through the appearance of “Sociological Notes” on the newspaper market of those time. It needs to be mentioned that nowadays we talk about the history of the Romanian sociology of The Group from Cernăuți, along with the School from București, conducted by Dimitrie Gusti, the sociological project of Virgil Bărbat from Cluj or the sociological vision of Petre Andrei from Iași only thanks to the scholar Traian Brăileanu. It is additionally worth mentioning that from the first moments of the appearance of “Sociological Notes”, one can notice an initiation of a special indigenous social philosophy, typical for the researchers from Cernăuți.

ARCADIE SUCEVEANU

Poet și eseist. Născut la 16 noiembrie 1952, în comuna Suceveni (fosta Șirokaia Poleana), raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. Absolvent al Universității de stat din Cernăuți, Facultatea de Filologie, secția Limba și Literatura Română (1974). Profesor la Școala medie din Horbova-Herța (1974-1979), redactor și redactorșef al Editurii Literatura Artistică (Hyperion) din Chișinău (1979-1990). Vicepreședinte cu funcție executivă al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1990-2010). Din decembrie 2010 până în prezent – Președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Președinte al Filialei Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România (din 2005). Membru-fondator al PEN-Clubului din Moldova.

A debutat cu volumul de versuri *Mă cheamă cuvintele*, Editura Carpați, Ujgorod, 1979. Alte cărți publicate: *Țărml de echilibru*, versuri, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1982; *Mesaje la sfârșit de mileniu*, versuri, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1987; *Arhivele Golgotei*, versuri, Editura Hyperion, Chișinău, 1990; *Eterna Danemarcă*, antologie, colecția „Scriitori români contemporani”, Editura Eminescu, București, 1995; *Înfruntarea lui Heraclit*, colecția „Biblioteca școlarului”, Editura Litera, Chișinău, 1998; *Mărul îndrăgostit de vierme*, versuri, Editura Augusta, Timișoara, 1999; *Cavalerul Înzadar*, versuri, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2001; *Corabia de la mansardă* (antologie), Editura Litera, Chișinău, 2004; *Emisferele de Magdeburg*, eseuri, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Arca dies* (antologie), Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2008; *101 poeme*, Editura Biodova, București, 2010; *Cafeneaua Nevermore* (Antologia unui autor), Editura Știința, Chișinău, 2011; *Ființe, umbre, epifanii*, Editura Arc, Chișinău, 2011; *Profesionist al himerei* (antologie), Editura Tipo Moldova, Iași, 2012; *Frumusețea subversivă*, eseuri, jurnal, Editura Lumina, Chișinău, 2012; *Vremea Leului portocaliu*, colecția „Laurii poeziei”, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2012.

Cărți pentru copii: *A fugit melcul de-acasă*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1984; *Ora cinci fără doi fulgi*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1986; *În cămașă de cireașă*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1990; *Rața și Arhimede*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2000; *Știu-ca la școală*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2002; *Aritmetica poetică*, Zoloty Lytavry, Cernăuți, 2004; *Chește pentru vise*, colecția „Bucuria copiilor”, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Garderoba mea*, colecția „Vreau să știu”, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Casa și familia*, colecția „Vreau să știu”, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Cu ce călătorim*, colecția „Vreau să știu”, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2005; *Lunile și anotimpurile*, colecția „Vreau să știu”, Editura Prut Internațional,

Chişinău, 2005; *Do-re-mi-fa-sol-la-cri*, Zoloty Lytavry, Cernăuţi, 2007; *Vocale-portocale* (poezii şi cântece pentru copii, în colaborare cu compozitoarea Ada Zaporojanu), Editura Pontos, Chişinău, 2008; *Lumea ca o poveste*, Editura Silvius libris, Chişinău, 2009; *Greierul care s-cri-cri-e*, Editura Prut Internaţional, Chişinău, 2012; *Cu mami şi cu tati sunt bun la carte* (în colaborare cu Valentina Lungu), Editura Litera, Chişinău, 2012.

Publică în mod curent eseuri, cronici şi portrete literare, traduceri.

Laureat al mai multor premii, între care: Premiul pentru poezie „Centenar Lucian Blaga” (1995), Premiul Naţional al R. Moldova (1998), Premiul Academiei Române (1997), Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1987, 1995, 1999, 2000, 2002). Laureat al Diplomei Internaţionale IBBI pentru cartea de poezii pentru copii *Ştiu-ca la şcoală* (2005). Selecţii din versurile sale au apărut în diverse antologii din România, Ucraina, Rusia, Turcia, Belarus, Macedonia, Suedia, Italia, Franţa. Medalia „Mihai Eminescu” (2000). Titlul Onorific „Maestru al Literaturii” (2001). Ordinul „Gloria muncii” (2010). Ordinul de Onoare al R. Moldova (2012).

Linia din palmă

Nu-mi amintesc de unde şi când
mi-a apărut linia vieţii în palmă
nu ştiu din ce (pre)existenţă îşi trage ea
existenţa

Cert este că a existat un punct,
un noduleţ de sânge
din care şi-a pornit începutul
Cu siguranţă, era ziua de 16 noiembrie a anului 1952
când mama se pomeni pentru a şasea oară
strigată de un înger cu o sabie de lumină la şold
zi umbrită de masca de oţel a lui Stalin zi în care
apa Siretului
se încreţi uşor sub primul îngheţ

Apoi sângele m-a luat şi m-a condus
pe toată lungimea liniei care creştea din sine
ca firul din burta păianjenului
străbătea podişul palmei precum Nilul
cu zeci de afluenţi firavi şi delicaţi

Încetul cu încetul, s-a umplut de memorie,
de vorbire şi viziuni
a stat la taifas cu certitudinile,
s-a îngroşat de ţărână

O, niciodată n-am putut înțelege:
eu urmez linia sau linia se naște din urma mea,
ca dintr-o roată rostogolită prin lume...
Niciodată nu am știut încotro se îndreaptă
spre ce tărâm, spre ce patrie

De-o parte și de alta, se perindă, iată, cadrele lumii:
case, orașe albastre, câmpuri cu păpădii, gări,
oameni, umbre, tablouri publicitare

Umedă încă la capăt, acum
o simt cum își inventează marginea:
de la acest punct încolo
își schimbă nuanța, se curbează în sus
urcă în grabă Muntele Venus
de unde, amețitoare,
se deschide prăpastia

Suceveni

La masa cârțiței ai prânzit pe sub pomi
o zi ai stăpânit tot aurul păpădiilor
ai fost mai aproape ca niciodată
de Cel care stă în mijlocul ființei,
printre mâțișori de salcie și mușuroaie magnetice

Noaptea răpăitul ploii pe acoperișul de tablă
începe să te înspăimânte
ca un text tulbure, cu subînțelesuri

La 82 de ani mama doarme în același pat
în care tata a cunoscut-o mireasă

Stai treaz în lumina fulgerelor. În gangul de lemn
ca și acum o jumătate de veac
același greier ecumenic țârâie
incoruptibil. În fața acestei mărunte eminențe
speriat, ții în pumn sensurile adunate din cărți
să nu se împrăștie
(ah, bătrâne monah, vino să salvăm frăgezimile!...)

Tunetul negru a trecut peste casă
dimineața, ca o taină limpede, răsare soarele
la marginea Siretului Mic ziua cea nouă
bea cercuri

Noul iconar

---

*Lui Vasile Levițchi,
in aeternum*

De câteva zile, apare printre discipoli
umbra Profesorului

Caii Hurmuzăcheștilor nechează-n lucrare

Ay, în absența solului, plantele-acestea
ar putea slobozi rădăcini
în paharul cu apă!

O lumină prevestitoare se aprinde pe ziduri
poetii tineri duc în pumni lumini de cenaclu
uimiți, negustorii din piețe descoperă
chipul lui Franz Joseph și chipul lui Carol I
bătute adânc pe monede

„Înșelător e somnul Leviathanului, păgubos
e vinul de Ghetsimani” –
vorbirea lui se înscrie în părți de vorbire
pe pereții școlii din sat
se-ncrustează armonios în lemnul catedrei

Se bucură zeii bătrâni
de sub pietre își dezgroapă inima
iconarii
Ay, ay, caii Hurmuzăcheștilor
beau amurg pe cupole!

O lună cu ciucuri verzi și cu ciuf
stă înfiptă în dealul Țeținei.
Domnul Profesor o spintecă
surâzător cu un cuțit roșu de diamant
și din burta ei scoate luna
„cea sfântă și clară”

Alte viziuni la Cernăuți

I. Diamantele imperiului

Izgonită memorie, icoane proscrise
Pe pereții trecutului
caii verzi ai prezentului

Frunza de ieri se declară azi rădăcină –
ah, kir Doxachi, acestor sentimente
le va crește o altă inimă?
această mână ciuntită își va crește
alt trup?

Fosforescente, umbrele s-au retras
sub tencuiala din ziduri,
bufoni vopsiți pe turla Arhivei de Stat
sufală-n trompete. Jos, în galerii,
șobolani isterizați scurmă diamantele
imperiuului, rod sigiliile, numele, viețile...

Înnoptezi la hotel. Stai aici ca în propria-ți tâmplă
O, tinerețea ta inventând zeități!
treci prin ea acum ca printr-o
mitologie. Sufli în pietre, le crezi flaute
dar aerul ți-e sugrumat

E târziu și-n parcul municipal
spiritul gotic vine să moară

Sub acest clopot de sticlă, lumânarea sângelui
se zbate să fie. Are nevoie de aer –
dă-i respirația ta!

III. Înlăuntrul și înafara

Am văzut umbra lui Grigore Ghica Voievod
rătăcind noaptea pe străzi

Într-o mână, ținea două jumătăți de sferă
în cealaltă ducea o trâmbiță.
La doi-trei metri în urmă îi venea
capul

Era într-o vineri dinaintea Paștelui
și bisericile aveau ușile larg deschise

Fantoma veni
strecurându-se printre copacii din Grădina Arboroasa
intră în Catedrală, aprinse candelabrele, turnă
în candelă un ulei negru ca sângele, un fel de
lumină înghețată (memorie și spirit –
lacrimile noastre neplânse, adunate

timp de aproape trei sute de ani)
 și ieși

Ajuns pe locul unde fosta Stradă Domnească
 se revarsă în Piața Unirii (fostă și ea)
 capul vorbi, devenind, abia atunci,
 vizibil:

„Adevăr zic vouă: sfera aceasta
 scoasă a fost în afara sinelui său; când îi veți
 regăsi centrul și îi veți reda rotunjimea,
 înafara va fi iar înăuntru,
 aleluia!”

Apoi, cap și trup, dispărură
 pe străzi lăturalnice în întuneric

Bătea un vânt cald și întremător, ca scăpat din geneză,
 și orașul se umplu de un puternic
 parfum de mir, smirnă
 și alte, nelămurite, miresme

V. În marginea cuibului

I-auzi cum cloncănește istoria cu pui
 se-ncrucișează-n nopți mistreții cu păunii
 din ouă alegorice, ce-ai zis că ies: statui
 de fauni, siamezi cu monștrii rațiunii?

Zici, temeliile? Se țin pe câte-un zar
 și cum pe-aici hazardul fu generos în zaruri
 le lustruirăm noi cu râvnă, așadar,
 parte având de ale zădărniceii haruri

O, *urbs bucovinensis!* Bat vânturi la răscruci
 timp sincopat în ceasuri, amurg de-odinioară...
 gu-au! gu-au! auzi-i – un neam pervers de cucii
 ne-aruncă jos din cuib, ne-nghesuie-n afară

Și guguitul lor ni-i semnul și măsura?!
 mefistofelic stilul, peltic: gu-au, gu-uu!

Ni-s ochii roși de sare, de psalmi spuzită-i gura –
 dar nu...

VIII. Dialectica supraviețuirii

Ascultă, ascultă țipătul păsării
în codrii singurătății!

Oul ei plin e de
nașterea mea. În dialectu-i ascetic
sufletul mi l-am zidit

Noi generații de pui de cum i se nasc
li se toarnă ceară-n urechi
în ipoteza uitării

Dar sinele-i, în miezul neființei
ajuns, își află din nou
șinele și ființa
de sute de ani repetând
miracolul Păsării Phoenix:
tatăl cenușii trecând pe nesimțite
în fiul flăcării
după cum fiul flăcării devine implicit
tatăl născător al cenușii

Și neoprit e circuitul acesta, căci el
e cel ce naște dialectica supraviețuirii,
nebiruita monadă hrănindu-se din șinele arderii,
lutul putred, fertil din care ies nuferii
unei noi rostiri

P.S. Și Marele Dialectician zice: suflul
ce leagă cenușa de flacăra
e Dumnezeu însuși

P. P. S. Amin

ÎNCĂ O NOAPTE CU HAMLET

Te-am tot cerut mereu de la Shakespeare:
mai dă-mi-l și mie puțin pe Hamlet
în seara asta trebuie să răspund la o întrebare
și nu am putere nici curaj și nici gură

Ah, întrebarea ta cea pururea tânără
numai prin ea ne putem dobândi libertatea!

Aveai capul lui Smoktunovski,
lui Vîsoțki, lui Caramitru
sminteala ta avea părul tuns scurt,
ca și mine,
gura-ți era plină
de viscol

Sufletul meu era scândura scenei
pe care pasul tău se oprea apăsător

Odată tinerețea trecută, credeam
că mă voi despărți de tine, palide prinț,
dar întrebările mele îți urmează umile
augusta-ți întrebare, ca niște
discipoli...

Iată, e miez de noapte acum. O lună
agonică mă privește din turn. Stau la frontiera
dintre viață și moarte
și te invoc, te invoc, te invoc, până când
teatrul din mine se luminează: oho, cine e
tânărul singuratic,
prințul în mantie cernită, ce iese acum
din ceața creierului meu?

De-alături, de pe noptieră,
îmbujorat, craniul lui Yorick îl salută reverențios:

„Bine-ai venit, milord,
tocmai ne pregăteam să-ncepem stagiunea
de primăvară...”

EPIFANIE

Seara vin groparii literaturii
au hârlețe, funii și târnăcoape
sunt deciși, categorici

„Să îngropăm utopia! Gândirea noastră modernă
nu mai are nevoie de lucrul în sine”

Efebi, calpuzani și uzurpatori,
magistrați, camionagii și măcelari,
bâlbâiții, ciungii și schiopii, și alte pramatii ale acestei lumi
de rând cu cetățeni dintre cei mai onorabili

se-adună în conferințe de presă,
fac trimitere la Senat și Academie:
„Nu mai tolerăm aparențele, ni s-a făcut greață
de-aceste măruntaie estetice”,
„Ce moștenire tot zic ei că lasă
urmașilor lor Văcărești?”

Zeloși, bat în cuie transcendența
grăbiți, răstignesc parabola lumii,
miracolul, frumusețea

Iau cadavrul și îl ascund
în subsolurile Bibliotecii, îl zăvorăsc în grote
laolaltă cu năpârcile și cu șerpii

...Dar, dimineața, ceea ce era de așteptat să se-ntâmplesse,
se-ntâmplă
nepătrunsul mister (din toate timpurile
și din toate epocile) reînvie:
cadavrul deschide ochii, se desface din funii, se ridică și
pășește pe ape desculț –

urmele lui de aur și purpură
luminează marea. Cât vezi cu ochii
apa înfiorată se-nnoiește
de cercuri...

PROMISA MINUNE

Dar când să fii fericit
constați că nu mai există literatură

Cuvintele refuză aventura, perfecțiunea se rușinează
se pare că frumusețea, iubite Fiodor Mihailovici
Dostoievski,
e șansa pierdută a lumii

Căci iată:

1. „sublimul nu e bun de mâncare”
2. „o lume care se lasă amețită de frumusețea cuvintelor
nu mai e o lume lucidă”
- și 3. „oricât de insistenți am fi, îngerului nu i se pot altoi
simțuri practice”

Sferele desenate de greci pe nisip
degenerează în pragmatice cercuri
dezamăgit și scârbit, fluturile ce țesea adineauri
miracole prin grădini
își deșurubează aripile și redevine
omidă

Poeții fac coadă la Muzeul Literaturii
Române, ninsoarea lui Bacovia stă agățată
în cui ca o pelerină uzată

Ah, tinere anahoret, hermeneut al
Firului-de-nisip-ce-sângerează-în-scoică,
cum vei justifica promisa minune,
ceea ce nu poate fi
dar încearcă să pară?

ÎNCĂ O ȘANSĂ

Închid ochii și mă gândesc la el
atât de mult încât
el începe să existe

Seara umbra lui cade oblic pe foaia albă
unde mâna mea își depune
icrele scrisului. Din timp în timp
îi disting pașii mărunți pe pervazul ferestrei
îl aud furișându-se pe cablul tv
ori dezbrăcându-se sub frunza de nuc

Acum e încă devreme, nu ne putem
vedea la față. Dar îi simt respirația
apropiindu-se tot mai mult de pădăria
trupului meu

Hei, bestie străvezie, știu că ești undeva în preajmă
poate chiar stai la aceeași masă cu mine
în timp ce îmi scriu poemul
ori îmi beau ceaiul. De aici, de foarte aproape,
stai și îmi adulmecii spaima. Înfricoșat, eu îți măsoar
tristețea și disperarea

Acum e încă devreme, acum
ne mai putem evita unul pe celălalt. Dimineața
un soare transparent se mai risipește printre copaci

pentru mine. Sufletul meu
se mai poate îmbăta de aer și univers –
semn că întotdeauna ai fost dispus
să-mi dai
o șansă

UN TRUP CE ABIA ÎNCEPE

Cineva îmi zidește ușile

Abia ies din râu,
că ușa râului e zidită.
De cum îmi întorc fața de la oglindă
către oglindă nu mai am întoarcere

Nimic din ceea ce este nu mai seamănă
cu ce-a fost

Ies din toate și intru în
Nicăieri

Pe sub pielea mea crește
un alt fel de piele

pe dinlăuntru chipului meu
se insinuează alt chip
pe dedesubtul unghiilor mi se profilează
alte unghii – subțiri, transparent de subțiri,
ale unui trup vast, nesfârșit,

ce abia începe

ALEXANDRU OVIDIU VINTILĂ

Alexandru Ovidiu Vintilă s-a născut la 26 septembrie 1977, Suceava. Este absolvent al Facultății de Inginerie și Management Agroturistic, București, 2001; absolvent al Facultății de Istorie-Filosofie, Suceava, 2007; doctor în istorie, 2012. În prezent este Membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași; Membru în Comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Bucovineni; Redactor-șef al revistei *Bucovina Literară*; Membru în colegiul de redacție al revistei Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera” din Suceava, *Scriptum*.

Cărți publicate: *caricatura de cretă* (București, Editura Cartea Românească, 2003); *miezonoaptele. tradiția rupturii* (Iași, Editura Timpul, 2008); *cartea lui koch* (Timișoara, Editura Brumar, 2009); *viața preschimbată* (Iași, Editura Timpul, 2011); *Demersul dialogic. Semne ale unei experiențe a înțelegerii*, (București, Editura Tracus Arte, 2011); *Traian Brăileanu. Întruchipările rațiunii. Fapte, idei, teritorii ale realității din interbelicul bucovinean*, (București, Editura Paideia, 2012).

Premii obținute: Premiul pentru publicistică al Societății Scriitorilor Bucovineni, Suceava, 2012; Premiul pentru poezie, artă și interculturalitate al Editurii „Dagan” din Paris, 2011; Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni, secțiunea poezie, 2010; Premiul pentru poezie „Octavian Goga”, Ciucea – Cluj Napoca, 2010, Premiul I la Concursul „Natale Oggi” Poesia Attiva (Torino, 2008) ș. a.

Publică poezie, cronică literară, recenzii, eseuri, editoriale, interviuri, studii în revistele „Poesis”, „Ateneu”, „Lucașfăruș”, „Bucovina Literară”, „Glasul Bucovinei”, „Crai Nou”, „Cetatea Culturală”, „Convorbiri Literare”, „Steaua”, „Timpul”, „Oglinda Literară”, „Cafeneaua literară”, „Cronica”, „Dunărea de Jos”, „Poezia”, „Spații Culturale”, „Apostrof”, „Feed-back”, „Hyperion”, „Vatra”, „Mozaic”, „Revista Română de Sociologie”, „Analele Bucovinei” etc.

camera lui emmanuel kant

„Urmează o cameră pe care un bărbat suit pe o scară o vopsește în galben, bărbatul poartă perucă și recunosc în el pe Emmanuel Kant. La picioarele scării lungit pe burtă un al doilea Emmanuel Kant răsfoiește o carte în care se poate vedea portretul lui Emmanuel Kant”.

Gherasim Luca

Și iată-ne:
în camera lui emmanuel kant
în această cameră orbii lui brueghel

poartă tricouri galbene își pedaleză
în voie bicicletele și zâmbesc
unui public îngălbenit de spaimă

*Urmează ploaia. Urmează stea.
Urmează idiosincrasia¹*

urmează tabloul cu emmanuel kant
îmbrăcat într-un tricou galben

Pe ploaia aceasta

---

recită-mi cu pălăria
în mâinile strânse
pe ploaia aceasta

pe urmă vom mărșălui
prin toate grădinile orașului
vom face focul
și ne vom iubi
cu ardoare

în perimetre concentrice
ne vom exercita adorația

cu ochii închiși

doar paloarea luminii

oamenii de pe stradă
par umbre difuze
pe ploaia aceasta

urme de fier ruginit
curg implacabil
prin grădinile orașului
în perimetre concentrice
ne vom iubi
pe ploaia aceasta

---

¹ Versuri ale lui Gherasim Luca.

deasupra grădinii

(el altul)

era aproape iarnă

și iedera se întindea
deasupra grădinii, iar duminica
o pisică străbătea un
drum foarte lung

clopotele se auzeau până departe
spintecau aerul rece
pe mocheta lui klimt
un singur și unic anotimp

contele sebastian se plimba
prin orașul vechi curțile murdare
se întindeau de o parte și alta a străzii

poezia e altfel
gândurile pot fi negre
spațiile albe arta religia
sandalele lui zarathustra
izul de gaz metan sufletul ofeliei
teascul lui thales

contele sebastian
ca de obicei

el altul.

Pesemne

---

avea un mod anume de a trăi:
ca un orb în fața lui Dumnezeu
într-o toamnă pe când așteptai
să cadă noaptea iubito în visele tale
pisicile își făceau de cap

chiar în agora din locul de unde platon
și-a părăsit viața bătrânul acela cu
fizionomia sa cabalină puțin adus de spate
puțin mai înalt și puțin vorbăreț

în seara aceea
cu toții, inși fericiți și împăcați
cu gândul, așteptau

ca-ntr-o plictiseală profundă

O dimineață oarecare

---

dar nimeni
nu mai spulbera
pădăii în vânt

cu toții erau racordați

la mișcările plăcilor tectonice

la marele cutremur

al ființei

imperceptibil ca
lumina rece a unei dimineți
oarecare

MARIN GHERMAN

Gherman Marin, născut la 1 octombrie 1987, în satul Buda Mare, raionul Herța, regiunea Cernăuți (fostul județ Dorohoi), Ucraina. Licențiat al Universității Naționale din Cernăuți, Facultatea de Istorie, Politologie și Relații Internaționale (2010). Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova. În 2009 publică cartea de versuri *Derivatele dezordinii*. Publică versuri în „Glasul Bucovinei” (Cernăuți - București), „Convorbiri literare” (Iași), „Bucovina literară” (Suceava), „Septentrion literar” (Cernăuți), „Zorile Bucovinei” (Cernăuți), „Concordia” (Cernăuți), „Libertatea Cuvântului” (Cernăuți), „Crai nou” (Suceava) ș. a.

Vechea și noua paradigmă

Statuia lui Franz Joseph
era îngândurată,
demult nu se mai simțea atât de singură.
Istoria căpătase un statut al poveștii,
măștile de ieri se făcuseră icoane.

În Cernăuți timpul se oprește doar din întâmplare,
statica se lovește de statică,
liniștea stelelor – de amintirea despre coroană.
Pe străzi, în absoluta tăcere,
se simte un miros de fum
din tabachera nemțească.
Vântul de la răsărit îl împrăștie de la o vreme,
șobolanii literaturii oricum se adună
să-și planifice viitorul.

Scrânciobul din parcul parcelat
luptă cu rugina vremii.
Generalul Splény
dă din umeri,
nimic nu înțelege.
Demult i-au fost arse scrierile
în memoria tăcerii.

Eroii de ieri se uită cu sarcasm,
prin timp,
la eroii de azi.
Vechea paradigmă
se uită la noua paradigmă
și suspină.

Despre bine și rău

Niciodată binele n-o să biruie răul,
fiindcă această biruință
n-o să mai aparțină binelui.
Binele-i bun de la sine,
fără demonstrare.

Niciodată, nici măcar în nopțile
cu lună plină,
o pictură fantastică
n-o să demonstreze altei picturi
că-i mai frumoasă,
fiindcă această demonstrare
n-o să fie estetică.

Binele și răul
stau la aceeași masă
și beau dintr-un singur pahar,
fără să se contrazică.
Fiecare își știe valoarea.

Binele și răul sunt doi ochi diferiți:
fiecare din ei vede același obiect,
dar în culori diferite.
Dacă răul ar deveni întuneric,
iar binele – lumină,
o mică flacără nu ar înghiți în timp de noapte
întunecimile, ci s-ar contopi cu ele.
Răul e un șoarece de câmp,
iar binele – un vultur orb.
Nimeni nu vânează pe nimeni.

Binele și răul nu gândesc ca oamenii,
Pentru că nu gândesc deloc
și doar popoarele naive luptă contra răului,
pe când binele din lume începe să dispară.

***

Dac-aș avea două vieți,
n-aș fi mai fericit
decât acum,
cu o singură viață.

Liber fiind în alegere,
aș trăi prima mea viață
privind cerul,
fără să-i cunosc vreodată misterul.

Apoi, la întâlnirea de la Poarta Milenară,
aș fi auzit cum plâng
sinucișii pe prispele istoriei,
cerându-mi viața.

L-aș fi văzut pe Ernest Hemingway
cu ideea de a sfârși romanul,
pe Ilarie Voronca cu gândul la o fericire perfectă,
pe Vladimir Maiakovski,
strigând: „Nu trageți, tovarăși!”,
pe Seneca împrietenit cu sclavii istoriei.

Aș avea de ales, de suferit...

De aceea,
două vieți, nu m-ar face mai fericit
decât una,
care o trăiesc acum.

***

Uneori, în vreme de noapte,
În fața teatrului din Cernăuți
statuia lui Vasile Alecsandri
trece fastuos ca să-și vadă copiii.
Oamenii mici
se ascund în mantia nopții,
captivați de liniștea lunii.

Deodată, dar absolut himeric,
măștile teatrului învie
ca niște fețe din lut ce respiră:

Masca tragediei râde în hohot o noapte,
Masca comediei își vede optimismul potolit,
iar Masca cea de toate zilele rămâne în continuare moartă.
Măștile fac mare zarvă în vreme de noapte.

Un sunet abia auzit –
lumina soarelui lovind
oglinzile din culise –
întrerupe liniștea poveștii nocturne.
Domnișoara Dimineață se trezește din somn,
aprinde lampa,
slobozind câinii regali și paznicii în stradă.
Măștile înfricoșate se retrag
ascunzându-se
care în trupul tainelor vii,
care în trupul tainelor moarte
ca niște suflete fugare
ce-așteaptă
să apară din nou luna
pe cerul Cernăuțiului de noapte.

Metoda somnului

Somnul este un veritabil monstru
Salvador Dali
Salvador sta rezemat de-un baston.
Călătorea prin gând,
ca un copil alergând
după vânt.
Visa a câta noapte un somn
de tot adânc,
cum în ruinele zilei de ieri,
dinaintea nașterii,
își căuta cu lampa
prin tuneluri
fratele.

În jur ninge cu absurditate:
în loc să caute, în vis, Salvador,
desena o piatră cu un creion,
ascuțit cu un cuțit
la fel desenat.
Piatra moartă i se făcu o pasăre vie.
Făcând cuib rotund nu departe de mare,
își învăța puii mici să zboare.
Frumos vis, repeta Salvador,

dar la ce mă ajută?

Căuta în buzunar vreun nasture rupt
din cămașa fratelui pierdut,
ca să intuiască imaginea planete
fără gravitații,
cu tigri alergând din timpuri în spații,
speriați de zborul unei albine în promenadă
în jurul unui măr-grenadă.

Și se trezi Salvador,
rezemat de baston.
Deodată,
plictisit de căutări fără sens,
începu să-și picteze portretul,
conturând culorile beretei,
se gândi, paranoic,
cum ajung valurile la țărmurile Cretei,
cum alergau spartanii să-și învingă dușmanii...

Desena Salvador,
vedea cum trec anii.
Somnul vroia demult să-l deseneze,
îl uita deseori,
fapt ce-l făcea să se-inerveze.

Ideea, însă, fu una banală:
rezemat de baston, pătimind,
gândi într-o zi să doarmă desenând,
sau să deseneze dormind...

În spitalul poeziei

Le-am spus medicilor:
cu toate că nu sunt din lumea frunzelor,
vă prezint un veston
cusut din frunze bătute de vânturi.
Când sunt îmbrăcat în el, emoțiile mă copleșesc
ca o vijelie în vreme de iarnă.
Lângă mine sunt și alți pacienți cronici
din spitalul poeziei,
sperând că-i va recunoaște cineva
printre ani...

Vă spun doar vouă:

aici în spitalul poeziei
medicii s-au dus acasă să doarmă puțin
și au venit doar trupuri tăcute.
Aș vrea și eu să-mi las sufletul acasă pe o vreme
să se odihnească,
iar trupul să scrie mecanic poezii,
fără a le simți cu desăvârșire...

Dar ce poezie fără suflet!

Frica de spații

Spațiile în care se plimbă cuvintele,
căutând noi sensuri
sunt goale,
spunea Diogene
confeccionându-și butoiul.

O invenție păgubitoare

Sunetul ceasornicului
se dizolvă în beznă.
Clipe se nasc,
clipe mor.
De parcă urci
trepte înalte ale unui turn infinit,
iar pașii tăi
se pierd în negura nopții târzii.

Ceasornicul... te gândești –
păgubitoare invenție.
Prin el trece timpul
ca un râu spre oceanul veșniciei,
pe apele căruia Hades plutește cu barca
și plânge,
că s-a făcut plictisitoare și destul de banală
istoria.

PAULA ROMANESCU

Născută la 20 octombrie 1942, la Țuțulești, Argeș. A absolvit Facultatea de limbi romanice și clasice a Universității din București în 1967. Profesoară, poetă, traducătoare. Vicepreședinte al Ligii de Cooperare Culturală și Științifică România – Franța, București. Volume de poezie: *Avril de ma jeunesse en fleur*, Imprimerie Semco, Dijon, Franța, 1993; *Hypocrite poète, mon semblable, mon frère*, 1995; *Haïga* (bilingv, română-franceză), 1996; *N'insistez plus*, 1997; *Sens*, 1997; *Dialog* (bilingv, română-franceză), 1998; *Chant à la francophonie* (cu Liana Lungu – voix), casetă, 1998; *Pensées/Cugetari* (catrene, bilingv, română-franceză), 2001; *Dar noi, iubire, noi?/Mais nous, mon*

âme, nous? 2007. Traduceri din/în franceză: *Flori rare de poezie franceză* (antologie, vol. I – II), 1993, 1996; *Univers poetic francofon* (antologie, I – III), 1995; L. Blaga – 65 poèmes, Timișoara, 1995, 1998; O. Khâyyam, *Rubaiate – Roubaiates* (bilingv, română-franceză), 1996; Eminescu, *Retrouvailles*, 1996, 1998; I. Iancu, *Chant du cigne*, 1996; T. Arghezi, *Entre la prière et la malédiction*, 1999; L. Blaga, *Si la mort n'existait pas*, 2001; I.L. Caragiale, *Un lettre perdue*, 2002; O. Khâyyam, *Selectie de rubaiate* (bilingv, română-franceză), 1997; Radu Cârneli, *Dorador*, 1997; *Miorița* (ediție bibliofilă), 1997; G. Apollinaire, *Le souvenir est cor de chasse (E corn de vânatoare amintirea)*, 1999; Al.G. Croitoru, *Poèmes d'amour*, 2000; *La Roumanie vue par les Français*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2001; G. Beza, *Între două lumi – Entre deux mondes* (roman memorialistic), 1994.

Premii și distincții: Prix Terpsichore – Regard sur le monde, Franța, 1993; Prix de l'Europoésie, Meulan, Franța, 1993, 1994, 1995; Medalia „Matso Basho – 300”, București, 1994; Prix du Menhir de Poésie, Soullans, Franța, 1996; Premier Prix de Haikai, Franța, 1996; Premiul „Cel mai frumos poem tanka” („Le plus beau poème tanka”), Slobozia, România, 1996; Premiul pentru traducerea poemelor lui Lucian Blaga, 1996, 1998, 2002; Premiul pentru traduceri în limba franceză din lirica românească, 2002, 2003, 2005, 2009. Meritul cultural în grad de cavaler, 2011.

SONETE

Doar un trecător

În satul-veșnicie
ținut cu flori de dor
mă-ntorc. M-o recunoaște?
Am plecat cam demult...
Un câine pe la ulițe
mă privește-abătut,

un vecin îmi tot spune
de nu știu ce răzor...
În pragul casei noastre,
doar umbra plopilor;
livezile-nstelate din ieri au înnoptat,
absența mă-nfioară
precum un scurt lătrat
la poarta năruită
sub sfinte flori de măr.
Iertare, veșnicie,
sunt doar un trecător...

***

O nouă zi dar nimic nou de-o vreme
Nu tulbură monotonia-n care
Soarele-apune, soarele răsare,
Nici glas cât să m-alunge, să mă cheme...
Un fel de adormire-n legănare
La umbra nesupuselor dileme
Ori poate greul stinselor blesteme
Din vatra celor duși fără-nturnare.
Și zile vin, și trec în urmă zile
Parcă la fel; doar chipul nostru poartă
Din semnele de ieri tot mai puține.
O fi oglinda, clară mai ieri, spartă ?
În apa tremurată din vechiul heleșteu
Străina ce-mi surâde cine-o fi, Doamne,eu ?!

***

Landul care îmi este suflet a întomnat:
șiruri de cocoare, nici vreme de cules,
Nici semn că dintre drumuri al meu e cel ales
Să se afunde-n hăul cu, spre înalt schimbat,
Numai un vânt noptatec în care umbre țes
Un vâl de întuneric și-acela destrămat
De neștiute glasuri din țărnul celălalt
Ce parcă m-ar cunoaște, deși de neînțeles
Le e limbajul straniu de taină și tăcere
În care mă-nveșmântă ca-n dantelări de brume.
O voce cunoscută m-alungă și mă cere:
Întoarce-te-n lumină, sosește-mi, încă spune!
În jurul meu troiene de un alb infinit.
Meștere, catedrala-n iubire m-a zidit!

***

Se-nclină asfințitul – o roșie năframă
Violacee. E vremea de-nturnat
Cu oile din miriști. O, cine m-a strigat
Cu glas de pâine coaptă în țest de lut ? Tu, mamă ?
Trădare nu-i la cina unde am adăstat
Cu umbrele – acestea ne luându-mă în seamă...
Al cui să fie glasul care mă strigă, mamă?
Al tău, desigur, altul nu m-ar fi căutat
Cu-atâta adorare în fiecare tăcere
Și cu adânc de rugă în fiecare gând
Când peste lume crește, pe cât de iute pier
Prea strâmtul râu al vieții-n vânărilor de vânt.
Iată-mă azi copilul cu oile flămânde
Pierdut în câmp de slove. Cui să le duc și, unde ?

***

Tristețea mi s-a plâns: - Sunt foarte tristă...
Nimeni nu vrea s' aibă de mine știre.
Când mă arăt, umilă peste fire,
Parcă-s mereu pe o greșită pistă
Din care-a evadat ba o iubire,
Ba un ecou de fire optimistă,
Ba un noroc ce, oricum, nu există!),
Ba o speranță-n prag de împlinire...
Și i-am răspuns: - De ce nu vii la mine ?
Mi-e inima a toate primitoare;
Loc s-ar găsi destul și pentru tine
Chiar lângă bucuriile amare...
A acceptat pe dată și mi-a zâmbit sfioasă...
Am plâns (de fericire!) – tristețea-mi are casă!

***

C-un fir de iarbă mai bogat,
C-un fir de iarbă mai puțin.
Sunt, Doamne, robul Tău senin
La ceas de coasă nechemat...
Pe cerul meu – deloc senin;
Mi-e răsăritul înnoptat
Dar tot aștept la scăpătat
Carul înalt de stele plin.

Atunci din cânt de greieri mii
Aștern pe boltă iarbă deasă
Și-n vânt miresme –adiere
La vama albelor stihii
    Când jarul dorului mă cere
    Fir nou de iarbă pentru coasă...

***

Iubire, nu te îndoi de mine!
Ajunge doar că eu mă suspectez
De nestatornicie. Dulce miez
Fructul amar în învelișu-i ține.
Să te invoc, abia de mai cutez,
Mi-e dorul greu blânda parte de bine,
Absența ta cu umbra se aține
Precum Prezența aceea din sfânt Crez.
Știința mea – un semn de întrebare
La un răspuns pe care nu l-am pus.
Între-nțelepți sunt omul oarecare.
Văd ochi de stele-n lacul orb de sus.
    Doar iarba neștiută și cuminte
    Mă poartă înapoi spre-un mai 'nainte...

***

De când mama e umbră, nici bufnițele nu-s
În tufă aninate privind cu ochii orbi
Umbrele bănuite-ale stolului de corbi
Cu *nevermore-ul* acela de care s-a mai spus.
Poveștile, din care cuvânt să le mai sorbi?
Pe crucea din răspântii – șters chipul lui Isus;
Zadarnic întrebi iarba de cei care s-au dus,
Ea crește doar și-n urmă, nevăzători ne-orbi...
Doar pomii din grădină ca și în alte dăți
Rodesc. Ce cuminție în rostul lor știut!
O, inimă, în toamnă să înflorești nu poți
Dacă în primăvară nu prea te-ai priceput.
    De când singurătatea mă-mbie, mincinoasă,
    Sub bolțile-nstelate niciunde nu-s acasă.

***

Bacoviană ploaie în satul fără câini.
Stăpânii de-altădată – o prea-ndelungă lipsă
Pe care nu se cade s-o tulburi și nu-i chip să
O deslușești în golul secatelor fântâni.
În ochiul dinlăuntru – o stranie eclipsă,
Pe cel de dinafară – o streășină de mâini
Ca niște aripi calde și moi. De ce mai suni
Stins corn de vânătoare, dulce-amintire tristă ?
În iarba necosită orga ploii se stinge,
Un prun își încovoiaie crengile la pământ
Grele de rod, salcâmul un pinten își înfige
Spre cerul de-o vecie și orb, și surd, și mut.
    Dar eu pe cine caut, adusă de ce dor,
    La poarta ferecată c-o frunză drept zăvor ?

***

Așterne toamna-n liniști fructe coapte,
Porumbul își ascute săbiile de frunze
Sub 'nalta priveghere a cerului în spuze,
Lângă pârâu salcâmii pălesc de zvonuri-șoapte
Întretăiate-n zborul firavei buburuze
Ce nu va ști vreodată de ce înspre departe
Pornesc în lunge șiruri cocoare unghiulate
Iar omului surâsul îi tremură pe buze...
Plecarea ta înscrisă a fost mult prea devreme;
Nici frunza nu pălise, nici lanul nu foșnea,
Doar țipătul de greieri în nopți prindea să-nsemne
Capul-compas pe marea căderilor de stea.
    Te-ai imbarcat pe vasul-fantomă fără veste.
    Năframele de valuri îmi fac semn: *Nu mai este...*

POEME

Mutat în stea

In memoriam
Să nu-mi spui că mutat în stea
Ești mai aproape de pământ.
Eu, printre spinii înstelați, n-aș vrea

Să fiu altunde decât sunt.
Cu lacrimile am un pact –
Ele să curgă, eu să sec
Și, de pe-un mal pe celălalt,
Frângere-pulbere să trec.
Să nu m-aștepți cât sunt pe drum,
La capăt însă – negreșit!
De-ntârzii este ca și cum
N-aș ști de-acel finit în infinit...
Când voi ajunge totuși, însetați
Unul de altul, vom incendia
Cu dorul nostru lumile de stea
Și-om pogori printre spinii-nstelați.

Luni, 2 iunie 2008

Cândva-ul acela...

– *Ce rău o să-ți pară, copile, cândva,*
Spuneai, când cu-o vorbă oprindu-mă-n drum,
Voi ai să rămân lângă tine, așa
Cum umbra luminii-i e chip. – *Nu acum,*
Răspundeam cu un zâmbet ușor, *mai așteaptă;*
Nu-i vremea, am încă un rost de-mplinit –
Să cresc o idee, să-nchei o poveste...
Iar tu: *Ce ciudată*
E viața, copile, cu timp irosit,
Când dragostea rând și-nțeles nu-și găsește.

Cândva-ul acela cu sens nepătruns
Cu greul părerii de rău m-a ajuns.

17 august 2008

În care asfințit?

Dac-a bătut inima mea, necugetat,
În ăst pustiu de noapte, nepătruns,
Te va fi tulburat,
Doamne al liniștii nemăsurate
Din jocul Tău *de-a v-ați ascuns* ?
Mă vei fi auzit măcar tăcând
Cu sufletul robit de așteptare
Lângă un țarm de floare ?
Și când,
În care asfințit,
La care poartă,

inima mea nemaștiind să bată,
va cuteza să-ngâne-abia șoptit:
– Sunt eu, copilul Tău cel răuvenit!
Nu-ți cer să tai vițelul cel mai gras!
Mă lasă doar în țarc de-azur cu iezii
s-ascult cocorii-albaștri-ai lui Arghezi:
„De ce-ai plecat? De ce-ai mai fi rămas?...”

19 iulie 2008

Limpezimi

În limpezimea nopții din ochiul fiarelor,
omul-fiară-și ascute tăișul vorbelor
și-n arma oarbă, surdă și grea care îi ține
loc de gândire, pune
așa ca într-o doară
nu plumbi ci-un fel de-otravă
solară, distilată,
de mintea lui dedată
la negru-sclipitoare
planuri de vânătoare...

Din limpedea lumină a nevăzutelor,
A-Toate-Văzătorul așterne adevăr
peste Pământul care
ne ține și ne știe –
semn de înveșnicire
fir de zădărnice.

16 iunie 2010

Portret

Îl vedeam și cu ochiu-nchis:
Nu chiar coborător din vis...
Aer de zeu, privire mândră
De un albastru clar de undă
Cât să înece-n large zări
Marea cu negrele-i corăbii
Pe mișcătoarele cărări...
Venea din cerul lui, căzând
în apa nopții de comand
și fără veste-o umbră grea cu noapte mă învăluia
și-o briză ca un glas de brume:
Taci! Din ce vezi, nimic nu spune!...
Când ochii i-am deschis, în zare,

discul din soarele-răsare o umbră aureola
albastră, care se făcea
și pod și cale de lumină între cerul înalt și mine –
eu – fir de neștiută iarbă
gata să-nfloare-n land de lavă
de dragul unui simplu zeu
deșertul verde-al sufletului meu...

Zi de februar cu, de cenușă cerul...

De unde-atâta albă pustiire
În croncănit de ciori ca o uimire
De spaimă veche-n care greu misterul
De dincolo de zare stă să-nșire
Ecoul unor voci stinse pe fierul
De nicovală rece când hangerul
Timpului trece cu tăiș subțire!
N-aștept nimic, privighetori nu cântă
Iar liliacul doarme sub omăt.
O liniște ca de-nceput de lume
Neînceptul cânt mi-l înveșmânta
Și nici să cânt, și nici să râd nu pot.
Doar un țignal de mierlă: – *Nu mai spune!...*

C-un fir de iarbă...

C-un fir de iarbă mai bogat,
C-un fir de iarbă mai puțin
Sunt, Doamne, robul Tău senin
La ceas de coasă nechemat...
Pe cerul meu umbre tot vin,
Mi-e răsăritul înnoptat
Dar tot aștept la scăpătat
Carul înalt de stele plin.
Atunci din cânt de greieri mii
Aștern pe pajiști iarbă deasă
Și-n vânt miresme-adiere
La vama albelor stihii
Când jarul dorului mă cere
Fir nou de iarbă pentru coasă...

VALERIA MIHAI ȘTEFAN

Valeria Mihai Ștefan este absolventă a Facultății de Filologie din cadrul Universității din București. În calitate de profesor de limba și literatura română a fost coautor al Programei școlare de limba și literatura română pentru liceu, membră a Comisiei naționale de limba română, membră a Concursului Național „Mihai Eminescu”. A publicat versuri în antologiile: *Pământule de-acasă* (Editura Eminescu, 1983), *Ca o vatră limba noastră* (Editura Eminescu, 1982), *Ca un fagure de miere* (Editura Eminescu, 1978), *Marama muscelene* (Caiet literar, Câmpulung-Muscel, 1974) și eseuri în revista „Argeșul” (1975). Versurile poetei au fost transpuse în muzică în trei cărți de cântece: *Din cuburi colorate* (Casa Corpului Didactic, Pitești, Argeș, 1976), *România, la chemarea ta* (Casa Corpului Didactic, Pitești, Argeș, 1980) și *Cântând iubirea* (2011, publicată cu sprijinul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș).

Valeria Mihai Ștefan este autoarea mai multor articole de specialitate în revistele: „Muscelul nostru”, „Școala Argeșului”, „Limba și literatura română”.

VERSURI PENTRU COPII

Poveste

Într-un castel mai trist în lume
decât un basm neterminat,
domnea prințesa fără nume
în munții fără de-mpărat.

Treceau cu vara prin pădure
să i se-nchine păsări, flori
Câți Feți-Frumoși veneau s-o fure
plecau sub stele, călători

Ea aștepta voinicul care
topea zăpezile-n noroc
Să-i vadă, ar fi fost în stare
să stea o iarnă fără foc!

Pierdut să fie... în ce vise
de nu se arăta sub brazi,
sau între timp îmbătrânise ...
Prințesa-l caută și azi.

Strada mea

Poate nu știți, strada mea
veche e de când lumea!

De când, zâne, pe-nserat
se-adunau la porți, la sfat,

cu salcâmi, albine, flori
ba ... cu prinți rătăcitori

Iar vecinii, împărați,
în arginturi îmbrăcați,

știau vremea după vânt,
oamenii, după cuvânt

și vedeau, după o stea,
un copil, când se naștea.

Mama legăna ușor
graiul nostru plin de dor,

greu de cântec, frați, bunici,
de izvoarele de-aici.

Nu aș da-o pe nimic
strada mea, cât sunt de mic!

Mărul înflorit mi-a zis
că e ruptă dintr-un vis!

Primăvara cu zambile

Vine primăvara
cu zambile-n mână,
bate pe la poartă,
vrea să mai rămână.

S-a oprit o noapte
pentru Înviere,
Paștele cu Ouă
Roșii ni le cere.

Zboară cu albine,
zumzetul ne lasă,

râde în cireșul
înflorit Acasă.

Mama

Răsare-n calde primăveri
un chip frumos și blând,
i-aud șuvoiul dragostei
în inimă curgând.

Cuvânt mai dulce altul nu-i
ca mama pe pământ,
nici basme ca să-l povestesc,
nici cântece să-l cant.

I-aș aduna cu zorile
grădinile în flori,
în calea anilor s-aștern
să-i fie fără nori.

Dar până cresc, să-i dăruiesc
nu pot, oricât aș vrea,
decât să o sărut, să-i spun
cu dor „măicuța mea”!

Eu știu o țară...

Eu știu o țară unde cresc
pădurile mai verzi
și unde curg poveștile
din munții cu zăpezi.

Câmpiile se leagănă
sub aurul vrăjit,
iar marea e un basm adânc
și fără de sfârșit.

E țara mea de Voievozi
cu gust de măr domnesc,
E Mama veșnic așteptând
în pragul părintesc.

Bunicul

Azi ne spune iar bunicul,
în grai dulce de la munte,
întâmplarea cu albine
din livezile cu fructe

Mere, nuci, colinda veche
cu blândețe, le împarte,
glasul râului și-al serii
dintr-un sat lăsat departe,

Verile de la bunica
ce ne-așteaptă și mai țese
flori și păsări și zăpada
iernilor neînțelese

Am început să ies din cărți afară...

A fost întâi o carte colorată
cu pană de smarald și chihlimbar,
cu litere-n cărbune de o șchioapă,
un gând rămas pe un abecedar.

Și-a fost un urs voinic din munții noștri
cu ochii mari și nasul dezlipit
și-am rătăcit pe-o cale de poveste,
era-ntr-un an, pe la un asfințit...

Am plâns alături de Cenușăreasa,
ca Făt-Frumos, cu zmeii m-am luptat,
m-am prefăcut în munte, în furtună,
am fost cândva un prinț adevărat.

Am strâns minuni în merele de aur,
în inimă mireasma să le țin
și-am început să ies din cărți afară,
cu pozele, puțin câte puțin.

(Din volumul *Sub cerul părintesc*,
Editura ANAMAROL, București, 2011)

PROZĂ

PARISUL, UN MIT NICIODATĂ PIERDUT* (Fragmente din Jurnalul parizian)

Arcadie Suceveanu

Chișinău

Un sejur la Paris! O lună întregă în acel spațiu mirific ce există doar în propria-ți imaginație și pe care l-ai construit din lecturi, fotografii de epocă, emisiuni tv și care ți-a devenit în timp atât de intim, aproape familiar... Pentru un poet care, în nesfârșitele sale zile și nopți de lecturi și visare asupra colii albe, n-a încetat să identifice Parisul cu „mecca” tuturor artelor și artiștilor, cu epicentrul luminescent al poeziei, această perspectivă pare a fi de-a dreptul fascinantă.

Orice poet, se zice, ar trebui să ajungă măcar o dată în viață la Paris, să respire aerul străzilor și cafenelelor, să guste din absintul decadenței și boemei artistice în preajma Moulin Rouge-ului, să se îmbete cu mici doze de impresionism sau avangardism, de Picasso, Renoir sau Monet... Cred că e impresionant să te afli o zi la Luvru ori să asculți o mesă la Notre-Dame. Nu poate fi decât un deliciu să poți admira panorama Parisului de pe Montmartre. E un sublim privilegiu să poți identifica în umbra unor vechi ziduri silueta „președintelui Baudelaire” ori, pe aleile din Jardin de Luxembourg, urmele lui Eliade, Cioran, Ionesco...

* * *

Îmi oferă această șansă Institutul Cultural Român, desemnându-mă printre câștigătorii unui concurs de proiecte culturale. Tema mea este „Paul Celan și multiculturalismul”. Scopul urmărit de mine la Paris va fi, așadar, studierea unor materiale și documente în vederea scrierii unui eseu literar având la bază ideea de intertext și multiculturalism, precum și stabilirea unor contacte cu instituții și persoane în intenția participării lor la cea de-a II-a ediție a Simpozionului „Dialogul valorilor – Paul Celan: creație și destin” (prima ediție s-a desfășurat între 11-14 noiembrie 2008), pe care intenționez să-l organizez în anul 2010 pe traiectul cultural Chișinău-Bălți-Cernăuți.

Pentru mine, a merge pe urmele lui Celan înseamnă întâi de toate a-mi urma vechea pasiune și preocupare pentru creația unuia dintre cei mai mari poeți europeni de limbă română (la începuturile sale) și germană (în tot restul vieții), născut în 1920 la Cernăuți, Bucovina, stabilit din 1948 la Paris, unde în aprilie 1970 moare, aruncându-se în apele Senei. Acest demers presupune, în mod obligatoriu, analiza creației sale poetice din perspectiva multiculturalismului european, incluzând cele trei dimensiuni esențiale: dimensiunea germană, dimensiunea românească și dimensiunea franceză.

---

* *Jurnalul parizian* al poetului Arcadie Suceveanu a fost publicat integral în cartea *Frumusețea subversivă (Jurnal parizian, Eseuri și articole literare)*, apărută la Editua Lumina, Chișinău, 2012.

Cuprins de febra acestor sentimente și preocupări, nu pot avea decât cele mai luminoase gânduri la adresa celor de la ICR, care au avut fericita idee de a extinde aria programului și asupra oamenilor de artă din Basarabia, oferindu-le posibilitatea de a-și pune în valoare talentul și forța de creație, de a călători și de a cunoaște noi orizonturi de cultură și civilizație. Recunoștința noastră este cu atât mai mare cu cât această acțiune presupune reducerea din lista fiecărui lot ce include pictori, scriitori, cineaști etc. a câte unui reprezentant din Țară, în favoarea unui nume selectat din stânga Prutului. E un gest frățesc, plin de generozitate și delicatețe, pe care îl apreciem ca atare.

Așadar, mă așteaptă Orașul Luminilor, capitala artelor și a modei, acel fascinant centru magnetic spre care de secole migrează artiștii și visătorii de pretutindeni, fiind pentru ei o obsesie și un „complex spiritual”. Voi trăi o lună întregă în orașul care dintotdeauna a generat școli și curente, a dictat regulile stilului și rafinamentului.

* * *

Ajuns la aeroportul Băneasa din București, îmi scot carnetul de note și fac primele însemnări pentru un eventual „jurnal parizian”. Îmi propun să fiu cât mai succint și sobru în descrieri, ca din tot amalgamul de impresii, gânduri și senzații să nu le selectez decât pe cele luminescente, semnificative. O cronologie strictă, segmentată pe zile, nu și-ar avea rostul. Voi prezenta mici descrieri intermitente, gânduri fragmentate, imagini mozaicate, în stilul poeziei postmoderne. Dar și în stilul vieții noastre de azi, a oamenilor sec. XXI – trepidant, dispersat, rupt în fragmente. Doar așa voi reuși, poate, să conturez traiectul afectiv al acestui periplu, precum și imaginea unui Paris „cât mai al meu”, intim și totodată adevărat.

* * *

La ICR Paris, situat în același complex de clădiri al Ambasadei României în Franța, pe 1, Rue de l'Exposition, sunt întâmpinat cu amabilitate de dna Cristina Hermeziu, stagiar al programelor culturale. Poeta Magda Cârnecki, directoarea instituției, lipsește în acest moment. Mă bucur că voi putea beneficia de biblioteca și de calculatoarele ICR-ului. (...)

Voi locui la mansarda Ambasadei, într-un mic complex format din două camere (în cea de-a doua urmează să vină mai spre sfârșitul sejurului un alt rezident, o persoană din București), baie, bucătărioară și o terasă largă de pe care se vede, la doar câteva sute de metri distanță, magnificul La Tour Eiffel.

Așadar, încă aseară eram acasă, la Chișinău, iar acum, după nici 24 de ore, iată-mă adormind cu Turnul Eiffel în brațe.

* * *

Senzația e că aici se pune preț pe valoarea umană, că se cultivă și se promovează în toate sferile sociale arta de a trăi frumos. Există un interes general ca omul să se simtă comod, să poată savura din plin plăcerea vieții.

Mulțimea din jur pare transfigurată de o energie benefică. Pe stradă, în magazine, în metrou oamenii sunt calmi, binevoitori, dispuși să te îndrume.

Peste tot unde am luat masa, mâncarea mi s-a părut gustoasă, consistentă, delicioasă. Vechea, celebra gastronomie franceză pare să nu se dezmintă nici la acest început de secol XXI.

Autobuzele sunt prevăzute cu platforme speciale pentru invalizi. La un semnal al celui din cărucior, se include sistemul de semnalizare din cabina șoferului, care pune în funcțiune platforma de acces. La fel se întâmplă și la coborâre.

Aici, „omul este condamnat să fie liber”, am citit undeva.

Cu adevărat, sentimentul pe care îl încerci în asemenea situații te înalță, te face să te simți încrezător în noblețea umană.

* * *

Înainte de a vedea Luvrul, din imaginile desprinse din emisiunile tv mi se crease impresia că piramidele din metal și sticlă construite în timpurile noastre moderne, servind ca intrare în marele edificiu, contrastează flagrant cu clădirile vechi ale fostului palat regal ctitorite în sec. XVI-XIX. Aflat acum în fața acestor piramide, senzația de contrast nu dispare. Abia după vizitarea, în două zile consecutiv, a uriașelor colecții de pictură și sculptură, încep să întrezăresc rațiunea și ingeniozitatea acestui proiect.

Așadar, ce este Muzeul Luvru? „O vastă antichitate”, după cum am citit undeva, un ansamblu de palate și clădiri construite în epoci și stiluri diferite, în care se află concentrat un uriaș tezaur de pictură și sculptură universală veche, aparținând unor mari artiști din sec. XVI-XIX. Lucrările sec. XX în care respiră spiritul epocii moderne lipsesc aproape cu desăvârșire, ele aflându-se în patrimoniul altor muzee (Muzeul d'Orsay, Centrul de artă modernă Georges Pompidou, Muzeul Picasso, Atelierul Brâncuși etc.). Modernitatea piramidelor din metal și sticlă nu cumva a fost pusă să comunice cu clasicitatea arhitecturală exterioară și, indirect, cu cea a capodoperelor din interior, diminuând într-un mod discret, insesizabil, senzația de vetustețe, de „mumifiere” ce îți se insinuează în suflet? Nu cumva gândul ascuns al acestui proiect este ca accesul contemporanilor la arta veche și la arhiva istoriei să se facă nu direct din realitatea acestui timp postmodern, ci prin modernitatea „atenuantă” (și resurecțională!) a piramidelor?

S-ar putea să nu am dreptate. Nu îmi pot da seama acum dacă aceste idei nu mă situează pe o pistă greșită. Le refulez în “subteranele” gândirii, propunându-mi să revin asupra lor altădată, când voi avea mintea mai odihnită și mai lucidă.

* * *

E cea de-a doua zi petrecută la Luvru, în “Labirintul cu antichități muzeale”, în realitatea ficțională a picturilor. Sentimentul pe care l-am trăit în fața marilor capodopere – *Venus din Millo*, *Victoria de la Samotrace*, *Mona Lisa*, *Nunta din Cana* a lui Veronese etc. – e de triumf al spiritului asupra materiei, de măreție a nobleței umane. O bucurie inexplicabilă, o energie ascunsă se naște acum, nebiruită, în mine, făcându-mi ființa mai „aeriană”, dematerializând-o.

Mona Lisa. Stau în fața acestui mit și încerc să conștientizez că și eu sunt aici de față. Asupra enigmaticei Madone sunt îndreptate zeci de aparate de fotografiat în fiecare secundă. Clic! Clic! Clic! Un zumzăit continuu, o dezlănțuire de click-uri agresiv-posesive. Ai impresia că turiștii nu doar fotografiază, ci săvârșesc un jaf. De parcă ar vrea să absoarbă toată frumusețea, tot misterul acestei picturi. Clic! Clic! Clic! Ce vor ei să surprindă în materialitatea peliculei: energia creației? enigma lui Leonardo? ochiul lui Dumnezeu?...

Mă pomenesc în spatele a doi bătrâni, probabil soț și soție. Într-o bulgară pe care o deslușesc fără dificultate, bărbatul îi povestește cu voce destul de tare istoria ce făcuse acum câțiva ani înconjurul lumii. Vorba e că programatorii americani au

constatat, în urma unor expertize electronice sofisticate, că chipul Madonei nu e altul decât însuși chipul lui Leonardo da Vinci. Dar povestea pare să nu o descurajeze pe femeie, după cum mă așteptam. Ea continuă să privească la tablou cu un fel de fascinație ocultă, cu un soi de complicitate greu de pătruns.

La plecare, întorc capul și arunc o ultimă privire spre tablou. Nu, obiectivele aparatelor de fotografiat n-au reușit să absoarbă surâsul misterioasei Madone...

* * *

Nu conțin să admir măsuțele rotunde cu un singur picior din fața restaurantelor, teraselor și bistrourilor. Aceste măsuțe minuscule scoase în stradă, la care oamenii își savurează ore în șir cafeaua, vinul ori sucul, așezați pe scăunele la fel de cochete, contemplând marea, neîntrecutul spectacol al străzii, fac parte din coloritul, din atmosfera inefabilă a Parisului. În lipsa lor, străzile pariziene, probabil, nu și-ar păstra acea aromă specifică a cafelei, a băuturilor fine și a mâncărilor delicioase pe care o emană, și-ar pierde din farmec și stil.

Cred că aceste măsuțe de lemn (în nici un caz nu și de plastic!) pot fi considerate, alături de Turnul Eiffel, emblema Parisului.

* * *

Am în biblioteca mea o ediție a romanului lui Victor Hugo *Notre-Dame de Paris*, apărută în vechea serie BPT. Pe copertă e imprimată imaginea catedralei redată de-un pictor: învăluită în umbra nopții, magnifică și misterioasă, având deasupra o lună palidă ce abia se zărește de printre nori. Din momentul în care am citit cartea (era în anii studenției mele cernăuțene) și până acum, am purtat în memorie această imagine livrescă a catedralei, ca pe unica posibilă.

Spre surprinderea mea, în noaptea de 5 octombrie 2009, când am reușit să ajung în fața ei, imaginea reală a catedralei era aproape identică cu cea pe care o purtasem în imaginație. Era prezentă pe cer și luna.

* * *

Una dintre cele mai celebre cafenele din Paris se numește Café de Flore și e situată pe Saint-Germain, în Cartierul Latin. Aura legendară a acestei cafenele se datorează elitei intelectuale, scriitorilor și artiștilor care au frecventat-o în toate timpurile.

Inspirat de noblețea locului, savurez cafeaua cu lapte cu o plăcere ostentativă, cu un fel de elevație orgolioasă. Atmosfera de aici generează o revelație discretă. Acest local a fost fieful suprarealiștilor. Aici, la această terasă, Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir sorbeau, odată cu cafeaua din cești, mici doze de existențialism...

Încerc să descifrez în chipurile de pe terasă blazoane artistice, aluzii culturale. Da, iată doamna de la masa din colț: poartă o rochie neordinară, ce amintește prin ceva (prin ce oare?) de stilul retro, interbelic...

În aburii cafelei, iluziile mele sfâșiate revigorează. Privite prin geamul terasei, zidurile de pe cealaltă parte a străzii se văd dedublate: jumătatea de jos se află în realitatea „reală”, pe când jumătatea de sus e proiectată, parcă, în altă realitate, metafizică. Să nu fie decât o iluzie optică, pe care o creează refracția luminii crepusculare? Iată că de aici se văd și lucruri ce nu există...

O rog pe doamna de alături să-mi facă o poză. Nemaipomenit: acea dedublare halucinantă a străzii e surprinsă și de aparatul de fotografiat!

Vezi ce înseamnă să bei o cafea elitistă, o cafea „paroxistică” la Café de Flore?!...

* * *

De la Ambasadă, pe lângă restaurantul românesc „Doina”, până la Turn. Trec podul peste Sena spre Trocadero. De aici, pe avenue Kléber, preț de vreo 15 minute, ajung la Arcul de Triumf. Din acest punct se deschide, într-o perspectivă largă, absorbitoare, Champs Élysées, una dintre cele mai faimoase străzi din lume, „artera imperială a Parisului” cu o lungime de 2 kilometri și o lățime de 80 de metri. „Aux, Champs Élysées” – mă ia în posesie, de fiecare dată și pentru toată ziua, celebrul refren din cântecul lui Joe Dassin.

* * *

Cafeaua, dacă înțeleg bine, a devenit în Franța o instituție. Se repartizează până și în rația soldaților. Este recomandată în special oamenilor de litere, marinarilor, celor care lucrează la temperaturi înalte. Cafeaua și cafeneaua sunt un adevărat mit al omului modern. Parisul ar fi de neconceput fără aroma cafelei ce se răspândește dimineața și seara din cele peste 40 de mii de cafenele, din restaurante și bistrouri, din parcuri și de pe terase.

Imaginea văzută într-o reclamă cu Turnul Eiffel sorbind o ceașcă de cafea mi se pare cât se poate de... adevărată.

* * *

De când am descoperit Montmartre-ul, prefer să vin aici cât mai des. Montmartre-ul este, așa cum am citit undeva, zona „dionisiacă” a Parisului, „creuzetul artei moderne”, unde din cele mai vechi timpuri s-a concentrat viața artiștilor cu boema ei, cu spiritul excentric și cabotin, la care s-au mai adăugat în prezent sex-shopurile și libertinismul divertismentului. În preajma cabaretelor și căsuțelor de lemn ce s-au mai păstrat pe alocuri, imaginația mea încearcă să identifice celebrul atelier Bateau Lavoisier (loc de întâlnire a noilor generații de pictori și scriitori ce se ambiționau să revoluționeze arta începutului de secol XX, devenit – datorită în special lui Picasso – „centrala regulatoare a artei moderne”), ilustrele umbre ale „cetățenilor din Montmartre” – Renoir, Van Gogh, Cézanne, Sisley, Toulouse-Lautrec, Degas, Manet, Picasso, împleticindu-se între viață și spectacolul vieții, între glorie, ideal și pieritoarea condiție umană. Pe unde să fie oare acele locuri unde se aflau morile lui Van Gogh pictate într-o duzină de pânze intitulate *Mori din Montmartre și Moulin de la Galette*? Da, Moulin de la Galette... Oare mai există azi celebra „instituție” a boemei artistice și a tuturor spiritelor libere, pictată încă de Corot, dar și de Renoir, dar și de Lautrec și de atâția alți pictori din epoci diferite? Să mai existe cabaretul Chat-Noir, falansterile prin care s-au perindat atâția artiști și oameni de litere – 4 Gats și Ville des Arts, cabaretul Le Tambourin, în care, într-o vreme, erau agățate pe pereți tablourile lui Van Gogh, tratate cu o totală indiferență și dezinteres de către vizitatori?

Străbat prin subteranele artei și ale memoriei afective, prin spațiul damnat/binecuvântat al unei lumi aproape apuse – „lumea monmartreză” cu șantanele, bistrourile și locurile ei de pierzanie colcăind de artiști extravaganti, genii ne(re)cunoscute, scriitori, muzicieni, vagabonzi, prostituate... Aici au luat naștere idei, paradigme, avangardisme și nonconformisme scandaloase, farse literare, de aici au pornit noile curente în artă – impresionismul, cubismul, fovismul...

* * *

Acest loc privilegiat se numește Place du Tertre, supranumită „Piața Pictorilor”, și se află chiar în vârful muntelui Montmartre, punctul cel mai înalt al Parisului, situat la 104 metri deasupra Senei. În fiecare zi, aici e lume multă și diversă, aflată într-o agitație neîntreruptă, exasperantă. Pictori itineranți își vând lucrările, execută scrupulos, asistați de grupuri mai mari sau mai mici de chibiți, diverse caricaturi ori portretele turiștilor dornici să-și vadă chipul immortalizat pe hârtie sau pe pânză. Pe la colțuri, pe câte un soclu improvizat, stau în poze încremenite celebre personaje istorice – Napoleon, Iulius Cezar, Ludovic al IV-lea etc. – reprezentate de actori ori mimi machiați, travestiți în veșminte de epocă. Abia când aude clinchetul monedelor aruncate în cutie ori în cilindrul de carton, „magnificul” dă semne de viață, făcând mișcări sincopat-robotizate, hilare spre audiență... De pe toate cele patru laturi ale pătratului pieței, instalați la emblematicele măsuțe rotunde de lemn cu un singur picior, având în față paharul de suc, de bere ori de vin, cei prezenți urmăresc amuzați întregul spectacol ce se derulează în scene vii, pitorești, extravagante, seducătoare...

* * *

Jos în vale se află „cartierul roșu” cu renumitele stradă Pigalle și place Pigalle, unde se concentrau cafenelele artiștilor și unde se ținea un târg de modele (fete și femei oferindu-se pentru nuduri și picturi cu subiecte biblice și nu numai).

Încă de departe zăresc elicea roșie a morii de vânt de pe acoperișul cabaretului Moulin Rouge, ademenind trecătorii. Locația e celebră în primul rând pentru faptul că aici a luat naștere forma modernă a dansului can-can. Astăzi Moulin Rouge este un obiectiv turistic de seamă și oferă clienților, adunați din întreaga lume, dans și divertisment cu elemente de sex-show. Un bilet de intrare la cea mai simplă reprezentație costă în jur de 30 de euro. Dar nu mă simt tentat în nici un fel și rezist cu stoicism insistențelor băiatului de la intrare. Trec mai departe, încercând să descopăr și alte locații cu perdele „bonne-femme”, în carouri roșii...

* * *

Ca o replică dată „infernului” din vale și, în același timp, ca o șansă de purificare și euharistie, în vârful Montmartre-ului, se înalță maiestuoasa biserică Sacré Coeur, situată în Piața St. Pierre. De aici, de pe platformele ei înalte, se deschide în vale panorama Parisului, în care reușesc deja să descifrez mai multe repere: Tour Montparnasse (cu o înălțime de 210 m), Sainte-Chapelle, Notre-Dame, Tour Eiffel, Hôtel des Invalides (ușor de recunoscut după turla sa aurită)... Pe micile platouri din preajmă, acrobați și exhibiționiști, șansonisti și oameni-orchestră își prezintă nelipsitele lor spectacole de prestidigitatie, de muzică și divertisment.

* * *

În catedrală are loc masa duminicală. Cumpăr o lumânare de 2 euro și o lipesc în zidul de lumânări arzânde ce împânzește de jur-împrejur interiorul. Rândul de scaune în care îmi găsesc locul are, dispuse invers, scaune duble. Adică, în fața scaunelor destinate maturilor se află altele mai joase, întoarse, pentru micuții care trebuie să se afle mereu sub supravegherea celor mari. O idee ingenioasă.

De afară răzbate o lumină săracă, filtrată prin vitralii. Unul din vitralii îl reprezintă pe Domnul Iisus răstignit. Cântă orga. Paroxistica melodie îmi inundă ființa, ca parfumul unui fruct mistic, necunoscut, vindecând-mă de spaima morții.

Efectul ei sebastianbachic mă confiscă și mă conduce, apoi, pe străzi luminoase, mă însoțește pe liniile subterane ale metroului parizian, iese din nou la suprafață, odată cu mine, la stația „mea” de metrou École Militaire, pentru a mă instala în cele din urmă, până a doua zi, în patul meu de la mansarda Ambasadei...

* * *

Plouă de două zile cu mici intermitențe. Umbrela, cumpărată aici la prețul de 4,5 euro, a devenit cel mai intim și fidel personaj al existenței mele pariziene. Turnul Eiffel răsare din neguri alburii ca un monstru preistoric. Stau la mansardă singur ca un eremit și ascult căderea ploii pe acoperișul de tablă. Un răpăit monoton, bacovian, simbolist.

Și încă n-am ajuns la mormântul lui Baudelaire!

* * *

O zi consacrată Muzeului d’Orsay. Acest muzeu, situat pe Rue de Lille, cândva clădirea Ministerului de Externe Francez, apoi Gara d’Orsay până în anul 1977, poate fi numit „muzeul impresionismului”. Aici sunt concentrate cele mai cunoscute lucrări ce țin de nașterea acestui curent, de perioada sa de înflorire și de perioada postimpresionistă, între care celebrele *Dejun pe iarbă* de Monet și Manet, pânze semnate de Courbet, Millet, Renoir etc. Dar și alte colecții de pictură ce țin de simbolism, pointillism, realism, romantism târziu, cu opere aparținând lui Daumier, Cézanne, Delacroix, Van Gogh, Matisse, Corot, Gauguin etc. O altă minunată colecție care te îndeamnă să visezi la Parisul de odinioară, la „Parisul pierdut”, este cea a picturilor lui Toulouse-Lautrec. O poți admira, între altele, pe Jane Avril – cunoscuta muză a artistului, dansatoarea de la Moulin Rouge.

* * *

Zăbovesc mai mult în saloanele unde este expus Monet, patriarhul impresionismului. După tabloul său *Impresie, răsărit de soare (Impression, soleil levant)*, devenit manifest al unei noi direcții în pictură, criticii au promovat denumirea de impresionism. Acest alt fel de pictură încerca să surprindă pe pânză întreaga gamă

spectrală a luminii, mișcarea, senzațiile produse de spectacolul realității, rotația anotimpurilor. Aceleași figuri, aceleași obiecte erau văzute în diferite perioade ale zilei, arătându-și noi fațete, noi ipostaze, în funcție de prezența sau de absența astrului solar, în funcție de unghiul schimbător al umbrei și luminii.

* * *

În fața tabloului *Nuferii* (supranumit „Sextina impresionismului”; de fapt, există o întreagă serie de lucrări cu această denumire), încerc să descifrez spectrele coloristice, efectele efemere de lumină și atmosferă. Cu adevărat, efectele luminii schimbă obiectul. În diferite tablouri nuferii sunt aceeași, dar totuși alții, impregnați de o senzualitate nouă, generând stări de spirit diferite. Pânza pare să aibă mai multe nivele: e greu să deosebești nufărul din apă de umbra lui destrămându-se în irizări evanescente. Superb este jocul reflexiilor în apă – tușe subțiri și discrete, „abia sugerate”, emanând o inefabilă energie... O, da, Monet este magul care a revoluționat/„reinventat” lumina și culoarea pură!

* * *

Așezați pe jos în fața tabloului *Nuferii albaștri*, un grup de copii de 6-7 ani asistă la o lecție de pictură „pe viu”. Tânăra profesoară le vorbește inspirat despre direcții estetice, răsărit de soare, lumină și culoare... „Ce facea Monet dimineața?”, îi întreabă ea deodată, ignorând cu desăvârșire prezența celor din jur. „Se scula cât mai devreme pentru a surprinde lumina răsăritului”, răspunde o fetiță mulatracă. „E adevărat, copii?” „Da-a!” răsună vocile lor în cor.

Cum stau semănați pe dușumea, cu ochi vii și căpșoare inocente, par și ei niște nuferi „impresioniști”...

* * *

Pentru cunoscători, podul Mirabeau se asociază instantaneu cu două nume celebre: Apollinaire și Paul Celan. Primul scria în poemul „Le pont Mirabeau” apărut în 1913 în volumul *Alcooluri*: „Fug zilele și nu mai știm încotro.../Iar Sena curge, curge sub podul Mirabeau”. Cel de-al doilea, peste aproape șase decenii, în noaptea de 19 spre 20 aprilie 1970, avea să sporească celebritatea acestui pod, aruncându-se de pe el în Sena.

* * *

După mai bine de o oră de căutare prin zonă, ținând direcția dinspre Turnul Eiffel, de-a lungul cheiului, pe avenue Émile Zola, unde Paul Celan și-a avut ultima locuință, ajung la podul Mirabeau. Constat că se află în reparație, mașinile circulă pe el doar pe una din jumătăți, cealaltă jumătate fiind în asfaltare. Mă strecor cu oarecare dificultate spre cele două parapete, pe care descifrez, plăcut surprins, versurile lui Apollinaire, gravate în bronz: „Sous le pont Mirabeau coule la Seine/Et nos amours/Faut-il qu’il m’en souvienne/Le joie venait toujours après la peine/Vienne la nuit sonne l’heure/Les jours s’en vont je demeure”.

Oare ce îl legase pe Apollinaire de podul Mirabeau? Vreun moment biografic? Vreo întâmplare din viața sa de boem sau din anii când era infanterist în armata franceză? Când mă voi întoarce acasă, să nu uit să-l întreb pe Eugen Lungu, cunoscător renumit al culiselor literaturii, „specialist” în nuanțe și detalieri...

* * *

La propunerea ICR Paris, susțin o conferință literară cu tema „Centrul și marginea”. Publicul e format din cetățeni români și din basarabeni stabiliți în capitala Franței: studenți, foști profesori, scriitori. Printre ei, nume cunoscute: scriitoarele noastre stabilite de mai multă vreme la Paris Lucreția Bârlădeanu și Silvia Celac, Vintilă Ornaru, Robert Adam, Ionel Novac, consulul României la Paris, Violeta Grițcan, președinta Grupului de Inițiativă Culturală „Connexions Moldavie”, interpreta Margareta Luță, compozitorul Constantin Rusnac, aflat aici la o conferință a Comisiei UNESCO.

* * *

După prezentarea competentă, elegantă pe care mi-o face Lucreția, vorbesc despre procesul integrării și sincronizării celor două spații culturale românești – din stânga și din dreapta Prutului. La baza discursului meu stă ideea că, deși scriitorii basarabeni și-au îndreptat, după 1989, toți vectorii dinspre „marginea” provincială spre magnitudinea „centrului”, în România persistă până acum o necunoaștere flagrantă a întregului spațiu literar și cultural basarabean. Și asta în condițiile în care cea mai mare parte a scriitorilor basarabeni – prin racordarea scrisului lor atât la noile realități sociopolitice, cât și la cele estetice – au reușit să susțină „examenul integrării”.

* * *

Citesc din poeziile mele. Beneficiez de prezența unui public select, foarte receptiv. Doamna Margareta Luță, pe care o cunosc încă din perioada neuitatelor manifestări naționale de la sfârșitul anilor '80 care au avut loc la Chișinău și la Cernăuți, interpretează două cântece pe versurile mele. Mi se pun întrebări, se fac intervenții, se înfiripă un emoționant dialog despre poezie și politică, despre condiția scriitorului în România și în Basarabia etc.

A doua zi, ziarul *Evenimentul zilei* prezintă o scurtă relatare de la acest eveniment ce i-a adunat la ICR pe românii din capitala Franței.

* * *

În ajun am convenit la telefon cu Matei Vișniec să ne întâlnim azi (15 octombrie), ora 12.30, la Radio France International.

De la Turn, trec podul Iéna și o iau la stânga pe chei, pe avenue New York, apoi pe avenue du Président Kennedy. „Vii de-a lungul cheiului având Turnul în spate până dai de o casă rotundă, circulară – „la Maison Ronde”. Acolo e Radio France”, îmi lămurise Matei.

„Madame, s'il vous plait, s'est la Maison Ronde?”, o întreb pe o doamnă, pentru mai multă siguranță. Spre mirarea mea, de această dată am reușit să rostesc consoana *r* cu gura lui Gicu Chiriță, încât doamna o fi crezut că sunt un francez de undeva dintr-o margine de Provence... „Mais oui, monsieur”.

* * *

La 12.30 sunt deja la poarta F, urc la etajul 6, de unde mă preia Matei. La toate etajele (17? 20?), amplasate una după alta, în lanț, se află redacțiile posturilor Radio France Internationale ce emit zi și noapte în mai toate limbile pământului. În redacția de limba română nu se află la ora asta decât doamna Andra, ziaristă și soția lui Matei. Aici redactorii lucrează în diferite ore ale zilei. Cine sunt ceilalți colegi? Dinu Flămând, Petre Răileanu, Vasile Damian, actualul redactor-șef al redacției române ș.a. Unii și-au încheiat deja orele de lucru, alții urmează să se prezinte mai târziu.

Matei lucrează la Radio France din 1995. Uneori se scoală la ora 4 în zori și este adus cu o mașină. E mai bine așa, zice el, pentru că, după orele de serviciu, care se termină pe la 10, are toată ziua în față.

* * *

Întărm în studioul de înregistrare și facem un interviu. Întrebările se referă la programul ICR prin care mi s-a acordat bursa de creație, la situația social-politică și la realitatea lingvistică din R. Moldova, la rolul intelectualității basarabene, a Uniunii Scriitorilor în special, în procesul renașterii naționale ș.a. Apoi, Matei mă invită să luăm masa în cantina instituției. De aici, de la etajul 10, se deschide o priveliște panoramică cu un unghi destul de larg. Casa fiind rotundă ca o circumferință, e deajuns să te deplasezi pe coridoarele ei de la etajele de sus pentru a face un tur de orizont al întregului Paris.

* * *

Abia acum avem timp să discutăm în voie. Matei mă întrebă de Chișinău, de Teatrul Eugène Ionesco, de „prietenu nostru” Serafim Saka. Regretă că nu a reușit să-l aducă pe dl Saka la Paris, vorbise într-o vreme cu Virgil Tănase, directorul de atunci al ICR Paris, dar nu s-a putut. Poate că nu e târziu nici de acum încolo...

* * *

Ce mai face el, Matei Vișniec, dramaturgul atât de cunoscut azi în atâtea țări? „Iată, chiar în acest moment o piesă de-a mea se joacă la un teatru dintr-un oraș-satelit al Parisului”. În ultimii ani a avut reprezentări în Japonia (apropo, un spectacol montat de regizorul Petru Vutcărau, pe care japonezii „il divinizează”), în Iran. Peste tot. De 20 de ani scrie în franceză. Își traduce el singur piesele în română. Acum câțva timp a editat un roman, scris direct în română, apărut la Editura Paralela 45 din Pitești. Despre ce e romanul? Despre lumea artiștilor sosiți la Paris de pe toate continentele, dar care nu au reușit să se realizeze. „Lumea este obișnuită să vorbească despre artiștii care au venit la Paris și au devenit celebri. Dar a făcut cineva lista celor care au ratat? Sunt mii și mii”. Când va veni la Chișinău? Poate chiar în 2010, când i se vor monta două piese. Are scrisă și o carte de piese scurte, care se citesc ușor, și pe care ar dori să o publice la una din editurile din RM. Poate la Litera. Poate la Cartier. „Dar la Prut Internațional?”. Întrebarea mea, ce ascunde și o sugestie, îl intrigă.

La despărțire, aveam asumat rolul de intermediar între autorul Matei Vișniec și această editură.

* * *

„Cum ți se pare Parisul?”, m-a întreat Matei Vișniec în debutul interviului.

N-am știut ce să-i răspund. Prea multe iluzii și trăiri imaginare, venite îndeosebi prin intermediul lecturilor, încă din anii adolescenței, le-am avut în legătură cu Parisul încât acum să mă hazardez a da un răspuns în câteva fraze convenționale. Prea puternice și diverse, controversate și nuanțate îmi sunt acum impresiile ca să le pot concentra în câteva metafore, fie chiar frumos meșteșugite: „o meccă a culturii universale”, „un mit modern”, „un dialog continuu al artelor” etc.

Oare ce s-o fi gândit Matei?

Bine că nu era o emisiune în direct...

* * *

Asist la slujba religioasă. E reconfortant să descoperi, în inima capitalei franceze, sute de români (inclusiv basarabeni) adunați împreună în jurul Cuvântului lui Dumnezeu. În predica vibrantă cu care se adresează către enoriași, preotul paroh aduce mulțumiri conducerii de stat a României pentru legiferarea actului de revenire a acestui lăcaș la sânul Bisericii-mame. Vorba e că Biserica s-a separat de Patriarhia Română la sfârșitul anului 1948, odată cu instalarea în țară a regimului comunist. Și abia începând cu 10 mai 2009, după o perioadă dificilă de rezistență în fața puterii atee și după mai mulți ani de dialog al reconcilierii, parohia redevine parte integrantă a Bisericii-mame.

Această veste mă bucură și îmi întărește sentimentul că Biserica din strada Jean Beauvais e o adevărată oază de românită și ortodoxism pentru toți românii aflați în capitala Franței.

* * *

După încheierea slujbei, sunt condus la statuia lui Eminescu aflată la câțiva pași de Biserică. E o lucrare a sculptorului Ion Vlad. Chipul lui Eminescu mi se pare excesiv de „dematerializat”, de efeminat. Aici, la Paris, unde poetul nu este foarte cunoscut, ar fi fost poate mai potrivită o statuie ce ar reprezenta imaginea clasică/crestomatică, mai puțin imaginea artistică/metaforizată a lui Eminescu.

* * *

Merg cât se poate de mult pe jos, parcurg zeci de kilometri pe zi *à pied*. Vreau să mă impregnez de spiritul Parisului, să-i respir aerul, sunt atent la stilurile arhitectonice, vreau să-i cunosc limba(jul), străzile, monumentele, cafenelele, muzeele, magazinele, câinii, subsolurile... Văzându-mă reflectat în oglinzile vitrinelor, descopăr că am ajuns să semăn cu personajul din tabloul lui Marc Chagall, *Om ducând o stradă*: un ins hilar cărând o stradă pe umeri, strivit sub povara cotidianului, sufocându-se de drojdiile existenței. Îmi vine în minte titlul unei cărți din care, din păcate, n-am reușit să citesc decât câteva pasaje – *Parisul e o carte* de Nicolae Balotă. Da, acum aș putea și eu să afirm/confirm: Parisul e o carte, o carte uriașă și fascinantă, variată și consistentă, pe care o citesc cu vie curiozitate și uimire – cu ochii, cu pașii, cu simțurile... Voi fi nevoit, probabil, să-mi cumpăr o nouă pereche de pantofi, cei din picioare s-au ros, s-au subțiat periculos de mult, mai cu seamă spre vârfuri. Mi s-a subțiat și trupul, mișcarea zilnică m-a făcut mai zvelt, un tip aproape athletic (o, dacă aș mai avea și musculatură...). E ceva firesc, îmi zic în gând, în lipsă aproape cronică de interlocutori, Parisul te face mai „subțire” nu doar la figurat...

* * *

Astfel, după două săptămâni de mers pe jos, dar și cu metrourile, cu harta orașului desfăcută în mâini, ca un ofițer în bivouac, începe să mi se contureze întreaga imagine a Parisului, conceptul lui arhitectural și urbanistic. Descopăr că el nu are doar un singur punct central, ci mai multe nuclee centrale: L'Île de la Cité cu Notre-Dame, cu Sainte-Chapelle ș.a., Luvrul și Grădinile Tuileries, Champs Élysées cu Piața Concorde și cu Arcul de Triumf, Colina Montmartre, Turnul Eiffel și Câmpiile lui Marte, Cartierul Latin cu Sorbona, cu Panteonul, cu Grădinile Luxembourg, Montparnasse, Marile Bulevarde, Défense etc. Altfel spus, aceste nuclee sunt „organele vitale” ale unui uriaș organism ce s-a constituit pe parcursul a două mii de ani în jurul „coloanei vertebrale” care este râul Sena. Iată de ce, structura fizică, eclectică în aparență, a acestei „ființe

vii” are o forță integră și integratoare. Iar imaginea sa generală, atât cea urbanistică, cât și cea umană, cât și cea spirituală, este una fără fisuri, bine definită și coerentă.

* * *

În piața Palatului ne întâmpină Ludovic al XIV-lea, „Regele-Soare”, călare pe cal. Din dorința sa, acest Palat devine reședință regală permanentă începând cu anul 1682, calitate pe care și-a păstrat-o până la Revoluția din 1789, când familia regală a fost forțată să se întoarcă în capitală (cu excepția câtorva ani din timpul Regenței). Versailles este unul dintre cele mai remarcabile monumente din Franța nu numai datorită frumuseții și grandorii sale, ci și prin importanța evenimentelor al căror teatru a fost. Nu vom spune decât că în acest castel, în Camera Oglinzilor, a fost semnat Tratatul de la Versailles (1919), care consfințește frontierele țărilor participante la Primul Război Mondial, inclusiv actul de constituire a României Mari. În anul 1837, palatul a devenit primul muzeu de istorie al Franței.

* * *

Versailles-ul e o minune... adevărată. Palatul reprezintă culmile imaginației arhitecturale din acea epocă, cu cele mai înalte standarde de lux și fast aristocratic. Iar grădinile sale imense concurează prin frumusețe grădinile paradisului.

Ai impresia că ai nimerit în alt secol, într-o altă viață. Noi, cei din sec. XXI, trebuie să facem un mare efort pentru a ne putea imagina viața reală de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea, în care erau găzduiți în jur de trei mii de nobili, curteni, doamne de companie cu tot cu servitorii lor. Greu, greu de imaginat zilele la Curte, care nu începeau odată cu răsăritul soarelui, ci cu trezirea Regelui-Soare. „Lever du roi” („trezirea regelui”) era un ritual respectat cu rigoare: un servitor îi sufleca mâneca stângă, altul pe cea dreaptă, unul îl încălța, altul îi lega eșarfa... Urma apoi o nesfârșită înlănțuire de ceremonii și recepții, prânzuri, spectacole de teatru, jocuri de noroc și baluri somptuoase... Iată La Galerie des Glaces (Sala Oglinzilor), locul celor mai fastuoase recepții și întâlniri cu diplomați și ambasadori străini, în care cele 400 de oglinzi erau poziționate în așa fel încât la apusul soarelui încăperea să pară în flăcări... Iată Marele Trianon, castelul în care Regele-Soare își petrecea timpul în intimitate cu marchiza de Montespan, departe de ochii (dar nu și de gurile) curtenilor... Pentru sensibilitatea și gândirea noastră modernă, toate acestea nu sunt decât niște simboluri ale orgoliilor regale duse până la paroxism, noi nefiind în stare să le descifrăm prea bine sensul, „utilitatea”.

* * *

Sentimentul pe care îl port în suflet, la sfârșitul acestui periplu „regal”, e de grandoare și frumusețe nebiruite de timp. Acest sentiment mă domină și îmi refulează toate celelalte gânduri și senzații (unele interogative, altele contradictorii) în subconștient. Găsesc că se află în deplină consonanță cu sentimentul exprimat cu un secol în urmă de scriitorul american Mark Twain, pe care țin să-l reproduc aici ca pe o adevărită și ca pe o „justificare” a propriilor mele trăiri: „Obişnuisem să-l blamez pe regele francez Ludovic al XIV-lea, pentru că a cheltuit 200 de milioane de dolari, într-o vreme în care pâinea era atât de greu de procurat, dar acum îl iert, căci ceea ce a făcut aici este incredibil de frumos! Rămâi cu ochii ațintiți și încerci să înțelegi că locul acesta este adevărat, că se află pe pământ, că nu este în Grădina Raiului. Și pe jumătate crezi că ești sclavul unei iluzii de o rară frumusețe”.

* * *

În trenul ce duce spre Versailles. După aproximativ 30 de minute de mers, trecem prin localitatea Courbevoie. Aici, în Courbevoie, pe 1 mai 1970, a fost pescuit în apele Senei trupul neînsuflețit al lui Paul Celan. Poetul a fost înhumat fără slujbă religioasă, pe 12 mai, în ziua decesului prietenei sale Nelly Sachs (1891–1970), poetă suedeză de limbă germană, laureată a Premiului Nobel pentru literatură în 1966.

„Courbevoie”, în traducere directă din franceză, ar însemna „linie curbă”, „drum cotit”. Pentru Celan însă, acest fatidic „courbevoie” a însemnat mai mult decât „cotitură”; a fost fatala „frântură” a destinului.

* * *

Pe canalele de televiziune franceze nu am văzut filme străine subtitrate. Angajații ICR Paris îmi spun că aici nu există o asemenea practică. De regulă, filmele apar pe ecran dublate. Scopul? E limpede: protejarea limbii franceze.

Chiar și o națiune și o cultură mare are grijă, iată, să-și protejeze limba, spiritul chtonic, „duhul francez”. Accept și admir acest tip de „naționalism” sănătos. Numai așa se explică faptul de ce francezii – care au absorbit în cultura lor atâtea și atâtea elemente străine, eterogene – au rămas cu fibra națională nepervertită, cu o imunitate identitară puternică în fața „virusului” cosmopolitizării și globalizării.

Oh, ces Français!

* * *

Cimitirul Père Lachaise. Cripte vechi, de sute de ani, ca niște mici cetăți ori cazemate mortuare, unele într-o degradare avansată. Caut cu înfrigurare pe harta de la intrare locurile unde sunt înhumate marile personalități. Cimitirul e împărțit pe parcele dreptunghiulare (*divisiones*), iar undeva sus, în punctul nordic (nordic să fie?), se află și un Columbarium. În lipsa unor indicatoare speciale, nu-mi rămâne decât să scot o coală de hârtie și să-mi întocmesc o hartă personală.

* * *

Pornesc pe aleile labirintice necropole. Turiști răzleți umbli de ici-colo cu hărți desfăcute în mâini. Majoritatea vorbesc în engleză. La întrebările mele, formulate din timp, cu multă premeditare, în franceză, ridică din umeri, oarecum rușinați, stingheriți. Surâd la gândul că acești englezi sau ce-or mai fi ei mă cred, probabil, mare vorbitor de limbă franceză. Simt o ascunsă satisfacție orgolioasă, soră cu răzburarea, văzându-i și pe ei în situația stupidă, idioată, în care se află omul care nu posedă bine o limbă străină...

* * *

În sfârșit, după o căutare disperată de aproape două ore, reușesc să-l descopăr pe Chopin. Un mormânt împodobit cu flori și lumânări (de mâna conaționalilor săi polonezi, zic în gândul meu), dar lipsit de fast ortodox.

Chiar vizavi, de cealaltă parte a aleii, dau – absolut întâmplător – de cripta în care își află odihna de veci poetul Yvan Goll și soția sa, Claire Goll. Aceasta din urmă l-a defăimat public și l-a acționat în judecată pe Paul Celan, acuzându-l de plagiat din creația soțului ei. Cine știe, poate că și aceste hărțuiri ce au durat mai mulți ani i-au grăbit, într-un fel, lui Celan sfârșitul.

* * *

Copleșit de emoție și pioșenie, stau într-o poză comemorativă la mormintele lui Molière, Lamartine, Delacroix. Caut cu disperare *division* nr. 86, în perimetrul căruia

se află Apollinaire. Apuc însă pe o alee greșită și nu mai reușesc să-l descopăr pe poetul care a dat naștere atâtor „miracole de ingenuitate”, după cum spunea Gide. În schimb, descopăr Columbarium-ul (un imens zid circular în ale cărui nișe se află adăpostite zeci de mii de urne cu cenușa celor incinerați), unde, la numărul 6796, o identific pe Isadora Duncan. O, Doamne, iată iubirea lui Esenin preschimbată într-un pumn de cenușă!

* * *

Se apropie ora 18, ora închiderii cimitirului. Proust, Alfred de Musset, Rossini, Oscar Wilde, Paul Éluard, Édith Piaf, Modigliani etc. rămân pentru altădată. Dacă va mai fi altădată.

* * *

Di profesor îmi dăruiește câteva lucrări apărute recent, între care o amplă ediție în limba rusă, *Paul Celan. Stihotvorenia. Proza. Pisma* (Editura Ad marghinem press, Moscova, 2008), și xerocopia unui eseu al său, „L’Herne Cioran – Discordances: à propos de l’unique lettre de Cioran à Paul Celan”, ce are la bază singura scrisoare ce s-a păstrat trimisă poetului de către Emil Cioran pe 18 ianuarie 1957.

Ieșim în curtea instituției și facem mai multe poze. Doriți și în dreptul celor două ferestre de la care poetul obișnuia să fumeze în recreații? Da, da, neapărat. Acceptă cu bucurie invitația de a participa, împreună cu încă doi dintre elevii săi, tineri esești pasionați de creația lui Celan, la Simpozionul nostru. Ne despărțim cu amabilitate, promițând să rămânem în legătură.

* * *

De la moartea lui Cioran s-au scurs aproape 15 ani. Oare cum se face că francezii, în general sensibili la valorile lor culturale, nu simt necesitatea de a instala o placă memorială pe clădirea în care a locuit unul dintre cei mai originali filozofi și moralști ai sec. XX? Ne punem aceeași întrebare cu gândul și la Ambasada României de la Paris, și la reprezentantul Comisiei pentru UNESCO, dar și la comunitatea românească, destul de numeroasă aici, din care fac parte oameni de cultură, scriitori și intelectuali de mare prestigiu.

Emoționat și plin de nedumerire, dau ocol clădirii de câteva ori, mă distanțez și o cercetez cu privirea de pe treptele Teatrului Odéon, încercând să ghicesc care ar putea fi legendara mansardă „cu ferestrele spre moarte”, unde s-a consumat „apocalipsa personală” a filozofului.

* * *

Pe latura stângă a Centrului Pompidou, ca o parte integrantă a acestui complex, se află Atelierul Brâncuși (Brancusi, bineînțeles, pentru că francezii au un talent neîntrecut în a-și asimila valorile străine) – un punct de reper moral și spiritual pentru toți românii ajunși la Paris. Cu puțin timp înainte de moarte, marele sculptor a donat statului francez tot ce conține Atelierul – colecția de lucrări, instrumente de lucru, obiecte de uz personal, cărți, documente – cu condiția ca acestea să fie expuse în totalitatea lor, într-o stare intactă, așa cum se vor afla în ziua morții sale. Ceva mai înainte, Brâncuși se adresase statului român cu aceeași propunere, dar conducerea de atunci a Republicii Populare Române a refuzat-o. Păi da, cum era să accepte ideologia comunistă de atunci o intruziune a artei moderniste, „burgheză” prin definiție, în arta realismului socialist, cea care avea ca scop (nu-i așa?) „educarea omului nou”? Ar fi

fost o crimă, *tovarăși!* Așa încât, „sărăntocilor” de francezi nu le-a rămas decât să preia frumusețea acestui patrimoniu inestimabil, iar pe sculptor să-l brancuzizeze definitiv.

* * *

Inițial, Atelierul s-a aflat în Montparnasse, celebrul – pe atunci – cartier al artiștilor. În anii '70, el a fost demontat pentru a face loc Turnului Montparnasse, fiind reconstruit apoi pe locul unde se află acum.

Muzeul este format din 4 încăperi ce includ întregul ansamblu de lucrări și variante executate în bronz, în marmură albă sau în marmură neagră, în lemn și în ghips, diverse socluri și mulaje, masa de lucru, câteva scaune și uneltele folosite de artist.

Intrarea este liberă (o fi și aceasta una din condițiile sculptorului?).

* * *

Pasăre în spațiu, Începutul Lumii, Coloana fără sfârșit, Cocoșul, Domnișoara Pogany, Leda, Muza adormită, Peștele, Cap de copil, Foca... Regretul meu, pe care îl citesc și pe fețele altor vizitatori, este că suntem nevoiți să admirăm aceste capodopere de la distanță, prin peretele de sticlă cu care sunt îngrădite.

Am ocazia să mă conving încă o dată, „la fața locului” cum s-ar zice, că Brâncuși revine asupra aceluiași lucrări iarăși și iarăși, vrând să reducă obiectul la forma cea mai simplă, esențializată, „descătușată” din închistarea materiei. Multe dintre lucrări au câte două, trei sau și mai multe variante. *Pasăre în spațiu*, de pildă, înregistrează 36 de versiuni în marmură, piatră, bronz și lemn, create pe parcursul a peste 20 de ani. *Cocoșul* e un întreg ciclu de sculpturi cuprinzând 6 variante. *Danaidele, Ovoidele, Sărutul* ș.a. reprezintă și ele cicluri de sculpturi ce includ mai multe versiuni. Datorită acestui fapt, se poate mai lesne observa evoluția conceptului, articulațiile viziunii, se pot surprinde ideile sculptorului în mișcare. Să fie vorba, oare, ca și în cazul lui Rodin, de o înrudire a artistului cu impresionismul, care, după cum se știe, promova ideea că o operă niciodată nu poate fi considerată finisată, oricâte variante ar avea?

* * *

Nu reprezentarea literală, nu forma exterioară, vizuală sunt prioritare la Brâncuși, ci ideea (abstractă), esența lucrurilor, chipul lumii imateriale. Cu toate acestea, el nu este considerat un artist „abstracționist”, stând mai curând sub semnul „vitalismului” bergsonian. De ce?

Din punctul meu de vedere, explicația trebuie căutată în faptul că Brâncuși nu înfățișează obiectele la modul zoomorfic, fitomorfic sau antropomorfic, așa cum apar ele la „abstracționiști”, ci într-o formă dematerializat-esențializată, încărcate de semnificații simbolice, ca în folclorul românesc. Din păcate, nu am posibilitatea să-mi verific, aici și acum, aceste considerații. Va trebui să mă edific asupra lor acasă, în condiții de bibliotecă.

* * *

Într-un salon, printre mulaje și eboșe, se află mai multe obiecte de uz personal: lampa cu petrol, ceasul de buzunar, ceanul uriaș, devenit legendar, în care „țăranul din Hobîța” își fierbea mămăliga în centrul Parisului. Printre instrumentele de lucru – dălți de mărimi diferite, ilăie, ferăstraie, topoare, joagăre, menghine, ciocane, scripeți, scări...

Mda. Nimic spectaculos, nimic sofisticat. Totul e simplu, cât se poate de simplu. Involuntar, te întrebi cu naivitate: oare chiar cu aceste unelte rudimentare „demiurgul din Montparnasse” a recreat lumea?

* * *

Peste tot aici respiră spiritul lui Brâncuși. Sculpturile, fragmentele abia începute sau încă neterminate, șirurile de dălți, scripetele solid fixat de podul atelierului – toate dau impresia că se mai află în poziție „de viață”, într-o firească dezordine a creației. Încerci senzația că sculptorul le-a părăsit abia de câteva ore, că după o scurtă pauză va reveni și ele se vor reanima din nou, se vor regăsi în nesfârșitul dialog al formelor în tendința lor spre perfecțiune.

* * *

Încă o seară în fața Catedralei Notre-Dame, a cărei imagine mă inspiră și mă obsedează. Fațada dantelată a acestei minuni arhitectonice, geometria ei perfectă cu arcuri gotice, cu linii, tonuri și semitonuri parcă ritmate în piatră, îmi creează iluzia unei simfonii. O muzică „palpabilă”, „auzită” cu privirea. Cele două turnuri – patrulatere de câte 69 m fiecare – radiază rigoare și echilibru.

Jocul de umbre și lumini de pe turnuri îi sporește, în întuneric, severitatea gotică, misterul medieval. Imaginația mă teleportează în lumea romanului lui Victor Hugo. În unul din aceste turnuri se află uriașul clopot de 16 tone pe care îl trăgea legendarul Quasimodo. Oare din care nișă, de sub care arcadă umbroasă s-o fi uitând la mine, în această clipă, cocoșatul?

P.S. Recitesc la rece cele scrise de mine atunci și mă conving, a câta oară, că percepția mea continuă să fie funciarmente poetică. Ce naște din pisică, tot șoareci mănâncă. Iar pentru o pisică ce toarce metafore, toți șoarecii sunt... lirici și la patru ace.

* * *

Pe locul unde s-a aflat Bastilia se înalță acum o columnă înaltă, având în vârf un înger cu aripi aurite ce plonjează în zbor. E îngerul libertății, fără îndoială. E simbolul Zilei de 14 iulie. Emblema spiritului civic al francezilor – mereu radical, iacobin, mereu însetat de schimbare, dornic de înnoirea societății. Altfel spus, revoluționar.

În jurul acestui simbol s-a adunat și s-a constituit întreaga istorie modernă a Franței. De la 1789 încoace, el sălășluiește în sufletul și în casa fiecărui francez, nu încetează să dea frisoane guvernanților și politicienilor...

* * *

Nu departe de Moulin Rouge, pe rue Chaptal, retras într-o curte cu flori regale în care domnește o liniște paroxistică, se află Musée de la vie romantique. O mică oază romantică în mijlocul unei civilizații moderne, pragmatice, lipsite de romantism.

Muzeul, din ale cărui saloane răzbate o discretă muzică de Chopin, este pus sub semnul relației romantice dintre marele compozitor și romanciera George Sand. Construită în timpul regelui Louis-Philippe, casa a aparținut pictorului Ary Scheffer. A trecut apoi, pe rând, în proprietatea familiei Scheffer-Renan-Psichari-Siohan, iar în 1983 a devenit muzeu.

* * *

Interiorul reconstituie atmosfera de epocă, când aici aveau loc serate literare, întâlniri ale elitei artistice și politice: George Sand, Chopin, Delacroix, Rossini, Thiers,

Dickens, Liszt, Berlioz... În saloanele învăluite în acorduri evocatoare sunt expuse picturi aparținând unor membri ai familiei Scheffer, arborele genealogic al familiei George Sand, scrierile și bijuteriile ce i-au aparținut celebrei romanciere. Într-o vitrină – ca o amintire exasperată a materiei în care a locuit spiritul – mulajul în ghips al brațului lui George Sand și mulajul mâinii lui Chopin. Două mâini care s-au atins, au vibrat, au scris și au visat peste claviatura pianului...

* * *

Rămân cât mai mult în surzătoarea curte interioară, încărcată cu iederă și flori, ce mai conservă, parcă, „le parfum romantique d’antan”.

* * *

În schimb, îmi tresare inima de bucurie când, pe rue St.-Sulpice, la nr. 28, stradă aflată în imediata apropiere a magnificei Catedrale Saint-Sulpice (Sfântul Supliciu), descopăr un basorelief cu chipul Iuliei Hasdeu. Pe chenarul basoreliefului e scris: „Iulia Petriceico Hasdeu 1869-1888. Jeune poète de Roumanie”. Iar pe plăcuța de mai jos sunt imprimate aceste cuvinte delicate, cum trebuie să fi fost și sufletul acestei copile de geniu: „Cette maison garde le souvenir d’un grand esprit” („Această casă păstrează amintirea unui mare spirit”).

* * *

Abia astăzi observ că a venit toamna: pe geamul aburit al terasei s-a profilat un câine. Cât timp îmi beau cafeaua, canina himeră se face lichidă, dezagregându-se...

* * *

Sunt invitat la un bar din Cartierul Latin, unde își dau întâlnire cei din comunitatea românească. Organizatorii au închiriat pentru câteva ore etajul barului, un spațiu destul de neîncăpător, în care se înghesuie câteva zeci de tineri. Consumația și-o plătește fiecare în parte. O bere costă 5 euro, un pahar de vin – 8 euro. Fac cunoștință cu mai mulți tineri, între care se află și basarabeni. Mă bucur că le-a dispărut accentul basarabean (atât de jenant și supărător), aproape că nu-i mai distingî printre ceilalți români.

Începe să cânte muzica. La auzul cântecelor românești, lumea din jur se sensibilizează. Încep să vorbească toți deodată. Zgomot, strigăte, infern. Salut noile mele cunoștințe și mă strecor nevăzut.

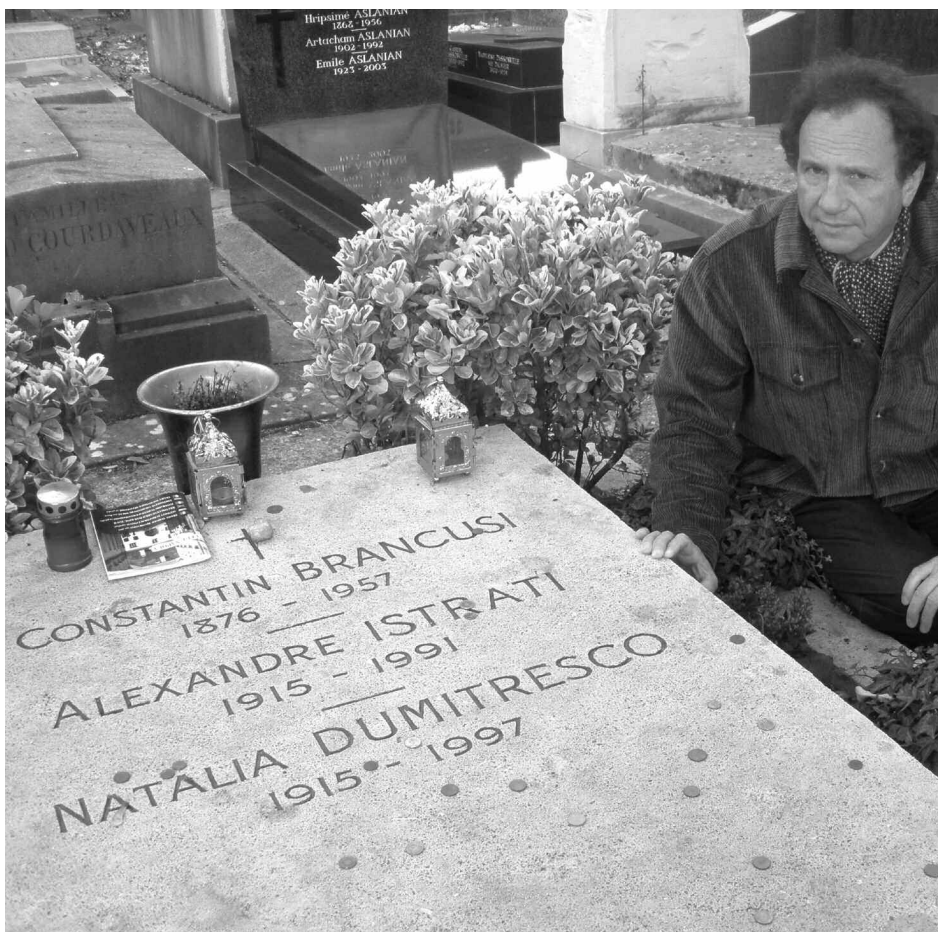
„Drumurile noastre toate / Se vor întâlni vreodată...” – mă petrece cunoscutul șlagăr al lui Dan Spătaru.

* * *

La cimitirul Montparnasse ajung după-amiaza târziu. Mă însoțește Ghenadie Popescu, artist plastic din Chișinău, care a reușit să mai rămână câteva săptămâni la Paris după încheierea rezidenței la ICR.

* * *

Primul mormânt pe care îl vizităm, fiind foarte aproape de intrarea principală, e cel al lui Jean-Paul Sartre, marele scriitor, filozoful existențialist „care a coborât filozofia în stradă”. Sub aceeași dală de marmoră e și Simone de Beauvoir – prietena sa de-o viață, „la grande Sartreuse” sau „Notre-Dame de Sartre”, cum știm că o ironizau jurnaliștii. Flori proaspete, lumânări.

O luăm în sens invers și îl localizăm pe Brâncuși. Un mormânt cât se poate de simplu, o lespede de marmoră sobră, fără nici un fel de sculpturi sau alte artificii ornamentale.

Ochiul de pictor al lui Ghenadie, mai exersat în arta orientării în spațiu, descoperă, nu fără oarecare efort, mormântul lui Cioran. Pe dala de marmură flori proaspete, o candelă, monede. Monede românești? Da, românești. Dovadă că înaintea noastră au trecut pe aici și alți români, lăsând mici semne de afecțiune și neuitare...

O doamnă în vârstă ne ghidează spre mormântul lui Baudelaire. Mă așteptam ca numele poetului să-mi sară în față, inscripționat cu litere mari, de pe frontispiciul vreunui mausoleu sau de pe vreo „citadelă” funerară, așa cum sunt multe în acest cimitir. M-am înșelat însă. Îmi este dat să-l descifrez cu greu pe un soclu ordinar, abia vizibil printre numele celorlalți ocupanți – Jacques Aupick, tatăl său vitreg (o, pe care atât de mult l-a urât!), și Caroline Archenbaut Defayes, mama sa. Formula în care este prezentat indică faptul că poetul a fost depus în mormântul deja existent al tatălui

vitreg, general de divizie și senator: „Charles Baudelaire, fiul său vitreg, decedat la Paris, în vârstă de 46 de ani, la 31 august 1867”. Aproape un anonim.

* * *

Undeva prin apropiere e Tristan Tzara (da, da, acel care, în 1916, la Zürich, inventa dadaismul; vă amintiți de metoda sa? – „Luați un jurnal, luați o pereche de foarfeci, alegeți un articol, tăiați-l, tăiați pe urmă fiecare cuvânt, puneți-le într-un sac, mișcați...”). Dar când eram pe punctul de a-l identifica, pe aleea centrală apare paznicul cimitirului sunând dintr-un clopoțel ora închiderii. („Parcă ar chema morții la cină”, mi-a trecut prin minte o glumă sinistră). De pe o alee laterală își face apariția, într-un mic vehicul, un alt gardian, un negru îmbrăcat în haine ca de polițist, și ne poștește pe un ton categoric să părăsim locația.

„Poate e mai bine așa, zice taciturnul Ghenadie. E semn că vom mai reveni”.

* * *

În spațiul Muzeului Rodin arta pulsează la unison cu istoria. Vorba e că acest complex muzeal din Saint-Germain, aflat pe rue de Varenne, nu departe de Domul Invalizilor, este amplasat în fosta Casă Biron, în mijlocul uneia dintre cele mai vechi și frumoase grădini pariziene cu o întindere de trei hectare. Construit pe la 1730, palatul reprezenta în epocă spațiul privilegiat al fastului și rafinamentului. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, el a servit drept sediu al unor înalte instituții de stat și ambasade străine acreditate la Paris. În 1908, Rodin își instalează aici atelierul, la îndemnul lui Rainer-Maria Rilke, pe atunci secretarul său personal. Apoi, treptat, începe să locuiască în acest edificiu, transformând parcul „într-un teatru mut al statuilor sale”.

Astăzi la Muzeul Rodin se găsesc aproximativ șase mii șase sute de sculpturi în marmură, bronz, ipsos, teracotă sau ceară, expuse atât în interiorul edificiilor, cât și în grădinile sale adiacente.

* * *

Atât în curte cât și în interiorul Muzeului văd tineri artiști care fac schițe după sculpturile marelui Maestru. Trec prin încăperile Casei Biron și încerc să surprind perioadele de creație ale „demiurgului”, influența impresionismului, filiațiile sale cu Michelangelo, afinitățile dintre viziunile și tehnicile lui Rodin și Brâncuși etc. *Sărutul, Faun și nimfă, Sculptorul și muza, Mâna lui Dumnezeu, Cele trei umbre, Iris, Sora lui Icar, Omul care merge* etc. – sunt lucrări celebre ce au revoluționat limbajul sculpturii, contrariind gustul conservatorilor, și au impus principiul verosimilității creației artistice, exprimat prin binecunoscuta formulă „iluzia vieții”.

În una din săli descopăr vreo 6-7 variante ale controversatei sculpturi Balzac – toate sfidând clișeele academice, înfățișându-l pe marele romancier într-o generoasă „masă pietroasă”, drapat în halatul de casă, ori apărând în alte ipostaze mai mult sau mai puțin hilare, dominate de trăiri interioare și tensiuni psihologice. Forța improvizației și spontaneității acestor lucrări e de un radicalism ce prefigurează avangarda. Un Balzac asemănător, surprins în expresia mișcării, frate gemăn cu aceștia din Muzeu, l-am admirat acum câteva zile în piața Raspail-Montparnasse.

* * *

În grădinile Muzeului sunt amplasate câteva dintre cele mai faimoase sculpturi – *Gânditorul, Poarta infernului, grupul statuar Burghezii din Calais, Statuia lui Hugo*,

Statuia lui Balzac (încă una din variante)... Trec de la una la alta, ajung până la marginea unui lac nu prea mare, mă întorc și revin fascinat în preajma lor. Asupra percepției lor lucrează și magia luminii, și patina dată de natură. Vitalitatea și gigantismul, forța introspectivă a acestor personaje pot fi asociate doar cu cele ale sculpturilor lui Michelangelo, întărindu-mi credința că un mare creator poate stăpâni mecanismul lumii, universul prin spirit.

* * *

Reperul meu dintotdeauna e Turnul Eiffel.

Azi, o iau de la Turn pe Champ-de-Mars, trec prin Piața Vauban și ajung la Domul Invalizilor, la intrarea în aripa sudică. Acest edificiu este al doilea ca înălțime din Paris (107 m) după Turnul Eiffel. El a fost construit în 1670 la inițiativa lui Ludovic al IV-lea („Regele-Soare”) pentru a adăposti soldații francezi răniți în războaiele din Europa. Sub uriașa sa cupolă aurită se află cenușa lui Napoleon, fapt ce atrage zilnic un neîntrerupt flux de turiști.

* * *

Achit taxa de intrare (8,5 euro) și pășesc în marele sanctuar. Pașii mă duc direct la mormântul lui Napoleon. De fapt, cuvântul „mormânt” are aici un sens impropriu, fiindcă ceea ce-mi văd ochii e un sarcofag faraonic, somptuos, realizat din porfir roșu finlandez, așezat pe un pedestal din granit verde. În jurul sarcofagului, pe o circumferință de marmură, sunt inscripționate locurile istorice unde împăratul a reperat cele mai mari victorii, inclusiv cea de la Moscova. Magnific, așa cum i-a fost și destinul terestru!

În spațiul templului se află și mormintele membrilor familiei lui Napoleon – Joseph și Jérôme Bonaparte, ale câtorva ofițeri care l-au servit, precum și ale mai multor eroi militari francezi – mareșalii Turenne, Foch, Vauban, Lyautey ș.a., imprimând acestui loc un aer de necropolă.

* * *

Trec în Muzeul Armelor – cel mai mare muzeu militar din lume. Zeci de săli adăpostind spade și scuturi, armuri, căști, platoșe și zale datând din sec. XIV–XVI, muniții și alte arme de distrugere din perioada de până la Primul Război Mondial, hărți, uniforme, embleme. Iată armura lui Ludovic al XIII-lea, bătută în pietre scumpe. Iată armurile regilor și ale nobilimii franceze – vestigii ale unor epoci apuse, blazoane marțiale purtând sigiliul onoarei, virtuții și gloriei militare... În curtea interioară, sub privirile statuii lui Napoleon veghind din galeria deschisă de la etajul clădirii, sunt expuse tunuri cu țevi de bronz, ghiulele, primele care blindate franceze, primele tancuri.

Altfel spus, în acest perimetru se află concentrată întreaga artă marțială. Ares, zeul războiului, dacă ar fi vreodată izgonit din Olimp, și-ar putea găsi aici cel mai bun adăpost...

* * *

În buticul Muzeului se vând armuri și tunulețe miniaturale, statuete ale lui Napoleon, tricornuri împărătești, cavaleriști în zale etc. Într-o vitrină descopăr masca mortuară a lui Napoleon și mulajul în ghips al unei mâini. „Nu aveți cumva și o copie miniaturală a insulei Sfânta Elena?”, o întreb pe vânzătoare. „Oh, non, monsieur”, îmi răspunde ea cu un surâs grațios, din care deduc că mi-a înțeles ironia...

* * *

Duminică seara. În piața Catedralei Notre-Dame cântă muzica, o orchestră municipală, se pare. Lume veselă, amestecată, trecători curioși. Bărbați și femei de toate vârstele se prind în dans. După vestimentație și comportament, par să fie emigranți din Est, veniți aici la muncă. În veselia generală, se remarcă două-trei perechi mai „pitorești”, chiar caraghioase. O femeie se împiedică și cade. Dar se ridică râzând și dansează mai departe, plină de o veselie chinuită și dezamățată.

* * *

Acum, la încheierea sejurului, îmi dau seama că Parisul pe care îl căutasem (și pe care l-am descoperit) este un Paris mai mult livresc, sărbătorec, în sensul lui Hemingway (cel din romanul *Sărbătoarea continuă*), și mai puțin Parisul de fiecare zi, Parisul actual, cotidian. Imaginea care îmi rămâne imprimată în suflet este acum una mult mai reală, mai vie, mai subțiată de iluzii culturale și de livresc. Când mă voi întoarce acasă, voi reciti romanele lui Hugo, Balzac, Zola, Hemingway, în care este dată descrierea Parisului de odinioară. Vreau să recitesc acele pagini cu ochii mei de acum, în care stă întipărită harta orașului, cu simțurile mele de azi în care a rămas ceva din savoarea și ineditul spiritului parizian. Dacă voi avea timp pentru așa ceva, s-ar putea să mă aleg cu o experiență reconfortantă.

* * *

Seara, o ultimă plimbare la Turn. Cumpăr o duzină de turnulețe miniaturale – pentru nepoțica Delia, pentru prieteni, pentru colegii ge serviciu. Șederea mea la Paris s-a aflat sub zodia Turnului. Vreau ca imaginea lui să-mi stea în bibliotecă, deasupra mesei de scris, ca o mascotă.

* * *

Las în urmă un Paris mohorât, somnolând în văluri pluvioase, la o oră incertă dintre somn și trezie. Ștergătoarele ce adună stropii de pe parbriz cu intermitențe destul de mari amplifică senzația de mohoreală, de ceva revolut. Sunt în punctul în care fluxul încetează și, în câteva clipe indefinite, va începe refluxul „amintirii rănite”. În urma lui, va rămâne un mozaic de imagini dispuse într-o ordine anarhică, un colaj de sentimente trăite sau doar trezite la viață.

* * *

Îmbarcat în avionul companiei Wizz-Air, mă las pradă unei dulci toropeli, încercând să scap de obsesia zborului ce mă așteaptă. Un xanax? Nu, mai bine fără. Nesomnul unei nopți nu poate să nu-și facă efectul.

* * *

Abia când simțim sub roți pista aeroportului Băneasa, fețele vecinilor mei se decongestionează. Aud și câteva comentarii referitoare la acel moment al decolării, când (iată!) și alte urechi au suprins defectuoasa sincopă la unul dintre motoare. Stăpânit de o bucurie clară, pășesc, ca un virtual supraviețuitor, pe pământul patriei...

* * *

Cât de departe sau cât de aproape a rămas capitala Franței de mine?

Fără îndoială, Parisul m-a marcat. El mi-a devenit un spațiu (și mai) intim, care mai înainte exista doar în cărți, în imaginație. Acum, pot spune că am asimilat ceva din el, poate chiar la nivel de simțuri, că există „un Paris al meu”. Uneori, am impresia că Parisul e o stare de spirit. Și aceste senzații, această neobișnuită percepție îmi dau

dreptul să freamăt entuziasmat atunci când mă gândesc la el, așa cum au făcut-o atâția și atâția alții până la mine, așa cum o vor face atâția și atâția alții și de acum înainte: Paris, mon amour!...

* * *

P.S. Întors la Chișinău, colega mea Irina Nechit, într-un interviu publicat în ziarul *Jurnal de Chișinău*, m-a întrebat: „Ce se aude la Paris despre literatura română din R.M.?”

Ce puteam să-i răspund? Sunt convins că distinsa scriitoare cunoaște adevărul. Dar, din moment ce a dorit să-l audă și din gura mea, nu am putut să trișez. Pentru a-i mai atenua însă implacabilitatea, l-am incifrat în această metaforă: “Ceva între tăcere profundă și continuă nevorbire...”

Vasile Tărățeanu

„NICI UN EUROPEAN CU CAP ȘI CU CARTE NU-ȘI VA PONEGRI GENIUL SĂU NAȚIONAL“

Vasile Tărățeanu

Cernăuți

ÎN BUCOVINA NU AVEM VARIANTE AUTENTICE ALE BALADEI MIORIȚA, CHIAR DACĂ STRĂMOȘII NOȘTRI AU PĂSCUT OI CU DUIUMU', CIOBANI CÂT CUPRINDE SAU ... CONFLICTE PASTORALE

Vasile Tărățeanu: Consultându-ți CV de scriitor și de cercetător – înainte de a a-ți adresa întrebările ce urmează, unele poate că incomode, nu ne-a fost deloc greu să descoperim dominantele creației domniei tale. Ele țin de cele două mituri românești care ți-au marcat destinul creator: balada *Miorița*, viața și opera lui Mihai Eminescu. Nu te întreb la care dintre ele ții mai mult, or, noi credem că ambele îți sunt la fel de dragi. Ne interesează care ți-a dat cele mai multe bătăi de cap? Și de ce?

Ion Filipciuc: Ei bine, frate Vasile Tărățeanu, ai văzut limpede că *Miorița* și Eminescu au intrat cumva în preocupările mele constante, numai că eu nu le consider mituri. *Miorița* e doar o așchie dintr-un mit nu doar românesc, ci chiar european, încifrând scenariul unei nunți dintre un pământean și o ființă celestă, o divinitate, căreia românii i-au spus „a lumii mireasă“. Care nu poate fi moartea, precum glosa greșit Vasile Alecsandri. Cam la fel se petrec lucrurile și în *Luceafărul* lui Eminescu, atâta că în poemul cult *mirele* este o arătare celestă iar *mireasa* o pământeană, față de împărat, „mândră în toate cele“, dar *mândră* nu însemna la cei vechi *frumoasă*, ci *înțeleaptă*, întrucât cuvântul nostru provine din slavonul *mondrŭ*. Mare bătaie de cap nu mi-a dat nici una din aceste dominante, cum spui d-ta, pentru că am citit și copiat

cândva un basm de la aromâni, unde un fecior se însoară cu... o capră. Cum noaptea mireasa dezbrăca pielea de capră și era frumoasă ca o *zână*, soacra îi azvârle pielea în foc. De necaz, mireasa feciorului se aruncă în cer și răsare ca *luceafărul de seară*; mirele nu se poate ține bine de rochia ei, alunecă în jos și devine *luceafărul de ziuă*. Or, luceafărul nu este altceva decât planeta Venus, altfel spus divinitatea dragostei în concepția anticilor, pe care românii au numit-o *Steaua Ciobanului*. Iar când eu citesc versurile „*Și la nunta mea / A căzut o stea*“ mă întreb dacă nu cumva a căzut chiar *Steaua Ciobanului*, adică *Luceafărul*, taman pentru nunta cu „ciobanul tras printr-un inel“. Și concluzia mea e mai simplă: ciobanul din *Miorița* se nuntește cu mireasa, *luceafăr de seară*, iar fata împăratului din poemul lui Eminescu se îndrăgostește de *luceafărul de ziuă*. Oricum, Hyperion nu întruchipează geniul poetic în expresia lui Eminescu, pentru simplu motiv că este Geniul Dragostei, acel Eros cosmogonic din *Symposionul* lui Platon. Or, Geniul Dragostei nu are parte de ... dragoste, fericire și noroc.

V. T.: Bănuiam că aceasta era balada *Miorița*, pe care, probabil că a-i auzit-o înainte de a învăța să citești și să scrii, la Costișa, în satul de baștină al d-tale, cu obcinele înviorate de turmele de oi scoase primăvara la păscut. Or, creația populară, care ne însoțește de-a lungul vieții, de la naștere până la moarte, pătrunde în sufletul și-n mintea noastră mai devreme decât literatura cultă. Dacă am cât de cât dreptate, aș dori să mărturisești când și cum ai descoperit balada *Miorița*?

I. F.: Și la întrebarea asta am să te dezamăgesc, pentru că din școala de la Costișa nu-mi amintesc decât balada *Toma Alimoș*, pe care o citeam mergând cu vacile la păscut, în câmp, la Parăul Rusului, înspre satul Climăuți, la câteva sute de metri de „sârma ghimpoasă“ cu URSS. Apoi, în Bucovina noi nu avem variante autentice ale baladei *Miorița*, chiar dacă strămoșii noștri au păscut oi cu duiumu', ciobani cât cuprinde sau ...conflicte pastorale. Înainte de a învăța buchii cărții eu ascultam cântece din sat, însă nimeni n-a cântat vreo *Mioriță*. Există în Bucovina o variantă culeasă în Straja, dar este colinda adusă de bejenarii din ținutul Bistriței, de unde însă, prin anul 1794 căpitanul Ioan Șincai, fratele cărturarului ardelean Gheorghe Șincai, culegea un text de la un soldat din Regimentul II Grăniceresc de Năsăud. Varianta a fost publicată prin anul 1991 de Dumitru Poptămaș din Târgu Mureș, căci manuscrisul se păstrează în arhivele acestui oraș, însă puțini iau în seamă acest mare fapt de cultură românească. Cel puțin criticul Nicolae Manolescu, deși i s-a atras atenția, continuă să susțină sus și tare aberația că Vasile Alecsandri ar fi scornit baladele *Miorița*, *Meșterul Manole* și *Toma Alimoș*, care au căzut în folclor...

Din fericire, nu au căzut și în folclorul din Bucovina, unde varianta culeasă de Alecu Russo, la Soveja, în primăvara anului 1846, a fost tipărită pentru întâia oară de Vasile Alecsandri în ziarul „Bucovina“, în ziua de sâmbătă, 2 martie 1850, cu titlul *Mieoara* și cu precizarea: „*Această baladă mi-au fost adusă din munții Sovăjii de D. A. Rusu, care o descoperi, împreună cu multe altele, în vremea cât au fost ecsilat pe nedreptate la mănăstirea Sovejii*“.

Eu am descoperit *Miorița* destul de târziu, nu în școala din sat, nu în liceu, nu în facultate, și nu când predam școlarilor despre capodopera literaturii populare românești; mă foloseam și eu de clișeele cunoscute și mă simțeam împăcat. În

primăvara anului 1974 însă m-am pornit să fac un film documentar *Miorița*, alb-negru, pe 16 mm, să adun imagini cu ce se poate face dintr-o oaie – cum o paște, cum o mulge, cum o taie omul din popor, cum se toarce lâna, cum se împletește, țesut catrințe, cusut bondițe, cojoace, mă rog, tot dichisul din industria casnică... – și a trebuit să citesc textele colindei și baladei din cartea lui Adrian Fochi, *Miorița*, Editura Academiei, București, 1964, unde au fost inventariate vreo 930 de variante și fragmente. Am isprăvit filmul, m-am prezentat la un festival, am luat premiu, m-am dus și la alte concursuri, am stârnit discuții... Cum adică să proiectezi pe ecran un țăran ce jupește pielea de pe oaie, iar Tudor Gheorghe să cânte înduioșat „*Stăpâne, stăpâne..*“ Versurile „*Măicuță bătrână / Cu brâul de lână...*“, erau ilustrate cu o bătrână îngândurată, rezemată într-un cot pe o balustradă lungă-lungă, acoperită de scoarță în piața din Rădăuți... Imaginea poetică sonoră contraria pas cu pas imaginea vizuală și insinuas că între lumea pastorală și lumea ascunsă în textul baladei era o prăpastie. Așa că m-am apucat să citesc tot ce s-a scris despre *Miorița*, ca să mă dumiresc și eu.

Prin 1983 dădeam la tipar *XXIV de contra-propoziții despre Miorița* și dezvoltam argumentația unei contra-propoziții în eseu *Portretul ciobanului „tras printr-un inel“*, care au fost publicate, primul în „Cronica“ de la Iași, iar al doilea în „Steaua“ de la Cluj. Nimeni nu a scris un rând despre aceste articolașe, probă de cât interes iscă *Miorița* printre românii ...cu multă curiozitate. Mi le-au citit însă câțiva oamenii cu multă carte – Constantin Noica de la Păltiniș, Adrian Fochi din București, Dumitru Irimia din Iași –, de la care am primit observații serioase și am înțeles că mă aflu pe calea cea bună. Apoi, în BCU „M. Eminescu“ din Iași, citind o carte cu cântece poloneze, am găsit o însemnare cu cerneală: „*Întocmai ca în Miorița*“. Era scrisul prof. Petru Caraman și încă o dată am văzut că perspectiva din care citesc eu *Miorița* are șanse de a fi cea adecvată mentalității arhaice care a gândit asemenea poveste. Când am ajuns în 1990 în Paris, am prezentat cele *XXIV de contra-propoziții* la o clasă de studenți ce învățau limba și literatura română, invitat de prof. univ. dr. Alexandru Niculescu, la Universitatea Sorbona IV, și întrebările lor scormoneau logica baladei. Or, numai scenariul ritualic din *Miorița* poate duce la un fir logic. Am înțeles acolo că doar cititorul neîmbăcșit cu lozinci și clișee patriotarde are șanse să meargă pe firul logic al scenariului ritualic din vechile noastre texte folclorice.

V. T.: Ce te-a determinat să cauți și să editezi toate variantele mai mult sau mai puțin cunoscute ale acestei capodopere a geniului creator al poporului român?

I. F.: Pur și simplu am vrut să știu, să văd poate găsesc chiar și un singur cuvânt mai semnificativ. Și a trebuit să mă minunez că mireasa ciobanului din *Miorița* este într-o variantă din Vrancea „*Soaria Soarelui*“... Eu am căutat variante ale *Mioriței* în cărțile și publicațiile apărute după antologia lui Adrian Fochi, din 1964, și am un inventar de peste 2000 de colinde și balade, însă am procedat la o discriminare între textele autentice și falsuri, contrafaceri, cu care unii folcloriști sau cărturari locali se mai laudă că au și ei în satul lor o biată *Mioriță*. George Muntean din Bilca a comis un asemenea fals, însă ulterior măcar a recunoscut invenția. Pentru că un fapt este sigur: *Miorița* nu se poate „performa“ de către un cărturar, de către un om școlit. Au dat în tipar contrafaceri Aron Densușianu, George Catană, Mihai Costăchescu, Mihail

Sadoveanu și câți alții. Bucovineanul nostru Vasile Bumbac a mers mai departe pe firul variantei tipărite de V. Alecsandri, dar contrafacerea lui, spre disperarea criticului Nicolae Manolescu, nu a căzut în folclor, stă pe mai departe în paginile scorjite ale unei reviste ardelen.

Am mai cules și eu o variantă veritabilă, cântată de Aglaia Cotruț din satul Sadova, de lângă Câmpulung Moldovenesc, însă și acest text provine din colindele născute. Cântecele era ceva mai vechi și a fost notat prin 1908 de învățătorul Leon Cehovschi de la Ioana Budac, incluzându-l cu titlul *Strungariu*, în manuscrisul *Poesii populare culese din gura poporului în comuna Sadova*, aflat la Biblioteca Națională, Colecții speciale, din București.

Încă nu am pregătită pentru tipar cartea care cuprinde toate variantele autentice, inclusiv cele tipărite de Adrian Fochi. Tot așa încă nu am gata volumul cu variantele falsificate, contrafacerea, *Efemeridele Miorița*. Interesante sunt apoi și parodiile după *Miorița*, între care cea dintâi a fost scrisă de Iosif Vulcan prin 1865. Adică, este de lucru...

V. T.: Mai mult chiar, ai întreprins o cercetare de folclor comparat. Și ai pus la dispoziția specialiștilor multe studii în această privință. Spre deosebire de ei, dumneata nu te oprește în analiză la clasică variantă Alecsandri publicată, de altfel, pentru prima dată în „Bucovina“ lui Alecu Hurmuzachi, în 1850, la Cernăuți. Dacă nu greșesc, dumneata integrezi această baladă într-un sistem al colindelor și baladelor, într-un scenariu ascuns și fragmentat din vechiul ceremonial-ritualic închinat soarelui în cultul mithraic al daco-romanilor, optezi pentru o abordare structural-mitologică și ne propui o interpretare zodiacală, inedită și singulară, care vine ca replică la afirmațiile lui N. Manolescu privind *Miorița*. Așa e sau nu? Expune, te rog, părerea.

I. F.: Prof. univ. dr. Dumitru Irimia, Dumnezeu să-l odihnească, pentru că a pornit spre cele veșnice mult prea devreme –, tot ascultându-mă de-a lungul anilor vorbind despre *Miorița* sau citind ce am mai și tipărit eu prin reviste, ba chiar am editat în 1992 și o revistă „*Miorița*“, unde nu se publicau decât materiale cu acest subiect, variante, traduceri, comentarii..., mi-a propus într-o bună zi să pregătesc o teză de doctorat despre imaginile poetice din capodopera literaturii noastre populare. În fapt, materialul era deja dactilografiat sau cules la calculator, numai că am simțit nevoia să preîntâmpin cititorul cu o *Schiță pentru o teorie a constantelor*, în perspectiva că folclorul lucrează cu constante poetice, invariabile, sau, cum scria George Coșbuc pe la 1900, „elemente flotante“ dintr-un text în altul. Apoi, am mai haiducit prin Franța și totuși, într-un sfârșit, am susținut și teza *Constante stilistice și semnificații arhaice în „Miorița“*, la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași (1999), am publicat apoi și cartea „*Miorița*“ și alte semne poetice, în 2002. Am încercat să demonstrez acolo că *Miorița* nu are nici în clin nici în mănecă, spre a calchia căderea în folclor, cu păstoritul. A observat acest fapt și Traian Herseni, care nu-și putea închipui cum un păstor cântă „turma de miei“ în mijlocul stâniei, când la stână nu au ce căuta mieii, altfel oile n-ar mai trebui mulse... Femeile nu aveau voie să meargă la stână și li se interzicea să umble cu furca ori cu fusele, torcând pe drum ori pe câmp! Mai grav, în locurile în care a murit un om, păstorii nu-și lasă turma să pască iarba!!! Scenariul ritualic păgân, comparabil cu cel mithraic adus de legiunile romane în Dacia,

are însă o logică. Înscrișă într-o paradigmă a cultului solar, de care dau seamă colindele noastre despre *berbec (mioriță), bour, gemeni, leu, rac, fecioară, scorpie, cerb (săgetător), țap* sau *pește ori lebede*, adică niște cântece închinat constelațiilor zodiacale, în cele 12 nopți de la trecerea dintre Anul Vechi și Anul Nou, mioara cu „*lațe de argint din cer până-n pământ*“ ar trebui citită ca un semn celest vestind nunta ciobanului cu „*mireasa lumii*“, „*sora soarelui ș-a pământului*“, o „*fată de crai cam de peste plai*“ și alte închipuiri fantastice ale unei divinități a dragostei și armoniei din lumea celor văzute și nevăzute. Chipul acestei divinități a fost ocultat în basmele, baladele, colindele și legendele noastre iar Eminescu a și explicat-o cumva în povestea *Miron și Frumoasa fără corp*. Dacă poporul român are un mit, acesta e unul singur și veritabil prin *Zburătorul*“ și prin *Frumoasa fără corp*. În mentalitatea arhaică românească, Divinitatea Dragostei este *bărbat* – luceafăr de ziuă, sau *femeie* – luceafăr de seară, în funcție de partenerul pământean, cu care trebuie să se nuntească în chip ritualic spre a se păstra armonia universului.

Domnul Nicolae Manolescu a scris despre *Miorița* în urma mea, fără să fi citit măcar varianta din 1794 sau comentariile unor etnologi și folcloriști aplecați asupra subiectului, în nici un caz nu a citit cartea mea, pentru că d-sa glosează doar despre V. Alecsandri, ca un genial inventator al miturilor românești fundamentale după un model occidental Biedermeier. Se înțelege că astfel nu se pot explica variantele înregistrate înainte de a învăța să scrie și să citească bardul de la Mircești sau versiunile similare de la bulgari, sârbi, albanezi, polonezi sau francezi, că doar nu avea să cadă aprioric varianta șlefuită de Alecsandri ... în tot folclorul european! Ar fi fost un fel de *tzumani poetic* peste munți și peste văi...

MANUALUL ȘCOLAR ȘI SERBĂRILE ÎNCHINATE POETULUI L-AU ÎNCĂTUȘAT ÎNTR-O ZI DE NAȘTERE CARE NU-I A LUI EMINESCU

V. T.: În manualele de literatură română, în enciclopedii, precum și în toate istoriile literaturii române, în exegezele eminesciene, editate până acum, scrie negru pe alb că Mihai Eminescu s-a născut la 15 ianuarie 1850. Dumneata și alți câțiva eminescologi veniți cu o nouă dată de naștere a poetului nostru național: 20 decembrie 1849. De aceeași părere este și preotul Jaba din Dumbrăveni, județul Suceava cu care am stat de vorbă nu demult în comuna pe care o păstorește și unde, chipurile, s-ar fi născut poetul. La rândul-i aduce și el argumente întru susținerea aceleiași afirmații, că poetul Mihai Eminescu nu s-a născut la Botoșani, ci la Dumbrăveni. Drept dovadă invocă înscrisurile din psaltirea familiei Eminovici, în care căminarul scrie cu propria sa mână data nașterii fiului Mihai: „20 decembrie 1849“. Aceeași dată o notează și Mihai Eminescu, în unul din manuscrisele sale. Care crezi că ar fi motivele de bază ce au dus la denaturarea adevărului privind data adevărată a nașterii celui de al șaptelea copil al căminarului Gheorghe Eminovici?

I. F.: Și în chestiunea zilei și a locului unde s-a născut Mihail Eminescu avem nevoie de logică. Mai cu seamă când documentele încalcă logica. G. Călinescu afirmă apăsător că ziua în care s-a născut Ion Creangă – „1 martie 1837“ – trebuie să rămâie „bătută în cuie“ pentru că a fost scrisă de mâna povestitorului în caietul *Junimii* din

1878. Dar nu mai lucrează cu același argument când e vorba de ziua de naștere a lui Eminescu, scrisă tot acolo, așijderea de mâna poetului: „20 Decembrie 1849, Sf. Ignat, Botoșani“. Aceasta e prima dată de naștere a poetului, despre care argumentez eu în cartea *Întâia naștere a poetului*.

E complicat însă și mai că inutil să încerci a demonstra un *adevăr* printre oamenii unui popor care trăiește într-o zburdalnică inerție, spunând *un milion* la o bancnotă pe care scrie doar 100 LEI! Mă și mir cum de în Bucovina nu se socotește în ...grițari! Și dau exemplul generalului De Gaule, care, acuzat fiind că nu știe să-și guverneze bine poporul francez, a răspuns hâtru: *Cum să guvernezi un popor care are peste șapte sute de sortimente de brânză?* Problema românilor e că ei se mulțumesc cu un singur sortiment de brânză, pe care îl amestecă tacticos în smântână și îl mănâncă uneori cu mămăliguță.

Psaltirea despre care scria Matei Eminescu nu a existat niciodată în casa de la Ipotești; a existat doar o carte purtând titlul *Mărgăritare*, o culegere de poezii tipărită prin anul 1691, în București, traducere de Șerban și Radu Greceanu, în care Vasile Iurașcu și-a notat zilele de naștere ale copiilor săi. Atât. Ceea ce poate explica impresia tardivă a fratelui Matei, o carte cu versuri, zile de naștere ale unor copii, ziua de naștere a lui Mihai – „20 decembrie 1849“ –, știută de la mama și de la ceilalți frați sau de la surori. În Dumbrăveni nu se putea naște Mihail, din simpla pricină că din februarie 1849 căminarul Gheorghe Eminovici era prea vârtos certat cu boierul Hurmuzaki spre a mai îndrăzni să calce prin conacul sau parcul din Dumbrăveni. Primul document în care era înscrisă nașterea lui Mihail Eminovici, a fost mitrica din care au copiat cei doi studenți trimiși de Maiorescu să caute, în 1890, dovezi că poetul s-a născut în Botoșani ori prin împrejurimi pentru ca guvernul, în care criticul era ministru al Instrucțiunii și Lucrărilor Publice, să aloce suma necesară ridicării unei școli cu numele „Mihail Eminescu“. În Mitrica aflată pe atunci la Biserica Uspania din Botoșani, în dreptul pruncului Mihail, născut în ziua de 15 ianuarie 1850, din părinții *Giorgi Eminovici și Ralu*, în spațiul „comuna sau poliția în care s-au născut pruncul“ nu scria ...nemică. Așadar, conform acestui document tipărit în „Convorbiri literare“, în 1894, *Mihail Eminovici* s-a născut în 15 ianuarie 1850 dar nu în ... orașul Botoșani!

Guvernul a căzut în scurtă vreme, fondurile promise au pornit-o pe apa sâmbetei și în 1902 boierul Leon Ghika de la Dumbrăveni înalță un bust al poetului Eminescu în parcul conacului în care a slujit căminarul Gheorghe Eminovici. Avocatul C. Botez din Botoșani se cam sperie de faima acestei serbări și de urmarea că peste curând se va uzurpa gloria botoșănească a poetului. Poruncește să se copieze Mitrica de la Uspania pe foi dispartate și nefolosite și astfel apar două mitrici în care în rubrica „unde s-au născut pruncul“ stă scris ...„Botoșani“. Numai că semnăturile părinților sunt scrise „*Iminovici*“, cum obișnuiau să pronunțe acest nume moldovenii din Botoșani, dar nu-l și scriau astfel purtătorii lui. Concluzia se impune: cele două mitrice cu locul nașterii pruncului *Mihail Iminovici* în ... orașul Botoșani sunt falsuri.

V. T.: Cu toate acestea ziua de naștere a poetului continuă să fie comemorată la 15 ianuarie și nu la 20 decembrie a fiecărui an. Să fie oare inerția, obișnuința, autoritatea lui G. Călinescu atât de mare sau comoditatea noastră atât de puternică, încât adevărul să fie trecut cu vederea, iar neadevărul să triumfe în continuare? Situația aceasta poate fi schimbată? Și cum?

I. F.: Nu-mi pun problema de ce un adevăr demonstrat nu intră în consumul comunității, pentru că în cartea *Zohar* stă scris cu vreo mie de ani înainte de Hristos că pământul se învârte în jurul soarelui, dar omenirea considera drept adevăr aparența că soarele se rotește în jurul pământului. Ba, mai interesant, oamenii socoteau că soarele este precum o lumânare față de mărimea pământului și totuși nimeni nu-și punea întrebarea cum poate o lumânare atât de mică să încălzească un corp atât de mare și încă de la o depărtare destul de apreciabilă... Nu cred că autoritatea lui G. Călinescu lucrează așa de profund asupra oamenilor simpli și mă tem că doar un milion din cele douăzeci cât numără populația României au citit cartea lui Călinescu despre viața lui Eminescu. Manualul școlar și serbările închinat poetului l-au încătușat într-o zi de naștere care nu-i a lui Eminescu. Dar, decât nimic, e bine și atâta să știe omul și să se întrebe pentru ce îl laudă unii așa de hapsân pe acest poet român.

V. T.: Revenirea la adevăr ar schimba datele problemei sau ar explica unele momente inexplicabile deocamdată privind comportamentul, caracterul, calitățile determinate de însemnele zodiacale, numerologice ale poetului, sfârșitul lui.

I. F.: Nu ar schimba cu nimic datele problemei, pentru că unii astrologi moderni au făcut calcule pornind și de la o dată de naștere – *20 decembrie 1849* – și de la cealaltă – *15 ianuarie 1850*, evident că stil vechi – și au găsit că starea și mișcarea astrelor din cea dintâi zi de naștere explică sau documentează mai bine unele calități tezaurizate în semnele zodiacale din cerul de deasupra lui M. Eminescu. Dar toate acestea intră într-un joc speculativ sau de imaginație și nu cred că au ceva determinant în sfârșitul vieții poetului. Pot să suscite însă interesul măcar pentru a citi opera poetului și a căuta să-i înțelegem textele.

V. T.: În afară de cercetările pe care le-ai efectuat privind data nașterii poetului, știm că ai fost preocupat și de stabilirea numelui zilei în care s-a născut. Și trebuie să recunoaștem că investițiile domniei tale, orele, zilele, săptămânile, ba poate chiar și anii petrecuți prin arhive, biblioteci, aplecat asupra cărților, documentelor n-au trecut în zadar. Afirmi în continuare că era o zi de marți sau ți-ai schimbat părerea?

I. F.: O, nu am încă nici un document care să-mi schimbe afirmațiile. Aș fi chiar bucuros ca să-mi recunosc greșeala. Desigur, unii cercetători au un orgoliu greu de stăpînit și G. Călinescu este un exemplu ilustru. I se demonstrează că fotografia pe care el o considera a poetului, la 16 ani, în Botoșani, în picioare, stând sprijinit de o măsuță, este a unui actor din aceeași urbe dar criticul o pune și în ediția revizuită a cărții *Viața lui Eminescu*. Ba, zilele trecute am văzut chiar un album editat în 2011, de un profesor din Petrova Maramureșului, unde în centrul paginii tronează acest fals documentar. Fotografia poetului din 1869, de la Praga, circulă în două versiuni: una cu vesta albă, cadrilată, și alta cu vesta neagră. Imaginea cu vesta neagră e o fotografie după un portret făcut în Iași, după fotografia de la Praga, îndată după moartea poetului, ca să se imprime o carte poștală și meșterul să câștige un ban. Apropo de inerția la români...

V. T.: Mulți dintre cititorii revistei „Glasul Bucovinei“ au citit cartea d-tale *Drumul împărătesc al poetului*. În paginile ei ai încercat să stabilești, nu numai la modul ipotetic, ci și cu dovezi convingătoare privind drumurile Poetului din august 1871, prilejuate de Serbarea de la Putna, itinerarul precis al poetului de la Cernăuți înspre Blaj. Ai mai găsit ceva nou în această privință? Întreb, pentru că te cunoaștem ca pe un cercetător neostoit, istoric literar aflat într-o permanentă căutare de adevăr, care nu se mulțumește cu cele descoperite, dovadă fiind și mai noua carte a domniei tale *Simptomuri politice în boala lui Eminescu*.

I. F.: Între timp am citit o mărturie din care rezultă că Aron Pumnul mergea frecvent, se înțelege cu trăsura, la mănăstirea Putna și împrumuta cărți pe care le trimitea pentru lectură în Ardeal. Putea foarte frumos ca să fie însoțit de școlarul pe care îl avea în gazdă, Mihail Eminovici. În vara anului 1971, poetul vedea pentru a treia oară mănăstirea Putna, iar reportajul de la serbare, text ce se pune adesea pe seama lui, a fost scris de cineva care vedea Putna pentru prima dată. Adică trebuie să corelăm datele documentelor și să ascultăm logica lor.

V. T.: Ți-ai dedicat o bună parte din timpul ce ți l-a rezervat Cel de Sus studierii vieții marelui nostru poet. A mai rămas din Eminescu ceva necercetat pentru viitoarele generații?

I. F.: Firește că mai sunt lucruri încă nedeslușite în biografia și opera lui Mihail Eminescu. Eu nu am căutat decât să găsesc o logică, nici nu am avut un program să studiez o anumită problemă, pur și simplu chestiunea mi-a ieșit înaintea, mi-a sărit în ochi defecțiunea unor explicații. Cum să crezi că un notar l-a cunoscut pe Eminescu după o fotografie și a stat de vorbă cu poetul prin 1880, când prima fotografie ce i s-a tipărit a fost cea din albumul Junimii, din 1878, în cartea cu *Poesii*, apărută în decembrie 1883? Cum să admiți că poetul ajunge în două zile de la Sibiu la București și de aici la Șomcuta, pentru nu știu ce adunare Astra? Un cercetător cât de cât serios are nevoie de un calendar, cu stil vechi și stil nou, de o hartă cu drumurile din acea vreme, de un mers al trenurilor. Altfel ajungem să scriem că Eminescu a venit de la Sucevița prin Ciumirna și s-a oprit la Vatra Moldoviței, ca să-i ridicăm și aici o statuie! Viitoarele generații vor privi viața și vor citi opera poetului cu alți ochi. Astăzi, orice copil de gimnaziu poate deschide calculatorul să caute cuvântul „noroc“ în textele lui Eminescu și în 5 minute are lista întregă. În 1970 eu am căutat vreo câteva săptămîni... Însă calculatorul de astăzi îmi arată că eu, atunci, cu ochiul liber, nu am greșit.

V. T.: Știm că în Germania funcționează de mai mulți ani un Institut Național „Goethe“. Pe când un institut „M. Eminescu“ la București, la Iași sau Botoșani, o „catedră Eminescu“ la vreuna din universitățile țării? Sau poate nu e nevoie de așa ceva?

I. F.: Eu spun că nu e nevoie de așa ceva, pentru că, îndată ce se finanțează niște norme, ne trezim că nevestele unor politicieni, veri sau nepoți sunt specializați în studii eminesciene. Așa, fără o instituție de profil, oamenii se filtrează: scriu mai mulți, textele sau cărțile cu documentație și logică sunt luate în seamă. La Chișinău

ființează de câțiva ani un institut Eminescu și nu văd un anuar, o colecție de studii, o sesiune anuală de comunicări. Mai productiv era Leca Morariu în Cernăuții dintre cele două războaie mondiale... Mai eficientă ar fi, dacă ar edita un buletin științific, manifestarea anuală din comuna Dumbrăveni decât o catedra universitară cu două-trei norme didactice. Eminescologia de astăzi este într-adevăr în devălmășie, însă probează interesul firesc și lipsit de norme contabile.

V. T.: Unul dintre cei mai apreciați eminescologi din ultimul timp, N. Georgescu, menționa că eminescologia de abia mai supraviețuiește în România. Ea a ajuns să fie nu mai mult decât o strictă problematică privată, ca pasiunea unor personalități izolate. D-ta, ce crezi în această privință?

I. F.: Eu cred că e bine așa, eminescologia să-și agonisească singură resursele. Firește, să fie stimulați autorii cu studii serioase și Consiliul Județean Suceava are un asemenea stimulent în fiecare an, pentru cartea din 2011 Teodor Codreanu a câpătat un premiu substanțial, 1000 de lei nu-i un capăt de țară pentru bugetul unui județ care se laudă că-l prețuiește pe Eminescu. Iliana Gregori a fost încununată și ea cu un valoros premiu al Uniunii Scriitorilor din România, pentru cartea *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, apărută în 2009. Dacă în fiecare an iese câte o carte bună despre Eminescu, înseamnă că eminescologia respiră natural. E mai sănătos ca eminescologia să rămână o „strictă problematică privată“ decât să devină un ciolan bugetat. Ar fi și rușinos și dezastruos!

V. T.: Ești un polemist reductabil. Principala arma a domniei tale pare să fie acribia cu care te înarmezi, meticulozitatea, spiritul bucovinean, perseverența, rigurozitatea, care te caracterizează. Studiile pe care le-ai semnat sunt extrem de bine documentate. Cu toate acestea, ele au incitat, ca să nu spunem „iritat“, unele spirite. Fiind scrise cu nerv, într-un stil polemist, cărțile domniei tale nu puteau să-i lase indiferenți pe unii dintre colegii istorici literari, eminescologi. Descoperirea adevărului se face prin dispute aprinse, prin lupta de idei, de opinii. Aș vrea să te întreb: Pierderea unei bătălii te descurajează sau te fortifică, te face să-ți aduni resursele intelectuale sau te face să te resemnezi? Ce te faci când argumentele oponentilor domniei tale par a fi mai puternice, mai convingătoare decât cele proprii?

I. F.: Eu m-am ferit să pledez cauze pierdute, nici n-am vreme să mă hazardez în chestiuni doar de dragul polemicii. Am fost foarte bucuros când cineva mi-a arătat slăbiciunea unei argumentații și mi-am exprimat recunoștința. Spune însă un lucru interesant filosoful Alexandru Bogza: În căutarea adevărului și o ipoteză greșită slujește pentru că ne arată încotro nu trebuie înaintat. Eu pot spune că m-am înfruptat copios din ipotezele greșite ale altora și le mulțumesc cu vârf și îndesat. Când cineva aduce un argument mai puternic, cel care se bucură mai mult cred că sunt eu, învinsul și convinsul, iar nu autorul argumentului.

V. T.: Ce ne poți spune despre polemica desfășurată în jurul detractorilor lui Eminescu. De la popa Grama, la cei care se ascundeau sub pseudonimul Gr. Gellianu, alias P. Grădișteanu? Cele cinci texte semnate cu pseudonimul *Gellianu* – în „*Revista*

contemporană“. Dosarul Gr. Gellianu. Cel mai scandalizat de această așezare (previziune) a lui Maiorescu este Petru Grădișteanu, care în numele celor 20, 30 sau 40 de colaboratori ai „*Revistei contemporane*“ răspunde „*Convorbirilor literare*“ și lui Titu Maiorescu: „... mentorul Junimii se credea autorizat a grămădi împreună pe toți 20, 30 sau 40 de colaboratori-redactori ai „*Revistei contemporane*“ și a-i condamna ca descendenți ai maimuțelor [...] pentru că s-ar amei de beția de cuvinte, beție care, ca oricare alta, le slăbește funcțiile intelectuale“.

I. F.: Și detractorii au rostul lor în literatură și artă, unde nisipurile mișcătoare se tot întind... Maiorescu a profitat de slăbiciunile detractorilor. De altfel, Maiorescu și-a folosit arma esteticii literare în parlament și iataganul retoric al judecătorului în spațiul literar. Criticul n-a avut totdeauna dreptate, contradicțiile sale sunt mai multe, nu doar una singură. A ieșit învingător când era pe terenul adversarilor, cât a fost în opoziție. Ca ministru al instrucțiunii nu a reușit să-și impună legea lui... Pe cei de la „*Revista contemporană*“ i-a atras la întrunirile Junimii și i-a scos din circuit. Nu cu polemica i-a doborât, ca și în cazul lui Gherea, de care făcea haz că ține restaurantul gării din Ploiești... Junimea a fost un partid politic literar, în care Eminescu și Creangă erau cam ornamentali. Apetitul aristocratic al lui Maiorescu nu avea teme genealogic, pe când Eminescu era chiar fiu de boieri. Posibil ca Maiorescu să fi nutrit și un fel de gelozie genealogică față de poet, pentru lecturile filosofice care îl particularizau pe Eminescu. Firește că orgoliul lui Grădișteanu a fost rănit când l-a văzut întronat lângă „*veselul Alecsandri*“ pe tristul tânăr Eminescu. Dar nu Grădișteanu se ascunde sub pseudonimul *Gr. Gellianu*. Am și scris o carte cu subiectul acestui pseudonim, considerându-l al poetului Gr. H. Grandea. Grădișteanu nu avea cărți tipărite la ora polemicii, ca să se teamă de critica lui Maiorescu și să se ascundă sub un pseudonim. Dar Ion Hangiu susține și-n urma cărții mele că Gr. Gellianu este Petre Grădișteanu iar ca argument forte aduce o recenzie semnată *Gr. Gellianu*, la cartea unui medic. Grădișteanu însă nu făcuse studii medicale, pe când Gr. H. Grandea a fost o vreme studentul la medicină...

V. T.: Te-ai născut în satul Costișa, din apropierea Câmpulungului Moldovenesc. În satul în care cu mai bine de un secol în urmă s-a născut Vasile Bumbac, unul dintre prietenii Luceafărului poeziei românești, cu care Mihai Eminescu a stat în gazdă la Aron Pumnul, s-au întâlnit la Viena nu odată, la care în anul 1886-1887 a fost în vizită Mihai Eminescu, la Suceava. Ce ne poți spune despre relațiile dintre Eminescu și consăteanul domniei tale?

I. F.: Nu știu prea bine care au fost relațiile dintre Eminescu și Vasile Bumbac; știu însă că poetul s-a cam certat cu Ioniță Bumbac, fratele lui Vasile, pe la întrunirile societăților studențești din Viena. Popasul poetului la Suceava e și el problematic...

V. T.: Te știm un om preocupat de viața și activitatea marilor personalități bucovinene. Nu puține dintre acestea grație domniei tale au fost scoase din anonimatul uitării. Dat fiind acest adevăr, am vrea să te întreb cum de nu te-ai preocupat să scrii o monografie despre viața și opera consăteanului dumitale Vasile Bumbac, lăsând ca acest lucru să-l facă un profesor giurgiuvean Emil Talianu?

I. F.: În nici un caz nu voi intra, la vârsta mea, pe acest teren absolut necunoscut. Bucuros aş fi să pot isprăvi ce am deja conspectat şi spre rotunjire.

V. T.: Ca luptător pentru adevăr în ce măsură aţi reuşit să faceţi lumină în unele probleme discutabile, îndreptând erorile unora sau greşind la rândul-vă, fapt ce a născut în unele cazuri controverse aprinse, chiar unele acuzaţii. Unul dintre oponenţii dvs. cuprins de văltoarea polemicii a îndrăznit să vă numească „braconier într-ale eminescologiei“. Mai sunteţi supărat?

I. F.: Nu am fost supărat pe nimeni şi din nici o pricină. Graţian Jucan, din care citezi sintagma incriminantă, a făcut un fel de eminescologie de pe cuptorul bunicii, adică nu a mers la arhive, nu a stat prin biblioteci, a citit ce s-a mai găsit prin Câmpulung şi a tot tipărit câte un articolaş de vreo 20 de ori în câte un ziar de anvergură judeţeană. Cât a locuit în „urbea de sub poala muntelui Rarău“, ca să-l citez neautorizat, ne-am tot ciondănit; el îmi împrumuta volumele cu *Opera* lui Eminescu, sau îmi oferea fişe bibliografice, eu îi dactilografiam câte un articol, i le şi trimiteam, chiar culese la calculator, pe la reviste din ţară sau chiar în SUA. Aciuat de ceva timp la Satu Mare, şi-a găsit un vad editorial în revista „Poesis“ şi retipăreşte ceea ce a publicat în urmă cu 50 de ani în „Crai nou“ de la Suceava sau în „Clopotul“ de la Botoşani. A şi pierdut un rămăşag cu mine, un litru de coniac veritabil, din pricină că un articol – o recenzie la cartea lui Antonin Roques, cu traduceri franceze din literatura română, recenzia având cuvinte elogioase despre *Mioriţa*, tipărită în „Timpul“, prin 1879 – nu a fost inclus între paginile ziaristului de la „Timpul“. Pe drept, pentru că textul acela e scris de un muntean, cu greşeli de limbă, imposibil de găsit în textele lui Eminescu. Plus de asta, recenzentul îi laudă cu vârf şi îndesat pe avocaţi, ceea ce nu încăpea în condeiul lui Eminescu. Dar Graţian Jucan e cam ofticat pe toţi... eminescologii pentru că mai nimeni nu-i dă atenţie. Acad. D. Vatamaniuc l-a şi caracterizat cumplit: „*Un colportor; nu de rând, însă un colportor....*“, Ceea ce pune capac peste tot ce a scris împricinatul.

V. T.: Dintre studiile şi articolele publicate despre Eminescu, semnate de G. Călinescu, D. Caracostea şi D. Popovici, Gh. Bulgăre, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Liviu Rusu, Eugen Todoran, Mihai Cimpoi şi George Muntean, de care vă simţiţi mai apropiat ?

I. F.: Mă simt mai aproape de D. Caracostea, care stăpâna bine şi folclorul românesc, avea o viziune mai largă, cerceta înainte de toate izvoarele, variantele şi apoi trăgea o concluzie, folosea o metodă care mai târziu a fost adjudecată de structuralişti. Primul studiu pe care l-am alcătuit despre Eminescu, *Asupra cuvântului „noroc“*, a fost în spiritul şi cu metoda lui D. Caracostea. Dar cred că ar fi bine să povestesc întâmplarea.

V. T.: Chiar te rog.

I. F.: Când a trebuit să fac lucrarea de licență la Facultatea de filologie, la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, după absolvirea cursurilor din ultimii ani la fără frecvență, am încercat să-mi aleg un subiect din lista afișată la avizierul catedrei dar nu prea aveam chef să scriu despre chipul țăranului român sau mai știu eu ce. Aveam la activ câteva lucrări de seminar, la cursurile de zi, la Institutul Pedagogic de 3 ani din Iași: cea dintâi despre sărbătorile de iarnă, la folclor, unde prof. V. Adăscăliței mi-a recomandat să citesc bine *Substratul arhaic în sărbătorile de iarnă la români*, de Petru Caraman, studiu inaccesibil studenților în anul 1963, când deodată m-am trezit că folclorul românesc nu-i dârta-dârta de la emisiunile de radio sau de la căminul cultural, ci are ceva profund și comun cu fondul arhaic european. Apoi am mai scris câteva pagini despre Creangă sau Eminescu și mă consideram apt să fac o teză de licență ceva mai originală. Așa că în cererea pe care i-am înfățișat-o d-lui decan Constantin Ciopraga propuneam să mi se aprobe subiectul *Valori stilistice ale cuvântului „noroc“ în opera lui Eminescu*. Domnul prof. Ciopraga s-a uitat lung la mine, a mai citit odată cererea, a întrebat dacă am și scris câte ceva asupra subiectului, eu am mințit senin că deja am vreo 15 pagini pe coli ministeriale – în fapt nu aveam scris nici măcar cuvântul „noroc“ – și m-a trimis la asistentul D. Irimia, căci d-lui urma să-mi coordoneze lucrarea, să-l întreb dacă acceptă asemenea subiect. D-l Irimia mi-a pus o întrebare și mai simplă: „Ai citit ce a scris D. Caracostea despre cuvântul „noroc“ în poezia lui Eminescu?“ N-am citit și nici nu puteam să-l mint, însă a început să-mi fugă pământul de sub picioare. Mă și vedeam trudind câteva săptămâni la chipul țăranului în literatură... „Nici nu aveai de unde să-l citești, pentru că lucrările lui Caracostea sunt interzise, nu le capeți în vreo bibliotecă. Dar, ca să nu spui că-ți pun bețe-n roate chiar de la început, vino la ora 16 acasă la mine...., Și-mi dădea adresa pe o stradă între Cuza Vodă și Dimitrov... Dar eu vreau să plec acasă, am îngăimat, la Rădăuți, cu trenul de seară... „Și care-i ultimul tren din seara asta spre Rădăuți?“ Nici asta nu știam. Am convenit să văd la ce oră pleacă ultimul tren, să merg la el acasă la ora 16, să-mi împrumute cartea lui D. Caracostea, să o citesc, să i-o returnez înainte de plecarea trenului și să-i spun dacă pot veni cu ceva nou față de cele scrise de Caracostea despre cuvântul „noroc“ la Eminescu.

De la ora 16 și ceva până pe la 22 am stat într-un restaurant, cu o sticlă de bere și o cafea în față, cu cartea pe masă, cu foi de caiet pentru fișe, cu un stilou cu cerneală albastră și-am tot citit și scris citate... Când am terminat această lectură contra cronometru, am sunat la ușa domnului asistent D. Irimia, i-am mulțumit frumos pentru carte și i-am spus hotărât că am lucruri noi față de cele scrise de D. Caracostea. A zâmbit și m-a întrebat când aduc primul capitol pentru lectură și corectură. Am promis că peste o săptămână și a rămas că o să-l caut la catedră...

L-am căutat în patru săptămâni la rând, în aceeași zi, la aceeași oră, cu câte un capitol scris de mână. Le-a citit pe fiecare în ziua în care i le-am prezentat, peste două-trei ore eu reveneam și-mi notam observațiile, îmi împrumuta câte o carte pe care trebuia să o aduc peste o săptămână înapoi și așa, într-o lună de zile am mântuit cuvântul „noroc“ în opera lui Eminescu. Când i-am arătat și bibliografia, a pus întrebarea oarecum naivă: „Dar văd că din opera tovarășului nu ai nici un titlu!“ Dar este obligatoriu? am întrebat eu. „La mine nu“, a răspuns repede d-l asistent D. Irimia, „ba chiar dimpotrivă!“ Și din acel moment am avut o mare considerația și încredere în dumnealui.

Când m-am prezentat la susținerea tezei în fața comisiei, venit cu motocicletă de la Costișa la Iași, l-am întrebat dacă mai am vreme să merg la un magazin să-mi cumpăr o cravata, căci la Iași studentul nu avea curaj să intre la un examen fără cravată la gulerul unei cămași imaculate. Stai fără grijă, mai toată comisia nu are cravată și ai exemplul meu în față. Era îmbrăcat într-o cămașă cu mânecă scurtă și mi-a spus zâmbitor: „Ai noroc de minți luminate în comisie“. Președintele comisiei era prof. dr. docent Gavril Istrate, care m-a întrebat după ce mi-am expus subiectul: „Dar în poezia *Singurătate* cum se face că nu întâlnim cuvântul „noroc“? Cum eu am lucrat pe ediția Perpessicius, precisasem în teză că tocmai strofa cu termenul „noroc“ a fost înlăturată din forma pentru tipar și în manuscris era însemnată cu creion roșu. De cine însemnată? Nu știu, am răspuns eu, poate că de către poet. „Bine, d-ta nu ai de unde să știi, că editorul nu explică, dar însemnarea cu creion roșu pe manuscris aparține lui Maiorescu, din vremea când alcătuia volumul de *Poezii* în toamna anului 1883...., Mi-a mulțumit și am plecat izbăvit din sala de examen.

V. T.: Mihai Eminescu nu e numai o valoare națională, ci și una universală, așa că el va fi prezent întotdeauna în marea cultură a Europei Unite, alături de Homer, Dante, Goethe, Shakespeare, Byron, Pușkin și toți ceilalți poeți naționali. Unii dintre actualii filosofi, esteticieni, elitiști contestă noțiunea de poet național. Este sau nu Eminescu un Poet Național?

I. F.: Ei, da, sunt câțiva cârcotași care se scarpină de sintagma „poet național“, unii îl înghesuie în debaraua literaturii române, alții îl ponegresc prin formula „idiotul nostru național“, fără să fi cercetat dacă într-adevăr poetul a și fost nebun. Asta înseamnă că poporul nostru, pe lângă „idioti“ de rang național, ar trebui să se laude cu idioți județeni, municipali, orașenești, comunali, sătești și ...cătunali, ca să ne exprimăm corect politic. Dacă nu cumva chiar cu idioți sectoriali, pe cartiere ori pe scările de bloc. Să nu-i uităm însă nici pe cei care dospesc bine mersi în vile și vilane, care ar trebui glorificați ca idioți rezidențiali. „Capcana alienației“ lui Eminescu lucrează cu spor de la Maiorescu cetire încoace. Până și Iliana Gregori, în cartea pomenită, cu documente inedite și spații biografice puțin cercetate de alții, mereu pornește cu premisa „nebungie“ pentru câte un aspect din viața poetului. E cea mai facilă și ridicolă abordare a unor aspecte din viața, uneori și din creația poetului. La vremea lui Eminescu „național“ însemna „în limba română“ pentru un text literar original, sau „popular“ și „tradițional“ pentru îmbrăcăminte, straie, port, spre a se face distincție între literatura tradusă dintr-o altă limbă și îmbrăcăminte de import. Astăzi, cuvântul „național“ nu mai are aproape nici o putere semantică pentru că avem „Loteria Națională“, ca și cum biletele loto pot fi cumpărate și câștigătoare doar pentru români! Și sintagma „poet național“ este o trenă inerțială, care nu-i sporește cu nimic gloria lui Eminescu. Și mai concret, nu-i obligă pe conașionarii poetului să-i citească opera. La întrebarea dacă Eminescu este sau nu poet național, eu n-am decât să întreb dar care-i celălalt de convergura lui sau în locul lui? Oricum, Eminescu avea o vorbă curată despre ce-i *național* și anume: „Ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat prin împrejurarea că-i național, ceea ce-i injust nu devine just prin aceea că-i național, ceea ce-i urât nu devine frumos prin aceea că-i național; ceea ce-i rau nu devine bun prin aceea că-i național...“

Astăzi, unii ...lideri de opinie își închipuie că a ponegri ceea ce-i național este un act de cultură europeană... Nici un european cu cap și cu carte nu-și va ponegri geniul său național.

SCRIITORUL BUCOVINEAN ALEARGĂ LA BUCUREȘTI SĂ CUCEREASCĂ LUMEA ȘI ÎN ACEST MALAXOR DE ILUZII CARE ESTE ORICE CAPITALĂ MODERNĂ OMUL NOSTRU PIERDE ȘI CEEA CE ERA A LUI, BUCOVINA.

V. T.: Domnule Filipciuc, ați fost profesor școlar, deși ați putea fi și profesor universitar, că aveți o anumită experiență. Acum programele școlare sunt revizuite, la noi, în Ucraina cursul de literatură română este unul integrat în literatura universală. Astfel, pentru studierea literaturii române, inclusiv Eminescu, se repartizează tot mai puține ore. E normal să se întâmple așa, în timp ce în alte țări ale lumii marile lor genii creatoare sunt mereu în centrul atenției. Dacă diminuarea rolului vârfurilor culturii române va continua, în condițiile superficialității de azi, nu se vor mai „naște” cercetători care să ducă mai departe munca dvs. și a altor bucovineni cum au fost Vasile Gherasim, Leca Morariu, I. G. Sbiera, Vasile Bumbac sau cum sunt acad. D. Vatamaniuc, Grațian Jucan, Nicolae Cărlan și alții?

I. F.: Eu nu înțeleg de ce se plâng unii de prea puține ore dintr-o programă sau alta. Cine îl oprește pe profesor să-i adune pe studenți la o șezătoare literară, la un cenacul, la o formulă extra-catedrală să-și continue cursul ori să facă lucrări de seminar? Eu mă tem că nici studenții nu vor mai multe ore, că fug și de la acelea puține câte au în programă. Oricum, la câte manifestări literare am fost prin Cernăuți n-am prea văzut studenți români. Cu unii am și vorbit, i-am invitat, le-am spus despre ce se va vorbi, dar n-au venit la locul faptei. Tot așa, am încercat într-o vreme, când îmi definitivam cartea despre *Miorița* să pot conferența în fața unor studenți și profesori de limbă română din Cernăuți ori din regiunea Cernăuți. Mi s-a răspuns că nu au bani de drum, pentru a veni în oraș, că nu știu ce... În fapt, dacă mergeam în bazarul din Suceava avem mai mulți ascultători și dialogul s-ar fi legat mai ușor. Același refuz l-am primit și la catedra de literatură de la Universitatea din Chișinău. Speram să capăt niște întrebări nevirusate de manualele noastre școlare. Câte ore ar trebui să aibă o programă școlară ca un literat din Cernăuți să publice într-un ziar românesc varianta *Mioriței* culeasă în anul 1794? Dar să o traducă și să o comenteze în limba ucraineană pentru a le înfățișa megieșilor cel dintâi text scris al unui cântec popular românesc mai trebuie încă vreun ceas într-o normă universitară sau școlară? Oricum, eu n-am avut iluzii și nu am nici în privința perspectivei că tinerii vor continua cercetările asupra vieții și operei lui Mihai Eminescu.

V. T.: Prin anii 1970-1974 ai fost profesorul lui Matei Vișniec, poet și dramaturg român contemporan foarte bine cotate în Occident, jucat pe multe scene ale lumii. Mai mult, după cum am înțeles dintr-un interviu, de fostul tău elev te leagă o deosebită prietenie. Într-un interviu acesta își amintește cu recunoștință că într-o zi i-ai pus în mână revista „Secolul XX” în care apăruse Așteptându-l pe Godot de Beckett. Că l-ai ajutat să descopere teatrul. Tot dumneata i-ai împrumutat o mașină de scris.

Povestește-ne câte ceva din copilăria lui Matei Vișniec. Cum s-a statornicit în timp prietenia voastră? Și ce-ți place mai mult din creația fostului elev, poezia sau dramaturgia? Care, după părerea d-tale, sunt cele mai puternice calități ale creației lui ?

I. F.: În toamna anului 1970 am fost chemat din satul Costișa – unde lucram la școală și aveam cu câțiva copii un cerc foto-cinema –, să organizez un cerc cinematografic la Casa pionierilor din Rădăuți, unde directoarea mi-a alcătuit, din elevii de la Școala nr. 4 din Rădăuți, o grupă de vreo șapte fete și un băiat de prin clasa a VIII-a. Pe băiat îl chema Vișniec Matei și urma să scrie scenariul pentru filmul pe care doream să-l facem noi. Ne întâlneam odată pe săptămână, timp de două ore într-o săliță de la subsolul unei clădiri din str. Bogdan Vodă nr. 9, și învățam să introducem pelicula în aparatul de filmat de 8 mm, să proiectăm un film, discutam despre imaginea cinematografică, povesteam întâmplări demne de a fi proiectate pe ecran, comentam filme văzute în oraș ori la televizor, citeam scenariile ale unor filme românești sau rusești, ba chiar am și filmat cum grupa noastră de proaspeți cineaști iese pe poarta Casei pionierilor, că tot repetam noi istoria cinematografului. Copiii păseau ... natural pe sub ferestrele clădirii, spre poartă, și peste capetele lor mirate ningeau cu niște fulgi mari, albi și scămoși. Am dezvoltat filmulețul de vreo 3 minute și peste o săptămână l-am proiectat, încurajându-ne că vom realiza în primăvară un film serios cu care să și luăm un premiu la Festivalul republican al cinecluburilor pionierești.

Filmul preconizat nu l-am mai făcut din lipsa materialelor, grupa s-a destrămat în primăvară, în preajma examenelor de admitere în liceu, dar Matei Vișniec a continuat să vină pe la Casa pionierilor, să discutăm despre film și despre poezie, să-mi arate versuri scrise de el, ba chiar imediat după ce a ieșit de la proba scrisă pentru limba română a fugit la mine și mi-a povestit ce-a scris el despre profesorul său de istorie, cu teama că în sinceritatea lui i-a creionat niște trăsături mai bizare și o să i se pună o notă proastă. Dar îmi povestea textul cu atâta pasiune și fidelitate, cu imagini foarte expresive, încât l-am asigurat că, dacă nu are niscaiva greșeli de ortografie, va primi nota 10 (zece). Și așa a fost și probabil din acest punct băiatul acesta timid în sinea lui a prins încredere în mine, un profesor fără de catalog. În anul următor eu am avut norma didactică întreagă la casa pionierilor din Rădăuți, unde am lucrat vreme de șapte ani. Matei Vișniec poposea mai că în fiecare zi pe la Casa pionierilor, adesea după ce eu terminam orele la foto-cineclub sau cercul literar. Familia Vișniec se instalase într-o frumoasă vilă din apropiere, astfel încât casa părinților, liceul, biblioteca de lângă Biserica lui Bogdan Vodă și Casa pionierilor de peste drum formau un patruleter. În acest spațiu s-a învățat Matei Vișniec până a pleca la Facultatea de Filosofie din București. Și nu de prisos!

În mod sigur, dacă îi eram profesor la clasă, cu catalog sub braț și note de rigoare, altele ar fi fost relațiile dintre noi. Căci îmi amintesc de o lecție deschisă în clasa lui, la ora de limbă română, despre numele predicativ, cu exemple bune date de profesoara Jacotă. Atâta că atunci când i-a rugat pe copii să formuleze și ei o propoziție cu predicat nominal, clasa tăcea mîlc. De precizat că în clasă asistau la lecție încă vreo 20 de profesori din satele apropiate orașului Rădăuți. În tăcerea aceea mormântală, un băiat firav ridică două degete în sus, profesoara îl încurajează să

vorbească și el rostește limpede: *El este timid*. Un hohot imens izbucnește în clasă, elevi și profesori învâpându-se într-un haz solidar.

Timidul era Matei Vișniec. Și cred că așa a rămas și în ziua de astăzi, după aproape jumătate de veac de la acea lecție deschisă: un timid care într-un moment de maximă încordare își revarsă întreg curajul acumulat în timp...

Între poezia și dramaturgia lui Matei Vișniec mie îmi place mai mult ... proza. I-am și spus într-o zi, acum vreo doi-trei ani, plimbându-ne prin Rădăuți, unde ne întâlnim în fiecare vară și stăm de vorbă sub mărul din grădina casei sale părintești.. Și i-am spus: Versurile sunt ca niște sclipiri de lumină prevestind o furtună..., niște așchii din care cu greu poți ridica o casă. Teatrul depinde exclusiv de regizor și de actor, autorul textului dramatic stă pe margine ca un surghiunit; rar își aduc aminte spectatorii că un om a scris piesa jucată pe scenă... Doar proza și mai cu seamă romanul îți oferă un contact nemijlocit cu cititorul pe care îl împingi direct în sămburele furtunii pe care o învârti cum vrei după degetul tău mic... Abia proza e o treabă curat bărbătească, ai nevoie de suflu, de nervi, de tunet și lumină, de spații cât vezi cu ochii.

Or, Matei Vișniec are toate resursele să scrie romane foarte bine articulate. Are la îndemână și achizițiile din poezie și cele din piesele de teatru, poate jongla ușor cu peisaje, descrieri de interior, drame sufletești, mișcare de scenă, travestiuri, dialoguri, transe, halucinații. Pe de altă parte, profesia de ziarist îi asigură un contact cu lumea politică, socială, științifică și artistică de pretutindeni.

Apoi, ceea ce e de admirat la Matei Vișniec este legătura lui cu baștina bucovineană, scriitorul ducându-și în cărcă orașul copilăriei, spaimele și bucuriile, neamurile și vecinii, poveștile fantastice și mai cu seamă frumoasa limbă românească.

Îndeobște, scriitorul bucovinean aleargă la București să cucerească lumea și în acest malaxor de iluzii care este orice capitală modernă omul nostru pierde și ceea ce era a lui, Bucovina. Întocmai precum cavalerii cruciați porniți să cucerească Ierusalimul iar la întoarcere acasă își găseau castelul ocupat de barbarii coborâți de pe Volga. Cine își mai aduce aminte de Mihai Prepețiță prin Cernăuți? Sau cine îl mai pomenește prin Suceava pe Vasile Andru? Matei Vișniec trăiește în Rădăuți cu toate că aproape în fiecare zi îi ascultăm glasul la postul de la Radio France International.

V. T.: Ai mai avut și alți elevi talentați care ți-au urmat exemplul scrisului?

I. F.: Au mai fost câțiva, Didina Hrenciuc, o bună prozatoare, astăzi în Brașov; Traian Postlache, pictor întors în Rădăuți; Valeriu Drăgușanu, cineast care a regizat secund serialul românesc *Lumini și umbre*, în București, aceștia doar de la Casa pionierilor din Rădăuți, pentru că după ce am venit la Câmpulung Moldovenesc n-am mai pus atâta suflet în cultivarea unor tineri promițători.

V. T.: Te întreții cu ei ca fost profesor?

I. F.: Desigur că mă întâlnesc cu unii dintre ei, mai stăm de vorbă și ne amintim de anii aceia frumoși, în ciuda unor necazuri de zi cu zi și de lipsa unor perspective, despre care nici măcar nu bănuiam că ne-ar putea interesa. Mă bucur însă că în vremurile acelea am avut încredere în viitorul lor.

V. T.: Povestește-ne câte ceva despre Editura Biblioteca „Miorița“ și revista „Miorița“. Care a fost mai întâi?

I. F.: Mai întâi a fost revista, pe care am alcătuit-o cu materialul pe care îl aveam adunat de ani de zile, ca și cum eu așteptam schimbările din România doar ca să tipăresc o revistă „Miorița“; apoi am solicitat colaborări de la folcloriștii cunoscuți sau traduceri, comentarii. Textele se adunau de la sine și astăzi încă mai am pagini pentru vreo două numere dacă aș mai avea curajul unui hazard editorial. Pentru că am plătit hârtia și manopera din banii obținuți din vânzarea unei vechi mașini „Fiat Sport“. În 1991, toată lumea își cumpăra mașină, eu o vindeam și tipăream o revistă de folclor. Se înțelege că banii s-au dus pe apa sâmbetei și sponsorizări n-am avut. Sau m-am trezit că sponsorizările pentru „Miorița“ au finanțat un protocol pentru comisia de bacalaureat dintr-un liceu...

Zi-i lume și te mântuie!

V. T.: Am câteva din cărțile care au apărut cu sigla editurii „Miorița“: *Lăcrămioarele învățăceilor* lui Aron Pumnul, o copie fidelă a ediției princeps, apoi *Catapeteasma bucovineană* a poetului Vasile Posteuca, romanul lui *Băiatul drumului*. Bănuiesc însă că lista e cu mult mai lungă. Completează-o, te rog.

I. F.: Prima carte tipărită la Biblioteca „Miorița“ a fost *Rapsod în Arboroasa*, de Teofil Lianu, în 1996, care l-a bucurat foarte mult pe poet, pentru că tocmai era operat în spital și a dăruit-o celor ce l-au îngrijit, n-a fost nevoie de peșcheșuri iar personalul medical s-a uitat cu alți ochi la pacientul lor; dar am înregistrat și o primă mahnire editorială: la un congres al bucovinenilor de pretutindeni, ținut la Rădăuți în primăvara anului 1996 sau pe aproape, am așezat și zece exemplare din placheta lui Teofil Lianu în standul în care Mihai Pânzaru-Bucovina și-a expus pentru vânzare cărțile editate de Institutul „Bucovina“; s-au cumpărat doar două exemplare și exemplarul costa doar 2 lei. Rădăuțenii și bucovinenii de pretutindeni nu erau curioși ce a mai scris poetul care a trăit acolo și de acolo a fost dus la închisoare, în 1969 mi se pare, sub acuzația de uneltire împotriva orânduirii socialiste.

Dintre cărțile editate la Biblioteca „Miorița“ ar fi de pomenit:

Nicolae Macovei, *Mângâierea apelor*, roman, 1998, 90 p.; Folclor stăneștean, *în memoria lui Vasile Posteuca*, istorie, folclor, 2003, 200 p.; Ilie E. Torouțiu, *Frunză verde*, texte folclorice din Bucovina, 2003, 176 p.; „Miorița“ *printre munții ce se bat în capete*, anchete literare, 2003, 300 p.; M. Eminescu și K. E. Franzos, *Icoane din Bucovina, 1775-1875*, 2003, 212 p.; *Jumătate de mileniu într-un învecincirea lui Ștefan cel Mare*, culegere, ilustrații, 2004, 270 p.; Manuil Isopescu, *Versuri felorite din Bucovina*, cântece populare, 2005, 160 p.; Gr. Gellianu, *Schițe literare*, 2007, 148 p.; Alexandru Bogza, *Antinomii tonale*, 2007, 208 p. ; Lucia Olaru Nenati, *George Voevidca, viața și opera*, 2007, 160 p.; Ioan Mugurel Sasu, *Dora și alte povestiri*, 2007, 96 p.; Cleopatra Hrihor, *Amintiri de prin Costișa*, 2007, 148 p.; „Titanicul“ *din Tihăraia Rarăului*, carte dedicată lui G. Ungureanu, 2008, 224 p.; *La balada Mioritza*, traduceri în limbile UE, 2008, 160 p.; George Bodea, *Ora locală*, versuri, 1995, 64 p.; *Secante prin cercuri concentrice*, studii și articole, 2008, 204 p., și *Secante prin cercuri*

excentrice, jurnal de lectură, studii și articole, 2011, 238 p.; Ioan Țicalo, *Blestemul*, roman, 2004, 218 p.; *Scara*, roman, 2007, 230 p.; *Poetica instrumentelor muzicale în lirica eminesciană*, 2007, 140 p.; *Mihail Eminescu, poetul neamului românesc*, 2008, 186 p.; *Ghimpele*, roman, 2008, 160 p.; *Pojar*, roman, 2010, 224 p.; *Mircea cel Mic*, roman, 2011, 154 p.; *Curcubeu peste veac... pentru Teofil Lianu*, Antologie, 2008, 200 p.+32 p. ilustrații; Vasile Iftinchi Țâbric, *Cântece și urături la nunțile din Frătăuții Vechi*, 2009, 160 p.; Franz Pieszczoach, *File din istoria orașului Siret*, 2009, 224 p.+24 p. ilustrații; Ioan Bilețchi-Albescu, *Versurile mele*, 2007, 64 p.; *Studii filologice*, 2007, 288 p.; *Conspecte filologice*, 2009, 328 p. și, *Școala din Câmpulung Moldovenesc ... până în 1948*, 2010, 173 p.; Ion Filipciuc, „*Miorița*“ și alte semne poetice, studiu și bibliografie, 2002, 456 p.; *Lectura basmului în școală*, 2005, 240 p.; *Semne și minuni în tradiția românească*, etnografie, 2009, 160 p.; Constantin Blănaru, *Vertij prin memorie*, 2008, 238 p.; *În caroiaj*, 2010, 216 p.; Tucu Moroșanu, *Când zâmbeau a râde sfinții*, proză scurtă, 2010, 100 p.; Ioan Popoiu, *Statele din sud-estul Europei (1804-1999)*, istorie, 2010, 500 p.; Preot Dumitru Valenciuc, *Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina*, 2010, 260 p.; Mihai Camilar, *Cultură și civilizație tradițională în zona etnografică Humor*, 2011, 396 p.; *Școala din umbra turnului*, culegere de Ion Filipciuc, 2011, 206 + 40 ilustrații. Însă au mai fost încă multe altele...

V. T.: Dar câte numere de revistă „Miorița“ ai scos până acum? Care-i periodicitatea apariției acesteia?

I. F.: „Miorița“ n-a rezistat decât 12 numere, câte două numere pe an, cu câte 64 de pagini fiecare număr, cu variante inedite, traduceri, comentarii, studii, notițe, polemici. Dar a fost o experiență foarte interesantă. Ministerul învățământului a trimis o circulară în toate inspectoratele școlare din țară ca bibliotecile din școli să achiziționeze revista „Miorița“. Au cumpărat-o doar inspectoratul din Cluj și cel din Suceava, în celelalte județe capodopera neamului nu interesa pe nimeni. Unii profesori au luat câte 50 sau 100 de exemplare pentru difuzare dar nu ne-au mai trimis banii; unii datornici au și murit, poate nu din pricina blestemelor mioritice totuși! Alții au refuzat să ne ajute... Astfel am înțeles că *Miorița* e cea mai disprețuită operă literară în școlile din România sfârșitului de mileniu II și ne-am lăsat păgubași.

V. T.: Care vi-s planurile de viitor ca editor, cercetător, eminescolog?

I. F.: Planurile de viitor se tot subțiază cu vârsta, nu-ți mai propui marea cu sarea. Bine ar fi să pot duce la bun sfârșit ceea ce am deja aproape gata. Cartea *Legenda buor*, dactilografiată în 1979, inclusă într-un plan editorial la Junimea din Iași prin 1980, așteaptă cuminte parcă de veacuri, pentru că am scris acolo despre originea ritualică a stemei moldovenilor, despre semnul „*buor*“ (iar nu *bour*!) din pecetea țării, cu ilustrații din documente, miniaturi, pisani, inscripții în piatră, cu o descriere heraldică, analize matematice și alte năzbâții. Va trebui să o tipăresc într-o bună zi, pentru că vreme de 30 de ani nu am văzut nici un biet articol despre stema Moldovei. Apoi, definitiviez cartea *Șapte zile blestemate din viața lui Eminescu*, un fel de ediție întregită a celor publicate până acum, cu două studii inedite, *Eminescu despre Miorița și Iubita de la Ipotești*. Așteaptă să intre la imprimare *George Cotos prin*

poiiana cu păuni, o carte despre pictorul, de loc din Straja, născut în 23 aprilie 1915, dar așezat de timpuriu în Saint-Tropez, un adevărat patriarh al picturii bucovinene zburătăcite peste mări și țări, și alta cu Vespasian Lungu, *Pagini smulse din valuri*, carte cu articolele alt pictor bucovinean, născut în 21 iulie 1927, în Costișa, dar înecat în Dunăre, la Brăila, în ziua de marți, 22 august 1994. Tot pentru anul 2012 ar trebui să isprăvesc volumul lui Ioan Bilețchi-Albescu, *Amintiri din colț de veacuri*, pentru că în 15 octombrie 2012 se împlinesc 50 de ani de la moartea cărturarului născut în 10 august 1881, la Oprișeni, și să tipăresc teza de doctorat (1962) a lui Vasile Posteuca, *Drumul lăuntric în opera lui Rilke*, traducere din limba engleză de Cristina Albu, după manuscrisul dactilografiat aflat la Universitatea din Toronto, Canada, pentru că în 10 septembrie 2012 se rotunjește veacul de la nașterea acestui „băiat al drumului“ peste valurile învolburate al surghiunului bucovinean. Ca să măntui cu bine cele de mai sus, după cum și vezi, eu nu am nevoie de o catedră și nici de ore suplimentare... Mă rog doar să-mi dea Dumnezeu zile, răbdare și putere.

V. T.: Aș vrea să-mi relatezi câteva momente amuzante din viața ta de scriitor, nu cred că întâmplător zic unii că ești bun de pozne.

I. F.: O, dar asta ar lua și timp de taifas și spațiu tipografic. Am să povestesc doar una dintre ele, dacă nu chiar cea dintâi. Era prin toamna anului 1972 și câțiva literați mari și lații din județ am fost convocați în sala teatrului Dom Polski din Suceava pentru o întâlnire cu poetul Dan Deșliu, care făcea o emisiune la Radio București în acele vremuri. În parcul din apropiere, pe o bancă, ascultând foșnetul frunzelor răvășite de vântul molcom al toamnei, aștepta un tânăr firav, brunet, cu ochelari groși, cetind dintr-o foaie de caiet dictando. M-am oprit lângă el și l-am întrebat dacă nu cumva a venit la întâlnirea cu Dan Deșliu. Ba da, a zis tânărul îmbrăcat elegant, uitându-se chiorâș la mine, care venisem cu motocicleta și umblam echipat destul de proletar. Ne-am spus numele și romanticul de pe bancă era poetul George Bodea din Câmpulung Moldovenesc. Se înțelege că nu avea nimic poznaș în figura lui. Am intrat în clădirea Dom Polski, am găsit camera în care se instalase Dan Deșliu cu un tehnician și un magnetofon preistoric și ni s-a precizat că nu putem citi sau recita decât ... o poezie. Cu asta a început un foșnet ca de apocalipsă întrucât cei vreo 10 poeți ... județeni vroiau să citească un text cât mai lung. Ce a citit fiecare nu mai știu, dar, când realizatorul emisiunii a ajuns la mine, eu i-am spus foarte hotărât: Eu vreau să citesc două poezii. Nu se poate, a replicat Dan Deșliu. Ori citesc două ori nu citesc nici una, am pulsat eu și mai ferm pe situație. Tehnicianul s-a uitat la Dan Deșliu, Dan Deșliu, la aparat, dar aparatul bâzâia impasibil. După o pauză de gândire și poate ceva semne între tehnician și poetul lui Lazăr de la Rusca, Dan Deșliu a cedat: Bine, citește două poezii... Atunci eu am scos victorios o foaie de hârtie din buzunar, am despăturit-o cătinel și am citit: prima poezie de patru versuri și cea de a două doar cu trei versuri. Și am zbughit-o mintenaș din loc pentru a nu fi pocnit în cap cu microfonul acela dolofan... Firește că n-am urmărit să mai ascult și emisiunea, poate că nici nu s-a mai difuzat vreo poezie din vestitul județ Suceava...

V. T.: Ești un recunoscut etnolog și eminescolog, cercetător științific, ai chiar titlul de doctor în filologie, ești și un prozator pentru copii. Să amintim câteva dintre

cărțile de proză ale d-tale – *Vămile cireșului, Mânzul cu stea în frunte, Compunere cu portocale...* Dar ai debutat ca poet, cu placheta *Răboj*. Ai mai revenit apoi la poezie cu *Moara din Costișa*, la Editura Macarie din Târgoviște. Poetul Ion Filipciuc ne mai poate rezerva surprize sau rămâi la lucruri serioase, studii critice, eseuri...

I. F.: Nu știu dacă pot veni cu surprize, nu prea sunt eu omul surprizelor. Am câteva cărți de proză scurtă, două romane, și chiar o plachetă de versuri, *Îngeri cu saboți de smirnă*, dar nu mă înghesui să le tipăresc, altfel spus să caut o editură care se îndură să-mi dea ca drepturi de autor vreo 20 de exemplare. Chiar nu prea are rost să mă spetesc... Aștept să fac rost de niște parale și le imprim așa cum vreau eu.

V. T.: Cum crezi, scriitorul, poetul trebuie să fie un om al cetății sau să-și făurească o lume a lui, aparte, mai departe de problemele vieții, de politică, de viața cotidiană cu toate greutățile cu care se confruntă semenii lui?

I. F.: Scriitorul face ce vrea sau ce-l taie capul, că dacă ne luăm după cum „trebuie“ sau „nu trebuie“ intrăm în ograda cenzurii nedemocratice și iarăși nu-i frumos. Vorba ceea: *Ș-așa-i rău, ș-așa nu-i bine!* Cine dintre literați are apetit pentru politică are toate șansele să se facă de răs și pe acest teren, pentru că politicienii îl vor desconsidera că e poet, iar cititorii n-o să-l ia în seamă pentru că e politician. În fapt, lumea nu se poate îndrepta decât prin *adevăr*. E drept că *adevărul* dintr-o operă literară lucrează mai greu, poate și mai în larg, în mod sigur pe termen lung, dar *adevărul* în politică e și mai greu de promovat. Cel puțin în politica românească eu nu văd astăzi vreun vizionar, toți se preocupă viguros de câte o ciozvărtă azvârlită de pe-o zi pe alta, în perspectiva că vor pune mâna cândva și pe ciolanul cel mare. Oricum, în poporul român nu s-a născut încă omul care să mai spună odată vorbele: „*Dacă lumea ar trebui să piară și eu aș putea s-o scap printr-o minciună, eu n-aș spune-o, ci aș lăsa lumea să piară.*“ Deși Eminescu le-a scris cândva...

V. T.: Ce ai fi vrut să te întreb și nu te-am întrebat?

I. F.: Ei, ar mai fi multe de spus, dar cred că maratonul întrebărilor tale, dacă nu m-a doborât pe mine, îl poate zdrobi pe un cititor mai slab de virtute, așa că să lăsăm întrebările să meargă și pe la cititori...

POVESTEA BUCOVINEI

VOL. I

[FRAGMENT II]

(MANUSCRIS DACTILOGRAFIAT)

Filip Țopa

4. Populația în 1774

Populația Bucovinei totaliza în anul 1774 de abia 71.750 (sau 715750) de locuitori la o suprafață de 10.441 km². În timpul ocupației ruse (1758–1774), o mare parte a locuitorilor și-a căutat refugiul în munți, fiind supusă de autoritățile stăpânitoare la grele poveri pe lângă actele de samavolnicie din partea oștirii. Unele sate au fost aproape golite. Proprietarii pământurilor, ca să nu lase terenurile nelucrate, au angajat plugari ruteni de dincolo de Ceremuș și Colacin, adică din Galiția vecină.

La început, ei au venit în număr restrâns și s-au așezat pe lângă satele bucovinene, pe terenurile moșierilor la care au fost angajați. Treptat, treptat, numărul lor a crescut chiar peste nevoile muncilor agricole, copleșind satele, în primul rând cele dintre Nistru și Prut, mai aproape de granița galițiană, și fără a putea fi oprți, căci aici au dat de un trai mai îmbelșugat.

Năvala rutenească ia proporții odată cu ocuparea Bucovinei de către Austria. Ea invadează efectiv provincia, potopind-o îndeosebi în părțile de miazănoapte, dar presărând-o cu numeroase așezări, până la linia „cordunului” – noul hotar cu Moldova.

Acești ruteni sau maloruși veniți începând cu veacul al XVIII-lea nu trebuie socotiți tot una cu slavii pe care domnitorii Moldovei îi aduceau în țară ca robi, în urma pășirilor în Pocuția și Polonia cu ocazia războaielor, așezându-i pe moșiile unde se simțea mai mult nevoia mâinii de lucru. (În acele timpuri, brațele de muncă erau socotite o mare bogăție, prin prada de război se înțelegea în primul rând, atât numărul de luptători prinși cât și de norod luat de învingători).

Rutenii aduși de Ștefan cel Mare din Pocuția în Moldova s-au asimilat repede cu populația autohtonă.

5. Jurământul obligatoriu

Doi ani după ce Austria și-a înfipt pajurile sale cu două capete în pământul lui Bogdan cel Bătrân, locul de naștere și leagănul Moldovei, iar acum denumit Bucovina, cei de la cârma împărăției au hotărât la Viena ca tot poporul de la vladică la opincă, să depună jurământul de credință către împărăteasa Maria Theresia (1740–1780) și

---

* Continuare. Începutul vezi „Glasul Bucovinei”, An. XIX, nr. 2 (74), 2012.

fiul ei, prințul moștenitor Josef al II-lea (1780–1790), aceasta ca să arate moldovenilor de aici, că ei nu sunt supuși unei stăpâniri vremelnice, ci sunt legați pe veci, la noroc și nenoroc, de împărăția Austriei.

Data depunerii jurământului sau, cum le plăcea austriecilor să spună „aducerea omagiului dinastiei domnitoare“, s-a fixat pe ziua de 12.X.1777. S-a ales aceasta dată „pentru că atunci avea să fie strânsă pâinea de pe câmp, iar boierii și țăranii aveau timp destul de zăbavă“.

Locul jurământului a fost ales orașul Cernăuți, unde era stabilit sediul guvernatorului militar al provinciei. Aici urmau să vie la depunerea jurământului boierii din țară, cât și cei din Moldova, care aveau moșii în „Cordon“, mazilii, răzeșii, ruțașii și înaltul cler. În acest scop li s-au trimis invitațiile ca să vină la Cernăuți, mai înainte, pe ziua de 10 octombrie.

Târgoveții, țăranii și evreii aveau să depună jurământul în localitățile lor, în fața ofițerilor împărătești, a primarului și preotului satului. În acest scop s-au ales și au fost trimiși în provincie 27 ofițeri. Fiecare ofițer avea în seama lui opt-zece sate și era însoțit de câțiva ostași și un mazil care trebuia să cunoască limba nemțească și moldovenească. Mazilul avea să fie tâlmaci și să citească sătenilor și târgoveților jurământul, el însă trebuia să fie jurat înainte la Cernăuți.

Episcopul, după cum am văzut, trebuia să apară în persoană, iar protopopii împreună cu doi preoți din decanatul lor au fost invitați la Cernăuți.

Evreii trimiteau câte doi delegați aleși de cahal (comunitate evreiască), la fel și orașele trimiteau câte doi cetățeni de breaslă la Cernăuți.

Modul cum urma să se desfășoare oficierea jurământului la sate a fost următorul: cum ajungea un ofițer într-un sat, preotul puneă să tragă clopotele, că să se strângă oamenii la biserică. Cei care trăiau în munți, pe la stâne și pe la hodăi, erau anunțați prin vătășei trimiși de vornicul satului. După ce se adunau cu toții în biserică, mazilul citea jurământul, iar poporenii rosteau cuvânt cu cuvânt după mazil, ținând cele trei degete de la mâna dreaptă ridicată sus. La urmă preotul și vornicul, precum și ceilalți săteni iscăleau jurământul, dacă știau să scrie, de nu, puneau numai degetul sau făceau o cruciuliță, iar mazilul le scria numele întreg. Fiecare sat trebuia să întărească încă odată jurământul sătenilor și să trimită, pentru aceasta, pe vornicul satului împreună cu doi sfinți la Cernăuți.

Mănăstirile de călugări și călugărițe (pe vremea aceea existau nouă mănăstiri mari și anume: Putna, Sânt Ilie, Voronețul, Moldovița, Humor, Sucevița, Dragomirna, Solca și Ilișești, toate administrate de călugări, apoi mănăstirea Pătrăuți pe Suceava, administrată de maici, și mai existau unsprezece mănăstiri mici sau schituri de călugări și una de călugărițe) care urmau să depună jurământul în locașurile lor. Fiecare mănăstire sau schit au primit pe lângă invitația la serbare și manifestul împărațesc, formula jurământului scris în limba moldovenească, pe care aveau să-l citească stareții și stărițele în soborul mănăstiresc, apoi să jure și să-l iscălească fiecare, de la stareț până la portar.

Mănăstirile de călugări trebuiau să-și trimită la Cernăuți, pe ziua de 10 octombrie, egumenul însoțit de doi călugări aleși de sobor, iar acești trei aveau să depună în numele mănăstirii lor jurământul de credință în fața guvernatorului țării.

Călugărițele aveau să fie reprezentate la Cernăuți printr-un vechil, om de încredere al mănăstirii.

La Cernăuți, festivitatea jurământului, pregătită cu multe zile înainte, a început la 11 octombrie, când mazilul Calmuțchi a depus jurământul în reședința guvernatorului fiind numit crainic. El a anunțat apoi poporul că a doua zi are loc jurământul de credință față de împărăteasa Maria Theresia și împăratului Josef al II-lea.

A doua zi a apărut în pragul reședinței guvernatorului, legatul împărațesc Gabriel baron von Splény, urmat de 12 lachei. În fruntea convoiului păseau doi ofițeri, maiștri de ceremonie, urmați de delegați nobili străini, toți aceștia se încolonară câte doi în marele convoi după regimentul de cavalerie. La douăzeci de pași în urmă veneau moldovenii Dămian și Mihalachi, având în mijloc pe crainicul Calmuțchi, urmați, la rândul lor de boiernași și ruțași, apoi de mazili și, în sfârșit – boierii cei mari. La o distanță de câțiva pași în urma boierilor veneau preoții, călugării și egumenii, arhimandriții, iar la urmă bătrânul și slăbănogul episcop Dositei. După episcop păseau maiștrii de ceremonii, apoi baronul Splény urmat de un grup de ofițeri. În urma ofițerilor mergeau delegații din Galiția și Ardeal, special invitați, iar încheierea a făcut-o un detașament de ostași.

Ajunși la locul destinat – un teren în fața reședinței legatului împărațesc, deoarece Cernăuții pe vremea aceea era mai mult un sat mare decât un oraș, tăiat în două de ulița jidovească (Jüdische Gasse), încadrată de bordeie de lut și nuiele, care pe timp de ploaie erau în primejdie să se prefacă în noroi, Cernăuții nu aveau o altă piață mai potrivită.

Generalul Splény se așează sub un baldachin pe un scaun acoperit cu atlas roșu. Crainicul ridică toiagul pentru a face liniște, iar boierul Ilie Herescu, luă locul unui logofăt, citi cu glas tare manifestul împărațesc și jurământul în „limba moldovenească“. Apoi episcopul Dositei Herescu, ținu o cuvântare după a cărei încheiere, fratele episcopului, boierul Ilie Herescu, fost mare medelnicer, a citit din nou formula jurământului, repetată de popor cuvânt cu cuvânt.

După terminarea jurământului, tunurile au tras 36 de lovituri, anunțând lumii că Bucovina a trecut pe veci în stăpânirea Austriei. Manifestația s-a încheiat cu sfânta liturghie la Biserica Sf. Treime și cu un mare praznic, la care s-a împărțit la toți oamenii, carne, vin și pâine. Nici jocul n-a lipsit în seara acelei zile de mare sărbătoare; la locuința guvernatorului împărațesc s-a dat un bal pentru magnații poloni și ardeleni. Boierii moldoveni, despărțiți de subțiraticii străini, jucau jocuri de-ale lor în sala cea mare, unde puteau să-și facă cheful după obiceiul țării, sărind și chiuind în voie. Mazilii și ruțașii petreceau în magazinul nou construit, iar prostimea – afară, pe când jidovii se învârteau și ei într-o colibă de crengi făcută anume pentru dâșii. Aici li s-au împărțit și lor bani – astfel că bucuria și veselia cuprinse pe toți.

A doua zi primi și oastea carne, vin și pâine, căci în ziua precedentă au stat sub arme, iar la 14 octombrie se goli tot orașul de oaste și de numeroșii săi oaspeți.

Se povestea până acum jumătate de secol, că la Putna, în vechiul locaș de odihnă al Marelui Ștefan Vodă, s-au arătat semne în noaptea de 12 octombrie 1777, schimbându-se la față, de întristare, chipul voievodului, căci nefirească a fost alipirea Bucovinei la împărăția Austriei.

La miezul nopții, Buga, clopotul cel mare, a început să sune de la sine, întâi încet, apoi tot mai tare și mai tare.

Călugării treziți din somn se uitară în ograda mănăstirii. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului, creștea treptat, biserica se luminează de la sine înăuntru de o lumină

stranie și nemaivăzută. Călugării coborâra într-un șir treptele chiliilor, unul deschise ușa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu și în biserică era întuneric des. Candela de pe mormântul lui Ștefan Vodă se stinse, deși avea untdelemn îndestul.

A doua zi Voievodul Moldovei era atât de mohorât și de trist, încât pentru păstrarea memoriei lui, un călugăr ce nu știa a zugrăvi, a făcut copia, ce exista până mai acum patru decenii...

Se va lumina vreodată chipul acestui voievod?

* * *

Festivitatea depunerii jurământului a decurs în toată Bucovina în liniște, numai la Uidești, sat așezat doar la patru kilometri de hotarul Moldovei, în colțul cel mai sud-estic popa Andrei care aștepta cu sătenii în ograda bisericii trimișii guvernatorului, a refuzat să intre în biserică, unde urma să depună jurământ. Până la urmă, un husar l-a adus cu forța. Sătenii tulburați, intrară și ei să vadă ce se va întâmpla cu popa Andrei. Acesta sta postat lângă altar cu mâinile încrucișate. Mazilul, după ce se făcu liniște în biserică, a început să citească jurământul. Singurul popa Andrei nu ridică mâna cu cele trei degete în sus, precum era porunca, ci a continuat să stea cu mâinile încrucișate. Întrebat de ofițer care este pricina purtării sale necuviincioase, popa în loc de răspuns a pășit în altar de unde se întoarse cu Sfânta Scriptură și zise cu glas tare: „Că el nu cunoaște alt jurământ decât acela care stă scris în Sfânta Scriptură“ și pe care l-a prestat ca preot, pentru prima și ultima dată.

Poporul voia să iasă și el din biserică, dar la ușă a fost oprit de husarii austrieci și obligat să semneze jurământul.

Chemat de vicarul Sucevei pentru a-și justifica comportarea, popa Andrei nu se supuse și a doua zi a trecut cu mai mulți săteni hotarul în Moldova.

PARTEA A TREIA MARTIRUL

1. Rășluirea pământului Moldovei

În timp ce Cernăuțiul sărbătorește împodobit, bucovinenii și străinii se veseleau la uriașul praznic pe mormântul țării, la Iași, la conacul Beilicului, pe al cărui loc acum se ridică o coloană subțire de marmură albă înfiptă într-o piramidă de trepte de pe care se oglindește pe cerul albastru, bustul lui Grigore Ghica Vodă, se pecetluia prin jertfă rășluirea pământului Moldovei – răpirea Bucovinei.

Se zice că în această casă a Beilicului, în luna septembrie 1777, a poposit Kara Hisarli Ahmed Bei, în drum spre Hotin, așa cum trimisul sultanului a lăsat să se știe. Aici cică doborât de o boală căpătată în călătorie, a căzut la pat.

Bun cunoscut al lui Grigore Ghica, turcul i-a trimis iertăciuni că nu-l putea vizita și rugăminte să treacă peste formele tipicului și să vină să-l vadă, ca să-i dea știri de la Țarigrad.

Boierii din jurul Domnitorului, bănuiră că boala beiului era prefăcută și că la mijloc se ascundea o înșelăciune. Sfătuiră deci pe Ghica să nu-i împlinească dorința. Acesta însă nu-i ascultă și pleacă la Beilic, unde fu primit cu toată cinstea cuvenită.

În timpul convorbirii cu trimisul padișahului, Ghica scoase tabachera de aur și o întinse acestuia, poftindu-l să fumeze. Beiul îl întreabă cu interes:

– Se găsește la Iași tutun turcesc?

– A nu, răspunde domnul, e tutun moldovenesc!

Kara Hisarli luă tabachera, frământă între degete beteala parfumată, o miroși repede, apoi, zâmbind, înapoie prețioasa cutie:

– E frumos, dar eu am adus mai bun.

Cum stătea pe divan acoperit până la gât, se întoarse spre ușă și bătu din palme, ca să cheme un slujitor.

Încăperea se umplu de turci înarmați, care se repeziră asupra musafirului.

Ghica trase hangerul și răsturnă vitejește câțiva. Căzu însă străpuns de numeroase lovituri.

I se reteză capul și apoi Kara Hisarli Ahmed Bei îl duse mărturie la Constantinopol, așa cum fusese porunca.

Trupul decapitat îi fu îngropat, în taină în curtea bisericii Sfântului Spiridon. Când s-a făcut în jur grădina, lespezile și osemintele găsite sub ele au fost strânse și depuse în tinda bisericii, peste care s-a pus o piatră mormântală de marmură albă, împodobită cu înfloritură dăltuite și cu stemele Moldovei și Munteniei.

Astfel a plătit martirul Grigore Alexandru Ghica îndrăzneala sa de a protesta împotriva răpirii Bucovinei.

Și ca adevărul să nu fie dezvăluit, turcii au motivat crima, că voievodul s-ar fi dat din partea rușilor.

Kaunitz și Thugut puteau dormi acum liniștiți!

2. Ce a însemnat administrația galițiană

Administrația militară a stăpânit Bucovina timp de 12 ani – între anii 1774-1786. În acest timp s-a pus în discuție împărțirea acestui ținut între Galiția, care urma să înglobeze partea de nord și Transilvania de sud. Populația bucovineană, susținută de boierul Vasile Balș, s-a împotrivit acestei împărțiri, împotrivire care, probabil, a fost auzită și la împărăție, astfel că ea n-a mai avut loc, dar după a doua vizită a împăratului în Bucovina (24-27 iulie 1766), Josef al II-lea se hotărăște să realizeze alipirea acestei provincii, începând cu 1 noiembrie a aceluși an, la gubernia poloneză din Liov, devenind astfel un cerc administrativ al Galiției.

Populația bucovineană, jignită și nemulțumită de măsura pripită ce s-a luat, obligă guvernul central din Viena a da o declarație (27 septembrie 1790), precum că, unirea de la 1786, avea ca scop numai de a simplifica administrația publică, dar cum deosebirile de limbă, de obiceiuri și datini nu pot permite un acord deplin, se hotărăște ca Bucovina să nu mai fie socotită, de acum înainte ca parte integrantă din Galiția, rămânând numai în dependență administrativă și juridică de aceasta.

Nici această situație nu era favorabilă românilor bucovineni care vădea o puternică tendință de polonizare a Bucovinei. Dacă până la 1786, din partea

administrației militare se manifesta numai spirit de germanizare, de la 1786 se manifestau două curente, cel de germanizare și cel de polonizare.

Odată cu dependența Bucovinei, fie și numai administrativ-juridică de Galiția, se trimit aici funcționari civili, care înlocuiesc pe militari. Asupra acestor noi bugetivori, adunați din toate colțurile imperiului – cunoscutul scriitor și poet contemporan Ioan Budai-Deleanu care era funcționar la Liov, vine în Bucovina din ordinul guvernului central, la începutul secolului trecut și constată la fața locului starea lucrurilor de aici, scriind o broșură intitulată *Scurte observări asupra Bucovinei*, din care vom spicui câteva pasaje:

„Bucovina pare a avea soarta de a vedea în fruntea sa tot ce-i incapabil, imoral și egoist în monarhia întreagă, căci funcționarii se cugetă numai la îngrășarea pungii lor și după ce prin firea lor egoistă s-au îmbogățit, batjocoresc apoi în continuu pe acest popor sărman, care a fost temeiul fericirii lor vremelnice, numindu-l: barbari, semi-oameni, otahiții etc. În general se poate zice cu conștiință liniștită că cele mai bune și mai blânde legi ale guvernului austriac nu servesc aici în țară pentru înaintarea binelui general, ci mai mult la generala prăpădenie și apăsare a locuitorilor“.

Cuvinte asemănătoare are și pentru funcționarii judecătorești: „Persoane fără valoare, vagabonzi de nimic, calfe de bărbieri, ba chiar și lachei au fost trimiși și aplicați în Bucovina ca șefi, asesor, cancelariști“. Pe aceștia revoltatul scriitor îi numește direct: „hoți privilegiați care țin drept peșteri de tâlhari odăile judecății lor. Fiecărui om onest trebuie să-i sângereze inima când vede aceasta țară bună maltrată în acest chip. Cu un cuvânt funcționarii judecătorești... execută pe țărani în mod arbitrar și-i calicesc și escamotează în mâini străine moștenirile“.

„Toată țara murmură“ dar nimeni nu denunță, pentru că se teme ca denunțul să nu fie luat drept calomnie.

* * *

Urmarea firească a unei astfel de situații a fost un nou exod al boierilor din Bucovina. De altfel ei au fost primii vizați și ca atare primii loviți de la bun început prin înlăturarea lor din treburile țării și înlocuirea lor cu un guvernământ militar ce s-a instalat la Cernăuți, târg a cărui proaspătă strălucire trebuia, după socoteala stăpânirii, să șteargă amintirea bătrânei Suceve voievodale.

Totodată, prin anexarea Bucovinei la Galiția, s-a rupt zăgazul la hotarul galițian, astfel că Bucovina este grabnic năpădită de șuvoiul supușilor coroanei habsburgice, intrați de curând sub oblăduirea vulturului negru bicefal, prin împărțirea Poloniei.

Vechile moșii boierești, cu străvechile orânduiri de muncă sunt vândute pe mai nimic străinilor care se năpustiră lacomi asupra acestor averi românești. Proaspeții proprietari încearcă să ridice aici „boierescul“, adică zile de clacă anuală – de la 6 la 12 zile – 120 zile după obiceiul galițian, prin care gospodăria țaranului nostru ajunse repede la sapă de lemn.

În același timp, târgoveții galițieni înecă orașele, iar agricultorii săraci, veniți cu duimul în „noua Californie“, sunt așezați de administrația galițiană prin satele românești, în comune noi sau ca mărginași ai vechilor așezări rurale, destrămând astfel masa moldovenilor băștinași.

Stăpânirea centrală a introdus, pe de altă parte, în această „țară a nimănu“ sau cum o numeau ei „Dieses Niemandsländ“ sistemul colonizărilor de străini în mijlocul populației românești, care în anul 1775, după datele recensământului efectuat de

scrupulosul general Splény, număra 63.700 de români din totalul populație bucovinene de 75.000 de suflete. Diferența între 75.000 și 63.700 de suflete, se compunea din 8.400 ruteni, 2.374 germani și 526 evrei. Aceasta după ce prima tranșă de boieri care au plecat peste „Cordun“ în Moldova și așezarea primii imigranți galițieni și germani (de la monetăria din Sadagura) din timpul ocupației rusești între anii 1768–1774. Deci nu era țara nimănui.

În această situație, orașele și târgurile și-au schimbat curând fața iar satele au început să se împetrișteze tot mai intens cu țărani străini, ruteni, poloni și germani.

La fel și limba românească, care era unica limbă vorbită în Bucovina până la ocuparea ei, a început cu încetul să lase loc limbii germane și polone – mai ales în orașul capitală Cernăuți și limbii rutene în satele mai apropiate de granița galițiană, proces care s-a extins apoi și spre sudul provinciei.

3. Politica față de boieri

Austria avea un mare interes de a schimba relațiile sociale între boieri, mazili, răzeși și țărănime, despre care putem afirma că erau destul de strânse în marea majoritate a satelor bucovinene și foarte puține erau satele în care existau neînțelegeri între stăpânitorii de moșii – boierii și țărănimea clasică. Aceste neînțelegeri, dacă existau, ocupația rusească cât și năvala galițiană le-a anihilat, înindu-i pe români și mai strâns spre a opune o rezistență la înstrăinarea a tot ce era românesc: limbă, obiceiuri, pământ.

Înainte de a arăta mijloacele utilizate de Austria în acțiunea ei de spargere a unității autohtonilor români din Bucovina se cuvine să cunoaștem componența socială existentă aici până la ocupația austriacă.

Clasele sociale În Bucovina și Moldova au existat următoarele clase sociale: boieri, mazili, răzeși, ruptași, țărani și robi.

Boierii erau toți proprietari de pământ, indiferent de suprafața deținută; adică cel ce avea zeci de sate și acela ce trăia în devălmășie cu rudele lui pe o parte dintr-un sat tot boieresc se chema. Cuvântul boier înseamnă nobil de frunte. Noi am adaptat acest cuvânt de la slavi, care la rândul lor l-au luat de la bulgari. Această clasă socială exista în Moldova înaintea întemeierii principatului. Boierii sunt cei care se atașează oștirii lui Bogdan cel Bătrân și luptă împreună la izgonirea trupelor trimise de regele Ludovic al Ungariei pentru recucerirea teritoriului ocupat de Dragoș după izgonirea tătarilor. Tot boierii sunt cei care formează oastea de călărași a lui Alexandru cel Bun ce luptă împotriva cavalerilor Teutoni la Marienburg, la Chilia împotriva turcilor (1420), apoi pe vremea lui Ștefan cel Mare împotriva invadatorilor unguri, leși, turci și tătari. Vrednică de amintit este lupta lui Ștefan împotriva turcilor la Războieni pe Valea Albă, în care oastea voievodului Moldovei se reducea numai la 10.000 de boieri și răzeși, din care cea mai mare parte și-au pierdut viața în aceasta luptă, înroșind apele Văii Albe.

Țăranii liberi, care au luptat alături de Ștefan cel Mare în războaiele contra dușmanilor și s-au evidențiat în lupte, toți cei ce au supraviețuit, au fost înzestrați de domnitor cu moșii, mai mari sau mai mici, în raport cu faptele lor de arme și au fost trecuți în rândul boierimii sau răzeșimii. În Bucovina acești boieri și răzeși sunt așezați

îndeosebi în nordul țării, între Prut și Nistru, spre granița polonă, pentru paza hotarului. Aici îi găsim și la ocuparea Bucovinei de către Austria în anul 1774.

Deci rădăcinile boierilor și razeșilor în Bucovina ca de altfel în toată Moldova sunt înfipte în câmpurile de luptă pentru apărarea țării.

Dintre boierii care ocupau funcții în sfatul domnesc, au fost denumiți mai târziu „boieri mari“. Iar cei ce părăseau aceasta funcție sau au fost scoși din ea de către voievod se chemau „mazili“.

Astfel clasa boierilor s-a divizat în boieri mari, boieri mazili și razeși.

Boierii cu funcții se chemau dregători.

Rânduiala boierilor în sfatul domnesc a fost statornicită în mare parte încă pe vremea lui Alexandru cel Bun. În secolul al XV-lea se cunosc următoarele dregătorii mari:

- Logofătul, purtătorul pecetii domnești. El e slujitorul cel mai de credință al tronului, el întocmește hrisoavele de judecăți și sub ascultarea lui sunt toți ispravnicii de la curtea Domnească.
- Vornicul e judecătorul tuturor pricinilor din țară.
- Hatmanul e paznicul Sucevei și povățuitor a toată oștirea.
- Postelnicul este tălmăciul curții, primitorul solilor și sfetnicul cel mai de aproape al Domnului în treburile din afara țării, tot el are grijă și de patul voievodului.
- Vistiernicul se ocupă de veniturile și cheltuielile țării.
- Paharnicul se îngrijește și gustă vinul, ca nu cumva să fie otrăvit.
- Stolnicul are grijă de masa domnului și gustă mâncarea înainte.
- Clucerul poartă cheile cămărilor și pivnițelor domnești.
- Jitnicerul avea în sama lui hambarele de grâne.
- Slugerul se ocupa cu tainul slugilor.
- Comisul avea grijă de grajdurile domnești.
- Șătrarul avea grijă de corturile oștirii.
- Armașul avea în pază temnițele.
- Aga se ocupa cu straja și liniștea orașului.
- Părcălabul de Hotin, avea grijă de hotarul spre țara leșească și căzăcească. De obicei cetatea Hotinului era condusă de doi părcălabi.

Toți aceștia aveau câte un adjunct de rangul doi, unul de rangul al treilea și mai mulți subalterni. Primului i se adăuga la titulatura „vel“ din slavonescul – „velichi“ – adică mare, apoi al doilea „vtori“, adică al doilea și al treilea „treti“.

La început boierii fără titlu dregătoreasc erau în ordinea rangurilor înaintea celor titrate. Mai târziu, însă, treptat în Moldova, el decade sub puterea stăpânilor străine și domnitorii conducători de războaie se răresc, boierii fără dregătorii legate de câmpul de luptă pier.

Dacă întâlnim în hrisoave sau acte simpli boieri, fără funcții la curți, îi vedem aruncați undeva în coada celor precedați de titluri.

Mazilii sunt deci urmașii, mai mult sau mai puțin sărăciți, ai unor familii de boieri moldoveni, care pe vremuri au ocupat funcții înalte în slujba țării și au rămas boieri cu numele și cinstea, după scoaterea lor din aceste funcții. Urmașii lor nu puteau fi puși în rând cu prostimea, la fel ei nu puteau fi bătuți decât de vodă cu topuzul, care ucidea uneori, dar nu necinstea niciodată. Ei nu puteau fi uciși prin ștreangul spânzurătorii, ci numai prin sabia ostașilor; ei nu plăteau în afara dajdiei nici un fel de

bir, în schimb Domnul putea să-i cheme oricând la război, iar pentru slujba ostășească ce-o făceau țării, răspundeau visteriei cu un bir numit dajdie.

Cum se făcea vinovat de „hiclenie“, adică trădare și cei ce refuzau să se prezinte la chemare, pierdea pentru aceasta vină moșia și de multe ori însuși capul.

Mazilii se deosebeau în acele vremuri de răzeși și țărani, atât prin obârșia lor de urmași ai foștilor sfătuitori ai domnului, cât și prin diferite drepturi mai mari și alte înlesniri. Dajdia și-o plătea fiecare după cum a fost așezat la tabla Visteriei. Dajdia mazililor era însă mai ușoară decât a răzeșilor și a țăranilor și nimeni altul nu putea fi pus în această tablă decât numai acela care dovedea la Visterie cu martori vrednici de crezământ, că e fecior de mazil. Dar și feciorul de mazil era dator atunci să dea zapis în scris, că oricând s-ar dovedi nedreaptă mărturia lui și a martorilor săi, să aibă a plăti o pedeapsă de 150 lei la cutia milelor, apoi i se lua din mâna lui cartea de mazilie și intra la bir cu țara, adică cu oamenii de rând. Nici feciorii de protopopi sau preoți nu puteau fi așezați la bir în rândul mazililor, ci numai în cel al ruptașilor. Feciori de diaconi erau puși la bir în rând cu țara, adică cu țărani.

Prin aceste orânduiri domnești rezultă că numai nașterea sau obârșia din părinți adevărați mazili dădea cuiva îndreptățirea de a se bucura de drepturile și scutiunile mazilești. Pe lângă dajdie mai plăteau mazilii la Visterie, pe timpul domniei moldovenești, și o dare numită „banul milei“ care se vărsa în „cutia milelor“ și câte un ban de stup.

„Cruce“ se numea o familie unită la o singură dare, anume la dajdia mazililor. Astfel se uneau la o cruce doi frați, tatăl cu fiul, socrul cu ginerele și alții.

„Răsura“ se numea darea legiuită ce se lua de la toate clasele birnice ale poporului și se socotea ca un adaos la bir, din care se plătea leafa slujbașilor țării și a suitei domnești.

„Cutia milelor“ în care se vărsa „banul milei“ era un fond deosebit în visteria domnească, din care se ajutau cei săraci și suferinzi.

Acești bani se păstrau într-o casă deosebită în Sfânta Mitropolie și erau chivernisiți de către patru boieri mari din sfatul domnesc și anume: marele logofăt, marele vornic, marele spătar și marele ban, numiți „epitropii milelor“.

În cutia milelor plăteau și vornicii satelor o sumă mică atunci când se alegeau vornicii în sat. Pe timpul domniei moldovenești, înainte de alipirea Bucovinei de către Austria, fiecare mazil din Moldova plătea câte un leu pe an de „cruce“ pentru cutia milelor și câte un leu și șaiszeci bani – „banii menzilului“.

Cuvântul „menzil“ de origine turcă însemna „poșta“. Banii menzilului se întrebuințau pentru întreținerea „olacurilor sau poștelor“.

În schimb pentru aceste mici sarcini, mazilii moldoveni aveau însemnate și multe drepturi față de stăpânire, dar mai ales față de țăranii așezați pe moșiile lor.

De la un timp încoace, stăpânirea moldovenească își făcu obicei de a numi „căpitani de mazili“. Aceștia aveau dreptul și datoria să supravegheze împlinirea poruncilor domnești din partea mazililor. Căpitani de mazili însă „jăcuiau“ pe mazili și căutau prilej de felurite judecăți „împlinele și pripasuri“, căutând pricini de judecată. Afară de aceasta, ispravnicii (cârmuitorii) ținuturilor se obișnuiră a vinde în arendă ocoale ținuturilor căpitanilor de mazili, care apoi asupreau pe mazili și pe locuitori. Aceste întâmplări îndemnară pe domnul Moldovei, Alexandru Constantin Moruzzi să desființeze căpeteniile de mazili (1777).

* * *

Răzeșii, erau țăranii liberi cu mici moși, răsplătiți de voievozi pentru vitejii în lupte și stabiliți cu moșiile lor de-a lungul granițelor Moldovei. Ei se împart în răzeși băștinași, care trăiesc pe moșiile lor din moși și strămoși, și răzeși veniți pe aceste meleaguri în timpuri mai târzii de prin alte sate moldovenești mai apropiate sau mai depărtate. Cu timpul, pe lângă răzeșii băștinași se mai întemeiază și alte familii răzeșești prin căsătorirea fetelor de răzeși băștinași cu răzeșii moldoveni din satele vecine și chiar din alte ținuturi. Dar pe lângă aceste familii de răzeși adevărați s-au așezat în sate și familii de târgoveți români cu meseriași, căsătorindu-se cu fete de răzeși, trecând și ei, cu această ocazie, în rândurile răzeșimii. Acest lucru se întâmplă îndeosebi sub stăpânirea austriacă și cu meseriașii străini de obârșie galițiană din care unii s-au românizat, iar alții au slavizat familiile românești în care s-au infiltrat împodobindu-se cu titlul „șlehtici“, boier, „naș galițian“.

În cursul timpurilor se căsătoriseră și țăranii români cu fetele răzeșilor, schimbându-și apoi portul țăranesc cu haina răzeșească, mai mult de dragul nevestelor.

În timpurile vechi, familiile străine ale meseriașilor, negustorilor etc. alcătuiau o clasă de oameni slobozi numiți ruptași.

Ruptașii se numeau astfel pentru că făceau „ruptoare“ cu visteria, adică încheiau o învoială cu stăpânirea prin care se îndatorau a plăti darea sau birul la visteria țării, ca și mazilii, câștigându-și astfel dreptul de a petrece în libertate și în pace în țara noastră. De această treaptă țineau în trecut feciorii de preoți și protopopii.

Mazilii, negustorii și ruptașii plăteau deci aceiași dajdie. Totuși, nici negustorii, nici ruptașii nu erau puși în viața de societate în același rând și în aceeași cinste cu mazilii, care erau boieri.

Țăranii formau cea mai deasă populație a Bucovinei. Familiile țăranilor sălășluiau ca „lăturalnici“ pe lângă moșiile boierilor sau a mazililor. Ei s-au așezat ca slugi și lucrători, primind în schimb de la stăpâni pământ pentru casă, fânaș și livadă de arătură pe moșia boierească, pentru care erau datori să dea stăpânului zeciuală sau dijmă din toate bucatele și holdele gospodăriei și să-i lucreze fără plată, „de clacă“, câteva zile pe an, denumite „boieresc“ sau „clacă“, stabilit prin decretul Domnului la 12 zile pe an, iar în satele de la hotarul țării, numai 6 zile pe an.

Ei depindeau de un stăpân, domn, boier sau mânăstire, pe moșia căruia trăiau.

Această situație de clăcaș se transmitea asupra urmașilor, dar numai pe linie bărbătească, femeile ca și fetele nu împărțeau soarta bărbatului. Femeie nu e iobagă sau clăcașă.

* * *

Robii formau ultima categorie socială care exista în Bucovina și era formată din Țigani și tătari.

Țigani au venit în număr redus în Țara Fagilor din cauza climei aspre. Ei au venit odată cu năvălirile tătare și sunt de origine din India, limba lor se aseamăna cu unele dialecte din nordul Indiei.

Tătarii sunt prizonierii capturați în războaiele purtate cu acest neam. Ei trăiau în sălașe ca și Țigani la marginea unor sate și târguri și lucrau de obicei la mânăstiri.

* * *

Suferințele comune datorate războaielor ce s-au purtat pe pământul bucovinean au legat în cuget și simțiri tot poporul într-un tot unitar, astfel că austriecii au găsit aici un zid viu plămădit din același aluat, având și aceeași suflare.

Pentru a sparge această unitate și bazându-se pe faptul că o oștire fără comandanți e mai lesne s-o învingi, austriecii au pornit pe linia de a-și apropia clasa boierească, orbînd-o cu titluri de noblețe răsunătoare; Decretul imperial din 14 martie 1787, emis de împăratul Josef al II-lea avea acest scop și cuprindea următoarele măsuri:

a – desființarea vechilor titluri de noblețe moldovenești, acea de boier și mazil.

b – încadrarea întregii nobilimi din Bucovina în două categorii: „Herrnstand“ și „Ritterstand“.

c – „Herrnstand-ul“ cuprindea rangurile de conte și baron și se acorda acelor familii care au ocupat în Moldova vreuna din cele 12 boierii mari, dovedind că posedă în interiorul hotarelor imperiului austriac un venit anual de 3000 florini aur.

d – „Ritterstand-ul“ este recunoscut tuturor boierilor și mazililor. Ca boieri, vor fi considerați toți aceia care poartă în prezent acest titlu.

Ca mazili, însă, vor fi recunoscuți numai acei care sunt cuprinși în tabloul comunicat de Divanul Moldovei.

„Ritterstand-ul“ cuprindea trei trepte deosebite cu titlurile respective:

1 – „Ritter von“ – cavalier de...

2 – „Edler von“ – nobil de și...

3 – „Uradelige“ – care înaintea numelui lor aveau numai simpla particulă „von“ – de...

Autoritatea judecătorească pentru toate procesele ale „Herreilor“ și „Ritterstand-ului“ va fi „Landrecht-ul“ (Judecătoria nobililor, numită și „Forum Nobilium“).

„Ruptașilor“, cărora li se recunoaște dreptul de proprietate a moșiilor lor de mai înainte, cât și pentru dobândirea altora noi li se vor judeca procesele privind moșiile fabulare tot de „Forum Nobilium“, toate celelalte procese li se vor judeca de judecătoria locale.

Toate familiile ce se încadrează în acest decret vor cere legitimarea sau indigenatul și înmatricularea în registrul de evidență al nobilimii, numit „Bukowiner Majestätsbuch“.

În prezenta lucrare sunt arătate familiile ce au fost trecute în registrul „Consignatio Legitimatorum Incolarum Bucovinensium“ și introduse în „Majestätsbuch“.

Stăpânirea austriacă credea că prin această schimbare a titlului va putea schimba și sufletul boierului sau a mazilului, dar s-a înșelat pentru că abia aceștia au pus o rezistență și mai puternică valului cotropitor de înstrăinare.

4. Presiuni asupra clerului

Pentru a rupe orice legătură cu biserica Moldovei, episcopia de la Rădăuți, stabilită aici din vremurile domniei lui Alexandru cel Bun (1413), noua stăpânire o mută împreună cu episcopul Dosoftei Hărăscul la Cernăuți (1776), pe care îl scoate de sub ierarhia Mitropolitului de la Iași, supunându-l celui sârb de la Karlowitz.

După ce Dositei Herescu se stinse din viață (1779) cârja episcopală se transmite de către arhidiaconul sârb de la Karlowitz lui Daniil Vlahovici, care a fost adus la Cernăuți pentru conducerea școlii clericale înființată aici. Numirea acestui episcop străin de neamul românesc avea ca scop să slavizeze clerul și să protejeze intrarea rutenilor din Galiția în sânul bisericii ortodoxe.

Rutenii a căror biserică era unită cu a Romei, la venirea în Bucovina, în mijlocul populației românești, trecură repede la ortodoxism. Ca să se păstreze la religia noastră, această masă de noi credincioși, se aduseră preoți și cărți bisericești de rit ortodox din Rusia și din Galiția.

Foarte mulți preoți români, nereușind să îndure puternica înrâurire slavă exercitată de episcopul sârb Vlahovici, luară calea spre Moldova.

Totodată noua stăpânire secularizează averile mănăstirilor ale căror moșii se întindeau pe mai bine de jumătate a provinciei și constitui fondul bisericesc greco-oriental, pentru întreținerea bisericii și școlii din Bucovina.

Administrația marelui fond bisericesc intră pe mâna străinilor, iar folosul pentru așezămintele românești deveni iluzoriu.

Cele zece mănăstiri și douăsprezece schituri au fost reduse la trei; numeroși călugări și egumeni trecură în Moldova.

5. Pribegia învățătorilor

La izbucnirea războiului ruso-turc din 1768, Bucovina avea șase școli domnești și anume în Rădăuți, Putna, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Câmpulung Rusesc – mutată la Siret și la Cernăuți, întreținute de preoți, pentru care vărsau anual o dajdie.

Deși războiul nu mai îngădui acestor școli să adune copii între pereții lor, dajdia preoților nu conținea să se strângă.

La așezarea Austriei în Bucovina, stăpânirea luă pe seama ei sumele adunate și întemeiază cu ele două școli normale la Suceava și Cernăuți. Mai târziu se deschisera prin unele sate și orașe un număr de școli de băieți și fete, numite „școli triviale“ în care se predau mai multe materii, iar în 1808 – un liceu german la Cernăuți.

Noile școli sătești erau însă departe de a răspunde sufletului poporului nostru din Bucovina. Programul de învățământ, urmărit pas cu pas, țintea înstrăinarea moldovenilor, care trebuiau să-și uite obârșia și frăția lor cu poporul rămas la sud de „cordon“. Dar moldovenii plugari, îndrumați de puternicul instinct de conservare ce a luminat căile încalcite ale frământatei lor istorii, nu și-au mai trimis copiii la învățătură.

Treptat, cei ce ieșeau învățători din școlile austriece înlocuiau dascălii vechi, lăsați pe drumuri. Tinerii învățători, mândri de diplomele lor, bine plătiți, măreau însă prăpastia dintre țărănimea noastră și școală.

În 1815 școlile primare au fost trecute sub autoritatea Consistoriului romano-catolic din Liov. Acesta impuse românilor slujitori ai catedrei să îmbrățișeze catolicismul.

Pribegia învățătorilor noștri spre Moldova începută după ieșirea din școlile austriece a primilor învățători, crescuți în noua credință devenise și mai mare. Dascălii, care rămăseră, colindau din loc în loc, adunând în jurul lor la învățătură, tineretul român ce nu voia să stea în băncile școlilor înstrăinate.

În 1824 se înființează la Cernăuți un institut teologic, în locul școlii clericale ce fusese închisă cu șase ani în urmă. Graiul românesc – sărmanul grai al băștinașilor – era absent însă din program.

În 1844 școlile primare din satele unde nu slujeau parohi sau capelani catolici, fură scoase de sub autoritatea Consistoriului din Lemberg (Liov) și împărțite între români și ruteni, deoarece, din 1898, limba ruteană a fost recunoscută alături de limba română ca limba oficială a dieceziei.

* * *

În anul 1788, deci după trei ani de la înglobarea Bucovinei la provincia polono-ruteană a Galiției, izbucni războiul austro-ruso-turc. Austria puse stăpânire, timp de trei ani, pe raiaua Hotinului și pe partea de sus a Moldovei cu orașul Iași.

Prin aceasta „Cordonul“ căzu și moldovenii din Bucovina și-au dat din nou mâna cu cei de la sud de Molna, împrăștiându-și puterile sufletești pentru viitorii ani de despărțire ce-i mai aveau de îndurat de acum înainte.

În 1821 sute de pribegi moldoveni, nemulțumiți de neorânduile pricinuite de răscoala grecească a „eteriștilor“ și de domnia fanariotă, căutară adăpost în Bucovina.

În 1848, când urma serioasele tulburări în Austria, împăratul recunoscă tuturor popoarelor coroanei drepturile naționale, Bucovina văzu din nou, pe pământul ei, o bună parte din conducătorii politici ai Moldovei.

În ziua de 20 mai 1848, bucovinenii, sub președinția lui Doxachi Hurmuzaki, se întruniră la Cernăuți, într-o mare adunare națională, la care luară parte refugiații politici din Moldova: Mihail Kogălniceanu, Alexandru Cuza, Costache Negri, Vasile Alecsandri – precum și cei din Transilvania – Gheorghe Bariț, Aron Pumnul, Timotei Cipariu și alții.

Adunarea întocmi „Petițiunea Țării“, cuprinzând voința românilor; despărțirea Bucovinei de Galiția și autonomia; înființarea școlilor naționale; introducerea limbii române în administrație și în viața publică; organizarea bisericii; alegerea episcopilor și administrarea fondului religios după cerințele noi ale timpului.

În august 1848, o mână de români bucovineni împuterniciți, duseră la Viena Propunerea creării unui stat național român, înglobând întreaga națiune, în limitele vechii Dacii și sub domnia unui membru al Casei de Habsburg.

Slăbiciunea în care se prăvălise însă Austria, în urma tulburărilor din înăuntru și creșterea puterii Rusiei, făcură să cadă proiectul. Guvernul se văzu nevoit să pună stavilă mișcării naționale românești.

La 4 martie 1849 Viena promulgă o constituție a imperiului, Bucovina a fost despărțită de Galiția și organizată în „Ducat autonom“, cu un guvern propriu și un guvernator trimis de la centru. Câștigul era înșelător. Populația română trebuia să-și împartă drepturile de egalitate națională cu celelalte naționalități, care năpădiseră și nu încetau să năpădească ducatul.

Administrația rămase, ca și până atunci, în mâinile germanilor, polonilor și evreilor.

Mitropolia din Karlowitz nu încetă să stea în fruntea treburilor bisericii noastre.

În școală apasă limba germană, cum apăsase și până în 1848, un an mai târziu, s-a îngăduit totuși înființarea unei catedre pentru limbă și literatură română, la liceul german din Cernăuți și întemeierea unei școli normale române pentru pregătirea învățătorilor noștri.

Dar dacă pe tărâmul cultural mișcările din 1848 au adus pentru românii din Bucovina luminile unor speranțe mai bune în viitor, pe tărâmul economiei rurale veniră ani grei pentru masa sătenilor noștri, târând-o într-una din cele mai cumplite stări de sărăcie și umilință din câte a cunoscut neamul nostru.

Arendașii și proprietarii străini, năpădiți din Polonia în urma răpirii, răsturnară din primii ani legile pământului și impuseseră plugarilor în loc de 6–12 zile de muncă, peste o sută de zile precum am mai amintit. Cele mai bune zile de muncă fiind stoarse de noii proprietari, țăranului nu-i rămânea decât să lucreze pe apucate ca să-și poarte sărăcia în care se afla. Prin împrumutarea țăranilor, în 1848, fură trecute asupra pământurilor, sub formă de ipotecă, despăgubirile datorate proprietarilor.

Noii împrumutăriți, stăpâni pe loturi, dar storși de orice mijloace bănești, nu-și putură procura vite și unelte agricole. Ei văzură răsărind, ca din pământ, în satele lor, o puzderie de cărciumari evrei, care, odată cu alcoolul adus, le împrumutau și bani. Camăta dibaci potrivită, trecea de sută la sută. Munca pământului fiind legată de nevoile bănești, iar nevoile bănești fiind asigurate numai prin aceste surse de împrumuturi, moldovenii se văzură intrați, de lipsa de ajutor a stăpânirii, sub un jug, a cărui apăsare n-o puteau îndulci decât tot prin rachiu.

Datorită acestor condiții, numeroși români au fost obligați să-și vândă loturile veneticilor ce-i pândeau din umbră și ajunși pâlmași, își căutau de lucru, fie la fabricile construite de străini, fie în Moldova.

Au trecut ani grei până când țăranimea, datorită tinerilor ieșiți din școlile române a început să se opună pieirii. Opera de înstrăinare a făcut între timp pași mari, îndeosebi în părțile de miazănoapte ale provinciei, copleșiți de puhoiul rutean mulți români băștinași și-au uitat limba, păstrându-i doar portul, datinile și numele în rarele cazuri căci de când Vlahovici stăpânea biserica, Toma a fost trecut în condicile parohiale Tomovici, Popa – Popovici, Lupul – Lupulenco, Țurcan – Țurcanovici etc.*

* * *

Vremuri de grea urgie s-au abătut asupra bucovinenilor între anii 1865–1866; pe lângă seceta îndelungată ce a pus stăpânire pe toată Bucovina și a adus foamete, mai băntuia aici și holera.

Oamenii au ajuns să se hrănească cu coceni de porumb și buruiene uscate, ușurând astfel opera necruțătoare a holerei ce se răspândise îndeosebi în casele cu mai mulți copii și în rândurile celor flămânzi.

Acești ani de pomină au adus pe mulți țărani la sapă de lemn. Înfometați și îngroziți de prăpădul iscat în rândurile copiilor, bieții oameni își vindeau până și sumanele de pe ei, ca să poată cumpăra o măsură de păpuși.

Nu numai de suman se lepădau bieții oameni, dar și de sforcica de țarină pe care o mai aveau – pârjolită acum de secetă și o vindeau mai pe nimic; astfel mii de hectare de pământ țăranesc și răzeșesc au fost acaparate de străinii subvenționați de statul austriac, iar nenumărate familii de țărani români au rămas doar cu grădina din jurul casei, dacă nu cumva a vândut-o și pe aceasta.

---

* Familia Carp din Buda avea rude la Toporăuți cu numele de acum rutenizat în Carpiuc, iar Vasile Nicoară avea un frate la Raranca cu numele de Nicoriuc. La fel familia Manole din Mahala avea neamuri rutenizate în Toporăuți sub numele Maniliuc, astfel Teoderu s-a schimbat în Teodorovici sau Feodorovici etc.

Cum necazurile și belelele căzute pe capul românului curgeau gărlă, mai izbucnește și războiul dintre Austria și Prusia și cum nu românul era protejat în țara lui, ci veneticii care timp de cincizeci de ani de la așezarea lor pe glia bucovineană, au fost scutiți de serviciul militar la împărăție – românul era acela care a fost chemat să-și lase oasele la „Cânecreț“ (Königrätz) în nordul Boemiei.

Colac peste pupăză, în 1886 Austria închide granița spre Moldova, instituind o serie de restricții vamale, care opreau pe românii din Bucovina de a mai trece granița la munca câmpului, pe moșiile boierești și de unde își aduceau un sac de mălai.

6. Colonizarea Bucovinei

În capitolele precedente am arătat cum stăpânirea austriacă, ca să apară cu obrazul curat și să nu fie privită ca o acaparatoare de teritorii străine și cotropitoarea populațiilor, la răpirea Bucovinei a declarat că acest ținut între Nistru și Molna este pustiu și că e „țara nimănu“. Cei 63.700 de români – numărați de însuși generalul Splény – sunt trecuți cu vederea, ca inexistenți în ochii Habsburgilor.

Fideli acestei declarații, anumiți pseudo-istoriografi din ultima vreme, din cei ce au fost odinioară cetățeni colonizați în Bucovina, între anii 1774–1918, și repatriați în Austria sau Germania apuseană în toamna anului 1940, încearcă să scrie o istorie a Bucovinei fundamentată probabil de sporovăielile la colț de stradă și nu bazați pe documente, după cum se desprinde din cele scrise de ei.

Unul din acești istoriografi e amintitul R. Wagner, care a afirmat – după cum ne e de-acum cunoscut – că Bucovina la ocuparea ei de către Austria a fost „țara nimănu, un teren pustiu“. Cel de-al doilea istoriograf este W.S. Zaloziecky, politician ucrainean din perioada interbelică.

Acesta răspunde în revista „Brücke zum Westen“, Heft 8-9, din 1954, pag. 151-155, la articolul lui M. F. Drechler din Canada, în care afirmă că „Bucovina este românească“, printr-o întrebare: „Bucovina este ea românească sau ucraineană?“.

Dacă afirmația lui M. F. Drechler l-a iritat pe W. S. Zaloziecky, răspunsul său sub formă interogativă a șocat pe adevărații istoriografi străini și români. Ne reținem de a mai comenta întrebarea pusă, căci știm că orice răspuns documentat s-ar da de orice profesor de specialitate sau învățat, răspunsul s-ar lovi ca de o capace de oțel care izolează pe unii istorici, astfel că ei nu aud și nu văd decât ceea ce doresc! Dar să vedem realitatea!

Imigranții ruteni sau malorușii

Primii ruteni care se așează în Bucovina pe valea Ceremușului sunt huțanii – veniți aici în veacul al XVII-lea. Această populație cu totul aparte în felul ei de a fi, după studiile istoriografilor nu este de neam rutean, ci are numai graiul rutean (slav). După polonezul Szničky, huțanii ar fi „daci neromanizați“. Istoricul rus Ivanov, zice despre ei, că particularitățile idiomurilor huțule arată, că ei reprezintă un amestec al vechii populații românești cu acele resturi de populație leșească care sub presiunea popoarelor din răsărit, s-au desprins de trunchiul populației leșești, ce tindea spre apus și se abătu spre Carpați. În acest amestec romano-lehit, începu să se reverse cu vremea populația ruteană, aruncată la rândul ei, de hoardele nomade spre Carpați, imprimând acestui amestec, caracterul etnic rutean. Miklosich susține că huțanii vorbeau în

secolul al XVII-lea și XVIII-lea românește și că rutenizarea a început în prima linie asupra lor. Numărul huțanilor din Bucovina la ocuparea ei de Austria, se cifra la 6000 de suflete.

Însă nu populația huțanească a fost aceea care a provocat supărări atât de amare băștinașilor români din Bucovina, ci maloruși sau ruteni emigrați din Galiția în anii 1766/1767 și 1775-1914.

Cei imigrați din timpul ocupației ruse s-au acuiuit în satele din nordul Bucovinei: Cadobești, Tăuteni, Ocna, Pohorlăuți, Lașchiuca, Clivodin, Slobozia-Șerăuți, Mitcău, Șișcăuți, Verbăuți, Cuciurul Mic, Sadagura (Jucica), Mămăiești, Jurcăuți, Gavriilești și Zastavna pe lângă moșiile răzeșești și boierești. Numărul acestui grup de imigranți era circa 2400 de suflete, care împreună cu cei 57.000 români, 6000 de huțani, 2347 germani, 3460 armeni cu poloni și 526 evrei, compuneau întreaga populație bucovineană de 71.750 suflete, după datele recensământului lui Splény din anul 1775, când trupele austriece ce ocupau Moldova s-au retras dincoace de cordun.

Revărsarea masivă galițiană pe pământul făgăduinței, Bucovina, un adevărat Colorado, are loc între anii 1775 și 1845. Populația malorusă din Galiția stoarsă de boierii poloni, ne mai putând suporta răul de acasă, a început a pribegi în masă spre locuri unde hrana era mai îmbelșugată, cum bariera la hotarul cu Galiția a dispărut, valul s-a revărsat în Bucovina, unde austriecii le-au acordat și o serie de favoruri, din care mai atractiv a fost scutirea de serviciul militar pe timp de 50 ani, iar boierescul 6-12 zile.

Pribegii ruteni, inundă mai întâi satele în care s-au așezat cu doi-trei ani în urmă rudele lor. Aici, cu firea lor blajină se pun bine pe lângă românii primitivi și miloși, până ce îi covârșesc cu numărul. Această populație săracă, sosită doar cu ce avea în traistă, în cea mai mare parte agricultori, s-a așezat în zonele lăturalnice, la marginea satelor răzeșești sau a țăranilor clăcași autohtoni moldoveni, fiind și ei primiți în calitate de clăcași pe moșii.

În anul 1786 Bucovina este alipită la gubernia poloneză din Liov. Administrația militară austriacă manifesta un spirit de germanizare. De acum noua administrație germano-polonă vădea o puternică tendință de polonizare. Românii din Bucovina aveau acum în fața lor trei atentatori: german, polon și rutean.

Odată cu „repartizarea“ Bucovinei la Galiția se importă aici din Imperiul Austriac, dar îndeosebi din Polonia austriacă, noi funcționari civili ce înlocuiesc pe militari. Cea mai mare parte din acești noi slujbași, pe lângă incapacitatea lor, nu căutau decât să-și îngroașe pungile, timorând și batjocorind pe români, numindu-i în felurite feluri.

În anul 1848 – anul revoluției – în Bucovina se desființează „robota“, toți țăranii galițieni devin proprietari ai pământurilor pe care lucrau, dar în același timp alte valuri de imigranți pătrund în această regiune, iar austriecii le acordă școli în limba ruteană, limba lor maternă.

Urmarea a fost că la anexare au fost de abia 8400 ruteni (împreună cu huțani), în anul 1848 numărul lor sporește la 109,907, de la 7,6% în 1775 la 52,2% în 1848 din totalul populației bucovinene!

Clăcașii la venirea lor aici au ajuns stăpâni de pământuri, considerându-se acum ei băștinași!

Tot în acest an, pentru a doborî pe rebelii unguri răsculați în Ungaria, tutelată de Împărăția Habsburgică, împăratul a cerut ajutorul Rusiei. Trupele ruse de ajutor au staționat mai mult timp în Galiția și Bucovina. Prezența lor a produs în rândul populației rutene o vie agitație. Rutenii au putut constata că soldații ruși vorbesc aproape aceeași limbă și că au obiceiuri asemănătoare. În mințile malorușilor a început să încolțească un puternic impuls național în Galiția, iar acesta, odată trezit, nu se simte, astfel că Austria a fost forțată să dezvolte o politică foarte complicată față de ruteni. Pe de-o parte să-i sprijine, pe de altă să le frâneze avântul.

Coloniștii germani în Bucovina

Ocuparea Bucovinei prezenta pentru Austria, în primul rând un interes strategic, colonizarea ei cu populație germană se făcea sporadic în raport cu cerințele reclamate de administrația locală. Toți coloniștii germani trimiși în Bucovina au fost susținuți de statul austriac și nu era o migrație voluntară a populației, cum era cazul în migrația populației maloruse (rutene). Întrucât familiile germane colonizate în Bucovina proveneau din regiuni deosebite, ele au fost așezate în locuri deosebite. Originarii din centrul monarhiei care erau de profesie judecători, învățători, funcționari, administratori și meseriași au fost împrăștiați pe tot teritoriul bucovinean datorită funcției lor.

Șvabii din Germania de sud-vest s-au plasat în regiunile de șes și de deal, iar cei aduși de pe versantul celălalt al Carpaților, colonizați acolo de unguri din vremuri mai vechi – au fost stabiliți în Roșă – suburbia Cernăuților. Alte 20 de familii venite din Banat, 19 familii din Mannheim și Meinfranken și una din Kassel au fost stabilite în Molodia (Plaiul Cosminului), Jucica, Cernăuți și Mitocul Dragomirnei, cu scopul de a instrui pe localnici creșterea vitelor și plugăritul în care erau într-adevăr mari cunoscători. Ei au fost colonizați în anii 1782-1787.

„Țipterii“ colonizați între anii 1784-1806, proveniți din regiunile muntoase ale Slovaciei s-a așezat în zona Carpaților, ca forestieri și ca mineri la minele de mangan din Iacobeni și Vatra Dornei, precum și la ocele de sare din Cacica.

Pădurari din Boemia, veniți în 1793-1817, au fost utilizați și ca suflători în sticlă.

Din Galiția vin în anul 1787, 74 de familii germane și sunt plasate în Frătăuți, Ilișești, Satul Mare, Milișăuți, Badeuți, Sf. Onufri, Ițcani, Arbore și Tereblecea înființând aici gospodării model.

Toți coloniștii stabiliți în Bucovina au fost înzestrați cu 12 fălci pământ arabil, o grădină în jurul unei case complet aranjate, un grajd pentru 6-10 vite, hambare, utilaj agrar, doi boi, o vacă cu vițică, medicamente și o sumă de bani necesari cheltuielilor efectuate cu transportul întregii familii și bagajelor.

În anul 1786, se construiește la Iacobeni primul cuptor pentru minereu feruginos. Pentru deservirea lui se aduc 30 de familii de țipteri care își găsesc aici noua patrie, 109 membrii ai acestor familii sunt salariații fabricii. În 1802 prin dezvoltarea fabricii cu încă un cuptor, se mai aduc 40 de familii de mineri, instalați în 280 de case pentru muncitori și în 10 case pentru funcționari. În anul 1807, alte 76 de familii de mineri se stabilesc în Prisaca-Dornei, schimbând denumirea localității în Eisenau. În curând iau ființă și coloniile Freudenthal (Marginea) și Luisenthal (Fundul Moldovei), aceasta din urmă e denumită după soția lui Napoleon I, prințesa Marie Luise.

Din cauza falimentului minelor în 1848, țipterii sărăcesc, dar nu desnăjduiesc, ei se reprofilează pe alte meserii precum tăietori de păduri, dulgheri și chiar ca plutași.

În 1793, la Crasna Ilschi se înființează o fabrică de sticlă cu muncitori aduși din Boemia, iar în anul 1797 fabrica de sticlă de la Putna cu sticlari germani aduși din Lubaczov (Galiția). Această fabrică întemeiază colonia Karsberg (Vicovul de jos), iar în 1802 ia ființă colonia Fürstenthal (Voivodeasa).

Lanțul coloniilor germane continuă să se lungească, prin adăugarea de alte verigi înlănțuind și Valea Moldovei. Aici se stabilesc tăietorii de lemne necesari fabricilor de sticlă; comunele Frasin și Păltinoasa sunt invadate de familii germane: 33 din Praheimer și 40 din Pisker (Boemia). Cei din Pisker înființează coloniile: Bori, Schwarzthal (Baișescul) și Buchenheim (lângă Broscăuții noi), alții se stabilesc la Gura Humorului, Lichtenberg (Clit).

La Solca, se mai aduc 40 de familii slovace, iar alte 20 de familii înființează colonia Augustendorf (Mesteceni).

Majoritatea coloniilor germane sunt așezate în localități locuite de români și fiind în minoritate, caută prietenia și buna vecinătate cu ei, ceea ce și dobândesc, românul e om prietenos din fire.

Evreii

Populația evreiască e considerată de autoritățile austriece ca națiune germană, datorită limbii pe care o vorbesc, apropiată graiul vest german. Ei locuiau în mase compacte în târgurile Vijnița, Sadagura și în orașul Cernăuți (str. evreiască, Jüdische Gasse), cu timpul însă s-au resfirat și în multe sate bucovinene.

Prezența evreilor în Bucovina se constată în orașele Suceava și Siret încă din secolele 14 și 15, ocupându-se cu negoțul, care în mare parte se afla în mâna lor. Scurt timp înainte și după ocuparea țării, multe familii evreiești din Galiția, Rusia și Principatele române imigrează în Bucovina.

Meseria lor de bază este comerțul în toate ramurile, rar se ocupă un evreu cu agricultura, dar aceasta numai în calitate de proprietar de moșie.

Rafinările, velnițele în mare majoritate în mâinile lor, s-au înmulțit în mod virtiginos, mai ales în regiunile de șes, grâнарul bucovinean, devenit depozit de materie primă, cartofi și porumb.

Numărul lor în anul 1775 era de 526 suflete imigrați; în anul 1890 numărul lor se mărește la 82.717 suflete, adică 159 de ori mai mulți.

Polonii

Populația poloneză trăiește în Bucovina în orașul Cernăuți și în județele limitrofe cu Galiția. Un număr redus de polonezi au viețuit aici de pe vremea voievodatelor, rămași în urma luptelor, statornicindu-se pe meleagurile bucovinene, aducându-și curând și familiile. Marea majoritate a polonezilor sosesc însă începând cu anul 1786, când Bucovina este alipită Galiției. În acest timp pătrund, în afara salariaților, meseriași, moșieri scăpătați, economiști și servitori. Ei s-au acomodat repede la obiceiurile și felurile de trai din Bucovina și nu pretindeau favoruri politice după 1848, când Bucovina câștigă autonomia și se desparte de administrația galițiană.

În urma dualismului austro-maghiar din 1886, prin care monarhia austriacă a fost împărțită în două sfere de influență, polonii din Galiția au primit o serie de drepturi

în dauna rutenilor. Pentru a nu provoca nemulțumiri și în rândul rutenilor, Monarhia Austriacă compensează pentru aceste pierderi pe rutenii din Bucovina: le deschide pretutindeni școli primare cu învățători galițieni, aceasta chiar în comunele curat românești, forțând pe români să părăsească învățătura sau învață ruteana.

Ungurii – „Ceangăii“

Încă în secolul al XV-lea, pe vremea lui Alexandru cel Bun, sunt semnați unii locuitori maghiari în orașul Suceava, veniți din Transilvania. Cu vremea aceștia însă se topesc în masa românilor.

În secolul al XVIII-lea apare un val de o populație denumit „ceangăii“ sosit în Moldova tot din Transilvania, vorbind o limbă maghiară stricată fără a se cunoaște originea lor. În Bucovina s-a stabilit un număr mai redus din aceasta populație, numărând în anul 1890 – 8139 de suflete stabiliți în colonii închise ca: Maneuți (Andrasfalva), Dornești (Hadikfalva), Țibeni (Istensegitz) și Vorniceni (Josetfalva), apoi amestecați cu românii la Milișăuți – Iacobești și Dânila (Fogadjisten).

Termenul de „ciungabi = ceangău“, apare pentru ultima oară în documentele din anul 1781, marcând prima atestare certă a acestei populații în satele moldovenești din zonele cunoscute a fi locuite de ei.

După primul val de ceangăi sosit în Moldova în anul 1764, au urmat alte două, și anume, în 1784-1785, după înăbușirea răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan și cel din anii 1848-1849, în urma represiunilor ce au urmat înfrângerii revoluției în Transilvania. Ei s-au așezat în același zone și sate în care se stabiliseră primii transilvăneni, reîmprospătând grupul aflat acolo.

Numărul lor după un recensământ întocmit de generalul austriac Splény în anul 1778, imediat după anexarea Bucovinei, a totalizat 1200 de familii, dintre care 410 familii erau formate din cele ale foștilor grăniceri, proveniți din cele trei regimente care au luat ființă din ordinul împărătesei Austriei, Maria Theresa, în anul 1761. Este vorba despre regimentul 1 secuiesc, în regiunea Sf. Gheorghe, regimentul 2 românesc în Bistrița-Năsăud și regimentul 3 românesc în ținutul Orlat-Făgăraș.

Tinerilor care se înrolau în aceste regimente li se promisese eliberarea de iobăgie și împrumut. Românii s-au arătat dornici de înrolare, în schimb secuii s-au opus pe considerentul că diploma leopoldină din 1601, le asigură libertatea, iar îndelungatul stagiul militar le aducea numai pagube.

În anul 1763, la cererea boierilor văduviți de brațele de muncă, se desființează regimentul 2 din Bistrița-Năsăud, fără a elibera de iobăgie pe ostașii lăsați la vetre conform promisiunii.

Nemulțumirile românilor la care s-au alăturat și secuii din regimentul 1, au izbucnit imediat. Împotriva răzvrătiților autoritățile austriece au trimis puternice detașamente represive ce s-au încheiat prin acel cunoscut masacru din comuna Siculeni din 1764.

Foștii grăniceri, care au vrut să-și salveze viața, s-au refugiat cu familiile lor în codrii din Munții Ciucului, iar de aici cu ajutorul haiducilor moldoveni, pe cărări numai de ei știute au ajuns în Moldova.

Din cele 410 familii a grănicerilor transilvăneni găsiți în Bucovina la recensământul din 1788, 308 familii proveneau din regimentul 2 românesc și 102 familii din regimentul 1 secuiesc, printre care erau și mulți români. Câte familii

transilvănene și-au găsit refugiul în Bucovina până la recensământ e greu de aflat dar se pare că au fost destul de multe; rapoartele diplomatice atestă că Viena cerea în anul 1767, sublimei porți să-i restituie 80.000 de fugari din Moldova și 16.000 din Țara Românească.

În ceea ce privește limba ceangăilor, o parte din ei vorbesc un grai de origine transilvăneană iar alta un dialect secuiesc, însă într-o formă stâlcită.

Zöld Peter, un bun cunoscător al ceangăilor spune că ei stâlcesc cuvintele ungurești. Majoritatea familiilor ceangăilor vorbesc românește și dialectul ceangău, adică sunt bilingve.

Recensământul din 1778 arată că un mare procent din ceangăii sunt români. La fel afirmă în cartea sa Josif Peter M. Pal, apărută în 1941; iar istoricul și filologul P. Cancel de origine ceangău, aduce noi dovezi în sprijinul tezei lui Josif Pal.

După ocuparea Bucovinei de nord în 1940 de către soviete, marea majoritate a ceangăilor au părăsit locurile lor de aici.

Coloniile Dănila – (Fogadjisten = Dumnezeu e bine venit) și Țibeni – (Istensegits = Doamne ajută) sunt înființate de generalul Splény în anul 1777, iar anii 1784-1786, același general înființează coloniile Măneuți (Andrasfalva) și Dornești (Hadicfalva), iar la urmă Vorniceni (Joseffalva).

* * *

Pe malul Nistrului, între Doroșăuți și Mitcău, pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, s-a înființat un sat cu români ardeleni numit Vadul-Nistrului; n-avem documente cu privire la cauzele acestei emigrări, dar e singurul caz de imigrare românească între Nistru și Prut pe timpul stăpânirii austriece. E posibil să fi fost acești imigranți și ei grăniceri din regimentele românești transilvănene, căci nu vedem alte motive care să fi silit o parte a populației din părțile răsăritene ale Transilvaniei să-și părăsească locurile natale îndreptându-se către satele bucovinene.

Pe la anul 1882, părintele Dimitrie Țopa, a stat de vorbă cu un sătean bătrân de peste 80 de ani din acest sat cu numele Roșca Teodor care i-a spus următoarele: „Știu de la bunicul meu că familiile Arnăut, Buric, Delei, Roșca sunt venite din Ardeal“.

Lipovenii

În anul 1890, în Bucovina existau 3213 suflete de lipoveni, stabiliți în sate închise ca Fântâna Albă, Climăuți, Socalinți sau Lipoveni, Mitocul Dragomirnei, Lipoveni-Cosovanca, Lucavăț și Mihadra lângă Vijnița.

O mică parte di ei sunt împrăștiați în orașe și târguri ca vânzători de fructe.

Lipovenii sunt ruși decidenți ai credinței oficiale, țariste.

Ei au refuzat să treacă la noua religie a patriarhului Nikon, adoptată în toată Rusia.

Lipovenii s-au refugiat în Bucovina, parte din Moldova, între anii 1774-1780, înființând comunele Socalincy și Climăuți, iar altă parte – în Basarabia, în anul 1784 înființând pe dealul Varnița colonia Fântâna Albă, unde au construit și o mănăstire. Din cauza suprapopulării coloniilor Climăuți și Fântâna Albă, ei înființează coloniile Mihadra și Cosovanca.

Imigrarea lipovenilor mai are loc în Bucovina până la începutul Primului Război Mondial, atât din Rusia țaristă cât și din Vechiul Regat.

Rușii îi numesc „Roskolniki sau Starowierți“, adică de credință veche. Ocupația lor preferată era agricultura, creșterea pomilor fructiferi și albinăritul. Ca muncitori la lucrările terasiere, lipovenii sunt neîntrețuți.

Țigani

În anul 1890 viețuiau în Bucovina 5.600 de țigani. Ei s-au așezat în apropierea populației băștinașe, îndeosebi între români. Cea mai mare parte dintre ei sunt stabiliți în Mihalcea, Hlinița, Storojineț, Frătăuții Noi, Voitinel, Cajvana, Adâncata, Gura Solcii, Păltinoasa, Stupca (Ciprian Porumbescu) și Valea Seacă.

Primii țigani au venit în Bucovina în secolul al XV-lea, atunci când Ștefan cel Mare donează mănăstirii Putna două familii de țigani.

La ocuparea Bucovinei de către Austria, au fost găsiți aici țigani stabiliți și sătrari nomazi. În urma legilor aspre împotriva nomadismului o parte de sătrari s-au întors în Vechiul Regat, iar restul s-au așezat în localitățile mai sus arătate, astfel că în 1890, în Bucovina n-au existat țigani nomazi.

Așezările țiganilor, de obicei la marginea satelor, sunt foarte primitive, constând din bordeie în pământ sau case de nuiete unse cu pământ, având o singură încăpere. Fiind mereu în sărăcie se ocupă cu vrăjitul și alte ocupații ciudate. Munca câmpului nu le place, dar ca lingurari, fierari, cazangii și lăutari sunt de lăudat.

Armenii

În anul 1890 se găseau în Bucovina 1411 armeni. În afară de Suceava, unde au un cartier propriu sunt împrăștiați peste tot. Ei sunt veniți în secolul al XV-lea din sudul Rusiei în Moldova și de aici în Bucovina. O parte din armeni au venit din Polonia în Bucovina, dar în număr redus.

Armenii din Suceava provin din orașul „Ani“ (Armenia), care a fost distrus de un cutremur, ei se prezintă ca un popor specific, oriental fiind de culoare gălbuie la față. Se ocupă cu agricultura, fiind pe atunci proprietari de terenuri, negustori și măcelari.

Slovacii

În anul 1890 numărau 536 suflete. Ei au fost colonizați în comunele: Solonețul Nou, Pleș, Cacica, Poiana-Miculi, Tereblecea românească și Ciudei. Au venit în Bucovina, după ce aceasta a fost ocupată, ca lucrători forestieri, sticlari și mineri la ocele de sare din Cacica, cunoscuți ca foarte sărguincioși și serioși, mândri și cinștiți.

7. Problema ucraineană

Cum s-a arătat în capitole precedente, revărsarea rutenilor asupra Bucovinei a început în timpul războiului ruso-turc din 1766-1774.

La anexare, în Țara Fagilor între cei 71.750 locuitori, numai 10.500 erau ruteni și huțani (din care 2100 veniți în 1775). În 1910, când s-a făcut, de către fosta stăpânire, cea din urmă statistică pe bază de limbă vorbită, numărul rutenilor s-a cifrat la 305.101 suflete, iar a românilor – numai la 273.254.

Oricât de voit nedreaptă ar fi fost numărătoarea nu se poate făgădui marea creștere a populației rutene, față de cea românească.

La început Bucovina a cunoscut pe acești musafiri sub formă de agricultori nevoiași, căutând de lucru pe meleagurile din părțile de miazănoapte ale țării.

Mai târziu, după ce se așează ca „lăturalnici“ ai satelor moldovenești, au prins să se ridice, din mijlocul lor, fruntași care să le ceară drepturi și să le apere interesele față de stăpânirea austriacă.

Acțiunea acestor căpetenii a fost îmbrățișată și sprijinită de guvernele imperiale, care au înțeles să-i folosească pe rutenii din Bucovina împotriva românilor și pe rutenii din Galiția împotriva polonezilor. De asemenea, ca să tulbure viața interioară a Rusiei țariste, Viena a vânturat chestiunea Ucrainei și a deșteptat în sufletul rutenilor austrieci simțământul național. Așa se explică faptul că, încetul cu încetul, rutenii și-au schimbat vechiul lor nume zicându-și acum „ucraineni“, denumire ce răspunde planurilor politice pe care le plămădeau de pe atunci sprijiniți de habsburgi.

Pentru a înțelege felul de gândire al minorității rutene din Bucovina e necesară o lămurire asupra formării „ideei ucrainene“.

Statul slav întemeiat de normandul Rurik, din tribul varegilor, în secolul al VII-lea, a fost împărțit în secolul al XVI-lea între Polonia și Lituania. Polonia a luat Galiția și Volinia, iar Lituania ținuturile dintre Nipru și Nistru.

Când Polonia și Lituania s-au unit, toate aceste întinderi, slab populate, au revenit noului stat polono-lituan.

Tătarii, folosindu-se de faptul că timp de două veacuri, polonezii au gravitat spre occident, n-au conținut să hărțuiască regiunile Kievului, Cernigovului și Periaslavului.

Cnezii, neputând să se sprijine pe ajutorul Cracoviei, au trebuit să-și organizeze singuri apărarea cu cazacii de pe Nipru.

Slavii numesc marginea „crai“; locuitorilor de margine li s-a dat numele „crai“ – „craina“ (Ucraina), iar luptătorilor de margine „ucrainiți“ sau „ucraineni“.

Ca să-și apere autonomia și religia ortodoxă împotriva acțiunii de catolicizare întreprinsă de Polonia catolică, ucrainenii s-au răsculat și în 1659, s-au smuls de sub stăpânirea polonă.

Moscova însă, în înțelegere cu Polonia, a împărțit Ucraina așezând hotar la Nipru. Încercările pentru recăpătarea libertății n-au dus la izbândă. În 1709, hatmanul Mazepa, care luptă în rândurile regelui suedez Carol al XII-lea, a fost zdrobit la Poltava de Petru cel Mare.

După împărțirea Poloniei în anul 1772, ținuturile ucrainene ale statului nimicit, au intrat sub stăpânirea Rusiei.

Revoluția rusă din 1917 a dat prilej ucrainenilor, în noiembrie 1917, să proclame Ucraina republica independentă și să semneze în această calitate, pacea de la Brest-Litovsk.

Puterile centrale sprijiniră acțiunea separatistă, ușurând instalarea guvernului germanofil Skoropadski și dându-i ajutor împotriva trupelor bolșevice.

Înfrângerea puterilor centrale pe frontul apusean și retragerea trupelor lor din grâнарul ucrainean au dus la răsturnarea guvernului filogerman din Kiev și la înlocuirea lui printr-un directorat în frunte cu antantofilul Petliura.

Lovit de bolșevici și de trupele contrarevoluționare ale generalului Denekin, Petliura s-a unit cu polonezii.

Denekin fu însă înfrânt de bolșevici, iar războiul polono-sovietic se sfârși cu pacea de la Riga, în urma căreia Petliura trebui să se refugieze în Franța.

La început, Uniunea Sovietică, recunosc o oarecare autonomie a Ucrainei, pe care însă nu întârzie s-o desființeze la timpul potrivit. Pionierii independenței Ucrainei, Petliura la Paris și Skoropadski la Berlin au creat două focare de mișcare pentru neatârnarea patriei lor.

Focarul petlurist, republica, preconizează înjghebură Ucrainei fără amputări teritoriale din România și Polonia.

Focarul skoropadskist, monarhist, înțelege creierea Ucrainei, înglobând toate teritoriile locuite de ucraineni inclusiv teritoriile din Polonia și România.

După războiul polono-sovietic, Petliura, care-și avea sediu la Paris, încheie cu Polonia un pact secret în vederea răsculării Ucrainei.

În acest țel, Petliura a trimis în Polonia pe generalul Tutuniuc. Acesta însă a trecut la URSS, punându-se la dispoziția guvernului sovietic. În 1926 Petliura a fost asasinat. Urmașul său, Andrei Levițki, înființează la Paris, în 1929, un „consiliu general al emigranților ucraineni“.

Programul de lucru alcătuit urmărea consolidarea legăturilor cu populația Ucrainei, ațâțarea răscoalelor împotriva sovietelor și câștigarea bunăvoinței internaționale pentru independența Ucrainei.

Urmarea activității propuse s-a simțit curând. La Kiev, în 1930, a fost descoperit complotul „Uniunii pentru eliberarea Ucrainei“.

Cu acest prilej au fost pedepsiți la muncă zilnică pe viață patruzeci și cinci de intelectuali ucraineni, în frunte cu mitropolitul Kievului. Numeroși slujbași au fost mutați din Ucraina în regiuni unde nu mai puteau lucra pe tărâm național. Populația ucraineană a fost pusă sub strictă observație. Mulți locuitori au fost arestați, deportați și chiar uciși.

Cealaltă mișcare, a hatmanului Skoropadski, patronată de Germania cu centrul la Berlin, urmărește independența Ucrainei și a tuturor ținuturilor locuite de ucraineni, aflate sub stăpânirea Poloniei, a Cehoslovaciei și României.

Germania nădăjduia să slăbească URSS-ul, dezmembrându-i un teritoriu întins și bogat și totodată făcând, din noua țară un mare debușeu pentru produsele sale industriale.

Afară de aceste două mari organizații, urmărind același scop pe căi diferite și deosebindu-se, întrucât ne privește, prin faptul că una vrea și o bucată din pământul României, iar alta, până astăzi, pare că nu-și aruncă ochii peste limitele Ucrainei cuprinse între hotarele sovietelor, ființează și alte grupări politice cu obiective apropiate de cele arătate mai sus.

Odată cu fărâmițarea Imperiului Austro-Ungar, rutenii au încercat să întemeieze o republică ucraineană cu centrul la Cozmeni, sau Coțmani, cum le plăcea rutenilor să numească tângușorul de la nord de Prut, proclamând că ucrainenii sunt o populație de baștină în Bucovina, iar românii s-ar fi infiltrat pe lângă ei cu mult mai târziu. În acest fel știa venetici să mintă și să denatureze adevărul.

(Va urma)

IARBA NEUITĂRII SAU DESPRE ÎNȚELEPCIUNEA ZIDITĂ ÎN STRĂMOȘI

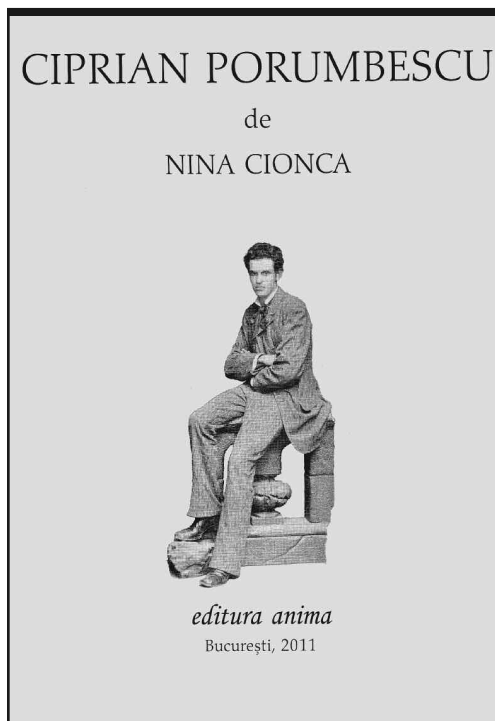
Ilie Luceac

Cernăuți

[*Ciprian Porumbescu* de Nina Cionca, Editura Anima, București, 2011, 318 p.]

Cu scriitoarea Nina Cionca ne cunoșteam de mult timp. Prin anii 1999, după ce-i apăruse cartea *Scriitorile lui Iraclie Porumbescu*, ne-am întâlnit, nu mai știu în ce împrejurări, la București. Apoi au urmat întâlnirile noastre la Saloanele internaționale de carte românească de la Cernăuți, pe care le organiza Editura *Alexandru cel Bun* și revista „Glasul Bucovinei”. În toamna anului 2003, la cea de a doua ediție a unui astfel de Salon, aveam să cunosc nu numai cărți de valoare, ci și oameni de o rară frumusețe sufletească și intelectuală. Printre aceștia se afla și distinsa doamnă Nina Cionca, nepoata de la soră a lui Ciprian Porumbescu, care venise în capitala fostei Bucovine istorice cu gândul de a regăsi orașul așa cum l-a cunoscut în anii când era copil. Dezamăgirea de a nu găsi orașul așa cum i-a rămas imprimat în memorie din frumoșii ani ai copilăriei nu a întristat-o pe doamna profesoară, așa încât am avut posibilitatea și norocul să ne întâlnim într-un dialog, în care distinsa doamnă și-a depănat amintirile despre familia Porumbesților, al cărei descendent pe linie maternă este tocmai ea, scriitoarea Nina Cionca. Cu ea se pare că se stinge ramura directă a Porumbesților în Bucovina.

Dânsa însă nu a lăsat să moară amintirea Porumbesților, urmând îndemnul pe care îl lăsase Ciprian Porumbescu pe patul de moarte surorii sale Mărioara și întregii familii. Ultimele lui cuvinte înainte de a închide ochii au fost următoarele: „Nu lăsați să moară munca mea”, adică amintirea despre el și muzica sa. Asta a făcut-o și doamna

Cionca, începând de prin 1974, de când îi apare prima monografie intitulată *Ciprian Porumbescu*, publicată la Editura Muzicală din București și care însumează 293 de pagini. După aceea au urmat în serie volumele semnate de dumneaei, și anume: *Ciprian Porumbescu-album ilustrat comemorativ 1883-1983*, Editura Muzicală, București, 1984, 107 pagini; *Aurelia Cionca*, Editura Muzicală, București, 1986, 192 pagini; *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, Editura Ars Docendi, București, 1999, 142 pagini; *Puneți un pahar cu vin și pentru mine*, volum îngrijit de Nina Cionca și Ion Drăgușanu, Grupul Editorial Ion Grămadă, Suceava, 2003, 400 pagini. Ultima dintre cărțile enumerate este importantă și pentru faptul că între copertele ei au intrat pentru prima dată jurnalele și scrisorile compozitorului. Doamna Cionca ne mărturisea într-o convorbire următoarele: „Citindu-i *Jurnalul* (al lui Ciprian Porumbescu, bineînțeles – n. n. I. L.), citind scrisorile lui, scrisul lui, ne dăm seama de calitatea lui de prozator. Despre Ciprian ca poet nu putem vorbi încă, poate va veni și momentul acesta, dar este un foarte bun povestitor, are foarte bun nerv, fantezie și umor”. [Nina Cionca: „*Din noianul vremurilor, cu amintirile mele despre familia Porumbesților...*” Dialoguri cu bucovinenii, în „*Glasul Bucovinei*”, An XII, nr. 4 (48) 2005, p. 24]. „Din păcate, în această carte a mea despre Ciprian Porumbescu, *Puneți un pahar cu vin și pentru mine*, au apărut multe greșeli, ne relatea doamna Cionca. La fel s-au strecurat greșeli și la copierea textului după traducerea lui Leca Morariu... În sfârșit, s-a făcut cum s-a făcut. Pentru cititor, cred eu, cartea aceasta este o realizare”. [Ibidem, p. 33].

Și, după o mai lungă pauză, timp în care ne-am convins că doamna Cionca nu a lăsat lucrurile baltă, ci a lucrat metodic, documentându-se și prelucrând arsenalul arhivei pe care o deținea, iată că în 2011, la Editura Anima din București, apare masiva monografie *Ciprian Porumbescu*, rod al muncii mai multor ani la rând ai scriitoarei și un bilanț al cercetărilor sale de arhivă.

De la bun început trebuie să spunem câteva cuvinte despre Editura Anima din București, unde a apărut monografia și care este condusă de doamna Suzana Holan. După apariția succesivă a celor două cărți de proză ale regretatei scriitoare Puia Hortensia Masichievici-Mișu, artist plastic cunoscut în România, intitulate după cum urmează, *Microbul și alte povestiri adevărate* (București, 2003) și *Povestiri mai mult sau mai puțin adevărate* (București, 2004), îngrijite cu atâta gust și eleganță, cu o prezentare grafică excelentă, care toate s-au datorat doamnei Suzana Holan, prietena Hortensiei, am aflat de existența acestei edituri private bucureștene. De altfel, tot sub sigla acestei edituri au mai apărut și câteva albume ale Hortensiei Masichievici, într-o îngrijire elegantă și cu o prezentare grafică excelentă. Doamna Masichievici, fiind și ea bucovineancă, pe deasupra și bună prietenă cu doamna Cionca, iată că s-a ajuns la această colaborare, care a dat roade minunate.

Splendida monografie-album despre Ciprian Porumbescu a fost machetată și tehoredactată de către Suzana Holan și Gabriela Bistrea-Siupiur. Tot ele au prelucrat și imaginile care au intrat în carte. Lectura textului și redactarea lui a fost realizată de către doamna Stanca, fiica scriitoarei Nina Cionca, iar suportul moral i-a revenit fiului doamnei Nina, Wolfgang (Wolfi) Koch, fratele Stancăi.

Este cazul să aducem o mică deslușire de ordin genealogic, pentru ca cititorul să înțeleagă gradul de rudenie al autoarei cu protagonistul cărții, compozitorul Ciprian Porumbescu. Așadar, Mărioara Porumbescu, sora lui Ciprian Porumbescu a fost căsătorită cu Liviu Rațiu din Arad, strănepotul cunoscutului episcop Gherasim Rațiu

din Arad. Ei au avut trei copii, dintre care au supraviețuit doar Livia Rațiu și fratele ei, Ciprian Rațiu. Primul copil al Mărioarei Porumbescu, pe nume Răduțu, a murit la vârsta de cinci ani. Livia Rațiu, la rândul ei, din căsătoria cu Romulus Cionca a avut doi copii, pe Nina și fratele ei mai mic Nicolae (Nelu). Sora mai mare a lui Romulus Cionca, adică a tatălui Ninei, a fost celebra pianistă Aurelia Cionca. Aurelia Cionca s-a născut la 1888, odată cu înființarea Ateneului Român. Fiind un copil-minune, ea a început să cânte la pian de la vârsta de șase-șapte ani. La acea vârstă ea a fost remarcată de regina Carmen Sylva, care a luat-o sub oblăduirea sa și s-a interesat de educația ei. Regina a avut grijă să i se acorde o bursă și la vârsta de 13 ani Aurelia Cionca a plecat la Leipzig, unde a studiat pianul cu un fost elev al lui Liszt. Ulterior, a făcut o carieră muzicală strălucită. A cântat mult în străinătate și în România, de altfel, și la Cernăuți. A colaborat cu foarte multe personalități marcante ale muzicii românești, ca Ionel Perlea, cu marele Enescu, cu Rogalsky etc. A lucrat și cu Alexandru Zirra, ceea ce o leagă tangențial și de Moldova, de Bucovina, de Cernăuți, Alexandru Zirra fiind profesor la Conservatorul din Cernăuți în perioada interbelică.

Revenind la autoarea noastră, menționăm că actualmente doamna Nina Cionca locuiește într-o casă, splendidă prin parfumul amintirilor de care se leagă și de plinătatea evenimentelor care au avut loc în salonul de primire al pianistei Aurelia Cionca, al cărei pian de concert, în anturajul coloanelor din marmură albă care îl străjuiesc mai înfrumusețează și astăzi salonul și duioasa amintire despre celebra pianistă. Fotografiiile și statuetele din salon poartă amprenta unei vieți muzicale peste care iată-iată se va așeza praful uitării sau care a apus prin alte case de acest gen odată cu cel de al Doilea Război Mondial și care au rămas doar în memoria generației doamnei Nina Cionca. Dânsa locuiește în această casă, ce se află în zona Cotroceni din capitală. Arhiva Porumbesților, vechile fotografii, amintirile despre unele personalități pe care le-a cunoscut, cum au fost Lucian Blaga, Leca Morariu, muzicianul Liviu Rusu, ca să enumerăm doar câteva din ele, atașamentul câinilor de curte, care sunt Schobi, Nache-Cuțunache, originar din Cacova și amintirea despre Florea, uriașul, frumosul și devotatul câine ciobănesc îi înfrumusețează zilele, mai ales atunci când scriitoarea ia o pauză de la calculator și se mai distrează cu cele ale cotidianului.

Monografia *Ciprian Porumbescu* se prezintă ca un rezumat al celorlalte cărți ale doamnei Cionca despre compozitorul bucovinean, atât în materie de text, cât și în domeniul ilustrării cărții. Fotografiiile – foarte multe la număr și unele dintre ele inedite – ilustrează și înviorează reușit textul. Tehnica aplicată la realizarea acestei cărți este originală. De exemplu, pe o filă apar trei evenimente care pot ilustra trei epoci diferite. Uneori, pe altă filă, sunt redată manifestările uneia și aceleiași epoci. Lucrările tipografice sunt absolut deosebite prin eleganță, pe lângă faptul că sunt originale. Doamna Holan lucrează profesional cu tiparul ofset în profunzime, sau poate această tehnologie se intitulează altfel. În orice caz, realizarea paginii impresionează. Probabil că și hârtia pe care se aplică aceste tehnologii este una specială, pe care poți să obții linogravuri sau cum se vor fi numit aceste tehnologii. Pe pagină îți apar uneori două tipuri de fotografii, care se suprapun adeseori. Una apare într-un cadru mai în față și alta, care uneori o completează pe prima, în planul doi, mai îndepărtat. Astfel de cărți sunt rare în aria tipografică contemporană. Pe o singură pagină întâlnești o simbioză reușită a personalității celui care a creat textul, a evenimentului descris, redat în fotografie de grup sau de epocă și a anului în care se desfășoară evenimentul în cauză,

cu anotațiile-sumar plasate cu precauție în economia paginii (cum e la modă acum, în monografiile și tratatele istorice moderne), la fiecare din evenimentele despre care se vorbește în textul alăturat.

Structura cărții este simplă. Textul nu este împărțit în capitole numerotate, ci apare în părți intitulate fiecare aparte. Sumarul este următorul: *Cuvânt înainte, Iraclie, Șipotele Sucevei, Ilișești, Suceava, Stupca, Serbarea de la Putna, Cernăuți, Arboreasa, Moartea mamei, Din nou la Cernăuți, Pășit-am multe..., Învățător, Student la filozofie, Scurtă vară fericită, Viena, Balada, Jurnal de drum, Din nou la Viena, Brașov, Călătoria spre Nervi, Nervi, Doar muzica..., Post Scriptum, Scrisoare a Mărioarei Porumbescu-Rațiu, Scrisoare a Bertei Gorgon-Rossignon, Cronologie și bibliografie.*

Motivația cărții este întemeiată. Autoarea afirmă cu o undă de tristețe că a scris această carte „de teama că așa cum ne pierdem identitatea, dispare și amintirea unei personalități luminoase care credea cu putere în sufletul nealterat al neamului... Ca document istoric veridic, o biografie «adevărată», atât cât putem susține, bazată pe documente – unele cunoscute, altele până acum nepublicate – e mai mult decât necesară, atunci când o putem face. E un act de cultură”. (p. 7-8). Pe lângă faptul că monografia a fost alcătuită preponderent pe bază de document și mai puțin s-a ținut cont de fabulații, importanța ei sporește prin aceea că în paginile cărții întâlnim fragmente din *Jurnalul* lui Ciprian, la fel și unele scrieri ale lui Ciprian Porumbescu care n-au mai fost utilizate până acum de biografii compozitorului, cum ar fi, de exemplu, o scrisoare-pamflet despre muzica bizantină-psaltică care se interpreta la serviciile divine în Catedrala *Pogorârea Sfântului Duh* din Cernăuți. (Vezi Scrisoarea lui Cyprian Golembiovski, datată Cernăuți, 15 noiembrie 1878, p. 94-97). Povestea cărții, scrie Nina Cionca, începe „cu un scrin, care cuprinde astăzi o mare parte din ce a rămas scris, mărturisit de el sau de contemporanii lui. Toate aceste mărturii fuseseră trimise, la cerere, cu dragoste și entuziasm, profesorului Leca Morariu, de către Mărioara Rațiu-Porumbescu, sora compozitorului, așa cum putem afla din corespondența lor, nepublicată încă, deci nefructificată decât parțial de însuși Leca Morariu. Aceste documente, scrisori, jurnale, acte, mărturii, lucrări, schițe, compoziții originale s-au reîntors în familie, trimise de Leca Morariu, de la Râmnicu Vâlcea, la sfârșitul vieții sale, lui Ciprian Rațiu (pe atunci consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție), fiul Mărioarei și frate al mamei mele. Unchiul meu, Ciprian Rațiu, mi le-a lăsat moștenire. Sprijinită pe aceste documente, scrie Nina Cionca în *Cuvânt înainte*, biografia ce urmează va face să dispară unele episoade din legenda lui Porumbescu, cum ar fi o presupusă vizită la Verdi, întâlnirea cu Eminescu la Serbarea de la Putna, figura tânărului compozitor care suferea de foame și frig din cauza *sărăciei*, iubirea eroică a Bertei Gorgon – toate acestea imaginate de unii biografi”. (p. 8).

Cu adevărat că „personajul principal al acestei cărți devine de fapt autorul ei, povestindu-se pe sine în jurnale și scrisori, mai ales către sora sa, unica lui confidentă, Mărioara, Marica. Având acest material la îndemână, putem descifra «pe viu» viața lui Ciprian Porumbescu, care se destăinuiește fără autocenzură, scrie autoarea. Citim o biografie scrisă fără falsuri, elogieri sau deplângeri ale eroului romantic neînțeleș de societatea și timpul în care a trăit, a visat, a iubit, s-a bucurat sau a plâns.

A fost și întemnițat, apărând în primul proces politic din Bucovina. A ieșit din închisoare după trei luni de iarnă «cu coliva în piept», cum spunea el însuși. A fost iubit

de prieteni, căci oamenii se grupau mai mult ca astăzi, din dorința de a se sprijini în vederea aceluiași sentiment și dor”. (p. 9).

Personalitatea lui Ciprian Porumbescu se dezvăluie pagină cu pagină din conținutul cărții prin faptul că autoarea lasă să vorbească documentele, scrisorile și, mai ales, *Jurnalul* său pe care îl ținea aproape regulat. Iată ce spune autoarea despre eroul său: „Din *Jurnalele* personale și din scrisorile către sora sa Mărioara, ne întâmpină un tânăr simpatic, de-o voioșie contagioasă, petrecăreț ca toți studenții din Cernăuți sau Viena. Aflăm că patinează, dansează și face scrimă. Dar în afara acestor distracții (de fapt rare), compune mult, zilnic sau aproape zilnic, marșuri, hore, romane, cântece de petrecere, piese pentru cor, piese pentru voce și pian, vioară și pian, dar și prima rapsodie și prima operetă românească, interpretate sub conducerea sa, precum și multă muzică religioasă”. (p. 8).

De fapt, paginile cele mai consistente din monografie sunt acelea în care apar *Jurnalele* lui Ciprian Porumbescu și scrisorile sale, unele dintre ele care nu au mai fost publicate. Dacă în primele capitole ale monografiei se mai reia din textele anterioare ale doamnei Cionca (de exemplu, în capitolele *Iraclie*, *Șipotele Sucevei*, *Ilișești* sau *Stupca*), atunci în cea de a doua parte a cărții întâlnim texte dense, unde sunt intercalate scrisorile lui Ciprian Porumbescu adresate Mărioarei, tatălui său Iraclie, conducerii Societății „Arboroasa” etc.

În carte întâlnim de asemenea informații interesante despre activitatea Societății „Junimea”, în ale cărei rânduri va intra și Ciprian Porumbescu din octombrie 1878, când se reîntoarce la Cernăuți pentru a se înscrie în anul II la Facultatea de Filozofie a Universității Francisco-Josefine din capitala Bucovinei. Câteva rânduri inspirate ne întâmpină și în paginile unde se vorbește despre prietenia dintre Ciprian Porumbescu și Dimitre Onciul (p. 92-93), care pe atunci era președinte al societății studențești „Junimea” din Cernăuți, la fel și informația cu privire la tangența dintre Ciprian Porumbescu și Mihai Eminescu, din care s-a născut și o colaborare scurtă, fructificată în melodia *Înger de pază*, compusă de Porumbescu pe versurile lui Mihai Eminescu.

În virtutea faptului că se urmărește pas cu pas itinerarul biografic al lui Ciprian Porumbescu, în cartea de față găsim descrieri foarte frumoase ale Cernăuțiului și ale Vienei, orașe unde a învățat compozitorul, în special în scrisorile lui Ciprian către cei de acasă, cât și în cele adresate prietenilor săi. Putem afirma cu certitudine că monografia în cauză se prezintă ca un document cu mult mai bogat decât celelalte cărți ale doamnei Cionca, atât în materie de text, cât și în ceea ce privește ilustrarea cărții. Despre fotografiile care au intrat în carte am mai vorbit. Adăugăm doar că în paginile cărții întâlnim poze inedite, care nu au mai fost prezente în cărțile anterioare ale Ninei Cionca. De exemplu, poze cu Cernăuțiul secolului al XIX-lea, cu Iași și Viena sau cele ale altor câtorva orașe din Italia, în care a fost compozitorul, fie pentru tratament, fie cu scopul de a le vizita. Apoi mai întâlnim fotografiile criticului muzical Eduard Hanslick, care nu se împăca cu muzica lui Wagner, a profesorilor Anton Bruckner sau a lui Franz Krenn, fotografie care a fost descoperită de autoare absolut printr-un joc al norocului. La capitolul *Viena* găsim o poză excepțională a lui Eduard (Eddi) Strauss, unul dintre frații Strauss, a căror valsuri – mai ales – tronau în „capitala muzicii” din Europa celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. O mică nedumerire apare doar atunci când contemplăm portretul Mitropolitului Bucovinei și Dalmației Teoctist Blajevici, executat de pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi,

fără să fie nominalizat în pagină că este anume ÎPSS Teoctist Blajevicei. Mai adăugăm că originalul acestei pânze de Bucevschi se află astăzi în Muzeul de Artă de la Cernăuți, unde s-a păstrat până acum, fără a se identifica autorul tabloului. Despre duioasele pagini sau scrisori, din care erupe focul prieteniei între cei doi bucovineni – Epaminonda Bucevschi și Ciprian Porumbescu – nu e cazul să comentăm în rândurile de față. Aceste scrisori sau comentarii ale autoarei trebuie citite pentru a înțelege legătura de spirit care poate apropia marile spirite și personalități ale culturii românești ce și-au luat zborul din Bucovina, din orașul străjuit de apele Prutului și de umbra falnicului de cândva munte Țețina.

Suntem convinși că doamna Nina Cionca a trecut cu vederea unele inexactități care au apărut la redactarea textului, cum ar fi faptul că Iraclie Porumbescu a fost secretar la „Bucovina” Hurmuzăkeștilor între anii 1845-1849, sau că Alecu Russo se afla printre refugiații de la 1848 în Bucovina. De asemenea, lasă de dorit întocmirea bibliografiei de la sfârșitul cărții. Originale sunt și notele care trebuiau să apară la subsol. Ele apar în text și sunt justificate, deoarece ar fi avut de pierdut concepția ilustrării fiecărei file în parte.

Idila romantico-tragică a iubirii lui Ciprian Porumbescu pentru Berta Gorgon, fata pastorului evanghelic din Ilișești este redată fără excese romanțate, ca de altfel și toate celelalte momente din viața lui Ciprian. Comentariile și descrierile autoarei sunt temperate și se bazează pe documente și scrisori. Cu toate că tonul general al monografiei, stilul ei este unul romantic. Și e firesc, fiindcă despre Ciprian Porumbescu nu credem că se poate scrie altfel.

Referitor la una din piesele cele mai cântate ale lui Ciprian Porumbescu, Nina Cionca scrie: „În sfârșit, în 21 octombrie 1880, definitivează *Balada*, această perlă a sa, pe care a zămislit-o încet, a crescut-o și i-a transmis lumina pădurii toamna, când frunza cade pentru a renaște pe aceeași ramură, pe același loc. Soarta omului de pe aceste locuri se aseamănă unor căderi și reînvieri, cu reculegeri spre o nouă speranță.

E vorba în această compoziție *unică* în tot ce a scris el, nu numai de dragostea îndurerată a unui bărbat, ci și de îndurerata istorie a unui neam, îngenuncheat, disprețuit de intrușii de tot felul, din toate timpurile care au trecut și care vor mai veni, peste această stirpe tăcută și răbdătoare, care în clipele grele se reculege și își înalță ruga spre cer. Așa s-au născut și *Doinele*... Avusese o noapte de har”. (p. 172).

Istoriograful și criticul muzical Mihail Poslușnicu a intuit foarte bine acel fior care face muzica lui Porumbescu viabilă, nemuritoare. „Este cu neputință, scria el, a asculta cuvintele lui Alecsandri sau muzica lui Porumbescu fără a rămâne fermecat, nu de arta ca artă, ci de a vedea lumea ca român, a o înțelege românește în secretele sale și a o perpetua în sufletul românesc”.

Regretabil este că Porumbescu a murit tânăr și „a luat cu sine în mormânt o comoară de cântece”, după cum spunea Alecsandri.

Un lucru rămâne foarte limpede, și anume: printre marii noștri romantici vizionari, amintirea celui care a fost Ciprian Porumbescu rămâne să strălucească și astăzi pe cerul muzicii românești, ca un Crai nou.

Exprimăm felicitările noastre doamnei Nina Cionca, dorindu-i sănătate și alte noi cărți inspirate.

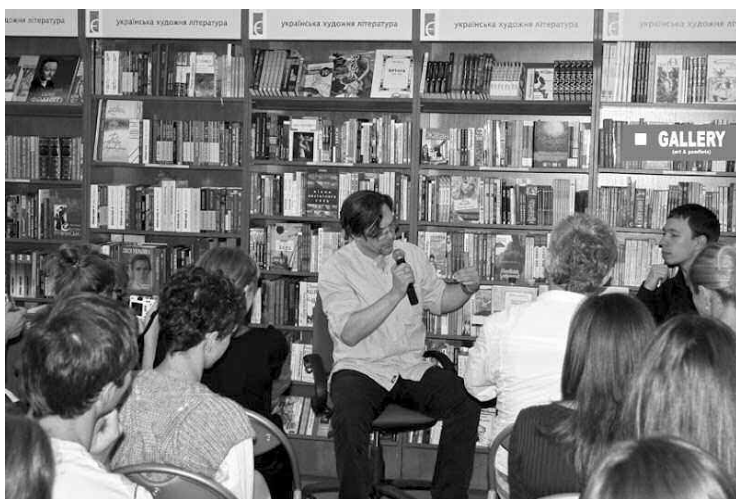
„MERIDIAN CZERNOWITZ” – O ACTUALIZARE A PATRIMONIULUI CULTURAL

Marin Gherman

Cernăuți

În perioada 6-9 septembrie 2012, al treilea an consecutiv, la Cernăuți s-a desfășurat Festivalul Internațional de Poezie „Meridian Czernowitz”. Ideea inițială a organizatorilor acestui eveniment cultural de mare importanță a fost de a iniția un festival ucraineano-german – o încercare de a reînvia trecutul habsburgic, bogat în cultură, poezie și valori estetice. Acest festival este unul dintre cele mai semnificative acțiuni culturale din vestul Ucrainei, care se înscrie cu ușurință în mișcările culturale moderne ale Europei. Potrivit opiniilor organizatorilor festivalului „Meridian Czernowitz”, scopul poezilor sosiți la Cernăuți a fost participarea la procesul de revenire a capitalei Bucovinei istorice pe harta culturală a Europei unite. De asemenea, este actuală și perpetuarea unui dialog cultural dintre poezii ucraineni și cei de peste hotare. Programul festivalului a inclus recitaluri de versuri ale poezilor europeni contemporani. La Cernăuți au sosit Artur Becker din Republica Federală Germania, Orzion Bartana și Daniel Galai din Israel, Karol Liubomirski din Italia, cât și autori ucraineni renumiți. Este vorba de Oksana Zabujko, Iuri Andruhovyci, Igor Pomeranțev, Boris Hersonski și alții.

La conferința de presă dedicată celei de a treia ediții a festivalului, scriitorul ucrainean Iuri Andruhovyci a menționat că „Meridian Czernowitz” a fost de la bun început un festival internațional. Potrivit opiniilor scriitorului ucrainean este foarte important că la Cernăuți s-au adunat poeți care scriu versuri în diferite limbi: germană, ucraineană, poloneză, română, rusă și altele. „Este un festival de excepție în contextul

statului nostru. În țară nu se desfășoară nimic asemănător cu acest eveniment. Am fost anul trecut la Berlin. S-au apropiat de mine poeți germani și m-au întrebat cum să ajungă la festivalul de poezie din Cernăuți”, a spus Iuri Andruhovyci, povestind despre popularitatea festivalului „Meridian Czernowitz” în cercurile literare din Europa.

Despre importanța pentru viața culturală a Cernăuțului de astăzi a evenimentului poetic a vorbit și Iryna Vikyrceak, directorul executiv al festivalului „Meridian Czernowitz”. „Anul acesta festivalul «Meridian Czernowitz» a durat patru zile. În anii precedenți, festivalul a durat doar 3 zile, și nu se desfășurau evenimente în paralel. Am făcut unele pauze de câte jumătate de oră între evenimente, de aceea, pentru noi, pentru organizatori, festivalul s-a desfășurat pe neobservate. Au sosit la Cernăuți oaspeți din Austria, Germania, Elveția, Polonia, Israel, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și România. În cadrul festivalului a avut loc și un simpozion internațional de carte. Au fost invitați pentru prima dată editori de carte din Ucraina și de peste hotare”, a subliniat Iryna Vikyrceak. Directorul executiv al festivalului a povestit și despre semnificația festivalului pentru cultura europeană. „Ce semnificație are acest festival pentru orașul Cernăuți? Sunt de părere că festivalul a devenit o carte de vizită a orașului Cernăuți – un eveniment cultural de o mare importanță nu numai pentru Ucraina, dar și pentru toată lumea. În toți acești trei ani, în care s-au desfășurat cele trei ediții ale festivalului „Meridian Czernowitz”, au sosit la Cernăuți poeți renumiți, clasici ai literaturii universale, operele cărora sunt studiate în școlile și universitățile din Germania, Austria și Elveția. Este îmbucurător faptul că tineretul a participat activ la evenimentele din cadrul festivalului. A avut loc și acțiunea culturală «Noaptea poeziei bucovinene». Tinerii poeți citeau versuri ore în șir, până la orele trei-patru de noapte. Sala era arhiplină, au participat poeți din Cernăuți și admiratori fideli ai poeziei”, a menționat Iryna Vikyrceak, adăugând că organizatorii se pregătesc deja pentru ediția festivalului de poezie din anul 2013. Organizatorii festivalului „Meridian Czernowitz” au promis participanților și publicului că cea de a patra ediție a evenimentului poetic va avea loc în toamna anului 2013.

În acest context, echipa festivalului anunță pentru anul 2013 proiectul „Bursă internațională pentru poeți și traducători din limba ucraineană în limba germană”. În 2013 prima bursă va fi acordată învingătorilor concursului desfășurat în preajma festivalului. Proiectul anunțat nu are analogii în Ucraina. El se va înscrie în rețeaua de proiecte literare europene, intitulate HALMA. De fapt, scopul proiectului pentru poeți și traducători este inițierea unei promovări a orașului Cernăuți și a statului ucrainean în lume, cât și constituirea orașului Cernăuți ca un centru cultural de formare a procesului literar-artistic. În cadrul proiectului, poeții și traducătorii din Europa vor avea posibilitatea să locuiască și să activeze patru săptămâni în Cernăuți. Bursierii vor avea dreptul să participe la acțiuni culturale din alte orașe ucrainene. Primii vor primi burse poeți din Austria, Germania, Luxemburg, Liechtenstein – țări în care este prezentă o comunitate vorbitoare de limbă germană. Unica cerință pentru participanți este indicarea obligatorie în textele ce vor apărea după stagiu că ele au fost scrise în orașul Cernăuți. Bursa este finanțată cu sprijinul asociației „Allianz Kulturschiftung” din Germania.

O informație interesantă este faptul că în cadrul saloanelor de carte, desfășurate în timpul festivalului, s-a bucurat de o mare popularitate cartea Oksanei Zabujko, intitulată *Din mapa cărților și a persoanelor*. Această apariție editorială dispărea

fulgerător de pe rafturile librăriilor. Pe cel de al doilea loc al topului celor mai populare apariții editoriale din cadrul festivalului s-a situat cartea lui Igor Pomeranțev, intitulată *Czernowitz. Cernovți, Cernivți*, iar pe cel de al treilea – culegerea de versuri a tânărului poet ucrainean Andrii Liubka – *40 de dolari și prețul ceaiului*. Tineretul a demonstrat un interes deosebit față de cartea lui Iuri Andruhovyci, intitulată *Lexicul locurilor intime*, care datorită mesajului său cu informații interzise de morala socială tradițională a acaparat cu ușurință atenția cititorilor.

În preajma deschiderii lucrărilor festivalului, organizatorii au editat almanahul *Meridian Czernowitz – 2012*. Acest almanah a inclus versuri în limba română cu traducerile respective în limba ucraineană, scrise de trei autori români. Printre ei și poeții Eugen Bunaru și Tudor Crețu, care au prezentat cititorilor versuri îmbrăcate într-o haină estetică postmodernă.

În afară de poezie, publicul celei de a treia ediții a festivalului „Meridian Czernowitz” a avut deosebita ocazie să participe la sesiuni de autograf, să viziteze expoziții de pictură și fotografie, să bea un pahar de vin din podgoriile din Crimeea ucraineană și să trăiască emoții deosebite ale toamnei poetice 2012.

„LADA DE ZESTRE” A CULTURII ROMÂNE SAU „AVENTURA CUNOAȘTERII” LUI EMINESCU

Alexandrina Cernov

Cernăuți

[*Poezii de Mihai Eminescu*, ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al unei *ediții princeps* de Nicolae Georgescu, București, Editura Academiei Române, 2012, 799 p.]

În anul 2002, la editura bucureșteană Floare albastră, a apărut cartea bucovineanului Ilie Torouțiu, *Exegeza eminesciană. Poeziile antume din punct de vedere filologic*, prefațată de Nicolae Georgescu, notă editorială și bibliografie de Doina Rizea. Opera filologică a lui Ilie Torouțiu¹, cercetările lui eminescologice sunt prea puțin cunoscute astăzi. *Exegeza eminesciană*, după cum reiese dintr-o scrisoare a autorului către Perpessiciu, avea peste 600-700 de pagini de tipar: „Am ajuns la 600 pagini de tipar; mai sunt încă vreo 200, așa încât în cursul acestui an o voi termina – din topor, după care urmează definitivarea formei de prezentare: stilul. La 1949, când se împlinesc o sută de ani de la nașterea poetului, voi fi bucuros să pot veni și eu, ca bucovinean, cu acest omagiu”². Menționăm faptul că Ilie Torouțiu considera că data de naștere a poetului era 20 decembrie 1849, dată înscrisă de Gheorghe Eminovici pe paginile unei *Evanghelii*³.

Apreciind la superlativ munca lui I. Torouțiu, N. Georgescu hotărăște să pună în valoare aceste studii pentru cei ce vor să se inițieze în domeniul eminescologiei. Au fost reeditate în această carte, ca texte de bază, 10 studii dintre cele apărute în „Convorbiri literare”, au fost păstrate formele din revistă, acolo unde este citat Eminescu, au fost respectate particularitățile de exprimare și punctuație. Au fost îndreptate doar greșelile de tipar. Lucrările eminescologice ale lui Ilie Torouțiu rămăseseră în umbră, ele nefiind citate nici în *Bibliografia* din 1976, coordonată de Ștefan Cioculescu, nici în *Istoria literaturii române...* a lui G. Călinescu, nici în *Dicționarul de lingviști și filologi români*. Meritul lui Nicolae Georgescu este de a repara această nedreptate prin restituirea operei filologice a lui I. Torouțiu. Mai mult, a descoperit că, spiritual, nu este singur în inițiativa de a coagula informațiile editoriale în sensul apropierii textelor publicate de original.

Nicolae Georgescu a fost preocupat de problemele editării operei eminesciene, confruntând manuscrisele poetului cu edițiile apărute pe parcursul mai multor ani. În anul 2000 i-a apărut cartea *Eminescu și editorii săi*⁴, care reprezintă lărgirea tezei de doctorat susținută în anul 1997 la Universitatea din București. Continuând cercetarea, el a deschis noi drumuri spre înțelegerea operei poetului. N. Georgescu realizează o analiză comparativ-istorică a poeziilor lui Eminescu, începând cu cele 11 ediții ale lui Titu Maiorescu până la cea scoasă de Perpessiciu în 1939 și constată faptul că, în

aproape toate edițiile critice ale poeziei eminesciene, „nu se pot găsi două la fel”. Autorul ajunge la concluzia că unica metodă valabilă pentru a stabili textul corect este metoda comparativ-istorică a edițiilor și confruntarea lor cu manuscrisele poetului prin care să se stabilească tendința generală a editărilor și individualizarea poeziilor. El menționează faptul, că în comparație cu Torouțiu, în analizele sale a aplicat altă metodă, „cu viziunea de azi a subiectului...”, dar a ținut cont de fiecare dată de studiile lui I. Torouțiu⁵.

Ulterior, N. Georgescu a reluat în mai multe lucrări tema, aducând la zi problemele editării operei eminesciene și punând în discuție edițiile și viziunile editorilor poetului, ceea ce astăzi nu se prea discută. Bineînțeles, observațiile filologice, atât ale lui I. Torouțiu cât și ale lui N. Georgescu, rezultatul confruntării manuscriselor poetului cu edițiile, multe la număr, pun în dificultate nu numai editorii, dar și grămăticii în general, cei care tind să uniformizeze regulile de editare. Susținem punctul de vedere, unicul corect, că dreptul de alegere nu aparține editorilor, ci poetului.

Conchidem, că în acest sens sunt utile cercetările filologice începute de I. Torouțiu și continuate de N. Georgescu. Aceste analize au devenit incomode pentru mulți dintre editorii de astăzi care aleg calea cea mai ușoară de prezentare a poeziei eminesciene, cea a regulilor gramaticale actuale impuse, ceea ce se transformă uneori într-o simplă interpretare subiectivă care ne îndepărtează uneori de mesajul poeziei. Ele sunt incomode și pentru eminescologii care urmează, ceea ce este mai ușor, calea tradițională a analizelor. Menționăm aici, că și un alt bucovinean, Leca Morariu, a propus scrierea unei biografii mai temeinice a poetului, „cu documentele în mână”, după cum afirmă mai târziu un alt bucovinean – Dimitrie Vatamaniuc.

Cartea, *Poezii de Mihai Eminescu*, ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al unei ediții *princeps* de Nicolae Georgescu, editată la București la Editura Academiei Române în 2012, continuă și aprofundează analizele filologice, sistematizează experiența editorială. Cartea prezintă nu numai un interes teoretic, dar implică și niște consecințe practice în ceea ce privește actul cultural de astăzi, în general, și după cum afirmă autorul ei, „n-ar trebui citită de cei care se feresc de verificări: ea își invită cititorii să refacă experiența autorului – care îi solicită”⁶. Este o lucrare care cere timp, răbdare și competență și care continuă să dezvolte o lucrare mai veche.

În *Cuvânt înainte* autorul definește scopul și modul de alcătuire al ediției și precizează faptul că în „orice ediție de texte, fiind o convenție, trebuie să ne supunem regulilor, chiar dacă ni le facem singuri. Cititorul de azi și de mâine va judeca dacă maniera noastră de a-l edita pe Eminescu îl apropie mai mult, și cât de mult îl apropie, de poet”⁷. Autorul încearcă să descifreze, de exemplu, „complicatul șantier” al *Luceafărului*. Reproducem în continuare felul în care sunt interpretate ghilimelele din cele 11 ediții ale lui Titu Maiorescu:

„...Titu Maiorescu, numai el, dar în toate cele 11 ediții ale sale, pune discursul Demiurgului, care urmează imediat după ruga lui Hiperion, în ghilimele duble (frânzuzești în primele ediții, apoi obișnuite). Asta n-ar fi nimic, chestiune de manieră – dar în fața lor nu pune linia de dialog. Peste tot este această linie de dialog urmată de ghilimele simple – inclusiv, desigur, în „Almanahul României June” pe care l-am luat ca bază pentru stabilirea textului. De obicei, Titu Maiorescu îndreaptă greșelile sau

scăpările din ediția I în cele următoare: aici, însă, nu. Fără dialog și cu ghilimele duble: dar asta înseamnă discurs în discurs, adică Hiperion vorbește, cere, se roagă – și răspunsul îi vine din sine însuși, nu se ivește Cineva în fața lui, nu e o scenă teatrală aici. Textul are sens. Justifică, mai ales, acel imperfect al premoniției, al dummeririi, din „Almanahul României June”, pe care numai ediția I a lui Titu Maiorescu îl primește. Demiurg îi spune lui Hiperion: „Tu vrei un om să te socoți, / Cu ei să te asemeni?” (edițiile următoare n.n.) – „Tu vrei...”. Or, cu prezentul, se înțelege că Demiurgul descoperă, uimit, abia acum intențiile ascunse ale fiului său, se introduce psihologic în lumea categorială, se face mitologie din discursul teologal. E ceva ce nu știe Atotputernicul?! Dimpotrivă, acest imperfect al dummeririi-de-sine se potrivește cu un dialog interior. Justifică încă mai mult: acea afirmație a lui Hiperion care nu este primită în nici o ediție, pe care am păstrat-o după același „Almanah...”. Textul nostru, actual, după Titu Maiorescu este: „Da, mă voi naște din păcat, / Primind o altă lege. / Cu vecinicia sunt legat, / Ci voi să mă dezlege”. Explicam în note că trebuie primită lecțiunea „Almanahului România Jună” ca vorbire interioară, raționament al lui Hiperion: „Da mă voi naște din păcat, / Primind o altă lege / Cu vecinicia sunt legat, / Ci voi să mă dezlege”. În locul eroicului „Da”, ca afirmație fermă, cavalească, aici trebuie înțeles „Dar”, conjuncție adversativă, care problematizează, Hiperion spunându-și sieși că nașterea din păcat, coborârea în chip de lut, în trup omenesc, înseamnă implicarea în *vecinicie*, – trebuind pentru această cădere din *eternitate*, să ceară dezlegare (*veciniciile*, sau *veciile*, se nasc una după alta, eternitatea este absolută). Or, discursul interior, ca pentru sine, dummerirea-de-sine: aceste lucruri se regăsesc în formula grafică a textului pentru discursul lui Demiurg, în aceste ghilimele duble fără liniuța de dialog. *Luceafărul* nu este un basm versificat, ci este un poem cosmogonic...”⁸. Astfel urmărind atent, fiecare vers și comparându-l cu originalul eminescian, autorul restabilește sensurile pierdute ori falsificate în interpretarea diferitor editori. Referindu-se la relația dintre M. Eminescu și T. Maiorescu, el amintește și despre următorul fapt: „Eminescu a citit mult *Luceafărul* împreună cu Titu Maiorescu, a discutat formele, termenii, punctuația – dar în final, n-a acceptat propunerile criticului și a dat poemul spre publicare unei publicații neutre. Totuși, acest joc al ghilimelelor, este mult mai interesant (citește important) și l-am considerat voința autorului, a lui Eminescu însuși, într-o fază certă de elaborare a poemului – rămasă (păstrată) în varianta editorială a lui Titu Maiorescu”⁹.

În 1902, în urma unor publicații alarmante în presa vremii, Titu Maiorescu a donat Academiei Române manuscrisele eminesciene, ceea ce a înlesnit pătrunderea în „strălucirea gândului original, ce te apropie de masa de scris a poetului” după care a început să fie regândit modul în care a fost editat Eminescu. „Mai mult decât atât, scrie N. Georgescu, modul cum îl edităm pe Eminescu antrenează trecerea noastră prin cultura sa, prin lumea în care a trăit – și nu mai puțin – prin lumea în care a prins viață și dăinuie opera lui”¹⁰.

Filosoful Constantin Noica, care a fost preocupat de problema facsimilării manuscriselor, uimit, își pusese întrebarea firească: de ce Titu Maiorescu a predat Academiei valoroasele manuscrise eminesciene doar după aproape 20 de ani de la moartea poetului?

Prima ediție „făcută cu caietele lui Eminescu pe masă”, îi aparține lui Anghel Demetrescu (1903). Este importantă afirmația acestuia: „Am dori ca această ediție să

fie precedată de o biografie nu numai exactă, dar pe cât se va putea de amănunțită a poetului însoțită de un bun comentariu asupra pasagiilor dificile aruncate în deosebite părți ale scrierilor lui. Datoria unui editor ar fi, după părerea noastră, nu numai de a da textul autentic, ci și de a arăta prin citate cauzele ideilor și simțămintelor autorului, în scurt, în a pune din nou opera în împrejurările ce au produs-o”¹¹. Acesta a fost și programul editorial al lui Perpessicius.

În *Studiul introductiv* Nicolae Georgescu analizează edițiile lui Titu Maiorescu, Perpessicius, Petru Creția precum și multe ediții ulterioare ale poeziei, prozei, dramaturgiei și a publicisticii poetului. Ediția academică Perpessicius a fost continuată de un colectiv al Muzeului Literaturii Române (București) sub conducerea lui Petru Creția și definitivată de eminescologul Dimitrie Vatamaniuc. Lui D. Vatamaniuc îi mai revine meritul de a repune în circulație publicistica lui Eminescu¹². Autorul subliniază că cele mai importante ediții critice comentate apărute până la Perpessicius aparțin lui A. D. Xenopol, I. Scurtu, N. Iorga, G. Bogdan-Duică, G. Murnu, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, C. Botez, Mihail Dragomirescu și G. Călinescu.

După aproape un deceniu de muncă asiduă la Biblioteca Academiei Române, Perpessicius a scos primul volum: M. Eminescu, *Poezii tipărite în timpul vieții*¹³. Programul editorial al lui Perpessicius fusese de a pune opera lui Eminescu „în împrejurările care au produs-o”. Poezia, proza, teatrul și ziaristica eminesciană ne îndeamnă să le înțelegem mai profund, să pătrundem în lumea poetului și a epocii în care a trăit. E de datoria noastră, să coborâm în adâncimile cuvântului eminescian, cercetând tot mai atent acest „ogor imens de gânduri” ce are puterea de a ne reîmprospăta și a ne desăvârși cunoașterea operei poetului. „Nicodată nu vom putea epuiza – noi, ori urmașii noștri – scrie Nicolae Georgescu, toate „realiile” din poezie, proză, teatru ori ziaristică, mereu va fi ceva în plus de adăugat. Poate doar atunci și numai atunci vom pune „detractorii” să coboare în adâncimea gândurilor eminesciene, să studieze cu adevărat literatura română și să evalueze adevăratele ei valori. Se vehiculează din ce în ce mai des faptul, că pe „detractori” îi irită „zelatorii”, dar poate îi duce în eroare necunoașterea strălucirii gândurilor poetului?”¹⁴.

La Colocviile Putnei din 19–22 august 2010, dedicate memoriei Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta *În căutarea absolutului: Eminescu*, acad. Dan Hăulică, pe care îl cunoaștem la Cernăuți de la vernisarea picturii lui Constantin Flondor, declarase: „Sunt domenii în care nu servește să fim eleganți. Degeaba, cultura devine un lux inutil dacă o aplicăm unde nu trebuie. Sunt împrejurări în care orice suflet loial, orice cuget loial de intelectual trebuie să știe să reacționeze. Pe Eminescu, doamna Zoe, pe patul de moarte, în ultimele zile de spital, îl avea în minte și spunea prietenilor – *Aveți grijă! Apărați-l pe Mihai*. Mihai, această direcție fraternă, pe care o folosea în exprimările ei Zoe când se gândea la Eminescu, și nu dintr-o familiaritate deplasată, dar pentru că Mihai era un fel de *entelehie* [perfecțiune cu scop lăuntric de dezvoltare a lucrurilor – n.n.] a sufletului românesc, care ne cuprinde în chip fratern pe toți și ne protejue pe toți. Asta cred că trebuie să înțelegem. Noi nu facem o operă menită să asigure accesul confortabil la anume eminență academică și culturală. Când vorbim despre Eminescu vorbim despre adâncul sufletului nostru și în sensul acesta îi urmăm, încercăm să-i urmăm exemplul doamnei Zoe Dumitrescu-Bușulenga”¹⁵.

Sunt lucruri ale căror valoare indiscutabilă în planul afirmării sunt demne de urmat. Ca să-l „apărăm pe Eminescu”, trebuie să-l citim și recitim pentru a pătrunde în bogăția gândurilor și în zonele spiritului său. În acest sens, Georgescu, depășind prin studiile sale granițele artificiale ale cercetării, ne apropie inteligent de adevăratele înălțimi ale poeziei eminesciene.

Este impresionantă în acest sens parabola de la pagina 11 a cărții: „...puțurile se sleiesc: toată apa din ele se scoate găleată cu găleată, venele izvoarelor de dedesubt se curăță, se desfundă, corpul tubular al instalației se dezinfectează cu var. Odată operația săvârșită, apa țâșnește mai proaspătă, „primenită” cum zic țărani în limba noastră, visteriile de dedesubt se umplu din nou. În ordine informațională, termenul înseamnă stocarea definitivă a informațiilor, definirea odată pentru totdeauna a domeniului, măsurători osteologice, topografice, cântăriri, evaluări etc. În ordine naturală, exhaustivul nu există, apele se adună din nou, mai năvalnice, imediat ce ultimele rădăcini ale fântânilor au fost atinse și curățate”¹⁶.

Autorul analizează întreaga operă a lui Perpessicius care a adunat o bogată informație despre Eminescu. Munca dificilă de recitare a întregii opere, în care „nimic nu poate fi înghețat odată pentru totdeauna”

Teatrul a ocupat un loc important în preocupările poetului, cercetarea acestora fiind într-o măsură oarecare neglijate de critica și istoria literară. Eminescu a fost mereu preocupat de arta teatrală, a observat, a studiat și a aprofundat problemele din domeniul criticii teatrale, lui îi aparțin piese, scrieri de critică teatrală, cronici dramatice etc.

Subcapitolele din *Studiul introductiv* pun în discuție, precum reiese intitularea lor, edițiile lui Titu Maiorescu, privite ca „întemeierea eminescologiei”; lucrarea lui Perpessicius și a continuatorilor săi de la editarea operei lui M.Eminescu, în primul rând Petru Creția și Dimitrie Vatamaniuc, cu care colaborează îndeaproape.

În *Notă asupra ediției* autorul menționează lipsa de concordanță între editori, ceea ce l-a determinat să-și creeze „un aparat critic propriu pentru pasajele mai dificile (...) investigațiile adăugând la această muncă asiduă a confruntărilor parcurgerea studiilor consacrate fiecărei ediții eminesciene în parte și fiecărei tentative (program) de editare a poeziei antume a lui Eminescu...”¹⁷. Autorul menționează că edițiile poeziilor lui Eminescu se caracterizează în marea lor majoritate de tendința de a adapta textul la normele literare din epoca respectivă, iar punctuația a rămas „într-o măsură destul de mare, apanajul fiecărui editor în parte”. Caracterizând ediția de față, autorul subliniază că nu a urmărit această tendință de a adapta textul la normele actuale ale limbii române. Este important să știm punctul lui de vedere. Cităm: „Un secol și mai bine de literatură de la Eminescu încoace poate depune mărturie că gramatica, ortografia ori ortoepia n-au nevoie, pentru a exista, să se impună neapărat rigid, ca un sigiliu mecanic peste viul cuvintelor, că este suficient să fie respectate discret și în spiritul lor mai larg pentru a fi la fel de autoritare și sus, în zona fluidă a creației, și jos, în oglinzile atât de fidele ale noastre, cititorilor și scriitorilor de limba română”¹⁸.

Cartea se încheie cu un *Scenariu probabil al ediției princeps*. Autorul încearcă să explice logica înlănțuirii poeziilor în prima ediție Eminescu. „Menționăm, scrie N. Georgescu, că acest scenariu probabil are valoare de jurnal arheologic, întrucât a fost scris după recitirea insistentă și studierea poeziilor din edițiile Maiorescu, înainte de confruntarea lor cu textele din „Convorbiri literare” și mult înainte de confruntarea

(I-XI) cu celelalte ediții critice ale antumelor eminesciene. Am intenționat, firește să verificăm acest scenariu probabil cu fiecare ediție critică în parte în scopul de a ne revizui punctul de vedere. Am constatat, dimpotrivă, că fiecare ediție nou consultată ne întărește convingerea că un scenariu probabil trebuie discutat”¹⁹.

Această convingere a autorului ne sugerează ideea că e de datoria noastră să-l recitim pe Eminescu pentru a înțelege profunzimea gândurilor și a sentimentelor poetului, de a parcurge împreună drumul vieții celui care a devenit, după cum a spus C. Noica, „Omul deplin al culturii noastre” sau după formula lui N. Iorga „expresia integrală a sufletului românesc”. Cartea, ca studiu ce însușește o experiență de mai bine de 15 ani a autorului, lasă impresia unui lucru fundamental.

NOTE

- 1 Ilie Torouțiu s-a născut în Bucovina, la Solca, a absolvit liceul la Suceava, și-a continuat studiile la Universitatea din Cernăuți și în Germania, unde a început cariera sa științifică. Între anii 1911-1913 a fost asistent pentru limba română la Universitatea din Frankfurt pe Main. Stabilît la București a fost un timp profesor la Liceul Dimitrie Cantemir. A colaborat la revista „Sămănătorul” (încă din 1909), în perioada interbelică a fondat o tipografie proprie, „Bucovina”, iar din 1939 a preluat conducerea revistei „Convorbiri literare”. În 1936 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Lui Ilie Torouțiu îi aparțin mai multe studii sociologice, istorico-literare etc. Moare în împrejurări tragice în 1953, în urma unei percheziții efectuate de Securitate. Despre soarta tragică a lui Ilie Torouțiu cităm din *Prefața* scrisă de Nicolae Georgescu: „Mai întâi am aflat că I. E. Torouțiu a avut o moarte groaznică: s-a sinucis, împreună cu soția sa, în 1953, în urma unei percheziții efectuate de securitate. Își zidise complet o odaie a casei punând înăuntru arhiva personală: când securitatea a venit, a dărâmat zidul, a recuperat hârtiile – lăsând în urmă pe cei doi în pragul disperării. Am crezut, la început, că scena s-a petrecut pe undeva prin nord, Torouțiu fiind bucovinean; nu. Era o cameră, nu o odaie, care se afla în București, pe strada Argentina. Casa, adică vila... Torouțiu mai avea o tipografie, depozit de cărți și reviste nevândute. Un anticar bătrân mi-a spus că a trăit câțiva ani buni din vânzări clandestine de cărți și reviste: ca și Tudor Arghezi care, la Mărțișor, vindea cireșe și „Bilete de papagal”. Asta e cam tot ce am aflat prin bunăvoința d-lui D. Vatamaniuc și d-lui George Muntean, două arhive vii ale Bucovinei, mereu deschise și primitoare”. După cum afirmă Georgescu, în arhiva confiscată în 1953 de securitate se aflau și arhivele Maiorescu, Slavici, Sextil Pușcariu, corespondența lui Torouțiu cu fiica lui Maiorescu și alte documente importante pentru istoria literaturii române, care nici până astăzi nu au fost recuperate.
- 2 Ilie Torouțiu, *Exegeza eminesciană, Poeziile antume din punct de vedere filologic*, prefață de Nicolae Georgescu, notă editorială și bibliografie de Doina Rizea, editura Floare albastră, București, 2002, p. 10.
- 3 Discuțiile despre data nașterii lui Mihai Eminescu este redată amănunțit în cartea lui Ion Filipciuc, *Simptomuri politice în boala lui Eminescu*, editura Timpul, Iași, 2005, p.7–44.
- 4 Nicolae Georgescu, *Eminescu și editorii săi*, 2 volume, editura Floare albastră, București, 2000.
- 5 Ilie Torouțiu, *op. cit.*, *Studiu introductiv* de Nicolae Georgescu, p. 23.

- 6 *Poezii de Mihai Eminescu*, ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al unei *ediții princeps* de Nicolae Georgescu, editura Academiei Române, București, 2012, p. 9.
- 7 *Ibidem*, p. 7.
- 8 *Ibidem*, p. 8.
- 9 *Idem*.
- 10 *Ibidem*, p. 10.
- 11 Anghel Demetrescu, *Opere*, București Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1937, p. 226.
- 12 M. Eminescu, *Opere*. X. Publicistica, 1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880. „Timpul”. Editura Academiei, București, 1989. Ediție critică îngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române, coordonator: Dimitrie Vatamaniuc.
- 13 M. Eminescu, *Poezii tipărite în timpul vieții*, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939.
- 14 Nicolae Georgescu, *op. cit.*, p. 10.
- 15 „Caietele de la Putna”: *În căutarea absolutului: Eminescu*, 19-22 august 2010, Colocviu închinat memoriei acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta, editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2010, p. 16.
- 16 Nicolae Georgescu, *op. cit.*, p. 11.
- 17 *Ibidem*, p.76.
- 18 *Idem*.
- 19 *Ibidem*, p.731.

SUMAR

GLASUL BUCOVINEI, NR. 1-4, 2012

COLOCVIUL *PERSONALITĂȚII BUCOVINENE*:
ACADEMICIAN RADU GRIGOROVICI – O SUTĂ DE ANI DE LA NAȘTERE

- Aiftincă, Marin**, *O conștiință a binelui: academicianul Radu Grigorovici*, nr. 1, p. 43–50.
- Bejinariu, Petru**, *Fizicianul român Radu Grigorovici la întâlnirile cu elevii de la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi”*, nr. 2, p. 65–68.
- Brătuleanu, Vlad**, *George Grigorovici – 140 de ani de la naștere*, nr. 1, p. 51–58.
- Cernica, Doina**, *George Muntean, evocare la 7 ani de la plecarea sa (răsfoind cotidianul „Crai Nou”, Suceava)*, nr. 1, p. 72–79.
- Cernov, Alexandrina**, *Argument*, nr. 1, p. 7–11.
- Cernov, Alexandrina**, *Cuvânt de deschidere*, nr. 1, p. 14–21.
- Constantin, Ion**, *Vladimir Trebici – savant de factură europeană*, nr. 2, p. 7–13.
- Deveni, Andrei**, *Magistrul meu Radu Grigorovici*, nr. 1, p. 26–34.
- Fuchs-Economu, Raluca**, *Îmi amintesc de tatăl meu, Radu Economu*, nr. 2, p. 14–18.
- Hostiuc, Ștefan**, *Radu Grigorovici și vechea dilemă a istoriografiei bucovinene*, nr. 2, p. 45–56.
- Irimescu, Mircea**, *Întoarcerea la înțelept*, nr. 2, p. 32–37.
- Jitaru, Carolina**, *Radu Grigorovici: fericirea unei întâlniri deosebite, regretul unui vis neîmplinit...*, nr. 2, p. 88–90.
- Luceac, Ilie**, *O personalitate a unei istorii nescrise a Bucovinei: academician Vladimir Trebici*, nr. 1, p. 59–66.
- Marchidan, Rodica**, *Tatăl meu – Radu Grigorovici*, nr. 1, p. 22–25.
- Mezincescu, Nadia-Ruxandra**, *Radu Grigorovici sau despre înțelepciune*, nr. 1, p. 35–42.
- Nenati-Olaru, Lucia**, *Portrete sepia: Vladimir Trebici și George Muntean*, nr. 2, p. 74–81.
- Popescu-Muntean, Adela**, *George Muntean – omul*, nr. 2, p. 57–64.
- Programul Colocviului *Personalități Bucovinene*: Academician Radu Grigorovici – o sută de ani de la naștere**, nr. 1, p. 12–13.
- Schipor, Vasile**, *Academicianul Radu Grigorovici (1911–2008) și renașterea activității de cercetare științifică în Bucovina*, nr. 2, p. 19–31.
- Ștefănescu, Ștefan**, *Un învățat bucovinean de neuitat: acad. Radu Grigorovici (1911–2008)*, nr. 2, p. 38–44.
- Tărățeanu, Vasile**, *Inimă blândă și spirit justițiar*, nr. 2, p. 82–87.
- Toacă, Maria**, *Doi trandafiri de la Horecea Mănăstirii pentru nostalgiile lui Vladimir Trebici*, nr. 1, p. 80–82.
- Țugui, Pavel**, *Debutul în cultură al lui George Muntean*, nr. 2, p. 69–73.
- Zegrea, Ilie T.**, *George Muntean și bucovinenii*, nr. 1, p. 67–71.

IN MEMORIAM

- Luceac, Ilie**, *Istoricul Florin Constantiniu – In Memoriam*, nr. 2, p. 91–95.
- Tărățeanu, Vasile**, *Casa colonelului George Galan*, nr. 1, p. 83–85.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Cernov, Alexandrina**, *Problema națională în Europa Centrală și de Est. Conflicte înghețate*, nr. 3–4, p.
- Bodnaraș, George**, *Cultura în viziunea tinerilor români din Basarabia și nordul Bucovinei (o analiză cantitativă a datelor empirice)*, nr. 3–4, p.
- Gherman, Marin**, *Europenizarea Ucrainei: modele teoretice și practice* Monitoring-ul presei (1 august 2011 – 1 februarie 2012), nr. 1, p. 86–100.
- Gherman, Marin**, *Un model politic european într-un stat cu „multă democrație”*. Monitoring-ul presei (1 februarie – 1 mai 2012), nr. 2, p. 96–109.
- Gherman, Marin**, *Uniunea Europeană – Federația Rusă: o dilemă a incertitudinii politice*. Monitoring-ul presei (1 mai – 1 octombrie 2012), nr. 3–4, p.
- Lavric, Aurelian**, *Ținutul Herța: cauzele ocupației sovietice din 28 iunie 1940*, nr. 3–4, p.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Luceac, Ilie**, *Obsesia umbrei lui Hamlet sau exprimarea totală a ființei prin poezie [Poetul Arcadie Suceveanu – 60 de ani de la naștere]*, nr. 3–4, p.
- Lansarea cărții** *Ființe, umbre, epifanii*. Cuvântul poetului Arcadie Suceveanu rostit la 10 august 2012, în cadrul Cenaclului literar „Vasile Levițchi” al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, nr. 3–4, p.
- Vintilă, Alexandru Ovidiu**, *Traian Brăileanu și „Însemnările sociologice”*, revista *Grupului de la Cernăuți. Preliminarii. Datele imediate ale unei filosofii sociale*, nr. 3–4, p.

SCRIITORI ÎN COTIDIAN

- Tărățeanu, Vasile**, *„Nici un european cu cap și cu carte nu-și va ponegri geniul său național” (Interviu cu scriitorul Ion Filipciuc)*, nr. 3–4, p.

POEZIE

- Gherman, Marin**, *Versuri*, nr. 3–4, p.
- Romanescu, Paula**, *Versuri*, nr. 3–4, p.
- Suceveanu, Arcadie**, *Versuri*, nr. 3–4, p.
- Ștefan, Valeria Mihai**, *Versuri pentru copii*, nr. 3–4, p.
- Vintilă, Alexandru Ovidiu**, *Versuri*, nr. 3–4, p.

PROZĂ

- Suceveanu, Arcadie**, *Parisul, un mit niciodată pierdut* (fragmente din Jurnalul parizian), nr. 3–4, p.

ITINERARE ARTISTICE

Luceac, Ilie, *Concertele lui Ferenc Liszt la Cernăuți. Biografia unui document uitat*, nr. 1, p. 101–116.

ARHIVA BUCOVINEI

Țopa, Filip, *Povestea Bucovinei*, Vol. I [fragment I] (manuscris dactilografiat), nr. 2, p. 112–133.

Țopa, Filip *Povestea Bucovinei*, Vol. I [fragment II] (manuscris dactilografiat), nr. 3–4, p.

Țopa, Nidia-Adriana, *Un cuvânt pentru tata*, nr. 2, p. 110–111.

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

Cernov, Alexandrina, „*Lada de zestre*” a culturii române sau „*aventura cunoașterii*” lui Eminescu [Poezii de Mihai Eminescu, ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al unei ediții princeps de Nicolae Georgescu, București, Editura Academiei Române, 2012, 799 p.], nr. 3–4, p.

Gherman, Marin, *Sincronizarea relațiilor de colaborare [Ucraina-România-Moldova: aspecte istorice, politice și culturale ale relațiilor în contextul proceselor europene actuale. Culegere de lucrări științifice. Vol. IV, Cernăuți, „Bukrek”, 2011, 464 p.]*, nr. 2, p. 138–142.

Gherman, Marin, „*Meridian Czernowitz*” – o actualizare a patrimoniului cultural, nr. 3–4, p.

Luceac, Ilie, *Exemplul bucovinenilor* [Conferința Științifică Internațională *Bucovina și bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiționalism și modernitate*. Ediția a XIX-ea. Academia Română, Institutul „Bucovina”, Rădăuți, 10–11 noiembrie 2011. Manifestare închinată centenarului nașterii academicianului Radu Grigorovici], nr. 2, p. 134–137.

Luceac, Ilie, *Iarba neuitării sau despre înțelepciunea zidită în strămoși* [Ciprian Porumbescu de Nina Cionca, Editura Anima, București, 2011, 318 p.], nr. 3–4, p.

Tărățeanu, Vasile, *Regalul lui Mircea Lutic* [Mircea Lutic, *Arminden cu heruvimi*, Cernăuți, Editura Misto, 2011, 208 pagini]; [Mircea Lutic, *În lumina cuminării (U sviti spovidani)*, poeme. Traducere în limba ucraineană de Vitali Kolođii, Cernăuți, Casa Editorială „Bukrek”, 2011, 88 pagini], nr. 1, p. 117–122.

CRONICA VIETII CERNĂUȚENE

1 septembrie – 24 decembrie 2011 [Rubrică pregătită de Vasile Tărățeanu], nr. 1, p. 123–130.

ANUNȚ

Finalizăm anul 2012 cu o mare tristețe în suflet, anunțându-vă că suntem nevoiți să vă oferim, din cauza reducerii drastice a bugetului ICR, un număr dublu al revistei. Începem anul 2013, cu vești la fel de proaste. În al 19-lea an de apariție, numărul 1-2 al revistei va continua să apară în aceeași formulă dublă. Suntem constrânși să reducem substanțial și abonările care se realizau prin poștă. Cei ce vor să-și completeze colecția, pot primi revista la sediul Editurii *Alexandru cel Bun*, care este în același timp și sediul redacției „Glasul Bucovinei”.

Sperăm că această situație nu o să dureze mult. Nu dorim să vă dezamăgim, străduindu-ne să păstrăm revista în formula și concepția ei de odinioară, fiind convinși că și în nordul Bucovinei mai sunt intelectuali care doresc să citească și o revistă cu caracter științific.

Numărul dublu al revistei, pe care o țineți acum în mână, a apărut și cu contribuția financiară a colaboratorilor redacției, a celor doi membri de onoare ai Academiei Române – Alexandrina Cernov și Vasile Tărățeanu.

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile, însoțite de un rezumat (1/2 – 1 pagină) în limba română sau engleză, vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini. Materialele se vor culege în Microsoft Word, 14 pt. Textele în format electronic (CD, stick) sau pot fi trimise prin e-mail, ca fișiere atașate.

Studiile care nu sunt tehnoredactate corect în limba română, cu semnele diacritice respective, cât și cele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic. Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate parțial sau integral în alte reviste, cele care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, indicând pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua.

Fotografiile (ilustrațiile, desenele, figurile, tabelele) se vor realiza cu programe informatice respective, în alb-negru, cu un contrast accesibil publicării. Abrevierile și acronimele se explică atunci când apar pentru prima dată în corpul textului.

Autorii sunt rugați, de asemenea, să ne transmită și câteva date esențiale despre activitatea lor științifică și publicațiile mai importante (titlul științific, funcția, locul de muncă, localitatea, țara, datele de contact: telefon, e-mail etc.), pentru a le prezenta în volum.

Adresele redacției

Ucraina, Cernăuți:

Editura Alexandru cel Bun (pentru revista „Glasul Bucovinei“),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Tel./fax: 0038 0372/ 90 30 43
Tel. mobil Ucraina: +380 990 731 246
Redactor-șef: Alexandrina Cernov
E-mail: alex_cernoff@yahoo.com
<http://glasulbucovinei.ablog.ro>
cernoff@ukr.net
Adresa poștală:
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Cernăuți, 58 000, Ucraina

România, București:

Institutul Cultural Român (pentru revista „Glasul Bucovinei“),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, București, România
Consilier: Anca Milu-Vaideseșan
Tel.: 0317 100 681
E-mail: anca.milu@icr.ro

Corector:

Bun de tipar: 2012

Apărut: 2012

DTP: RADU CONSTANTINESCU

Tipărit la

TO CONTRIBUTORS

Authors are invited to send us original studies in the fields of history, literature and culture, essays, literary texts, and reviews of published volumes or magazines, particularly on the subject of Bucovina or relating to authors from Bucovina, and book presentations, lectures or other materials of topical interest that fall within the other headings of the review.

We regret that unpublished manuscripts cannot be returned.

Studies or essays shall extend to a maximum of 25-30 pages and shall include a summary (1/2 – 1 page) in Romanian or English. Materials shall be typed up using Microsoft Word. Texts in electronic format (CD, memory stick) can be sent via e-mail as attached documents.

Articles that have not been drafted correctly in Romanian with all the necessary diacritical marks and handwritten texts and summaries will not be considered for publication. The drafting of manuscripts shall follow the standards laid out by the 2007 edition of *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, and the 2005 edition of *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, Editura Univers Enciclopedic. Proposed articles that have been wholly or partly published in other reviews and those that do not have the pertinent academic content and up-to-date and relevant bibliographical apparatus shall be rejected.

Authors bear exclusive responsibility for the content of materials.

The title of articles shall be written in capital letters and shall be followed by the name of the author and his or her town of residence. Bibliographical references shall be made either by using numbers in the text, with the necessary notes positioned at the end of the work in the order in which they are referred to, indicating the page on which the quotation appears respectively. Volume numbers shall be indicated using Roman numerals, in the second position.

Photographs (illustrations, drawings, figures, tables) shall be produced using the appropriate computer programmes and shall be in black and white, with a contrast suitable for print publication. Abbreviations and acronyms shall be explained where they appear for the first time in the body of the text.

Authors are likewise requested to send us a few essential details about their academic activity and important publications (academic title, position, place of work, country, contact details: telephone, e-mail etc.), in order for these to be presented within the issue.

The adress of the editorial offices

Chernivtsi, Ukraine:

Alexandru cel Bun Publishing House (for „The Voice of Bucovina“ review),
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Tel./fax: 0038 0372/ 90 30 43
Tel. mobil Ukraine: +380 990 731 246
Editor-in-chief: Alexandrina Cernov
E-mail: alex_cernoff@yahoo.com
<http://glasulbucovinei.ablog.ro>
cernoff@ukr.net
Postal address:
str. 28 iunie, nr. 44, cam. 105
Chernivtsi, 58 000, Ukraine

Bukarest, Romania:

The Romanian Cultural Institute (for „The Voice of Bucovina“ review),
str. Aleea Alexandru, nr. 38, Bucharest, Romania
Adviser: Anca Milu-Vaidesegan
Tel.: 0317 100 681
E-mail: anca.milu@icr.ro

